

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО**
заснований у 1998 році

**Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

Серія “Економічні науки”

**Том 13, № 2 (48)
Частина 3**

Series “Econometrical sciences”

Львів – 2011

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

В.М. ГУНЧАК – головний редактор, ректор університету, д.вет.н., член-кор. НААНУ, професор кафедри фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;

Я.І.КИРИЛИВ – заст. головного редактора, д.с.-г.н., проф., член-кор. НААНУ, академік АН ВО України, проректор з наукової роботи, зав. каф. технології виробництва продукції дрібного тваринництва ЛНУВМБТ;

Б.В.ГУТИЙ – відповідальний секретар, к.вет.н., ст. викладач каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ.

Члени редакційної колегії

Б.Б. БАТЮК – к.е.н., доцент, декан факультету економіки та менеджменту ЛНУВМБТ;

Ю.Л.БІЛОНОГА – д.т.н., проф. каф. загальнотехнічних дисциплін ЛНУВМБТ;

Й.М.БЕРКО – д.б.н., проф. каф. екології та біології ЛНУВМБТ;

В.І.БУЦЯК – д.с.-г.н., проф. каф. біохімії і біотехнології ЛНУВМБТ;

Ю.Ю.ВАРИВОДА – к.т.н., доцент, декан факультету харчових технологій ЛНУВМБТ;

С.В.ВАСИЛЬЧАК – д.е.н., проф. каф. економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені проф. І.В. Поповича ЛНУВМБТ;

В.І.ГАЛЯС – к.б.н., професор, зав.каф. біохімії і біотехнології ЛНУВМБТ;

М.В.ГЛАДІЙ – д.е.н., акад. НААНУ, голова наглядової ради університету;

П.І.ГОЛОВАЧ – д.вет.н., проф. каф. нормальної та патологічної фізіології ЛНУВМБТ;

Д.Ф.ГУФРІЙ – д.вет.н., проф., зав. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;

М.В.ДЕМЧУК – д.вет.н., проф. каф. гігієни тварин ЛНУВМБТ;

А.О.ДРАЧУК – к.вет.н., доцент, зав.каф. внутрішніх хвороб тварин ЛНУВМБТ;

Г.В.ДРОНИК – д.б.н., проф., академік НААНУ;

В.І.ЗАВІРЮХА – д.вет.н., проф. каф. хірургії ЛНУВМБТ;

В.І.СЛЕЙКО – д.е.н., проф. каф. менеджменту та інформатики ЛНУВМБТ;

Г.І.КАЛАЧНИК – д.б.н., проф., дійсний член Нью-Йоркської АН, директор Науково-дослідного інституту біотехнологічних основ підвищення продуктивності тварин ЛНУВМБТ;

О.І.КАНЮКА – д.вет.н., проф. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;

М.В.КОЗАК – к.вет.н., проф., акад. УТА, зав. каф. ветеринарно-санітарної і радіологічної експертизи, стандартизації та сертифікації;

О.В.КОЗЕНКО – д.с.-г.н., проф., зав. каф. гігієни тварин ЛНУВМБТ;

Є.М.КОЛТУН – д.с.-г.н., проф., зав. каф. клінічної діагностики ЛНУВМБТ;

Г.І.КОЦЮМБАС – д.вет.н., проф., зав. каф. патанатомії і гістології ЛНУВМБТ;

Б.М.КУРТЯК – д.б.н., проф., зав. кафедри епізоотології ЛНУВМБТ;

Р.П. МАСЛЯНКО – д.б.н., проф. каф. епізоотології ЛНУВМБТ;

А.Р.МИСАК – к.вет.н., доцент, зав. каф. хірургії ЛНУВМБТ;

І.Р.МИХАСЮК – д.е.н., професор, зав. каф. економіки підприємства ЛНУ ім. І.Франка;

П.М.МУЗИКА – д.е.н., проф., зав. каф. економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені проф. І.В. Поповича ЛНУВМБТ;

М.Ф.ПАДУРА – к.філол.н., проф., зав. каф. української та іноземних мов ЛНУВМБТ;

Р.П. ПАРАНЯК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. екології та біології ЛНУВМБТ;

М.І.ПАШЕЧКО – д.т.н., проф. декан фізико-технічного факультету Люблінської політехніки (Республіка Польща);

Я.І. ПІВТОРАК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. годівлі тварин та технології кормів, декан факультету заочної освіти ЛНУВМБТ;

С.І.ПОПЕРЕЧНИЙ – к.е.н., доц., зав. каф. маркетингу;

В.Ю. СТЕФАНИК – д. вет.н., проф., зав. каф. акушерства і штучного осіменіння сільськогосподарських тварин імені Г.В.Звереві

В.В. СТИБЕЛЬ – д. вет.н., проф., зав. каф. паразитології та іхтіопатології ЛНУВМБТ, декан факультету ветеринарної медицини ЛНУВМБТ;

Б.І. СОКІЛ – д.т.н., проф. НУ “Львівська політехніка”, проф. каф. загальнотехнічних дисциплін ЛНУВМБТ за сумісництвом;

В.Г.СТОЯНОВСЬКИЙ – д.вет.н., проф. академік УАН, зав. каф. нормальної та патологічної фізіології ЛНУВМБТ;

І.М.ОЩИПОК – д.т.н., професор, зав. каф. технології м’яса, м’ясних та олійно-жирових виробів;

П.П.УРЬАНОВИЧ – д.вет.н., проф. каф. патанатомії і гістології ЛНУВМБТ;

Н.М. ХОМИН – д.вет.н., проф. каф. хірургії ЛНУВМБТ;

А.О. ФЕДОРЧУК – д.х.н., проф., зав. каф. неорганічної і органічної хімії ЛНУВМБТ;

П.В.ФІЛЕВИЧ – д.ф.-м.н., проф., зав. каф. інформаційних систем менеджменту ЛНУВМБТ;

Б.Р.ЦІЖ – д.т.н., проф., зав. каф. загальнотехнічних дисциплін ЛНУВМБТ;

О.Й. ЦСАРИК – д.т.н., проф., зав. каф. технології молока і молочних продуктів ЛНУВМБТ;

С.Г. ШАЛОВИЛО – д.с.-г.н., професор, зав. каф. технології виробництва молока і яловичини ЛНУВМБТ;

М.Г.ШУЛЬСЬКИЙ – д.е.н., доц., зав. каф. менеджменту ЛНУВМБТ;

З.Є.ЩЕРБАТИЙ – д.с.-г.н., зав. кафедри генетики, проф., декан біолого-технологічного факультету ЛНУВМБТ;

І.Д.ЮСЬКІВ – д. вет.н., проф. каф. паразитології та іхтіопатології ЛНУВМБТ

Усі статті проходять обов’язкове рецензування членами редакційної колегії, докторами наук з відповідного профілю наук або провідними фахівцями (докторами наук) інших наукових і освітніх установ. Статті написані здобувачами, аспірантами і кандидатами наук обов’язково представляє доктор наук з відповідного профілю.

Рекомендовано Вченою Радою ЛНУВМБТ імені С.З.Гжицького (протокол № 4 від 11.05.2011 р).

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 14133-3104 ПР від 11.06.2008 року

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

Ананьєв О.М., проф., Івашків В.О., ст. викл. ©

*Навчально-науковий інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті «Львівська політехніка»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАДІЙНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ ТОВАРОРУХУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У контексті економічної безпеки досліджено теоретико-методологічні засади функціонування ланцюгів товароруху і умови їх надійності; визначено фактори забезпечення надійності ланцюгів товароруху; виявлено основні види відмов і загроз при здійсненні торговельних бізнес-процесів.

Ключові слова: *економічна надійність функціонування, ланцюги товароруху, економічна безпека, надійність товароруху, товаропотік, економіко-соціальні фактори надійності, товаросупровідний ланцюг.*

Постановка проблеми. Суттєві перетворення товарного обертання у сучасній економіці обумовлюють використання нових технологій надання товарів споживачам. Методологічною основою розвитку нових і оптимізації існуючих способів доставки товарів, як відомо [1,2,5,10] є концепція логістики, яка вже пройшла ряд еволюційних стадій свого розвитку, сформулювавши визначену внутрішню структуру. Вона відображається у функціональних напрямках логістичних досліджень: транспортна, комерційна, виробнича, розподільча, заготівельна, інформаційна і ін. Але скільки би різноманітними не були області дослідження логістики, основні прийоми логістичного інжинірингу, операційно-процесне формування товаропотоків, як способу підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання (окремих ланок ланцюга товароруху) потребують подальшого вивчення та застосування.

А це в свою чергу потребує повернення до розгляду теоретико-методологічних аспектів функціонування ланцюгів товароруху в контексті їх

надійності, сталості і економічної безпеки, уточнення яких будуть сприяти формуванню ефективних технологій товаропостачання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми надійності функціонування ланцюгів товароруху присвячено наукові роботи Альбекова А.У., Федько В.П., Митько О.А. [1], Николайчука В.Е. [10], в контексті економічної безпеки Євдокіміва Ф.І. [6], Лагутіна В.Д. [7], Власюка О.С. [4], Шамаєвої Л.Г. [17] і ін. Окремі аспекти функціонування ланцюгів товароруху в Україні розглядаються такими науковцями, як Лагутін В.Д. [7], Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк Т.С. [9].

Однак висвітлення формування ланцюгів товароруху проводиться без контекстної прив'язки до економічної безпеки і достатньої теоретико-методологічної бази. Саме ця обставина є одним із чинників, які призводять до нечітких висновків щодо необхідності управління формування товаропотоків в сучасних умовах господарювання. Тому зазначене питання вимагає більш поглибленого аналізу і вивчення.

Метою дослідження є дослідити теоретико-методичні аспекти функціонування ланцюгів товароруху в контексті їх надійності і економічної безпеки, виділення факторів надійності і загроз, що супроводжують процес товароруху в сучасних умовах господарювання, сформулювати прояви загроз безпеці нормалізованому існуванню сучасних схем товаропотоків з метою їх подальшого включення в методичний апарат управлінських інформаційних технологій.

Основні результати дослідження. Під економічною надійністю конкретного підприємства розуміється його здатність за допомогою виробничих, організаційних, фінансових і інших рішень зі заданою ймовірністю забезпечувати досягнення необхідного результату в умовах ризику у заданих границях області ефективного поєднання основних параметрів функціонування [12].

Економічна надійність передбачає таку фінансово-господарську модель, яка дозволила б кількісно взаємоув'язати показники доходів виробництва і економічної (фінансової) сталості у залежності від ризику забезпечувати множину відтворювальних циклів системи, т.т. найбільш повного задоволення потреб виробництва і суспільства [10,11].

Економічна надійність тісно пов'язана з поняттям сталості, і в ряді досліджень ці поняття ототожнюються [12]. Поняття надійності, сталості отримали достатньо чітке визначення у природознавчих науках, де вони були глибоко математично формалізовані. В технічних науках дані категорії визначені як властивість виробу виконувати поставлене завдання [12], або як безвідмовна робота виробу на протязі встановленого часу [10]. Зрозуміло, що таке визначення є недостатньо конструктивним для економічних систем, оскільки факт відмови виникає тільки у гранично-критичній експлуатаційній ситуації, а часові параметри безвідмовної роботи ще не визначають її економічності і якості як цілісної економічної системи [8].

Економічна надійність – це комплекс властивостей елементів господарської системи виробництва, організації інфраструктури, ресурсного забезпечення, кадрового потенціалу, фінансового обігу і ін., які визначають інтегровану якість вже достатньо сталої господарської системи виконувати задані функції у встановлених межах в умовах зміни параметрів зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Методологічною основою дослідження надійності ланцюгів товароруку являються фундаментальні основи теорії надійності: теорія ймовірності, математична статистика, теорія масового обслуговування, теорія надійності кібернетичних систем, які в достатній степені розроблені в економічній науці [2,12]. На основі положень теорії надійності можна сформулювати категорію «надійності товароруку», як здатність зберігати параметри товароруку на заданому рівні на протязі встановленого проміжку часу. Повна або часткова зупинка товароруку викликається відмовами: відмова – це подія, яка полягає у порушенні працездатності елементів ланцюга внаслідок неприпустимої зміни їх параметрів або властивостей під впливом внутрішніх і (або) зовнішніх факторів. Крім відмов, як вже подій, що сталися, при аналізі надійності ланцюга товароруку (товарного потоку) можуть бути розглянуті і потенційні стани виникнення відмов – загрози. Загроза – це стан зовнішніх або внутрішніх умов, здатний привести до руйнування товарного потоку шляхом виникнення і розвитку негативних збурюючих дій на нього. Чисельною оцінкою можливості появи різноманітних подій являється ймовірність їх здійснення. Степінь ризику функціонування товарного потоку показує ймовірність виникнення відмов у ланках ланцюга і/або появи загроз існуванню ланцюга.

Постійно зростаюча кількість різновидів у процесах товароруку і пов'язаних з ними, інформаційних потоків призводить до постійного ускладнення взаємодії ланок товароруку. З ускладненням побудови ланцюга товарних потоків стають менш надійними¹. Основними шляхами подолання цього протиріччя є підвищення надійності кожного елементу потоку і побудова надійних послідовностей їх об'єднання (на принципах логістичної концепції [12]); розробка систем контролю, попередження і виявлення відмов у діях ланок товароруку; розробка методів обслуговування товарних потоків і інформаційних систем управління товарорухом.

Використання положень теорії економічної надійності і сталості промислового виробництва [19] дозволяє виділити наступні фактори надійності ланцюга товароруку (як складових факторів господарської захищеності торговельного підприємства), схема яких наведена на рис.1.

1. Економіко-соціальні фактори надійності:
 - 1.1. Стабільність господарських зв'язків;
 - 1.2. Фінансова сталість економіки (в т.ч. припустимий рівень інфляції, узгоджена цінова і тарифна політика);

¹ Тому торговельні мережі, такі як «ВАМ Сільпо», «Велика кишеня», «Метро», «Ашан» прагнуть побудувати спеціальні, тільки їм властиві, конструкції товароруку, засновані на логістичній концепції [7,12] – авт.

- 1.3. Прийнятний інвестиційний клімат;
- 1.4. Розвинутий ринок праці, систем перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу;
- 1.5. Зниження рівня тінізації угод;
- 1.6. Розвиток соціальної інфраструктури.
2. Виробничо-технологічні фактори:
 - 2.1. Розвиток транспортних потужностей;
 - 2.2. Наявність і рівень розвитку виробництва із пакування;
 - 2.3. Рівень забезпечення складськими площами;
 - 2.4. Наявність сучасних форм сервісу фінансових і консалтингових послуг.
3. Інфраструктурно-забезпечувальні:
 - 3.1. Безпека ринку і підприємницької діяльності;
 - 3.2. Рівень розвитку багатопрофільної збутової мережі (ємність мережі товаропросування);
 - 3.3. Рівні комунікаційного забезпечення і відкритості інформаційної інфраструктури;
 - 3.4. Рівень розвитку фінансово-кредитної системи.
 - 3.5. Рівень комплексності сервісного обслуговування.
4. Інституціональні фактори:
 - 4.1. Стан нормативно-правових умов товароруку;
 - 4.2. Рівень розвитку систем сертифікації, контролю і експертизи товарів і послуг;
 - 4.3. Рівень впровадження сучасних принципів господарювання і ринкової поведінки;
 - 4.4. Рівень якості товарної продукції.

Дослідження факторів надійності по кожному з вказаних функціональних напрямків дає можливість сформулювати цілісну систему оцінки і забезпечення надійності ланцюга товароруу на всіх рівнях вітчизняної управлінської ієрархії.

Наведений на рис. 1. перелік факторів надійності і її складових являється базовим для забезпечення надійності товарних потоків, при чому серед них необхідно особливо підкреслити ті, які пов'язані з безпекою функціонування товарних ринків. Це є справедливим для сучасної ситуації трансформаційних процесів у вітчизняній економіці, що переживає зміну форм господарювання. У таких умовах надійність функціонування товарних потоків являється базовим фактором економічної безпеки як окремих ТП, так і торговельної сфери в цілому, тому вона повинна бути вивчена і проаналізована з позицій системного підходу.

Загальне поняття безпеки [3,6]. Як стан об'єкту в системі його зв'язків з точки зору здатності самовираження в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дій непередбачуваних і складно прогнозованих факторів, в нашій інтерпретації може бути визначено як безпека ланцюга товароруку у вигляді досягнення стану найбільш ефективного використання наявних ресурсів для

попередження загроз і забезпечення стабільності (безперервного) функціонування товарного потоку.

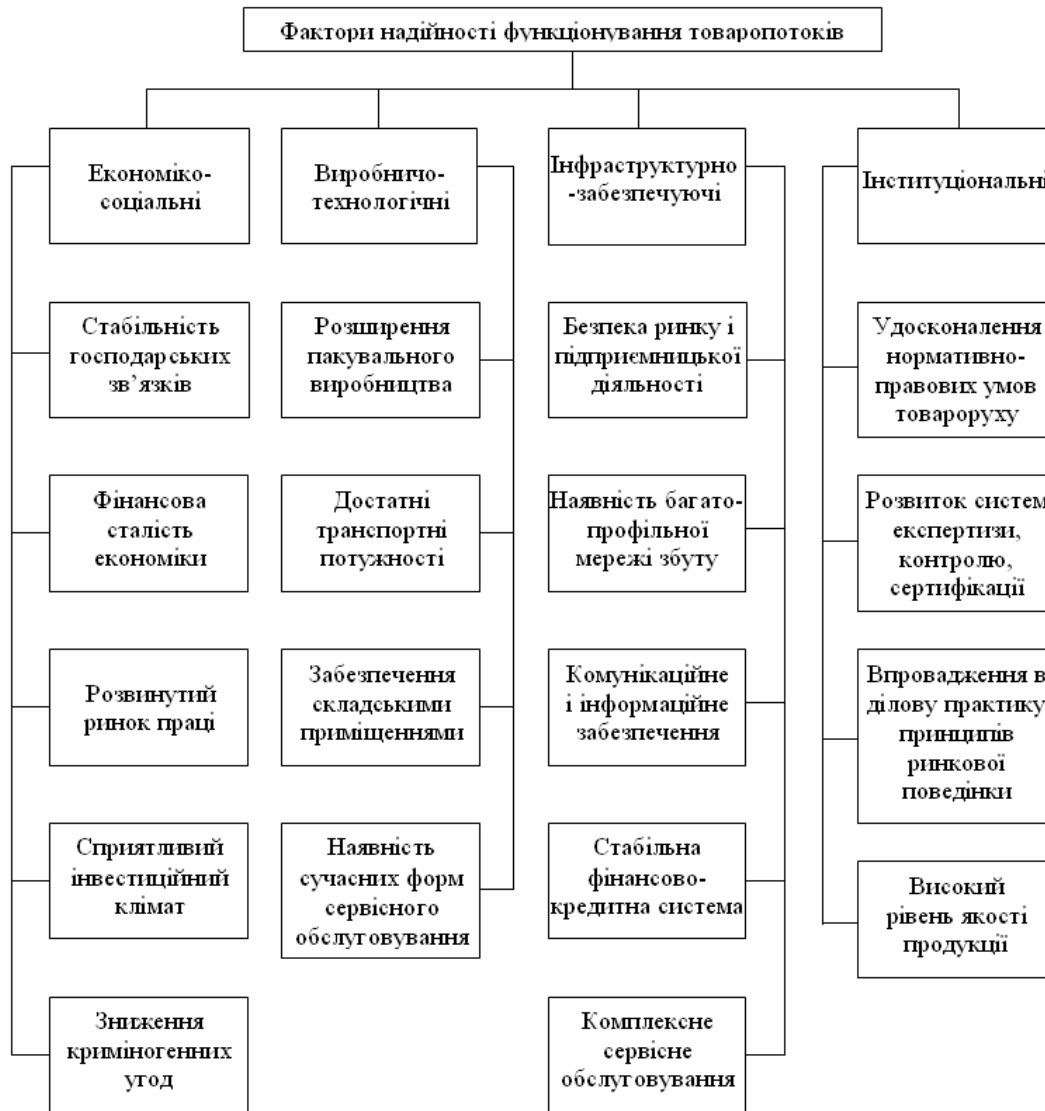

Рис.1. Класифікація факторів надійності схем товароруку

Підтримку стабільного існування товаросупровідного ланцюга повинна забезпечувати логістична інфраструктура, під якою розуміється [11] сукупність видів діяльності, за допомогою яких здійснюється і обслуговується процес руху матеріальних і фінансових потоків або процес товароруку. Автор роботи [11, с. 136] обґрунтовує необхідність існування в якості інституціонального елемента логістичної інфраструктури блоку страхування, який повинен компенсувати

ризиків, що виникають у процесі товароруу. Як інституціональний елемент логістичної інфраструктури обов'язково повинен бути включений і блок безпеки, що виділяється в складі логістичного ланцюга (рис. 2.).

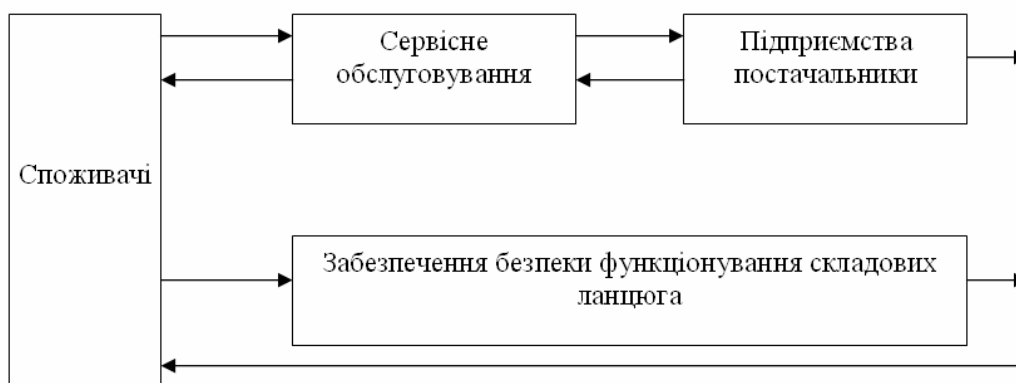

Рис.2. Блок економічної безпеки в еволюції ланцюга товароруу

Основною характеристикою логістичних ланок як елементів ланцюга товароруу являється тип їх дії на потік: ланки розглядаються як генеруючі, перетворюючі і поглинаючі, а також змішані ланки, в яких вказані дії на потоки комбінуються у різноманітних поєднаннях. Дії ланки на потік можуть бути вкрай різноманітними: потоки можуть дробитися, розходитися, сходитися, змінювати свій зміст, параметри, інтенсивність тощо. У відповідності з даними характеристиками може бути сформована базова схема послідовності ланок «безпечного» ланцюга товароруу:

1. Генератори матеріальних потоків.
2. Трансформаційні центри і пункти торговельних, транспортних і інших посередницьких структур, що перетворюють матеріальні потоки на стадії закупівлі.
3. Трансформаційні центри і пункти у місцях виробництва продукції.
4. Трансформаційні центри і пункти для фізичного розподілу і відправки готової продукції.
5. Трансформаційні центри і пункти торговельних, транспортних і інших посередницьких структур, що перетворюють матеріальні потоки на шляху доставки готової продукції споживачам.
6. Пункти призначення (споживачі) матеріальних потоків.

Загрози існуванню ланцюга товароруу можна інтерпретувати наступним чином. Крім дії зловмисників, джерелами негативних дій на безпеку товаропотоку є неусвідомлені і помилкові дії керівництва підприємства, партнерів по бізнесу, конкурентів, різних організацій, у тому числі і органів державної влади. До подібного типу дій можна віднести збіги різноманітних об'єктивних обставин, таких як форс-мажорні події (стихійні лиха, аварії, катастрофи і т. ін.), коливання товарної і фінансової кон'юнктури, наукові відкриття і досягнення науково-технічного прогресу. В умовах трансформації

економіки на процеси товароруху в контексті їх надійності і ефективності діє цілий спектр загальносистемних факторів:

- (1) – відсутність концепції, стратегії і програми соціально-економічного розвитку з реально досяжними цілями не дозволяє формувати стабільні господарські зв'язки і розробляти довгострокову господарську політику;
- (2) – перманентне відставання у розробці, безсистемність і недосконалість нормативно-правового забезпечення регулювання економіки суперечить розвитку юридичних основ формування стабільних товарних потоків;
- (3) – неефективна кредитно-грошова політика Уряду у банківській сфері, на фондовому і валютному ринках, жорстка податкова система знижує можливості концентрації підприємницьких ресурсів у вигляді логістичного ланцюга;
- (4) – недобросовісність дій багатьох вітчизняних суб'єктів на ринку України, їх низька правова дисципліна, відсутність економічної етики на всіх рівнях менеджменту не дозволяють приймати принципи цивілізованого ділового обороту.

Вже на цьому рівні узагальнення припустимо розділити загрози безпеки товароруху в залежності від можливості їх появи і попередження:

- об'єктивні загрози, що виникли без участі і поперек воли людей (як персоналу підприємства, так і суб'єктів економічного оточення підприємства);

- суб'єктивні загрози: процеси і явища, які виникли внаслідок помилкових управлінських рішень або недостатньо компетентності оцінки можливих негативних дій.

Таким чином, при вивченні дій, що формують умови здійснення операцій товароруху, необхідно їх глибше деталізувати, виділяючи внутрішні і зовнішні, а також розглядати по суб'єктах дії і складу.

Форми прояву загроз економічній безпеці на різних рівнях ієрархії організаційно-економічних структур мають відмінності, не дивлячись на загальність дії дестабілізуючих факторів в умовах єдиного економічного простору. До числа таких глобальних факторів прийнято відносити [9,12] загальний склад і структуру виробництва, розлад фінансової системи, зростання соціальної напруги, криміналізацію суспільства і економіки, подальше послаблення конкурентоспроможності і т. ін. Тому характеризувати універсальним набором показників стан економічної безпеки потенціалу господарюючого суб'єкта на різних рівнях ієрархії структури типу «корпорація», «підприємство» - не достатньо. Для цього необхідні більш детальні оцінки і більш точний інструментарій, а саме поняття економічної безпеки такого господарюючого суб'єкта повинно формулюватися з врахуванням специфічних особливостей його функціонування. Форми прояву загроз безпеці нормальному існуванню товаропотоку можуть бути розглянутими з точки зору їх функціональної дії у вигляді:

- 1) загрози здійснення кримінальних або тіншових операцій:
 - реалізація контрофактної продукції;
 - включення учасників процесу товароруху у сумнівні фінансові операції;
 - провокування передоплати неіснуючого товару;
 - дискредитація підприємства;
 - крадіжка товарів в дорозі, на складах і із торговельного залу;
 - примусова зміна складу і структури товаропотоку без врахування інтересів його учасників.
 - 2) загрози порушення порядку функціонування товаропотоку некримінальної природи:
 - поставка некондиційного товару;
 - неповна, некомплектна поставка товару;
 - прострочення термінів поставки;
 - затримка фінансових розрахунків;
 - втрата товару в дорозі, на складах, у торговельному залі.
- Відповідно, реалізація вказаних загроз у функціонуванні товаропотоку засновується на наступних причинах:
- недієздатність/відсутність системи перевірки благонадійності потенційних партнерів;
 - відсутність системи комерційної таємниці;
 - відсутність чіткої системи офіційної фінансової звітності;
 - відсутність системи контролю за роботою персоналу;
 - відсутність системи вивчення конкурентів і аналізу ситуації на ринку;
 - відсутність системи аналізу і протидії криміналу.

Опис загроз економічної безпеки прийнятої схеми товаропотоку і основних причин їх реалізації дозволяє визначити базові напрямки забезпечення надійності функціонування каналу товароруху.

Аналіз надійності функціонування ланцюга товароруху є надзвичайно актуальним для вітчизняного споживчого ринку, оскільки зростання неконтрольованих операцій в цій сфері, розвиток тіншового ринку, розповсюдження контрофактної продукції представляє загрозу не тільки економічній безпеці конкретного торговельного підприємства і ринку, а значить і національній безпеці країни, оскільки діє на політичну сферу держави і безпосередньо пов'язані зі здоров'ям і життям її громадян. У даному випадку надійність ланцюгів товароруху споживчого ринку може розглядатися як характеристика їх безпеки і можливості держави і її інститутів забезпечувати захищеність громадян від загрози їх життю і благополуччю, що виникли у даних соціально-економічних умовах.

В цьому плані у даний час однією з серйозних загроз для економічного розвитку країни, безпеці її громадян і перешкодою формування цивілізованого ринку на сучасних технологічних рішеннях (логістики, ВРР і інш.) є сформовані механізми тіншової економіки, боротьба з якими повинна проводитися не тільки шляхом дій правоохоронної системи, а і на основі формування розвинутої системи управління економічною безпекою, яка

повинна охоплювати всі рівні господарської діяльності – від споживача і підприємства, до регіонального і національного ринків.

Висновок. Формування надійної системи управління товарорухом, яка відповідає сучасним вимогам економічної безпеки необхідно виконувати на базі новітніх інформаційних технологій, з використанням не тільки логістичного інструментарію, а і відповідної теоретико-методичної бази, створення якої слід визнати не тільки першочерговим завданням, а й необхідною умовою подальшого удосконалення механізмів дистрибуції.

Література

1. Альбекова А.У., Федько В.П., Митько О.А. Логистика коммерции. Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов-н/Д: Феникс, 2001.
2. Бауэрсокс Дональд Дж., Клосс Дейвид Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2001.
3. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития // Менеджмент в России и за рубежом. 2001. №5.
4. Власюк О.С. Стратегія розвитку України: теорія і практика. – К.: НІСІ, 2002. – 864с.
5. Гаджинский А.М. Практикум по логистике. – М.: ИВЦ «Маркетинг», 1999.
6. Евдокимов Ф.И. Экономическая безопасность – необходимое звено в планировании деятельности предприятия // Экономика. Право. 2002. №2.
7. Лагутін В.Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку та регулювання: Монографія. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 326с.
8. Мізюк Б.М. Системні основи та інструментарій менеджменту підприємства: Монографія. – Львів: Коопосвіта, 2000. – 418с.
9. Моделирование экономической безопасности: держава, регіон, підприємство: Моногр. / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, Т.С. Черняк: Науково-дослідний Центр індустр. пробл. розвитку НАН України. – Харків: ВД «ИНЖЕК», 2006. 240с.
10. Николайчук В.Е. Логистика в сфере распределения. – СПб.: Питер, 2001. – 231с.
11. Плоткин Б.К. Введение в коммерческую логистику. – СПб; СПб УЭиФ, 1996.
12. Половко А.М. Основы теории надежности. - М., Прогресс, 1964.

Summary

In the context of economic security of the theoretical-methodological fundamentals of the investigated the functioning of the chains of tovaroruhu and terms of their reliability; identified factors of reliability of chains of tovaroruhu; were the main types of rejections and challenges when implementing trade business-processes.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011

УДК 330.33.012:338.431

Березівський Я., к.е.н.*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького***Березівська О., здобувач** ©*Львівський національний аграрний університет*

АСОЦІЙОВАНІ ФОРМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Розглянуто методологічні засади становлення та розвитку асоційованих форм аграрного бізнесу як організаційно сформованих, юридично оформлених об'єднань засновників (власників) та асоційованих членів (фізичних і юридичних осіб), які виникають в результаті інтеграції різних видів діяльності з новим типом економічних відносин, який характеризується співпрацею та взаємопідтримкою для досягнення економічного і соціального ефекту всіх учасників продуктового ланцюга.

Постановка проблеми. Реформування аграрного сектора економіки сприяло формуванню нових організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві. У пореформений період виникли нові передумови функціонування сільськогосподарських підприємств і об'єднань, які обумовлюють їх розвиток як відкритих динамічних систем, а формування нової системи господарювання пов'язане із зростанням підприємницької активності, де визначальну роль відіграватиме аграрний бізнес, організований асоційовано.

Подальший розвиток сільської різноукладності вимагає уміння передбачити майбутнє і краще використовувати регіональні та загальноекономічні умови виробничо-господарського функціонування новостворених аграрних формувань. Становлення різноукладної економіки і нових виробничих організаційно-правових структур на засадах приватної власності висунуло на порядок денний необхідність організації аграрного бізнесу в асоційованих формах. Це зумовлено відсутністю в аграрних підприємств достатніх фінансових ресурсів, майна, досвіду та знань, нових технологій, доцільністю здійснювати діяльність у сфері аграрного бізнесу спільно з партнерами, бажання отримати пільги і вигоди, а також уникнути підприємницьких та інших ризиків. За таких умов асоційована участь в аграрному бізнесі вбачається однією з форм партнерства, що забезпечує досягнення економічної і соціальної вигоди.

Асоційовані форми аграрного бізнесу є важливими чинниками економічного розвитку суспільства, водночас вони сприяють формуванню диверсифікованої інфраструктури національного ринку яка спонукає підприємства різних галузей економіки до поглиблення інтеграційних зв'язків із сільськогосподарськими підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та методичні аспекти розвитку аграрного бізнесу, формування його асоційованих форм, поглиблення інтеграційних процесів підприємств різних галузей економіки із сільським господарством розглянуті у наукових працях таких відомих вітчизняних учених економістів-аграрників: В. Г. Андрійчука, І. Ф. Бідзюри, Ф. В. Горбоноса, Ю. Е. Губені, А. С. Даниленка, В. К. Збарського, В. В. Зіновчука, М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко, І. Г. Кириленка, М. Х. Корецького, Ю. О. Лупенка, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, О. М. Онищенко, С. К. Реверчука, Л. В. Романової, П. Т. Саблука, Р. А. Слав'юка, Г. В. Черевка, В. В. Юрчишина та ін.

У наукових дослідженнях П. Т. Саблука, І. Р. Михасюка, В. П. Ситника, Б. В. Губського, М. П. Сахацького, Л. Є. Мельника, М. Я. Дем'яненка, О. М. Шпичака, Г. В. Черевка значна роль відводиться механізмам і формам державного регулювання аграрного бізнесу. Водночас існує необхідність поглибленого вивчення комплексу важливих питань, пов'язаних з досліджуванним процесом, у тому числі стосовно формування й розвитку асоційованих форм аграрного бізнесу на основі інтеграційних процесів.

Вважаємо, що низка теоретичних, методологічних і методичних проблем залишається малодослідженою і потребує подальшої й поглибленої розробки, особливо стосовно пореформеного періоду, який характеризується широким розвитком у сільському господарстві особистих селянських господарств, перспективність розвитку яких як форми господарювання є обмеженою водночас особисті селянські господарства є потенційними учасниками формування асоційованих форм аграрного бізнесу. Вирішення зазначених проблем дозволить доповнити теоретичні, методологічні й прикладні аспекти становлення та розвитку асоційованих форм аграрного бізнесу, що у свою чергу забезпечить підвищення рівня прикладної спрямованості на регіональному рівні і дасть практиці відповідний механізм формування асоційованих форм аграрного бізнесу на основі трансформаційних процесів у їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Реформування аграрного сектора економіки, формування різноукладної економіки і нових виробничих організаційно-правових структур на засадах приватної власності висунуло на порядок денний необхідність організації аграрного бізнесу в асоційованих формах. Це обумовлено відсутністю в аграрних підприємств достатніх фінансових ресурсів, майна, досвіду та знань, нових технологій, доцільністю здійснювати діяльність у сфері аграрного бізнесу спільно з партнерами, бажанням отримати пільги і вигоди, а також уникнути підприємницьких та інших ризиків. Асоційована участь в аграрному бізнесі є однією з форм партнерства заради спільної економічної і соціальної вигод. На думку Р.А.Слав'юка „...асоційовані форми аграрного бізнесу є формою демократизації капіталу, що в свою чергу, є запорукою подальшої демократизації суспільства” [12, с. 58].

З метою визначення поняття асоційованих форм аграрного бізнесу доцільно розглянути сутність терміну „асоціація”. В “Новому тлумачному словнику української мови” асоціація визначається як „добровільне об’єднання осіб або організацій для досягнення спільної господарської, політичної, культурної чи іншої мети” [9, с. 44]. В “Економічній енциклопедії” асоціація трактується як “добровільне об’єднання фізичних і (або) юридичних осіб з метою незалежності членів, які входять до цього об’єднання” [6, с. 53]. У нашому дослідженні ми використовуємо це поняття в розумінні „добровільне об’єднання незалежних фізичних і (або) юридичних осіб для досягнення спільної економічної мети”, надаючи йому господарського чи більш широкого економічного значення. Тобто асоційовану форму аграрного бізнесу розглядаємо як юридично оформлену організаційну форму за наявності асоційованого членства фізичних та юридичних осіб (рис. 1).

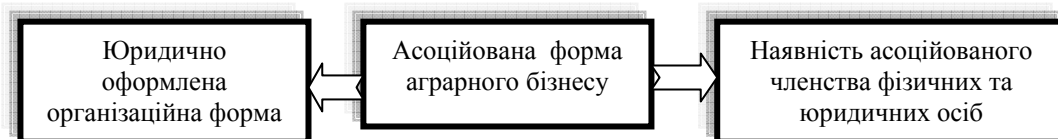

Рис. 1. Суть асоційованих форм аграрного бізнесу.*

*Джерело: власна розробка.

Варто наголосити, що асоційовані форми аграрного бізнесу слід розглядати на різних рівнях: 1) створення асоційованої форми аграрного бізнесу (виробничої організаційної структури) шляхом залучення асоційованих членів (фізичних осіб); 2) створення асоційованої форми аграрного бізнесу шляхом об’єднання юридичних осіб різних сфер економіки; 3) створення асоційованої форми шляхом інтеграції (рис. 2).

Згідно Міжнародних стандартів обліку асоційованим вважається таке підприємство, в якому інвестор має суттєвий вплив, тобто повноваження брати участь у прийнятті рішень щодо політики інвестування, але не контроль за цією політикою. В світовій практиці прийнято вважати, що суттєвий вплив на прийняття рішень може забезпечуватись наявністю 20% і більше голосів об’єкта інвестування або представництвом у раді директорів, важливими операціями між інвестором та об’єктом інвестування, взаємообміном управлінським персоналом чи забезпеченням необхідною технічною інформацією [3, с. 647].

У Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку України наведено досить вузьке трактування суті асоційованого підприємства. До даного виду підприємств віднесено ті підприємства, в яких інвестору належить блокувальний (більше 25%) пакет акцій і які не є дочірніми або спільними підприємствами інвестора [1, с. 21]. Вважаємо, що в цьому документі не враховано роль нефінансових інвесторів як учасників асоційованого бізнесу. Крім того, існує суперечність Положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо асоційованого членства і нормою про асоційоване членство згідно з Законами України

„Про сільськогосподарську кооперацію” (1997 р.) і „Про кооперацію” (2003 р.) [10; 11].

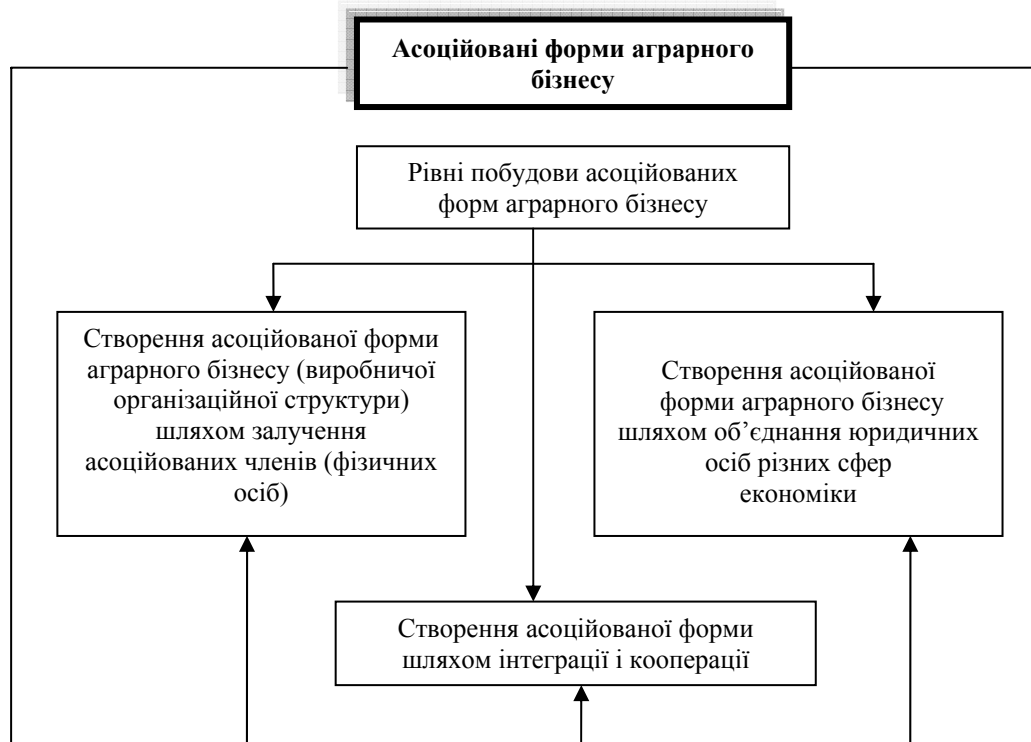

Рис. 2. Рівні побудови асоційованих форм аграрного бізнесу.*

*Джерело: власна розробка.

Зокрема, Законом України „Про сільськогосподарську кооперацію” визначено, що у кооперативах усіх видів допускається асоційоване членство. Асоційованими членами можуть бути фізичні чи юридичні особи, які визнають його статут та зробили пайовий внесок у створення та розвиток кооперативу. Асоційовані члени кооперативу мають право дорадчого голосу, а також на отримання частки доходу на свій пай. Члени кооперативу можуть переформувати членство в кооперативі на асоційоване членство в порядку, визначеному статутом кооперативу. Розміри пайових внесків асоційованих членів визначаються статутом кооперативу. У разі ліквідації кооперативу його асоційовані члени мають першочергове право на отримання свого майнового внеску та відповідних часток доходу і повернення їх земельних ділянок у натурі (на місцевості) [11].

Подібне визначення задекларовано Законом України „Про кооперацію” (2003 р.), згідно з яким у кооперативі допускається асоційоване членство для осіб, які визнають його статут та внесли пай. Асоційований член кооперативу – фізична чи юридична особа, яка внесла пайовий внесок і користується правом

дорадчого голосу в кооперативі. При ліквідації кооперативу асоційований член кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на одержання паю. Порядок вступу до кооперативу та участь асоційованого члена в його господарській та іншій діяльності, права та обов'язки такого члена, розміри паїв та виплат на паї визначаються статутом кооперативу [160]. Отже, даними законами асоційованим членам в кооперативі відводиться роль другорядних інвесторів без права голосу і управління та контролю. На ці та інші недоліки і суперечливі моменти, що мають місце у вищезазначених законах вказує Ф. В. Горбонос [4, с. 233–239].

Згідно чинного законодавства асоційованими членами господарського товариства можуть бути інвестори, які прагнуть збільшувати свою участь в капіталі і здійснюють участь в управлінні. Зокрема, в „Господарському кодексі України” зафіксовано, що учасники господарського товариства мають право брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах; брати участь в розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди); одержувати інформацію про діяльність товариства; вийти в передбаченому установчими документами порядку зі складу товариства [8, с. 89]. Водночас Закон України “Про кооперацію” обмежує асоційовану участь обов'язковим внесенням паю і правом тільки дорадчого голосу [10]. Хочемо ще більше акцентувати увагу на тому, що на сьогоднішній день чинне законодавство відносить господарські товариства і кооперативи до корпоративних підприємств [8, с. 83]. На цьому наголошує і В. В. Зіновчук, стверджуючи, що „кооператив є підприємством корпоративного типу, створеним шляхом добровільного об'єднання матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських товаровиробників-власників (громадян та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику та доходів відповідно до участі в господарській діяльності цього підприємства” [7, с. 33–34]. При цьому в „Господарському кодексі України” прямо не йдеться про асоційоване членство і асоційовані форми аграрного бізнесу. Тому, доцільно в нормативно-правових актах виробити єдиний підхід щодо трактування суті асоційованого підприємства і окреслити права та обов'язки асоційованих членів. І на нашу думку, особливу увагу потрібно звернути на те, що асоційованими членами аграрного бізнесу можуть бути фізичні і юридичні особи, які визнають статут товариства чи кооперативу і готові здійснити відповідний внесок. Слід ліквідувати розмежування прав асоційованих членів в таких близьких за формою організації аграрного бізнесу підприємствах як господарські товариства і кооперативи, що ставить їх в нерівні інвестиційні умови. Більше того, обов'язковість трудової участі у сільськогосподарському виробничому кооперативі робить неможливим зміну статусу асоційованого члена для бажаючих бути членами з інших категорій працівників, а в господарських товариствах голоси асоційованих членів розподіляються пропорційно вкладеному капіталу і є можливість зміни статусу асоційованого члена. Звідси, така норма Закону „Про кооперацію” є певним порушенням принципів

кооперації і гальмує нарощування власного капіталу за рахунок внесків асоційованих членів. При цьому кожен член асоційованої форми аграрного бізнесу в Україні має право на участь у будь-яких інших об'єднаннях підприємців.

Під асоційованими формами аграрного бізнесу ми розуміємо організаційно сформоване, юридично оформлене об'єднання засновників (власників) та асоційованих членів (фізичних і юридичних осіб), яке виникає в результаті інтеграції різних видів діяльності з новим типом економічних відносин, який характеризується співпрацею та взаємо-підтримкою для досягнення економічного і соціального ефекту всіх учасників продуктового ланцюга (рис. 3).

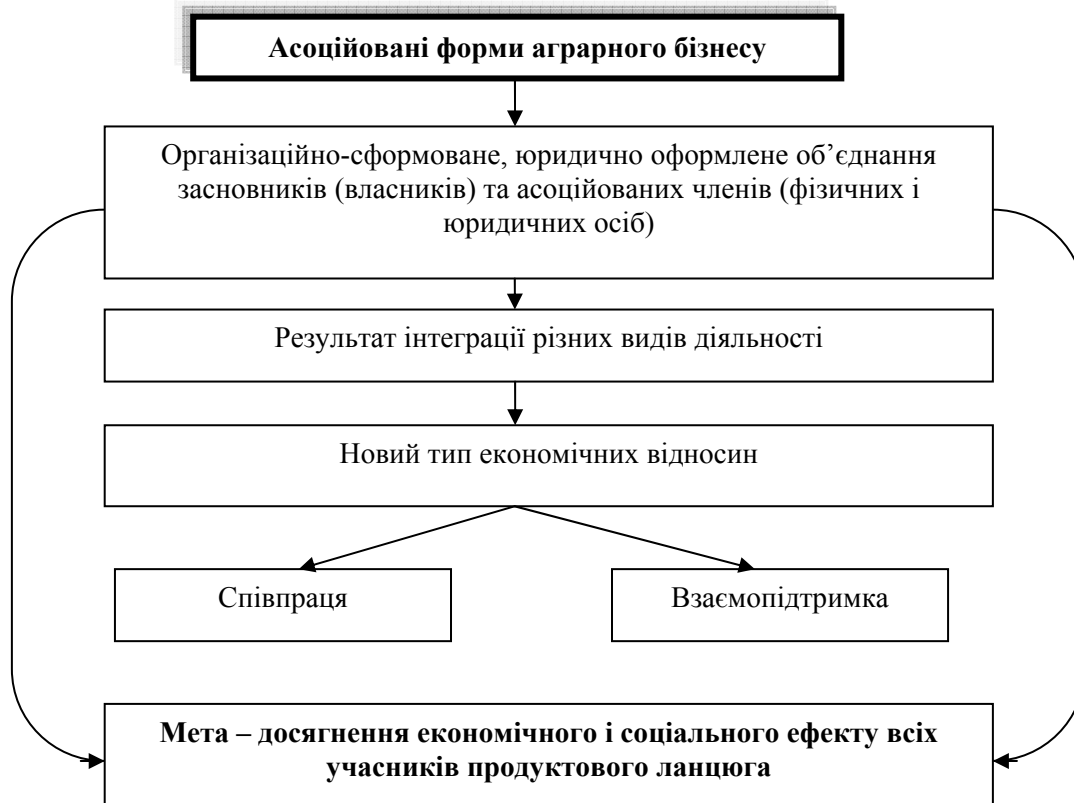

Рис. 3. Складові асоційованих форм аграрного бізнесу.*

*Джерело: власна розробка.

Отже, формування і функціонування асоційованих форм аграрного бізнесу значною мірою обумовлено процесами вертикальної координації і інтеграції. Вертикальна координація є процесом, який у зростаючій мірі визначає організаційно-економічний механізм агробізнесу в розвинутих країнах, а економічний зміст поглиблення вертикальної координації полягає в органічному поєднанні інтересів сільськогосподарських товаровиробників і несільськогосподарських суб'єктів, внаслідок якого певною мірою усувається проблема не-

еквівалентності міжгалузевих відносин. На думку В. Л. Валентинова, вертикальну координацію можна визначити як процес розширення відносин власності й управління за межі окремого підприємства, а інтеграцію – як розширення організаційно-економічного механізму функціонування підприємства в технологічно суміжні напрями діяльності [2, с. 86].

Напрямом розвитку вертикальної координації в агропромисловому виробництві може бути поглиблення контрактних відносин, шляхом збільшення кількості умов щодо виробництва і маркетингу продукції, що обумовлюються в контракті, між сільськогосподарськими товаровиробниками і несільськогосподарським бізнесом. Поглиблення контрактних відносин, з одного боку, зменшує незалежність товаровиробників у процесі прийняття підприємницьких рішень, а з другого – воно є засобом поєднання інтересів товаровиробників і несільськогосподарських суб'єктів, застосування якого зменшує нееквівалентність міжгалузевого обміну. Поглиблення контрактних відносин можна вважати альтернативою розвитку обслуговуючої кооперації. Різниця між цими напрямками вертикальної координації полягає в пріоритетності забезпечення інтересів учасників. Зокрема товаровиробники є власниками обслуговуючого кооперативу і вони мають залишкові права на розподіл отриманого доходу (через кооперативні виплати). Принцип обслуговування за собівартістю можна трактувати так, що інтереси несільськогосподарського бізнесу в кооперативі абсолютно відсутні. Це означає не те, що кооператив працює без прибутків, а те, що в рамках кооперативного економічного механізму прибуток не залишається на рівні несільськогосподарських напрямів діяльності. Відсутність прибутків – це насамперед відсутність прибутків несільськогосподарського бізнесу, тією мірою, якою його функції виконуються кооперативом.

У рамках контрактних відносин ситуація є протилежною – економічні відносини між товаровиробниками і несільськогосподарським бізнесом лише поступово наближаються до еквівалентних у міру поглиблення змісту контрактів. Певна другорядність інтересів товаровиробників у даному випадку є неминучою, оскільки вони виступають „виконавцем” або „агентом” тих структур, що визначають умови контракту, адже контракт припускає рівноправність суб'єктів і в той же час приховує нееквівалентність їх економічної влади.

Тому, як зауважує В. Л. Валентинов, у рамках вертикально інтегрованих структур, які органічно поєднують сільськогосподарські і несільськогосподарські напрями діяльності, проблема нееквівалентності міжгалузевих відносин буде вирішена, оскільки нееквівалентність є міжорганізаційним (міжсуб'єктним) явищем. Менеджмент інтегрованої структури заінтересований у збалансованому розвитку всіх галузевих виробництв, що входять до її складу [2, с. 96-97].

Звідси, альтернативність поглиблення контрактних відносин і розвитку обслуговуючої кооперації зумовлена їх протилежним характером з точки зору пріоритетності забезпечення інтересів учасників, при цьому альтернативність слід розуміти не як взаємовиключення, а як взаємодоповнення. Слід вважати, що поглиблення контрактних відносин можливе там, де відсутні належні передумови розвитку кооперативних відносин. Якщо товаровиробник адекват-

но усвідомлює особливості економічних відносин, що формуються в процесах кооперативних і некооперативних форм вертикальної координації, то він розглядатиме створення обслуговуючого кооперативу як пріоритетний варіант забезпечення своїх інтересів. Більше того, для створення кооперативу потрібні кошти, які можуть бути зароблені шляхом участі в поглиблених контрактних відносинах. Якщо на певному етапі функціонування цих відносин товаровиробники відчують, що створення обслуговуючого кооперативу можливе і доцільне (спроможне краще забезпечити їх інтереси), то наявність контрактних відносин навряд чи буде гальмувати цей процес. Отже, незважаючи на свою взаємовиключеність з точки зору пріоритетності інтересів, кооперативні і некооперативні форми вертикальної координації доповнюють одна одну як на рівні аграрного сектора в цілому, так і на рівні окремого підприємства (через формування критичної суми капіталу, необхідного для створення ситуації вибору). Поглиблення контрактних відносин є наріжним каменем економіки трансакційних витрат.

Виходячи з цих міркувань, вважаємо, що метою інтеграції сільськогосподарського виробництва з іншими сферами є підвищення ефективності виробництва, більш повне задоволення суспільних потреб. Інтеграція здійснюється шляхом створення багаторівневих структур, що базуються на асоційованому членстві підприємств аграрного бізнесу. Вважаємо, що основними мотивами створення асоційованих форм аграрного бізнесу суб'єктами підприємництва є концентрація капіталу з метою встановлення стабільних виробничо-господарських зв'язків між підприємствами продуктового ланцюга, зниження витрат на одиницю продукції за рахунок збільшення масштабів виробництва і підвищення конкурентоздатності продукції, створення умов для диверсифікації виробництва і можливості маневрування ресурсами.

Інтеграція є вагомим засобом зниження економічного ризику в аграрному секторі економіки. Сьогодні половина світового валового продукту по ланцюжку доданої вартості проходить не в структурі ринкових, а в структурі інтеграційних зв'язків [13, с. 269].

Таким чином, асоційовані форми аграрного бізнесу виникають завдяки об'єднанню підприємців різних сфер економіки. Але інтеграційні процеси, які мають місце в аграрному секторі і в суміжних галузях відрізняються різнонаправленістю за видами діяльності та формами підприємств, що приводить до значного зростання ролі вертикальної інтеграції. З цього приводу досить вдало висловлюється Ю. Е. Губені, який вважає, що традиційно, вертикальна інтеграція сільськогосподарських виробників з іншими партнерами забезпечується з допомогою: інтеграції через контракт (by contract), що полягає на системі угод, які зацікавлені партнери укладають з виробниками. Вітчизняним відповідником може бути система контрактації закупівлі продукції; інтеграція через право власності (by ownership), що полягає в закупівлі великими компаніями власності сільськогосподарських виробників з самостійною організацією виробництва для власних потреб або під власним контролем; інтеграція через оренду (by rent), що полягає в системі орендних відносин між виробником та

замовником. Орендні відносини дуже популярні в сучасному сільському господарстві. В більшості випадків виробник, не маючи змоги вкласти у виробничий цикл належну кількість ресурсів згоджується на укладання орендної умови. Орендар вкладає у виробництво необхідні ресурси, а власник, в багатьох випадках продовжує працювати на землі, однак вже на умовах найму [47, с. 61].

Форми аграрного бізнесу повинні розвиватись в напрямку як горизонтальної, так і вертикальної інтеграції. Як відомо, горизонтальна інтеграція приводить до утворення асоційованих форм аграрного бізнесу, які є переважно виробничими, а просування до вертикальної інтеграції сприятиме поліпшенню системи заготівель, організації торгівлі, зберігання і транспортування продукції.

Економічні відносини між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами і торговими закладами в асоційованих структурах аграрного бізнесу повинні базуватись на об'єднанні інтересів партнерів і розподілі прибутків пропорційно вкладеному капіталу або пропорційно кількості і якості зданої на переробку, зберігання і транспортування продукції.

Очевидно слід погодитись з думкою Р. А. Слав'юка, що організаційно-економічні форми аграрного бізнесу визначаються економіко-правовим статусом інтегрованої структури як асоційованої форми бізнесу. Розрізняють такі форми інтеграції: повна, контрактна, акціонерна, кооперативна, партнерська, громадська. Повна здійснюється на базі засобів виробництва, що належать одному власнику. Контрактна – це інтеграція юридичних осіб, основним інструментом якої виступає контракт. При акціонерній формуванні, яке здійснює інтеграційні функції, створюється на акціонерній основі. Кооперативна базується на створенні кооперативів відповідного профілю: переробних, маркетингових тощо. Партнерська має основою усну домовленість або документальне оформлення. У громадській переважають риси неформального громадського об'єднання [12, с. 20].

У наших дослідженнях акцентується увага на контрактних, кооперативних і акціонерних формах інтеграції. Тому вважаємо, що основною ланкою АПК, спроможною взяти на себе роль інтегратора і забезпечити організацію агропромислового виробництва відповідно до вимог ринку є переробні підприємства. Таке твердження висловлює і Ф. В. Горбонос „Переробне підприємство мало б виступити підприємством-інтегратором, організувати навколо себе організаційно-виробничу структуру з виробництва сільськогосподарської продукції і переробки” [4, с. 121]. Але слід відмітити, що виробничо-економічні відносини між сільськогосподарськими підприємствами і переробною промисловістю багато років складалися в інтересах останньої, а кінцеві результати виробництва проявляються в переробних і торгових підприємствах. Тому, у нових умовах формування асоційованих форм аграрного бізнесу на основі вертикальної інтеграції потрібно подолати такі недоліки: монопольне становище переробних підприємств; недосконалість заготівельних цін; недосконалість розподілу прибутку, який проводився на користь переробних та торгових підприємств [12, с. 21]. При цьому головним завданням будь-якого інтегрованого формування є забезпечення скоординованої діяльності вироб-

них структур різних організаційно-правових форм господарювання, що беруть участь в організаційно-технологічному циклі певних видів готової продукції, економічної та соціальної зацікавленості кожного партнера в одержанні високого кінцевого результату.

У розвинутих країнах контрактна форма агропромислової інтеграції передбачає укладання фермерами з промисловими, торговельними компаніями та кооперативами відповідних угод на переробку та збут продукції. Слід додати, що контрактація найбільше розвинута у виробництві і збуті продукції, яка швидко псується, а також продукції, що постійно надходить на переробку, наприклад, молоко. Виробничі контракти регламентують умови виробництва. Як правило, вони укладаються до початку виробничого процесу і жорстко обумовлюють зобов'язання сторін-учасників. Контрагент забезпечує фермера засобами виробництва та матеріалами, надає кредит і консультаційні послуги, а фермер – забезпечує виконання виробничих операцій за допомогою своїх виробничих ресурсів.

Переваги контрактації для фірми-постачальника полягають у тому, що вона має стабільне надходження продукції у необхідні терміни, а також можливість контролю за її якістю. Фермер у свою чергу, має гарантований ринок збуту продукції за завчасно обумовленою ціною, можливість користуватися кредитом, експлуатувати виробничі ресурси [12, с. 23].

Валентинов В. Л. вважає, що можливі такі ключові параметри процесу поглиблення контрактних відносин: регулювання виробничої діяльності (інтегратор обумовлює технологічні прийоми, які можливо або доцільно застосовувати при виробництві продукції); регулювання управлінської діяльності (інтегратор бере на себе прийняття довгострокових управлінських рішень); гарантування доходу (інтегратор гарантує закупівлі продукції незалежно від динаміки ціни на спотовому ринку) [2, с. 98].

Важливе місце в агробізнесі розвинутих країн світу займають кооперативи. У сферу їх діяльності входить: постачання фермерам сільськогосподарської продукції; надання послуг зі збирання, транспортування, зберігання та переробки продукції. Відмінністю від контрактації є те, що кооперація передбачає участь фермерів у спільній діяльності завдяки кооперативним правам на власність.

Також у сфері виробничого підприємництва розвинутих країн певне місце посідають такі асоційовані форми бізнесу як партнерства і корпорації. Отже, серед корпоративних систем відкритого типу слід виділити такі підприємства аграрного бізнесу як кооперативи і господарські товариства.

Створення кооперативів як асоційованих форм аграрного бізнесу є об'єктивно необхідною умовою для сільського господарства, оскільки без них особисті селянські, фермерські господарства і сільськогосподарські підприємства не витримують жорсткої конкуренції в ринковій економіці. Ці форми господарювання і особисті селянські господарства, які виникли в процесі реструктуризації і реформування колективних сільськогосподарських підприємств мають слабку матеріально-технічну базу та нестачу обігових коштів. У

цьому і полягає необхідність у сільському господарстві виробничої і обслуговуючої кооперації.

Трансформаційні процеси у розвитку асоційованих форм аграрного бізнесу на перспективу будуть відбуватися в напрямі розширеного розвитку аграрних формувань на засадах приватної власності на землю і майно, широкого використання асоційованого членства та колективних форм організації праці (приватно-спільної власності). Частина новостворених у процесі реформування аграрного сектора економіки сільськогосподарських підприємств як асоційованих членів аграрного бізнесу вищого рівня буде послідовно трансформуватися у нові організаційно-правові форми аграрного виробництва за рахунок участі в процесах вертикальної та горизонтальної інтеграції і кооперування. Аграрні підприємства повинні стати центрами кооперованих (інтегрованих) систем. Поглиблення процесів інтеграції і кооперації дасть можливість підприємствам входити у нові організаційно-правові формування, які працюють на принципах приватно-сумісного використання капіталу, ресурсів, делегування окремих функцій – об'єднання, асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, промислово-фінансові групи та інші структури, включаючи спільні підприємства з іноземним капіталом.

Формування і розвиток кооперативних організацій, створених безпосередньо товаровиробниками дозволяє здійснювати матеріально-технічне постачання і надання послуг товаровиробникам. У кооперативному середовищі, при гострому дефіциті виробничих ресурсів і низькому рівні платоспроможності, товаровиробники не в змозі поєднувати раціональне ведення сільськогосподарського виробництва та здійснення вигідних комерційних операцій. Досягти ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва за цих умов можна лише спільними діями через створення своїх власних комерційних організацій на кооперативній основі за умови асоційованого членства.

Перспективними напрямками наукових розвідок у проблемі подальшого розвитку асоційованих форм аграрного бізнесу повинні бути ґрунтовні системні дослідження уже функціонуючих організаційно-правових форм господарювання.

Література

1. Бухгалтерський облік : хрестоматія : зб. систематиз. законодав. // Бухгалтерія. – 2001. – № 52/2. – 226 с.
2. Валентинов В. Л. Регулювання міжгалузевих відносин в системі аграрної політики / В. Л. Валентинов. – К. : ІАЕ, 2003. – 332 с.
3. Голов С. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії : практ. посіб. / С. Голов, В. Костюченко. / К. : Лібра, 2001. – 863 с.
4. Горбонос Ф. В. Кооперація : методологічні і методичні основи / Ф. В. Горбонос. – Львів : Львів. держ. аграр. ун-т, 2003. – 264 с.
5. Губені Ю. Е. Основи підприємництва та агробізнесу : навч. посіб. / Ю. Е. Губені. – Львів : Укр. технології, 2002. – 256 с.
6. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.

7. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – 2-ге вид., доповн. і перероб. – К. : Логос, 2001. – 380 с.
8. Нове законодавство України / [уклад. Ю. П. Єлісєвенко]. – К. : Махаон, 2003. – 600 с.
9. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. – К. : Вид-во „Аконіт”. – Т. 1. – 2001. – 926 с.
10. Про кооперацію : Закон України // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 142–152.
11. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – С. 683–695.
12. Слав'юк Р. А. Асоційовані форми аграрного бізнесу : особливості утворення, практика функціонування, перспективи регулювання : монографія / Р. А. Слав'юк. – Луцьк : Волин., держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 321 с.
13. Чепурко В. В. Экономический риск аграрного производства : теория, методы оценки, управление / В. В. Чепурко. – Ин-т экон. НАН Украины, Крым. ин-т бизнеса. – Симферополь : Таврия, 2000. – 306 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011

УДК 338.5. 330:336. 631.16

Бурлака Б.В.,[©] аспірант ННЦ „Інститут аграрної економіки” НААН

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ НОВИХ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ

Постановка проблеми. Ціноутворення банківських послуг України характеризується підвищеними вимогами до діючих банків з боку органів державного регулювання та контролю, значною конкуренцією, використанням сучасних комп'ютерних технологій та складних фінансових схем, підвищеними вимогами до фахівців, які їх здійснюють. У таких умовах банк не може діяти протягом тривалого часу продуктивно без ефективних принципів управління та підходів до вирішення стратегічних та оперативних завдань. Таким підходом відповідає маркетингова стратегія ціноутворення банку. Її основу становить продаж банківських продуктів, які відповідають потребам споживачів та забезпечують банку необхідний рівень прибутковості.

Нині у більшості банків України не простежується становлення маркетингових продуктових політик, які здатні вирішувати конкретні проблеми своїх клієнтів, тобто пропозиції ринку того, що має попит. Замість такого суто маркетингового підходу, як правило, практикується намагання продати те, що пропонується банком роками. При цьому зовсім не враховується, що робота з продуктом є найважливішим інструментом цінового маркетингу та конкурентної боротьби – комунікації, просування та ціна базуються на властивостях продукту. Тільки нові або модифіковані банківські продукти за прийнятними цінами, які позитивно оцінені клієнтами, забезпечують для банку на певний час конкурентну перевагу.

Цінова політика банку є тим наріжним каменем, який дозволяє банкові діяти ефективно завдяки поєднанню спеціально розроблених для кожного ринку та сегмента банківських продуктів з урахуванням їх дохідності, порядку розповсюдження та просування до споживача. Саме помилки в здійсненні ціноутворення щодо нових банківських продуктів стають причинами банкрутств і приносять найбільші збитки банкам.

Загострення впродовж останніх років конкуренції ще більше засвідчило важливість застосування гнучкого ціноутворення до нових банківських продуктів. Особливо це стосується ринку фізичних осіб: збільшується кількість банків, які пропонують платіжні картки, миттєві грошові перекази, споживчі кредити. Пропонується дедалі більше нових інструментів збереження грошових коштів – замість традиційних депозитних вкладів пропонуються ощадні сертифікати, зливки з дорогоцінних металів.

Не залишаються на місці й пропозиції юридичним особам. Минули ті часи, коли клієнт стояв у черзі та вмовляв банк надати йому кредит. Тепер

банки задля утримання платоспроможного клієнта пропонують декілька способів поповнення коштів: від надання традиційного одноразового кредиту до пропозиції своїх послуг як гаранта за розрахунками свого клієнта. Звичайними стають взаємовідносини між банком та клієнтом на відстані – за допомогою системи “Клієнт – банк”. Усе це свідчить про зростання ролі ціноутворення в маркетинговій стратегії банку щодо нових його продуктів та необхідності поглиблених теоретико-методологічних засад в цій царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Водночас спостерігається значний дефіцит праць теоретичного та практичного спрямування з цієї тематики. Особливості ціноутворення нових банківських продуктів як предмет банківського маркетингу детально та цілеспрямовано у вітчизняній літературі не розглядалися. Без урахування особливостей ціноутворення нового банківського продукту, специфіки ведення банківської справи в умовах переходу до ринкових відносин, дуже узагальнено, здебільшого на матеріалах іноземних авторів, ці питання висвітлено в небагатьох працях з банківського маркетингу, зокрема, І. О. Спіцина та Я. О. Спіцина, Є. А. Уткіна, В. Д. Маркової, А. В. Фалько.

Ціль статті. Нерозробленість комплексного підходу до вирішення питань створення та реалізації цінової політики банку в аспекті ціноутворення щодо нових банківських продуктів, необхідність роботи з новими продуктами для збільшення конкурентоспроможності банку в сучасних умовах, відсутність єдиних або навіть близьких підходів до визначення понять “ціноутворення банківських продуктів” та “цінова політика” зумовили вибір теми статті, мету, завдання, структуру та головні напрями представленого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Банківський продукт є послугою, тому йому властиві загальні характеристики послуг: невідчутність, невіддільність, непостійність якості та незбереженість[1]. На нашу думку, йому також властиві особливі характеристики: а) використання грошей у різних формах як товару (кошти підприємств, банків у безготівковій формі, фізичних осіб переважно у вигляді готівки); б) набуття видимих (матеріальних) рис за допомогою майнових, договірних взаємовідносин; в) купівля-продаж більшості продуктів характеризується тривалістю в часі; г) визначення та порівняння якості банківських продуктів потребує від споживача досить високого рівня економічних знань. Як категорія банківського цінового маркетингу, новий банківський продукт також характеризується трьома рівнями[4]. Перший рівень нового продукту – базова потреба, виявлена через основну послугу, – визначається потребою споживача (отримати додатковий дохід, збільшити обігові кошти, виїхати за кордон з певною сумою валюти тощо), задовольнити яку дозволяє базовий асортимент банку: депозитні, кредитні, неторговельні та інші продукти.

Другий рівень – реальний новий продукт, виявлений через поточний асортимент, – спрямований на перетворення випадкового клієнта в постійного, у спонукання його придбати якомога більше продуктів. Усе це здійснюється за допомогою поточного асортименту, який постійно оновлюється та розвивається

без зміни базового асортименту. Наприклад, депозитні вклади можуть бути: до запитання та строкові; з поповненням суми вкладу або з фіксованою сумою. Вивезти іноземну валюту за кордон можна за допомогою дорожніх чеків або платіжних карток.

Третій рівень – повний новий продукт, виявлений через очікування споживача, – визначає продукт маркетингу. Він базується на тому, що клієнт очікує від процесу придбання банківського продукту. Саме цей рівень розрізняє процес ціноутворення та продажу продукту різними банками завдяки сукупності додаткових послуг для продажу основного банківського продукту. Банківський новий продукт можна окреслити як результат діяльності банку, об'єктом якого є грошові кошти, який надається банком на платній або безоплатній основі клієнтові для задоволення його потреб та характеризується унікальною технологією виробництва і продажу.

Для задоволення потреб клієнтів, забезпечення необхідного рівня прибутковості продажу продуктів у межах короткострокових і довгострокових програм управлінського характеру банк створює нові продукти та переглядає умови надання існуючих, оцінює ефективність продажу продуктів банку, збільшує їх конкурентоспроможність[2]. Такою програмою є цінова політика банку. Вона включає зосередження уваги не на продукті та витратах по ньому як такому, у відриві від конкретних ринків та конкретних споживачів, а на споживачеві з його вимогами до цього продукту, його відповідної реакції на маркетингові заходи банку. Будь-яке рішення в сфері цінової політики повинно прийматися не тільки в контурі вирішення поточних проблем, а й з урахуванням того, як воно вплине на довгострокові цілі банку. Тобто необхідний стратегічний підхід до ціноутворення нових банківських продуктів з відповідним організаційним оформленням як складової загального процесу управління банком.

Виходячи з цих позицій, маркетингова цінова політика банку може розглядатися як систематизована управлінська діяльність, яка спрямована на планування та здійснення заходів із формування, управління та вдосконалення такого асортименту нових банківських продуктів за прийнятними цінами, який би сприяв максимальному задоволенню потреб споживачів і досягненню поставлених цілей банку.

Заходи ціноутворення банківської нових продуктів потребують інформаційного забезпечення такими показниками: 1) макросередовища, які впливають на обсяг продажу типових та нових банківських продуктів; 2) частки банку на ринку та темпів її зміни; 3) обсягів продажу основних продуктів банку в розрізі основних сегментів клієнтів; 4) кількості, обсягів продажу, доходів від продажу нових продуктів.

Показники макросередовища є стохастичними, впливати на які банк не може[3]. До них відносять: сукупні грошові доходи індивідуальних споживачів, рівень девальвації офіційного курсу гривні до долара США, обсяг готівки поза банками (агрегат М0), рівень процентних ставок за депозитами, обсяг вкладів фізичних та юридичних осіб і щомісячний приріст цих вкладів.

Простежено, що найбільший вплив на розмір депозитів фізичних осіб у національній валюті здійснює обсяг готівки на руках у населення. Окремо був досліджений вплив рівня девальвації гривні до долара США на щомісячний приріст вкладів у національній валюті. Розрахований коефіцієнт кореляції ($-0,851$) свідчить про високу щільність зв'язку між факторним та результативним показником, а його наближення до -1 показує зворотний зв'язок між ними: збільшення рівня девальвації призводить до зменшення приросту вкладів або взагалі до їх відпливу.

Для створення конкурентоспроможного нового банківського продукту банк повинен мати внутрішню систему формування конкурентоспроможності[6]. Елементи цієї системи, на нашу думку, зумовлюються внутрішніми та зовнішніми конкурентними перевагами, характеристиками продукту як послуги та властивостями банківського продукту, які характерні тільки для нього.

Основу першого елементу системи – механізмів забезпечення якості продукту та системи контролю за якістю – становить орієнтація на загальне управління якістю (TQM). У межах TQM доцільно розробити внутрішньобанківський документ – “Стандарт послуги банку”, основною частиною якого є технологічна карта послуги (ТКП) – внутрішньобанківський документ, що містить детальний перелік операцій, які становлять завершений процес надання послуги клієнтові, відповідають чинному законодавству, можливостям банку, а також регламентує участь відповідних фахівців у здійсненні кожної банківської операції, її середню тривалість здійснення та використання технічних засобів при здійсненні операції. Крім ТКП, доцільно розробляти й блок-схему операцій банківського продукту, яка наочно представляє всю процедуру обслуговування клієнта та продажу нового продукту[5].

Другим елементом системи формування конкурентоспроможності нового продукту є стратегія внутрішнього маркетингу, яка розглядається з трьох аспектів: реалізації комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із задоволенням потреб клієнтів; створення заходів мотивації працівників банку; визначення кваліфікаційних вимог до працівників та заходів щодо їх підвищення. Третім елементом є орієнтація на диференціацію нових банківських продуктів.

У порядку встановлення ціни, найважливішими є два фактори – характер попиту та рівень конкуренції на ринку[7]. Відповідно до існуючої класифікації споживчих товарів на товари повсякденного користування (короткострокової дії) і на товари тривалого користування, банківські продукти також можна класифікувати подібним чином. Клієнт, купуючи їх, довіряє банківській установі власні кошти (наприклад, розміщуючи кошти на депозитному рахунку, депонуючи сейф тощо) і для нього важливо, що довірені кошти банку він зможе отримати через певний проміжок часу. Одночасно клієнт користується послугами банку, які є нетривалими та які він робить досить часто: оплачує вартість комунальних послуг, здійснює грошовий переказ, купує валюту. Тобто,

на нашу думку, нові банківські продукти можна класифікувати за строками користування: короткострокові продукти та продукти тривалої дії.

Рівень попиту залежить від виду клієнта. Так, попит на продукти фізичних осіб залежить від їх поведінки (первинний), від технічного забезпечення процесу надання послуг та появи нових послуг (нестійкий). Рівень тарифів на продукти займає провідне місце при виборі банку (еластичний). Попит на продукти юридичних осіб залежить від попиту на їх продукцію (вторинний), від технічного забезпечення процесу надання послуг (нестійкий). Ціна далеко не завжди є визначальним фактором при виборі банку (нееластичний).

Попит на нові банківські продукти тривалої дії визначається за допомогою таких показників: а) кількість фактичних користувачів; б) рівень заміни продукту (наприклад, кількість переукладень вкладних договорів одним клієнтом); в) рівень появи нових можливостей заміни (нових продуктів, змін ціни на існуючі продукти тощо); г) рівень зникнення фактичних користувачів продукту.

Попит на короткострокові нові банківські продукти визначається на підставі: а) кількості потенційних споживачів; б) частки існуючих споживачів серед потенційних споживачів (рівня охоплення); в) рівня одиничного споживання одним споживачем (рівня проникнення).

Розвиток конкуренції на окремих сегментах ринку банківських послуг визначається за допомогою розрахунку індексу концентрації та індексу Херфіндаля – Хіршмана, а також з урахуванням маркетингових характеристик видів конкуренції на ринках. Індекс концентрації розраховувався як сума ринкових часток ринку семи найбільших банків. Індекс Херфіндаля – Хіршмана розраховується як сума квадратів часток ринку всіх діючих банків на ринку. Аналіз засвідчує, що індекс концентрації є високим за основними банківськими продуктами, хоча й спостерігається тенденція зменшення впливу семи найбільших банків. Одночасно спостерігається посилення банківської конкуренції через зменшення індексу Херфіндаля – Хіршмана, що є ознакою наближення ринку до моделі чистої конкуренції. Ринку нових банківських продуктів властиві риси олігополістичного ринку – наявність бар'єрів для входження на ринок. Оскільки споживач при виборі продукту диференціює його, ринкові властиві також риси монополістичної конкуренції, що свідчить про важливість застосування комплексу цінового маркетингу.

Варто застосовувати нетрадиційний „непрямий збут банківських послуг” – якщо послугу неможливо “винести” за межі банку, то потрібно клієнта “донести” до неї. Тобто залучаються посередники (які називаються маркетинговими агентами) не для продажу банківських послуг, а для залучення клієнтів. Агентами є суб'єкти ринку, що займаються наданням консалтингових послуг з різних питань, ліцензуванням тощо, а також приватні особи. Агенти залучають клієнтів з метою відкриття ними вкладних та депозитних рахунків, купівлі міжнародних платіжних карток тощо.

Крім управління існуючим продуктивним асортиментом, стрижневою складовою цінової політики є розроблення нових продуктів.

В основі технології створення нового продукту – проектний підхід, тобто координація зусиль декількох підрозділів банку в межах дій робочої групи щодо нового продукту. Група повинна створити паспорт послуги – документ, який регламентує всі заходи банку, потрібні для створення нового продукту та подальшого його ефективного продажу. Він повинен складатися з таких розділів: опис продукту; методологічне забезпечення надання продукту; документальне забезпечення надання продукту: нормативний документ про банківський продукт (положення, інструкція, технологічний порядок тощо), технологічна карта продукту, блок-схема операцій продукту; ефективність продажу продукту; маркетингові складові надання продукту; критерії оцінки успіху нового продукту.

Для визначення ступеня привабливості нового продукту для споживачів перед його виведенням на ринок здійснюється розрахунок за критеріями успіху нового продукту: ринковий, економічний, продуктивний, збутовий [6]. Кожний критерій складається з чотирьох показників, які мають вагові коефіцієнти, залежно від впливу на загальний успіх. Сума всіх вагових коефіцієнтів показників (W_i) за кожним критерієм дорівнює 10 балам. Кожний показник може приймати одну з трьох оцінок успіху (A_i) – нижчу за середню (1 бал), середню (3 бали), вищу за середню (5 балів). Розрахунок оцінки успіху дозволяє оцінити сильні та слабкі місця продукту до моменту його виведення на ринок, тобто за мінімальних витрат. За кожним критерієм визначається загальна оцінка успіху (ZOY) впровадження нового банківського продукту, яка може мати значення від 10 до 50:

На підставі визначених загальних оцінок успіху за кожним критерієм визначається комплексна оцінка успіху нового банківського продукту: вища за середню – два з чотирьох критеріїв повинні мати не менше 43 балів, інші два – не менше 34; середня – усі чотири критерії повинні мати не менше 34 балів; нижча за середню – усі інші комбінації оцінок критеріїв.

Якщо новий банківський продукт отримав комплексну оцінку “нижча за середню”, то такий продукт не може бути виведений на ринок. Потрібно відмовитися від його впровадження або внести необхідні зміни в технологію продажу, споживчі та інші характеристики. Якщо за продуктом комплексна оцінка є “середньою”, то він, у цілому, може бути рекомендований до виведення на ринок, але доцільно підвищити рівень успішності з урахуванням певних критеріїв. Якщо за продуктом комплексна оцінка є “вищою за середню”, то він виводиться на ринок.

Для формування структури продуктового асортименту у відділеннях банку необхідно оцінювати економічні умови, в яких вони працюють (рівень попиту на послуги, кількість клієнтів та їх платоспроможність). Доцільно оцінювати економічні умови через визначення рівня розвитку ринків юридичних та фізичних осіб на підставі розрахунку інтегрального показника за кожним з них. Кожний інтегральний показник складається з факторів, які

характеризують загальний розмір ринку та його платоспроможність. Причому, як за розміром, так і за платоспроможністю розглядаються дві групи факторів. Вплив кожного фактора оцінюється за п'ятибальною шкалою: від “-5” до “-1” – для факторів, що зменшують привабливість ринків, і від “+1” до “+5” – для факторів, що позитивно впливають на їх розмір або платоспроможність.

Значення всіх факторів мають різну природу походження: кількість осіб або одиниць, обсяг або вартість у гривнях, відсотки питомої ваги або темпів зростання. Для переведення всіх значень факторів в єдину, однакову для всіх, систему вимірювання, використовується матриця відповідності: кожному чисельному значенню показника належить певний бал.

За розрахунками, найвищий розвиток отримали такі регіони: м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Одеська області. У цих регіонах банкам доцільно пропонувати повний асортимент послуг та нових продуктів. У регіонах з найменшим рівнем розвитку, таких як Кіровоградська, Чернівецька, Тернопільська доцільно пропонувати обмежений перелік нових продуктів.

При цьому доцільно створення єдиного координуючого банківського центру[7]. Комплексне обслуговування клієнтів характеризується такими перевагами: пропозиція клієнтові не окремих банківських послуг, сконцентрованих у різних “галузевих” підрозділах, а комплексне вирішення його проблем в єдиному підрозділі; збільшення контактів між окремими “галузевими” підрозділами та підрозділом комплексного обслуговування клієнта, що призводить до обміну інформацією для більш повного врахування загальнобанківських інтересів; створення тимчасових груп для реалізації клієнтського проекту, що призводить до розширення навичок окремих банківських працівників; створення нових банківських технологічних процесів для їх продажу іншим клієнтам.

“Галузевий” підрозділ та підрозділ комплексного обслуговування перебувають на одному рівні в умовах подвійного підпорядкування: з одного боку – керівникові “галузевого” підрозділу, з іншого – керівникові підрозділу, який відповідає за комплексне вирішення проблем клієнта. Головна перевага такої співпраці – в оперативному обміні інформацією та технологіями, що дозволяє найбільш раціонально вирішувати проблеми клієнта. Але така схема має недолік – внутрішньобанківські ризики, які будуть виникати на перетині інтересів “галузових” підрозділів, які відповідають за дохідність своєї діяльності та підрозділів комплексного обслуговування, що намагатимуться оптимізувати грошові потоки клієнтури. Дані ризики вирішуються завдяки впровадженню матриці персонального банкіра клієнта. Персональний банкір – це працівник банку, обов'язки якого включають організацію конкретних видів робіт та управління ними через постановку цілей і розроблення механізмів їх виконання. Функції персонального банкіра починаються з планування на основі виявлення детального комплексу робіт, вибору організаційних, технологічних та економічних рішень, визначення ефективних методів і засобів, ресурсів для їх виконання, встановлення взаємного зв'язку між учасниками – виконавцями

планів із задоволення потреб клієнтів. Потім настає етап створення групи з обслуговування клієнтури з визначенням конкретних завдань та їх розподілом між банківськими спеціалістами. Порядок розроблення нової банківської технології в межах вирішення комплексної проблеми клієнта має ітераційний характер.

Створення технології комплексного обслуговування базується на оцінці потреб клієнта та визначенні його можливостей. Для цього визначається комплексний рейтинг привабливості клієнта, який складається з чотирьох параметрів: “Маркетинг”, “Економіка”, “Фінанси”, “Банківська історія”. Після визначення рейтингу за кожним з параметрів формується підсумкова анкета, яка містить у собі оцінки за параметрами та групами, які до них входять. На підставі даних, отриманих при бізнес-діагностиці, персональним банкіром приймається рішення щодо розроблення технології комплексного обслуговування цього клієнта[9].

Для управління ціноутворенням новим продуктивним асортиментом потрібно знати фінансовий результат кожного з видів банківської діяльності. Для цього банк розділяється на центри виробництва. Усього виділено вісім таких центрів, один із них є центром забезпечення та управління, тому його фінансовий результат не визначається, він не має доходів, а його витрати перерозподіляються між іншими сімома центрами. Під центром виробництва розуміється умовне об'єднання структурних підрозділів (або умовна частина структурного підрозділу) банку, які пов'язані з певним видом банківської діяльності, надають клієнтам послуги, що мають близьку технологію вироблення та продажу і сприяють задоволенню їх близьких потреб, а також характеризуються фінансовим результатом.

В основі визначення центрів виробництва – два критерії: продаж взаємопов'язаних та близьких банківських продуктів на базі єдиних технологій і наявність власного ринку збуту (сегментів клієнтів). П'ять центрів виробництва визначені за видами банківської діяльності –кредитування, операції з цінними паперами, касові послуги, неторговельні послуги, операції на міжбанківському та валютному ринках; два – за видами клієнтів банку: розрахункове обслуговування юридичних осіб та розрахункове обслуговування фізичних осіб.

Ураховуючи, що між підрозділами банку постійно здійснюється перерозподіл ресурсів: одні підрозділи залучають ресурси з ринку, інші розміщують їх у вигляді наданих кредитів, для оцінки ефективності їх діяльності використовуються трансфертні ціни. Трансфертна ціна – це ціна на фінансові ресурси, які умовно передаються всередині банку від одного підрозділу до іншого[8]. Трансфертна ціна формує дохід центрів, які займаються залученням ресурсів з клієнтського ринку та реалізують їх на внутрішньобанківському ринку. В той же час для центрів розміщення ресурсів на зовнішньому ринку плата за придбані ресурси – одна з основних статей процентних витрат. Таким чином, внутрішньобанківський обіг грошових коштів формує “умовні” витрати одних центрів виробництва та “умовні”

доходи інших, що робить трансфертне ціноутворення основною частиною оцінки ефективності діяльності підрозділів та продажу нових банківських послуг. Для встановлення трансфертної ціни, за якою центри залучення продають ресурси всередині банку, формується баланс залучених та розміщених ресурсів[8]. Кожний вид таких ресурсів розподіляється між центрами виробництва. Баланс ресурсів складається таким чином, щоб один і той же вид залучених або розміщених ресурсів не міг належати двом або більше центрам виробництва.

Висновки. Підсумовуючи, доцільно відмітити, що новий банківський продукт є послугою, йому притаманні характеристики послуг, а також особливі характеристики, які зумовлюються використанням грошей як товару. Показники та фактори, які визначаються ціновою маркетинговою інформаційною системою для забезпечення заходів ціноутворення необхідною інформацією, доцільно об'єднувати в чотири групи: факторні показники макросередовища; показники частки банку на ринку та її зміни; інформація про обсяги продажу основних банківських продуктів у розрізі головних сегментів клієнтів; показники кількості, обсягів продажу та доходів від продажу банківських продуктів.

Вироблення банком конкурентоспроможних нових продуктів можливе тільки за наявності створеної внутрішньобанківської системи формування конкурентоспроможності, яка повинна складатися з механізмів забезпечення якості продукту; врахування споживчих властивостей та орієнтації на диференціацію банківських продуктів; реалізації стратегії внутрішнього маркетингу. Встановлення ціни нового банківського продукту залежить від багатьох факторів. Неконтрольованими, і, разом з тим, основними є рівень попиту та тип конкурентного середовища. Попит на продукт визначається типом клієнта (юридична або фізична особа) та видом банківської послуги (короткострокова або довгострокова). Наявність бар'єрів для входження на ринок є ознакою олігополії, а здійснення диференціації продукту споживачем свідчить про наявність рис ринку монополістичної конкуренції, що вимагає застосування комплексного цінового маркетингу.

Розроблення та впровадження нових продуктів повинно базуватися на проектному підході, координації зусиль декількох підрозділів банку, створенні робочої групи. Мета діяльності групи – створення паспорта послуги. Перед виведенням нового продукту на ринок здійснюється визначення його конкурентоспроможності на підставі розрахунку “загальної оцінки успіху” за чотирма критеріями: ринковим, продуктовим, економічним та збутовим. Формування продуктового асортименту регіонального відділення комерційного банку повинно здійснюватися на основі розрахунку інтегрального показника, що характеризує рівень розвитку ринку фізичних та юридичних осіб. Для управління продуктовим асортиментом потрібно знати фінансовий результат кожного з видів банківської діяльності.

Для успішного розроблення та впровадження методологічних і практичних рекомендацій щодо ціноутворення нових банківських продуктів

необхідне здійснення виваженого і комплексного підходу, який би враховував традиційні механізми класичного цінового маркетингу з урахуванням особливостей банківського продукту і спеціальні методики та інструменти, які властиві тільки банківському ціновому маркетингу.

Література

1. Васильєва Т. А. Комплексная система риск-менеджмента инноваций / Т. А. Васильєва, О. Н. Диденко // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Українська академія банківської справи. – Суми : Мрія, УАБС, 2005. – Т. 12. – С. 178–181.
2. Дем'яненко М.Я., Гудзь О.Є., Стецюк П.А. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): монографія. –К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
3. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика / В.Д. Лагутін: Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 215 с.
4. Оніщенко С. В. Визначення ефективності надання банківських послуг // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Банківська і фінансово-кредитні системи та їх роль у сучасних умовах: Щорічник наук. пр. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – Випуск XVII. – С. 192 – 212.
5. Оніщенко С. В. Особливості розробки нових банківських продуктів // Банківська справа. – 2000. – № 3. – С. 24 – 27; № 4. – С. 42 – 45.
6. Пшик Б.І. Інвестиційне кредитування / Б.І. Пшик: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл; Нац. банк України, Львів. банк. ін-т. – Л.: ЛБІ НБУ, 2005. – 292 с.
7. Рошило В.І. Джерела фінансування інноваційного розвитку підприємств / В.І. Рошило: Моногр. – Чернівці: Кн.-ХХІ, 2006. – 272 с.
8. Савченко Т. Г. Застосування трансфертного ціноутворення за узгодженими строками для управління процентним ризиком банку / Т. Г. Савченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 163–174.
9. Турило А.М., Черемисова Т.А. Інноваційний лізинг / А.М.Турило, Т.А. Черемисова: Монографія. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. – 143 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011

УДК 332.72:631.6

Велесик Т.А., аспірант, (E-mail: tanja-excite@mail.ru)[©]*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне*

СХЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ РИНКУ ОСУШЕНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Запропоновано схематичну модель ринку осушених сільськогосподарських земель західних областей України. Розглянуто законодавче забезпечення даного питання

Ключові слова: *схематична модель, ринок осушених земель, осушені землі, осушувальні меліоративні системи*

Вступ. В Україні діє мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, однак, як показує досвід розвинених країн світу, нам необхідно брати курс на відновлення приватної власності на землю, сприяння розвитку ринкових відносин у сфері землекористування. Тому, перед нашою державою виникає проблема ефективної організації, управління та контролю функціонування суб'єктів і об'єктів ринку земельних відносин, в тому числі й осушених сільськогосподарських земель.

Матеріал і методи. У статті використовуються матеріали нормативно-правових та законодавчих документів, зокрема: положення Земельного Кодексу України [1], Цивільного кодексу України [2], Закону України “Про оренду землі” [3], Постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2003 року №1253 [4], Закону України Про оренду державного та комунального майна [5], Закону України “Про концесії” [6].

Результати наукового дослідження за допомогою наведених законодавчих актів висвітлені в статті у вигляді теоретичних висновків і пропозицій.

Результати дослідження. Дослідженням передумов формування ринку землі в Україні займаються Ю.Д. Білик, А.С. Даниленко, М.М. Федоров. Стратегічні питання реформування земельної політики досліджував А.М. Третяк.

Нами запропоновано схематичну модель ринку осушених сільськогосподарських земель (рис. 1), котра являє собою сукупність регульованих державою процесів і призначена для її подальшого застосування лише щодо осушених земель та внутрішньогосподарських меліоративних систем, котрі, починаючи з 2003 р. було передано на баланс сільських рад, які не мають достатніх коштів для їх утримання та ремонту, тому це питання потребує подальшого вирішення та врегулювання.

У даному випадку розглядаються землі, які знаходяться у спільній власності.

[©] Науковий керівник – Кожушко Л.Ф., д.т.н., професор
Велесик Т.А., 2011

В господарствах на меліоративних системах при заміні громадянами сертифіката на державний акт права власності на земельну ділянку до неї включаються тільки меліоровані або не меліоровані землі, або ж вони у різних співвідношеннях. Проте, меліоровані площі, які знаходяться на земельній ділянці, не можуть бути приєднані до особистого селянського господарства, оскільки вони повинні використовуватись спільно [7, с. 72-73].

Розглядаючи право купівлі-продажу осушених земель (рис. 1), варто відмітити, що згідно з пунктом 6 статті 88 Земельного кодексу України [1], при продажі учасником належної йому частки у спільній частковій власності на земельну ділянку, інші учасники мають переважне право купівлі цієї частки.

Однак, враховуючи досвід розвинених країн світу, де, в основному, спостерігається тенденція до викупу земель у державну власність, на нашу думку, першочергове, переважне та виключне право купівлі земель повинна мати лише держава. Лише через органи державної влади повинні здійснюватись всі ринкові операції із землею, що призведе в кінцевому результаті до наповнення бюджетів всіх рівнів, ефективного використання осушених ділянок та до уникнення спекулятивних й тінювих операцій на земельному ринку.

Варто відмітити, що відповідно до статті 9 ЗУ “Про оренду землі” [3], переважне право на придбання земельної ділянки, у разі її продажу, має також орендар, який відповідно до Закону може мати у власності орендовану земельну ділянку, за умови, що він сплачує ціну, за якою вона продається, а в разі продажу на аукціоні - якщо його пропозиція є рівною з пропозицією, яка є найбільшою із запропонованих учасниками аукціону. Знову ж таки, слід наголосити на тому, що ці процедури повинні, на наш погляд, здійснюватись виключно за схемою: продавець – держава – покупець.

Таким чином, орендар може перетворитись на покупця земельної ділянки і набути таких само прав на землю, як її покупець (рис. 1). Проте, ми вважаємо, що вищезазначений нормативний документ потребує корегування питань, що стосуються осіб, які мають право оренди та переважне право купівлі осушених угідь. Осушені землі повинні здаватись в оренду іноземцям лише на короткостроковий період. Оскільки, довгострокова оренда іноземними громадянами наших земель унеможливує їх продаж вітчизняним землекористувачам і створює перешкоди для розвитку та процвітання вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції, про добробут якого держава повинна дбати в першу чергу. Що стосується оренди осушених ділянок вітчизняними орендарями, то в даному випадку, з нашої точки зору, варто використати досвід Німеччини [8, с. 269] і застосовувати довгострокову оренду на 7-10 і більше років. Органи державної влади не повинні, на нашу думку, продавати меліоровані ділянки особам без громадянства та іноземцям. Покупцями повинні бути лише громадяни України.

У запропонованій моделі, як уже зазначалося вище, приділяється увага внутрішньогосподарським осушувальним системам. Відповідно до Постанови КМУ №1253 [4], ці системи знаходяться у комунальній власності. Проте, нинішні власники меліоративних систем не мають достатньої суми коштів, необхідних для їх утримання та ремонту. Тому, назріла необхідність вирішення цієї проблеми, розв’язання якої ми пропонуємо в обґрунтуванні нашої моделі

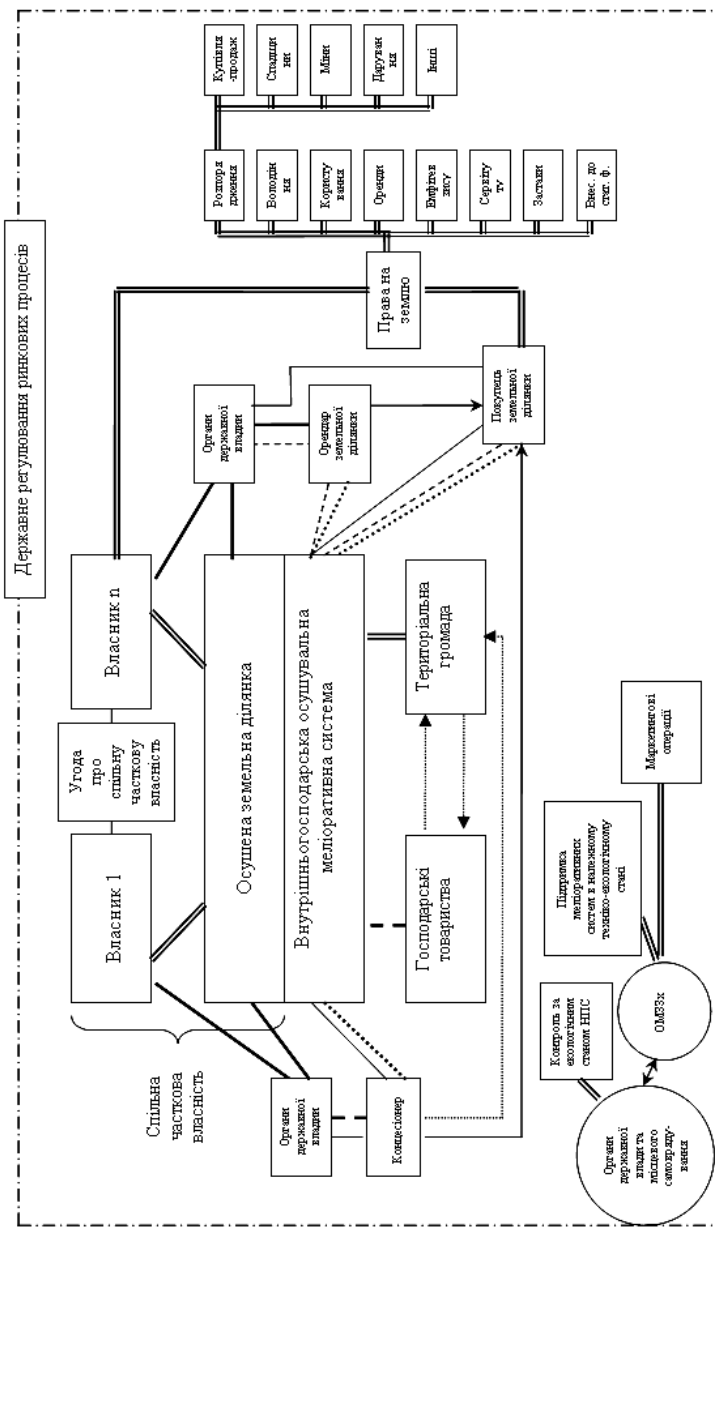

Рис. 1. Схематична модель ринку осушених сільськогосподарських земель Західної України

Умовні позначення:

- Праву купівлі-продажу,
- Переважне право купівлі-продажу,
- Праву оренди,
- Переважне право оренди,
- Концесія,
- ↑ ↓ → ← - Перетворення;
- ↔ - Взаємоузгодженість дій,
- ⇄ - Договірні взаємозв'язки,
- - - - - Ринкове середовище

Відповідно до пункту 4 статті 8 Закону України “Про оренду державного та комунального майна” [5], переважне перед іншими фізичними та юридичними особами право на укладення договору оренди цілісного майнового комплексу має господарське товариство, створене членами трудового колективу майна того підприємства, структурного підрозділу, де створене це товариство. Для поліпшення ситуації, яка склалась із внутрігосподарськими меліоративними системами, на нашу думку, варто також здавати внутрігосподарські меліоративні системи в оренду громадянам України (фізичним та юридичним особам), які виявили бажання в такій оренді. Орендар в такому разі матиме й право оренди осушеної ділянки. Доцільно також внести зміни до пункту 8 статті 25 Земельного кодексу України [1], якою передбачається можливість передачі гідротехнічних споруд лише у власність громадян, сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, що створені колишніми працівниками державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій. Необхідно доповнити дану статтю словами: “...та можливість продажу внутрігосподарських меліоративних систем власникам (покупцям) земельних ділянок, на яких розташовано дані системи, котрі бажають їх придбати для подальшого господарювання та використання за призначенням; покупцям, які мають намір придбати меліоративні системи з подальшою купівлею відповідної осушеної ділянки; концесіонеру у випадку, якщо після закінчення договору концесії ним створено поліпшення, вартістю не менше 25% вартості майна на момент приватизації (пункт 5 статті 3 Закону України “Про концесії” [6]). За таких обставин, власник або покупець осушеної ділянки має право претендувати на придбання разом із землею відповідної внутрігосподарської осушеної системи, яка розташована на цій ділянці. А покупець осушеної системи, в свою чергу матиме право на подальшу купівлю відповідної осушеної ділянки. Покупцем меліоративної системи повинен бути лише резидент. Звичайно, ці питання потребують детального розгляду з боку держави та законодавчого закріплення і врегулювання всіх його аспектів.

Доцільно було б, на наш погляд, з боку відповідного органу місцевого самоврядування здавати у концесію на термін - більше 10 років власникові осушеної ділянки відповідну осушувальну систему. У випадку, якщо власник через 10 років (або за цей період) не виявить бажання продати своє осушене угіддя і виконає умови договору концесії, він матиме право претендувати на купівлю даної меліоративної системи, що була в нього в концесії протягом цих років, але лише за умови, якщо він, ставши власником відповідної інженерної інфраструктури, не продаватиме її ще, як мінімум 5 років. Якщо ж власник не дотримається цієї вимоги і виявить бажання продати систему у період менший, ніж 5 років від моменту набуття права власності на неї, то остання перейде у власність відповідної територіальної громади, котра й вирішуватиме подальшу долю даної системи.

Ми вважаємо, що варто встановити заборону з боку держави на продаж купленої осушеної ділянки, як мінімум протягом 5 років з моменту укладання договору купівлі-продажу. Це дозволить уникнути необдуманих і

спекулятивних дій з боку землевласників та землекористувачів та підвищить їх зацікавленість до належного обробітку осушених земель.

Висновки. Оскільки держава, на нашу думку, повинна повністю регулювати здійснення всіх ринкових процесів із землею, то одним із варіантів такого регулювання могло б бути запровадження шкали екологічно чистого землекористування для здійснення контролю за екологічним станом навколишнього природного середовища. У випадку, якщо землекористувач експлуатує осушені землі наперекір існуючим екологічним вимогам та нормам, тоді держава повинна вилучати ці землі без можливості подальшої співпраці з таким землеробом.

Література

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III.
2. Цивільний кодекс України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, №40-44, ст. 356).
3. Закон України Про оренду землі (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 46-47, ст. 280) від 06.10.1998 N 161-XIV.
4. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку безоплатної передачі у комунальну власність об'єктів соціальної сфери, житлового фонду, а також внутрішньогосподарських меліоративних систем колективних сільськогосподарських підприємств, що не підлягали паюванню в процесі реорганізації цих підприємств та передані на баланс підприємств- правонаступників від 13 серпня 2003 року №1253.
5. Закон України Про оренду державного та комунального майна (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 30, ст. 416) від 10.04.1992 N 2269-XII.
6. Закон України Про концесії (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 41, ст. 372) від 16 липня 1999 року N 997-XIV.
7. Трансформація земельних відносин до ринкових умов: матеріали одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 26-27 лютого 2009 р. - К., 2009. - 115 с.
8. Велесик Т. А. Основні проблеми становлення ринку меліорованих земель на заході України / Велесик Т. А. // Збірник тез доповідей Сьомої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених: "Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації". – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. Частина 2. – С. 267-269.

Summary

T.A. Velesik

SCHEMATIC MODEL OF MARKET OF THE DRIED AGRICULTURAL EARTHS OF WESTERN UKRAINE

The schematic model of market of the dried agricultural earths of western areas of Ukraine is offered. The legislative providing of this question is considered

Стаття надійшла до редакції 6.04.2011

УДК 637:477.82

Гіряк К.М., асистент, Вихопень Л. П., аспірант ©
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті наведено основні показники галузі свинарства у Львівській області. Показано сучасні проблеми галузі та наведено шляхи щодо її інтенсифікації.

Ключові слова: свинарство, великі спеціалізовані підприємства, інтенсифікація, технології, людський фактор.

Постановка проблеми. В останні роки, внаслідок використання екстенсивних факторів розвитку тваринництва, знижується ефективність функціонування ряду галузей України, зокрема і свинарства. Для підвищення ефективності та стабільного розвитку свинарства, основна діяльність підприємств з виробництва свинини має бути направлена на інтенсифікацію галузі, широке впровадження інноваційного механізму. Досить високий рівень виробництва й споживання свинини на базі інтенсифікації галузі насамперед сприятиме продовольчій незалежності держави, соціально-економічній стабільності суспільства [1].

Світовий досвід показує, що закономірним процесом для всіх цивілізованих країн є розвиток свинарства на індустріальній основі при виправданій в екологічному і енергетичному відношенні концентрації виробництва. Багато в чому розвиток свинарства залежить від досягнень науки і заінтересованості товаровиробників в ефективному використанні її здобутків на практиці [6, с. 2]. Дослідження багатьох фахівців доводять, що найефективнішим є розвиток свинарства на базі великих спеціалізованих підприємств. Зокрема, на думку В. Я. Месель-Веселяка та О. В. Мазуренко, оптимальним варіантом є виробництво свинини за середньорічного поголів'я від 10 до 20-30 тис. тварин, а мінімальні розміри ферми для забезпечення прибуткового виробництва м'яса оцінюють у 6 тис. голів [2, с. 137]. Канінський П. К. вважає за доцільне створювати спеціалізовані господарства з концентрацією поголів'я свиней в 5-7 тис. голів [3, с. 33]. Підприємства з низьким рівнем концентрації поголів'я не мають умов і можливостей для впровадження індустріальних технологій виробництва свинини, тому не завжди і не всі отримують дешеву продукцію [5, с. 450].

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням питань інтенсифікації аграрного виробництва в сучасних умовах у своїх працях розглядали багато вчених економістів аграріїв, серед яких: В. Г. Андрійчук, М. С. Вітков, І. В. Деркач, І. Г. Кириленко, І. В. Кушнір, В. І. Мацібора, В. Я. Месель-Веселяка, В. П. Рибалка, О. Б. Станкевич, В. І. Топіха. Однак, питання переведення

свинарства на індустріальну основу, пошуку ефективних шляхів інтенсифікації галузі в господарській практиці недостатньо вивченні і потребують продовження різнобічних досліджень.

Мета статті. Метою статті є вивчення та аналіз стану свинарства у Львівській області на сучасному етапі розвитку та визначення основних шляхів щодо підвищення рівня інтенсифікації галузі.

Результати дослідження. В останні роки у Львівській області в галузі спостерігалась тенденція до збільшення поголів'я свиней, але у 2010 році загальне поголів'я по області зменшилось, в основному в господарствах населення, на відміну від сільськогосподарських підприємств, де спостерігається нарощування поголів'я. Аналізуючи підсумки свинарства за 2010 рік слід зазначити, що поголів'я свиней (табл. 1) зменшилось до минулого року на 9,5 тис. гол. або 3,1 %, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах збільшилось на 5,4 тис. гол. або 5,2 %. Виробництво свинини в сільськогосподарських підприємствах у 2010 р. склало 14,2 тис. тонн м'яса, що складає 20,4 % від загального виробництва м'яса.

Аналіз економічних показників розвитку свинарства у сільськогосподарських підприємствах свідчить, що протягом 2007-2009 р. р. виробничі витрати з розрахунку на одну голову худоби на вирощуванні й відгодівлі зростали, що свідчило про позитивні процеси в розвитку галузі. Але слід констатувати, що це тільки зростання цін на матеріально-технічні ресурси, а в деяких випадках і випереджальне, що свідчить про зниження цих витрат. Витрати кормів і прямі витрати праці на виробництво 1 ц свинини й приросту на вирощуванні та відгодівлі за 2007-2009 роки в цілому мають загальну тенденцію до зниження. Собівартість виробництва 1 ц і приросту свиней за аналізовані роки має загальну тенденцію до зростання, зумовлену інфляційними процесами.

Таблиця 1

Показники розвитку галузі свинарства у Львівській області

Показники	Рік						2010р. до 2000р., %
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	
Поголів'я всіх категорій господарств, тис. гол	269,6	230,2	253,4	258,7	305,8	296,3	9,9
В т. ч. сільськогосподарські підприємства	28,8	33,6	51,1	70,1	104,1	109,5	у 3,8 раза
Господарства населення	240,8	196,6	202,3	188,6	201,7	186,8	22,4
Середньодобовий приріст, г	108	315	397	375	485	467	у 4,3 раза
Вирощування свиней у живій масі, тис. т	32,5	29,9	31,4	31,3	36,6	34,4	5,8

Обсяги виробництва продукції свинарства у живій масі за аналізований період 2007-2009 р. р. мають позитивну динаміку у всіх категоріях господарств Львівської області. Так, сільськогосподарські підприємства області за три роки збільшили обсяги виробництва свинини у 2,8 рази, а господарські товариства – 8,8 разів (табл. 2). При цьому виручка від реалізації сільськогосподарських

підприємств зростає у 5,3 рази і у 2009 р. становила 86886,3 тис. грн., а в господарських товариствах – 18,2 рази, 71046,4 тис. грн. відповідно.

Таблиця 2

Результати від реалізації свиней на м'ясо

Рік	Кількість продукції в живій масі, ц	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	Ціна 1 ц, грн	Виручка, тис. грн	Рівень рентабельності, %
Сільськогосподарські підприємства					
2007	22406	899	737	16514,8	- 18,0
2008	23724	1088	1335	31683,1	22,8
2009	62835	1329	1383	86886,3	4,1
2009р. до 2007 р., %	280,4	147,8	187,7	у 5,26 раза	+ 22,1 п.
у тому числі господарські товариства					
2007	5764	930	674	3887,2	- 27,5
2008	15034	1081	1418	21322,8	31,3
2009	50454	1382	1408	71046,4	1,9
2009р. до 2007 р., %	у 8,75 раза	148,6	208,9	у 18,28 раза	+ 29,4 п.
приватні підприємства					
2007	16086	881	765	12300,9	- 13,2
2008	8543	1083	1199	10246,1	10,8
2009	10421	1075	1358	14147,4	26,2
2009р. до 2007 р., %	64,8	122,0	181,0	115,0	+ 39,4 п.

Зменшення виробництва валової продукції у господарствах населення є незворотним процесом. Тому в області акценти нарощування сільськогосподарської продукції зміщено на користь великотоварного виробництва, враховуючи обсяги бюджетної підтримки всіх рівнів і, насамперед, Державного бюджету. Нині, певно, всім зрозуміло, що більшість галузей сільського господарства можуть бути конкурентоспроможними на ринку лише за відповідної концентрації виробництва та створення належних умов для виробництва продукції.

В області майже 100 сільськогосподарських підприємств займаються розведенням та вирощуванням свиней, і тільки 10 із них утримують 1000 гол. і більше. Найбільшими виробниками свинини є ТзОВ «Галичина-Захід», ТзОВ «Барком», ФГ «Едем», «Флора-С», крім того 7 господарств області утримують від 1000 до 3000 гол. свиней. Серед них найпотужнішим вважається ТзОВ «Галичина-Захід» Стрийського району. За чисельністю поголів'я (понад 52 тис. голів) це підприємство належить до групи великих. Тому напрямки інтенсифікації виробництва свинини в цьому підприємстві є дещо іншими. По-перше, господарства такого типу можуть нарощувати поголів'я. По-друге, всі фактори інтенсифікації активно задіяні: висока концентрація відселекціонованого стандартного поголів'я; інтенсивне використання тварин і площ приміщень; ритмічність і послідовність технологічних процесів; потоковий принцип виробництва; високий рівень механізації та автоматизації з широким спектром застосування інноваційних технологій. Отже, впровадження

інтенсивної технології виробництва свинини дає змогу значно збільшити обсяги одержуваної продукції належної якості та підвищити її рентабельність.

Дані показники не свідчать про інтенсифікацію свинарства у Львівській області, однак є певні зрушення в даному напрямі щодо функціонування та розвитку підприємств з виробництва свинини.

Для покращення роботи в галузі свинарства, повного використання біологічних особливостей цих тварин необхідно покращити систему розведення і племінної роботи з чітким поєднанням племінних і товарних господарств, зміцнити кормову базу і впровадити у виробництво новітні технології та наукові досягнення [4]. Зараз в Україні розводять, в основному, 11 вітчизняних і зарубіжних порід, з яких дві універсальні за напрямком продуктивності (велика біла і українська степова біла, три сальні (миргородська, українська степова ряба і велика чорна) та шість м'ясних (ландрас, полтавська м'ясна, українська м'ясна, дюрок, уельс і червона біло пояса). За даними державної переатестації племінних свинарських господарств 98 одержали статус племзаводу і 255 – племінного репродуктора [7]. Як бачимо, в країні створено міцну племінну базу, яка є надбанням держави і результатом багаторічної праці вчених-селекціонерів та спеціалістів господарств. Але, на жаль, вона нині істотно не впливає на товарне свинарство, бо товарні господарства, за браком коштів, практично не в змозі купувати висококласний молодняк, значна частина якого йде під ніж [6, с. 3].

Крім того, однією з головних проблем в галузі є пошук дешевих і багатих на протеїн місцевих кормів та раціональне використання останніх у господарствах із різними формами власності [8, с. 220]. Спостерігається зменшення частки концентрованих кормів в раціонах годівлі тварин, не ефективне використання преміксів, білково-вітамінних мінеральних добавок. Повноцінна годівля відповідно до фізіологічних вимог організму тварин дозволить витратити на виробництво 1 кг свинини 3-4,5 кг концентрованих кормів.

Потребує уваги і розробка сучасних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, які дозволять в короткі терміни збільшити обсяги й забезпечити прибутковість виробництва м'яса свиней. Головними умовами впровадження інтенсивних технологій виробництва свинини є організація потокової системи виробництва та удосконалення системи утримання тварин. Найбільш прогресивною для товарного виробництва є потокова (конвеєрна) технологія виробництва свинини, яка рекомендована комплексам та спецгоспам з обсягом виробництва не менше 12 тис. відгодівельних свиней. На підприємствах за такої технології виробництва, з метою скорочення тривалості виробничого циклу галузі, створюються найбільш сприятливі умови для підвищення ефективності використання приміщень, машин та механізмів, трудових і матеріальних ресурсів [10].

Не менш важливим чинником успішності ведення галузі є людський фактор, який полягає у тому, що технологічні і ветеринарні кадри володіють сучасними методами селекції та годівлі з використанням комп'ютерних програм, а ветеринарні спеціалісти розробляють заходи, що здатні запобігти інфекційним та іншим хворобам тварин.

Висновки: Головним чинником розвитку і основним джерелом підвищення ефективності підприємств з виробництва свинини є інтенсифікація. Інтенсифікація – збільшення кількості високоякісної продукції свинарства з розрахунку на одиницю земельної площі або на голову тварини, а також підвищення економічної ефективності виробництва із застосуванням різних інвестиційних підходів та використанням сучасних організаційних систем ведення свинарства.

Література

1. Розведення свиней: Навчальний посібник для підготовки фахівців у аграрних ВНЗ II-IV рівнів акредитації з напрямку 1302 «Зооінженерія» / За ред. В. М. Нагаєвича, В. І. Герасимова. – Х.: Еспада, 2005. – С. 3-19.
2. Месель-Веселяка В. Я. та Мазуренко О. В. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / За наук. ред.. П. Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.
3. Канінський П. К. Розвиток спеціалізації та кооперації в тваринництві зони Лісостепу. – К.: ІАЕ УААН, 2003. 444 с.
4. Топиха В. С. Обеспечение высокой продуктивности свиней и селекционного прогресса / В. С. Топиха, А. А. Волков // Свиноводство. -2004. - № 1. – С. 2-3.
5. Економіка підприємств: Підручник / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. – К.: Знання – 2010. – 463 с.
6. Рибалко В. Наукові аспекти розв'язання проблеми дефіциту свинини в Україні / Рибалко В. // Тваринництво України. – 2006. – №2. – С. 2–5.
7. Рибалко В. П. Яка ж то Україна без вітчизняного свинарства / В. П. Рибалко // Галузевий інформаційний портал «Свинарство в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svynarstvo.in.ua/statti/technology/384-ukraina-vitchyznyane-svynarstvo>
8. Технологія виробництва продукції тваринництва: Підручник / О.Т. Бусенко, В.Д. Столюк, М.В. Штомпель та ін. – К.: Аграрна освіта, 2001. – 432 с. : іл.
9. Писаренко В.В., Дубенець М.В. Ринок м'яса свиней: стан та прогноз розвитку // Економіка АПК. – 2006. – №2. –С. 119–122.
10. Виробництво свинини у забійній вазі [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/harchova_i_pererobna_promislovist/ukr/3672.html

Summary

Girnjak K.M., Vykhopen L.P.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyj.*

BASIC DIRECTIONS OF INCREASE OF LEVEL OF INTENSIFICATION OF PIG BREEDING ARE IN LVIV AREA

In the article the basic indexes of industry of the pig breeding are resulted in the Lviv area. The modern problems of industry are rotined and ways are resulted in relation to its intensification.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011

УДК 657.6 (075.8)

Гринчишин Я.М., к.е.н., доцент ©
Львівська державна фінансова академія

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОГО ОБЛІКУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Проводиться аналіз стану обліку витрат в сільськогосподарських підприємствах та його нормативного забезпечення. Порівнюється групування витрат в Методичних рекомендаціях з планування, обліку та калькулювання продукції і статистичній звітності. Обґрунтовується необхідність вдосконалення методичного забезпечення виробничого обліку для сільськогосподарських підприємств. Зроблено висновок про необхідність послідовного логічного зв'язку між методичним забезпеченням обліку витрат, їх поточним (виробничим) обліком і звітністю.

Ключові слова: виробничий облік, виробничі витрати, собівартість, методичне забезпечення.

Вступ. Облік витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції є однією із важливих складових управлінського обліку. Отримання своєчасних і повних даних про виробничі витрати дозволяє ефективно здійснювати економічне управління підприємством, підвищувати його рентабельність і конкурентоспроможність.

Організація виробничого обліку в сільськогосподарських підприємствах регламентується галузевими методичними рекомендаціями, що були затверджені у 2001 р. і практично не змінювалися. На побудову цього виду обліку значною мірою впливає наявність річної статистичної звітності про основні економічні показники роботи підприємств, у тому числі про витрати і собівартість продукції.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам управлінського, в тому числі виробничого, обліку на підприємствах присвячені роботи Чумаченка М.Г., Белоусової І.А., Бородкіна О.С., Нападовської Л.В., Жука В.М., Моссаковського В.Б. та інших вчених. Однак, аналіз останніх публікацій свідчить про недостатній рівень вивчення практичного впровадження даного виду обліку на сільськогосподарських підприємствах та недосконале його методичне забезпечення. Як відзначає Жук В.М., через низький рівень обліково-економічної роботи на підприємствах аграрної галузі відсутній попит на вітчизняні наукові розробки з управлінського і виробничого обліку [2].

Мета статті. Метою даної статті є аналіз стану обліку витрат і собівартості у підприємствах аграрної галузі та його нормативного регламентування.

Виклад основного матеріалу. Ведення обліку витрат і визначення собівартості продукції (виробничого обліку) в сільськогосподарських підприємствах, з одного боку, регламентується Методичними рекомендаціями з планування, обліку та калькулювання продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затвердженими наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 року № 132 (далі Наказ № 132) [3]. З іншого боку, порядок відображення витрат у підприємствах аграрної галузі підпорядкований вимогам статистичної звітності «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» № 50-сг (далі Форма № 50-сг) [1]. Для відображення витрат в розрізі окремих галузей і видів виробництв призначені окремі реєстри, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 4 червня 2009 р. № 390 [4].

Для забезпечення повноти і ясності облікових даних, що стосуються витрат підприємств, зазначені нормативні акти повинні передбачати послідовну, об'єктивну і раціональну систему обліку та звітності. Тобто, реєстри журнально-ордерної форми, призначені для аналітичного обліку виробництва, за змістом повинні, по-перше, відповідати Методичним рекомендаціям з планування, обліку та калькулювання продукції (робіт, послуг) і, по-друге, бути зручними для складання відповідної статистичної звітності (Форми № 50-сг).

Однак, аналіз показує, що система відображення виробничих витрат в сільськогосподарських підприємствах, їх групування не відповідає рекомендаціям Наказу № 132. Примірний перелік статей витрат, поданий в п. 3.6 Наказу № 132 включає ряд комплексних статей (роботи та послуги, витрати на ремонт необоротних активів, інші витрати на утримання основних засобів), які не передбачені ні у Звіті про витрати та вихід продукції основного виробництва № 5.5 с.-г., передбаченому для аналітичного обліку витрат, ні у Формі № 50-сг.

Відображення витрат у сільськогосподарських підприємствах, їх групування за елементами і статтями підпорядковується змісту Форми № 50 с.-г., передусім її другої частини «Витрати на основне виробництво» (у розрізі галузей рослинництва і тваринництва) [табл.]. Причому перелік елементів і видів витрат у цій формі зовсім не відповідає примірному переліку статей витрат, поданому в п. 3.6 Наказу № 132. Основною ознакою відображення виробничих витрат у Формі № 50-сг є їх групування за елементами: матеріальні затрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші витрати. Аналогічне групування витрат передбачене у Звіті про витрати та вихід продукції основного виробництва № 5.5 с.-г.

Таким чином, існує суттєва невідповідність між групуванням витрат для заповнення відповідних форм статистичної звітності № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» і Методичними рекомендаціями з планування, обліку та калькулювання продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Ці рекомендації на даний час є застарілими, оскільки становлять собою «лише певну адаптацію

напрацювань радянської бухгалтерської школи з управлінського обліку», і тому не сприяють впровадженню управлінського обліку в його класичному (західному) розумінні [2]. Розробка нових методичних рекомендацій передбачена Концепцією розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки [5].

Таблиця

Порівняння виробничих витрат, що передбачені статистичною звітністю «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» № 50-сг і Методичними рекомендаціями з планування, обліку та калькулювання продукції (робіт, послуг)

Елементи витрат	Форма № 50-сг		Примірний перелік статей (Наказ № 132)
	Структура виробничої собівартості за видами продукції	Витрати на основне виробництво	
Витрати на оплату праці - всього	-	+	+
у тому числі прями витрати на оплату праці	+	-	-
Матеріальні витрати - всього	-	+	-
у тому числі прями матеріальні витрати	+	-	-
насінина та посадковий матеріал	+	+	+
корми	+	+	+
з них покупні	-	+	-
інша продукція сільського господарства (гній, підстилка)	-	+	-
мінеральні добрива	+	+	-
нафтопродукти	+	+	-
електроенергія	-	+	-
паливо	-	+	-
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	-	+	-
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	-	+	-
Амортизація основних засобів	+	+	-
Інші витрати	-	+	-
у тому числі орендна плата за:			
земельні паї	-	+	-
майнові паї	-	+	-

Рядок «Амортизація основних засобів» у таблиці «Витрати на основне виробництво» форми № 50-сг, крім нарахованої суми основних засобів, включає також і суму амортизації нематеріальних та інших необоротних матеріальних активів, тому його необхідно перейменувати на «Амортизація необоротних активів».

Крім даних про виробничу собівартість, сільськогосподарськими підприємствами у Формі № 50-сг передбачено приводити дані про повну собівартість окремих видів продукції рослинництва і тваринництва та послуг. Повна собівартість складається з виробничої собівартості, адміністративних витрат, інших операційних і фінансових витрат (витрат на відсотки за кредит, відсотки та винагороди за фінансову оренду, витрат на збут). Для її визначення передбачено проводити досить громіздкі розрахунки у двох окремих таблицях.

Слід зазначити, що повна собівартість є об'єктивною і важливою економічною категорією. В умовах багатогалузевості сільськогосподарських підприємств її використання в обліково-економічній роботі протягом року звичайно сприяло б запровадженню дієвого протизатратного механізму, зниженню собівартості та підвищенню ефективності виробництва. Однак, показник повної собівартості не використовується ні в плануванні, ні в бухгалтерському обліку. Категорія «повна собівартість» відсутня і в П(С)БО 16 «Витрати», інших положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, Методичних рекомендаціях з планування, обліку та калькулювання продукції (робіт, послуг). Тобто, чинними нормативними актами в бухгалтерському обліку підприємств передбачено розраховувати лише виробничу собівартість. На нашу думку, у звітності, в тому числі і статистичній, повинні приводитися ті ж показники і категорії, що використовуються і розраховуються в обліково-економічній роботі підприємств і передбачені відповідними стандартами (положеннями).

Висновки. Методичне забезпечення виробничого обліку на підприємствах необхідно вдосконалити, запровадивши нові підходи до обліку та класифікації витрат, методів управління витратами та аналізу собівартості продукції. Ефективність даного виду обліку у значній мірі залежить від логічного зв'язку між методичним забезпеченням обліку витрат, їх поточним (виробничим) обліком і звітністю.

Література

1. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 50-сг "Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств», затверджена наказом Міністерства аграрної політики України № 381 від 6 вересня 2010 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?11373>.

2. Жук В.М. Розвиток моделювання в бухгалтерському обліку / В.М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2010. - № 3. - С. 26-32.

3. Методичні рекомендації з планування, обліку та калькулювання продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України № 132 від 18 травня 2001 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Ліга: еліт Закон Copyright: ІАЕ «Ліга». 2001-2009.

4. Наказ Міністерства аграрної політики «Про затвердження спеціалізованих форм реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств та Методичних рекомендацій щодо їх

застосування № 390 від 4 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?8399>.

5. Проект концепції розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки України [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?7632>.

Summary

Grynychshyn Y.M.

Lviv State Financial Academy

PROBLEM ASPECTS OF THE METHODOLOGICAL REGULATING OF COST ACCOUNTING IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

The analysis of the state of expenses accounting in agricultural enterprises and his normative providing is conducted. Grouping of expenses in Methodical recommendations from planning, accounting and calculation of products and statistical reports is compared. The necessity of improving of the methodical providing of administrative accounting for agricultural enterprises is grounded. A conclusion about the necessity of successive logical connection between the methodical providing of expenses accounting, current (cost) accounting and reports is done.

Keywords: *cost accounting, production expenses, prime cost, methodical providing.*

Стаття надійшла до редакції 2.04.2011

УДК 332.3:338.43

Дирбавка О.Р., аспірант ©

Український науково-дослідний інститут "Агропромпродуктивність"

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Проведено аналіз сучасного стану земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону, визначено шляхи покращення стану і ефективного їх використання.

Ключові слова: земельні ресурси сільськогосподарських підприємств, раціональне використання земельно-ресурсного потенціалу, оптимізація структури землекористування, охорона сільськогосподарських угідь.

Вступ. Раціональне використання земельно-ресурсного потенціалу – важлива проблема народногосподарського значення, яка потребує термінового вирішення, оскільки земля є основним засобом агропромислового виробництва.

На сучасному етапі практично всі придатні для ведення сільського господарства землі вже освоєні, тому подальше збільшення обсягів виробництва повинно базуватись на здійсненні інтенсивного використання наявних угідь. Проблема підвищення ефективності використання земельних ресурсів зводиться до вирішення таких основних завдань:

- охорона сільськогосподарських угідь від руйнування та здійснення заходів по відновленню деградованих земель;
- оптимізація структури землекористування;
- інтенсивне використання земельного фонду;
- систематичне покращення родючості ґрунту;
- удосконалення орендних відносин.

Результати дослідження. Гострою проблемою сьогодення для країни в цілому та Івано-Франківської області зокрема є ерозія ґрунтів та втрати від неї. Так, за деякими оцінками від вітрової та водної ерозії в Україні щорічно втрачається 450 млн. т ґрунту [1, с. 52 – 53], 32 – 33 млн. т гумусу [3, с. 85], і таким чином як наслідок – економічний збиток становить близько 22,6 млрд. грн. [1, с. 52].

У досліджуваному регіоні 99,1 тис. га або 15,6 % сільськогосподарських угідь піддається водній ерозії, з яких 10,32 тис. га або 1,6 % є сильнозмитими та розмитими ґрунтами.

Найбільш еродованими є землі рівнинної підзони. Тут 27,7 % ріллі є змитими, в т.ч. 3,2 % – сильно змитими та розмитими. Такий факт підкреслює актуальність даної проблеми, оскільки саме в низинній підзоні зосереджена основна частина родючих ґрунтів – чорноземи опідзолені.

Івано-Франківська область є особливо сприятливою для поширення ерозійних процесів через ряд наступних причин:

- висока розораність сільськогосподарських угідь – 59,9 % в середньому в області та 71,3 % в рівнинній частині;
- ведення господарювання на крутосхильних ділянках, які знаходяться по всій території Івано-Франківщини, з крутизною від 1° до 12°;
- перенасичення сівозмін ґрунтовиснажливими та високоінтенсивними культурами;
- використання важких колісних тракторів та іншої матеріаломісткої техніки;
- значна кількість опадів (від 600 до 1550 мм на рік). Область знаходиться в зоні найвологішого в Україні клімату (коефіцієнт зволоження 1,5 – 3,0).

З метою підвищення ефективності використання земель та їх збереження необхідно відновити порушене співвідношення між лісами, водоймами, натуральними кормовими угіддями та ріллею, шляхом зменшення останньої, тобто потрібно знизити розораність в цілому.

При цьому, слід відзначити, що реалізація заходів щодо захисту земель на практиці є досить проблематичною справою. Зрозуміло, що легше було вирішити це питання до початку земельної реформи, ніж сьогодні, коли в області налічується 975,9 тис. власників та землекористувачів.

Тому важливим завданням на даному етапі є пошук шляхів налагодження контактів з населенням. Передусім необхідно провести роз'яснювальну роботу з власниками деградованих та малопродуктивних земель, які передбачається вивести з інтенсивного обробітку. В результаті якої селянин-господар має зрозуміти суть і мету таких заходів, а також потенційну вигоду в майбутньому. Важливим елементом державного впливу при цьому повинно стати удосконалення системи оподаткування земель.

Проте тільки вилучення з обробітку деградованих та малопродуктивних земель не дасть очікуваного результату – підвищення продуктивності угідь. Оскільки освоєними залишається ще близько 63,8 тис. га слабо і середньозмитих ґрунтів Івано-Франківщини. Такі угіддя потребують негайного захисту, з метою недопущення поширення ерозійних процесів. Сучасна система землеробства в області не тільки не забезпечує охорону ґрунтів, але й у багатьох випадках сприяє ерозії. Тому необхідно впроваджувати певні заходи по захисту еродованих земель.

Досвід боротьби з ерозією ґрунтів свідчить про те, що окремі, поодинокі ґрунтозахисні дії не дають змоги значно знизити ерозійні процеси. Потрібне тільки системне застосування таких заходів, в основі яких закладена протиерозійна організація території, що передбачає науково обґрунтоване розміщення різних культур (з врахуванням оптимальних сівозмін), раціональне використання силових земель. У відповідності до вирощуваних сільськогосподарських культур та рельєфу місцевості обираються необхідні засоби протиерозійної системи обробітку ґрунту (плоскорізний обробіток,

оранка впоперек силу, контурна оранка, щільювання тощо), система удобрення, введення протиерозійних споруд.

В Івано-Франківській області фактична структура посівних площ не є оптимальною. Основним фактором, що її визначає є трудомісткість продукції та рентабельність виробництва. В рівнинній та передгірській підзонах переважають зернові культури (близько 50 %) і дещо менша частка (майже 30 %) просапні. Під багаторічні насадження тут відводиться надто мало площ сільськогосподарських угідь.

Невід'ємним елементом системи охорони угідь, підвищення ефективності та продуктивності землеробства є здійснення комплексу заходів щодо покращення родючості ґрунтів: внесення необхідних органічних та мінеральних добрив, проведення вапнування, застосування раціональної системи обробітку землі та сівозмін. Всі ці заходи матимуть високу потенційну результативність тільки тоді, коли вони будуть взаємоузгоджені між собою.

Реалізуючи вищенаведені заходи можна вирішити три визначальні елементи (об'єкти) важливої проблеми сьогодення – незадовільно стану використання земель регіону, а саме забезпечити охорону земель, інтенсивність та ефективність їх використання. При цьому надзвичайно важливим є процес управління земельними ресурсами, адже тільки комплексна, різнорівнева організація впливу суб'єктів управління може сприяти досягненню очікуваного результату – підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу.

Здійснювати такі заходи потрібно негайно, поки діє мораторій на купівлю-продаж земельних часток. Щоб селянин, приймаючи рішення про реалізацію свого паю усвідомлював потенційні можливості його продуктивності.

Основними передумовами раціонального використання земельних ресурсів є:

- 1) забезпеченість землею;
- 2) достовірні інформація про стан наявних угідь;
- 3) зональна спеціалізація виробництва;
- 4) необхідність екологічно безпечного використання землі, її охорона;
- 5) наявність кваліфікованих спеціалістів по організації раціонального землекористування та проведення заходів по захисту ґрунтів;
- 6) забезпеченість необхідними технічними засобами.

Визначальною умовою ефективного використання будь-якого ресурсу є його наявність. Тобто, передусім, з метою ведення сільськогосподарської діяльності агроформування повинно зосередити у своїй власності чи користуванні певну площу землі, основний засіб виробництва.

Для забезпечення раціонального використання земельного фонду спеціалістам підприємства потрібна повна достовірні інформація про стан наявних угідь, зокрема щодо гумусності ґрунтів, рельєфних змін, можливостей поширення ерозійних процесів тощо. На цій основі, а також враховуючи зональні особливості місцевості спеціалістам агроформування потрібно організувати інтенсивну спеціалізацію землеробства з метою забезпечення

ефективного використання ґрунту, підвищення його родючості та охорони. Ще однією важливою передумовою раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу є наявність необхідних технічних засобів, зокрема ґрунтообробних машин, техніки для здійснення меліоративних робіт, внесення необхідних добрив. Тобто засобів для проведення всіх заходів по обробітку та покращенню стану ґрунтів.

Отже однією з основних умов підвищення ефективності землеробства є систематичне покращення родючості ґрунтів, шляхом удосконалення засобів та методів виробництва, своєчасного здійснення повного комплексу агроробіт, а також раціоналізації організації праці та управління. Тобто необхідно враховувати всі чинники: природні, економічні та організаційні, що впливають на ріст ефективності використання земельного потенціалу.

Подальший розвиток земельних відносин в Івано-Франківській області, з метою забезпечення підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу повинен визначатись такими основними принципами:

- 1) визнання пріоритету дотримання екологічних вимог над поточною економічною вигодою;
- 2) збалансованість інтересів селян-власників земельних паїв, господарюючих суб'єктів та держави;
- 3) взаємоузгодженість процесів землекористуванням, охорони угідь та їх відновлення;
- 4) зонального підходу;
- 5) державного регулювання;
- 6) системності.

Суть першого принципу полягає в тому, що на сучасному етапі основну увагу слід звертати на екологічну ситуацію, охорону ґрунтів, а поточний економічний інтерес повинен залишитись на другому місці. Сьогоднішні орендарі визнають передусім досягнення значного економічного результату, а майбутній стан земель їх мало турбує. Тому потрібна кардинальна зміна механізму землекористування, шляхом надання останньому стратегічного спрямування. Адже ґрунтовідновлювальні та землекоронні заходи безумовно забезпечать і економічну, і екологічну віддачу в перспективі.

В основі другого принципу закладене положення Земельного кодексу України (ст. 5) щодо рівності прав усіх суб'єктів власності на землю. Тобто в процесі землекористування, регуляторної діяльності тощо повинні збалансовуватись інтереси громадян, суб'єктів господарювання та держави.

Принцип взаємоузгодженості полягає в об'єднанні процесів землекористування, землевідтворення та її охорони в одну сукупність елементів, які повинні бути взаємопов'язаними, спорідненими та узгодженими між собою.

Принцип зонального підходу передбачає використання земельно-ресурсного потенціалу з врахуванням особливостей певного окремого регіону. Оскільки досліджувана область розташована в трьох агро кліматичних підзонах (низинній, передгірській та гірській), то в кожній з них необхідно формувати

оптимальну (природоохоронну та економічно вигідну) структуру сільськогосподарського виробництва, застосовувати раціональну систему землеробства, забезпечувати відповідні технічні засоби (які призначені для обробітку схилів чи рівнинних частин) тощо.

Сучасний незадовільний рівень функціонування АПК в цілому та стан і використання земель зокрема, є тими параметрами, що вказують на необхідність державного впливу на дану галузь економіки. Стосовно земельного потенціалу, то державна політика повинна спрямовуватись на два визначальні аспекти: поліпшення фінансового стану господарюючих суб'єктів з метою надання останнім можливості для закупівлі необхідних добрив та засобів захисту рослин, здійснення меліоративних робіт, а також сприяння та регулювання здійснення заходів щодо охорони земель.

Принцип системності полягає в тому, що всі заходи щодо забезпечення ефективного землекористування, відтворення та охорони ґрунтів повинні бути організовані як єдина система, всі складові якої взаємодоповнюють один одного.

На сучасному етапі становлення ринку землі особливо важливим принципом раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу є забезпечення прозорого державного регулювання даної сфери.

Висновки. Можна виділити основні заходи державного впливу на забезпечення ефективного використання та відтворення земельного фонду:

- здійснення заходів по охороні земель від деградації;
- захист зруйнованих земель (вилучення з обробітку таких угідь шляхом консервації, залуження, заліснення);
- здійснення заходів щодо покращення якості землі (меліорація, вапнування тощо);
- удосконалення орендних відносин (підвищення ставки орендної плати);
- сприяння становленню повноцінного ринку землі, розвиток його інфраструктури;
- впровадження системи економічного стимулювання раціонального використання земель та їх охорони (дотаційне забезпечення землекористувачів, які раціонально використовують угіддя);
- удосконалення системи механізмів державного контролю за використанням та охороною земельно-ресурсного потенціалу;
- підвищення відповідальності суб'єктів господарювання за недотримання земельного законодавства, незабезпечення ефективного використання та відновлення основного ресурсу виробництва.

Отже земельні ресурси є основним, визначальним засобом агровиробництва. Це те ядро навколо якого повинна формуватись виробнича, матеріально-технічна та соціальна бази агроформувань. Тому в сучасних умовах пореформеного розвитку землю слід розглядати як цінний товар, який потребує бережного ставлення та охорони. Тільки таким чином можна досягти

ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств та стабільного розвитку галузі в цілому.

Література

1. Савченко О.Ф. Ерозія землі в Приазов'ї та її вплив на урожайність // Економіка АПК. – 2001. – № 9. – С. 52–55.
2. Сільське господарство Івано-Франківщини. Статистичний зб. – Ів-Фр: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2010. – 165 с.
3. Трегобчук В.М. Відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти) / Відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259с.

Summary

Dyrbavka O.R.

The Ukrainian research institute of productivity of agriculture
THE LAND RESOURCES OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES
IN IVANO-FRANKIVSK REGION

The analysis of the contemporary state of the land resources of the agricultural enterprises is produced, the ways of an improvement in the region and their effective use are designated.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2011

УДК 637. 11 : 339. 14.

Доманський А.Я., к. с.-г.н., доцент
Доманська Н.А., здобувач ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького

РИНОК МОЛОКА І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглядається розвиток молочного скотарства та ринок молока та молочних продуктів в Львівській області в даний час і на перспективу до 2020 року.

Ключові слова: молоко, молочні продукти, виробництво молока, реалізація молока, поголів'я великої рогатої худоби, поголів'я корів.

Постановка проблеми. Молоко належить до найважливіших продуктів харчування людини. Його не можуть замінити інші продовольчі продукти. Саме тому молочне скотарство належить до стратегічних галузей в сільськогосподарському виробництві. Виробництво молока і молочних продуктів – це питання не тільки продовольчої безпеки, але і національної безпеки. Зниження поголів'я великої рогатої худоби в тому числі корів і виробництва молока як в Україні так і в Львівській області набрало загрозливих форм. Навіть після 2000 року у Львівській області, яка до 1990 року була ведучою в розвитку молочного скотарства, спад виробництва молока в 2009 році проти 2000 року становив майже 34%. Відповідно зменшувалось і поголів'я великої рогатої худоби і корів. Ось чому питання розвитку поголів'я великої рогатої худоби в тому числі корів, виробництва молока і його реалізації, переробки є особливо актуальними і вимагають негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень. Питанням розвитку молочного скотарства і виробництва молока як в окремих країнах Європи і світу, так і в Україні і в окремих регіонах присвячені роботи О.М. Шпичака (7), М.М. Ільчука (3), С.В. Васильчак (2), О.В. Пащенко (6) і багатьох інших авторів. Вони стосуються як роботи молокопродуктового підкомплексу в цілому так і окремих сторін виробництва молока. Так, М.М. Одінцов (5) присвятив свою роботу моделюванню еквівалентних відносин інтегрованих учасників молокопродуктового підкомплексу, С.Р. Теслюк (9) – економічним зв'язкам молочарських кооперативів із суб'єктами ринку, Я.О. Тивончук (10) розглядає механізм формування попиту і пропозиції на ринку молока і молочної продукції у Франції.

Надзвичайно важливому питанню – структурі стада великої рогатої худоби присвячена робота П.С. Березівського (1). На основі проведених досліджень він стверджує, що для раціонального забезпечення населення

молоком і м'ясом яловичиною в структурі стада великої рогатої худоби частка поголів'я корів повинна становити біля 40%.

Мета статті. На основі аналізу фактичного стану розвитку поголів'я великої рогатої худоби в тому числі корів і, враховуючи сучасні інноваційні організаційно-економічні та технологічні методи, генетичний потенціал поголів'я худоби, розробити прогнозний розвиток поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів та виробництва молока у Львівській області до 2020 року.

Виклад основного матеріалу.

1. Стан виробництва молока і розвитку поголів'я великої рогатої худоби.

Як видно із таблиці 1 виробництво молока в 2009 році проти 2000 року становило лише 66,1 %.

1. Виробництво молока у Львівській області.*

№ п/п	Категорії господарства	Показники	Роки					2009 рік у % до 2000 року
			2000	2006	2007	2008	2009	
1	Усі категорії господарств	Виробництво, тис. т	1032,0	892,3	813,4	731,3	682,5	66,1
2.	Сільськогосподарські підприємства	Виробництво, тис. т	66	28,8	24,3	23,7	24,7	37,4
		Частка, %	6,4	3,2	3,0	3,2	3,6	х
3.	Господарства населення	Виробництво, тис. т	966	863,5	789,1	707,7	657,8	68,0
		Частка, %	93,6	96,8	97,0	96,8	96,4	х

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів-2010.

Зменшення виробництва молока в порівнянні із 2000 роком відбулось в усіх категоріях господарств. Але, якщо в сільськогосподарських підприємствах в останні три роки виробництво молока стабілізувалось, то в господарствах населення падіння виробництва молока продовжувалось щорічно на 6,7-10,1%. Оскільки господарства населення виробляють 96,4-97% молока то виробництво молока в цьому секторі є визначальним в загальному виробництві молока.

Пропорційно до загального виробництва молока зменшувалось і виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь.

2. Виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь, ц

Категорії господарств	Роки					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Усі категорії господарств*	871,5	858,9	828,5	756,	682,2	639,7
Сільськогосподарські підприємства*	95,4	95,1	103,1	93,6	90,	92,2
Господарства населення**	1962,6	1191,0	1082,6	968,1	873,4	823,3

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів-2010

** За розрахунками авторів

Використання землі для виробництва молока є значно інтенсивнішим в господарствах населення.

Головною причиною зменшення виробництва молока була непродуктивна цінова політика на продукцію скотарства, нееквівалентні затратам низькі закупівельні ціни на молоко і м'ясо великої рогатої худоби, що привело до зменшення поголів'я худоби. Корови перестали бути джерелом прибутку не тільки від основної продукції – молока, але і додаткової продукції – приплоду для подальшої відгодівлі зверхремонтного молодняка на м'ясо. Від'ємна рентабельність виробництва молока і м'яса в 2000 і 2004 році, майже нульова рентабельність молока в 2006 році, і низька рентабельність в наступні роки привела до зниження молочних підприємств займатися виробництвом молока і розводити велику рогату худобу.

3. Рівень рентабельності виробництва продукції скотарства, %*

	Роки							
	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Молоко і молочні продукти	-12,7	7,4	-8,0	8,0	0,6	7,2	9,4	5,5
М'ясо великої рогатої худоби	-51,4	-50,5	-43,6	-34,9	-46,1	-46,6	-24,4	-27,5

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів – 2010.

Середня ціна реалізації молока і молочних продуктів в 2009 році в сільськогосподарських підприємствах районів Львівської області становила від 1122,2 грн за 1 т у Старосамбірському районі до 2110,7 грн у Пустомитівському районі. В більшості районів (Мостиському, Перемишлянському, Городецькому, Буському, Миколаївському) вона була в межах 1424-1636 грн/т.

4. Поголів'я великої рогатої худоби та корів в господарствах різних категорій (на кінець року), тис.голів.

Категорії господарств	Групи тварин	Роки							
		1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Господарства всіх категорій	Велика рогата худоба, всього *	1095,4	771,1	565,7	362,7	353,3	317,5	299,9	283,7
	В т.ч. корови *	404,7	390,6	336,9	235,4	215,1	192,1	177,7	171,7
	% корів від усього поголів'я **	36,9	50,6	59,5	64,9	60,8	60,6	59,2	60,5
Сільсько-господарські підприємства	Велика рогата худоба, всього *	695,8	397,0	103,5	40,6	39,4	31,9	28,6	27,2
	В т.ч. корови *	185,2	119,9	36,1	14,3	13,7	11,6	10,7	10,8
	% корів від усього поголів'я **	26,6	30,2	34,8	35,2	34,7	36,3	37,4	39,8
В т.ч. фермерські господарства	Велика рогата худоба, всього *	-	3,0	5,9	6,1	6,8	7,1	7,1	6,9
	В т.ч. корови *	-	1,5	2,4	2,2	2,3	2,5	2,5	2,9
	% корів від усього поголів'я **	-	50,0	40,6	36,0	33,8	35,0	35,2	42,0
Господарства населення	Велика рогата худоба, всього *	399,6	374,1	42,2	322,1	313,9	285,6	271,2	256,5
	В т.ч. корови *	219,5	270,7	300,8	221,1	201,4	180,5	167,0	160,9
	% корів від усього поголів'я **	54,9	72,3	65,0	68,6	64,1	63,2	61,5	62,7

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів-2010.

**За розрахунками авторів.

Поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств на кінець 2009 року було меншим, ніж в 1990 році в 3.8 рази, а проти 2000 року – майже в два рази. Відповідно була менша кількість корів в 2,35 і 1,96 рази. Загальна кількість поголів'я великої рогатої худоби скорочувалась динамічніше, ніж поголів'я корів. В кінцевому рахунку це привело до порушення нормальної структури стада. При простому відтворенні стада коли поголів'я худоби є стабільне в структурі стада повинно бути 32-45% корів (в залежності від спеціалізації). Решта – молодняк, в першу чергу ремонтні телиці до 1 року і старше 1 року, нетелі та молодняк на відгодівлі. Подібна структура поголів'я худоби була до 1990 року коли відбувалось розширене відтворення, щорічно зростало поголів'я великої рогатої худоби і корів. Починаючи із початку 90-х років в структурі поголів'я худоби поступово скорочувався «шлейф» молодняку, телиць і нетелів для поповнення стада корів і вже із 2000 року біля 60% і більше в структурі поголів'я худоби становлять корови. Сучасні вимоги інтенсифікації молочного скотарства вимагають щорічного введення в стадо корів-первісток не менше 22-25%. Існуюча структура поголів'я великої рогатої худоби об'єктивно веде до дальшого скорочення поголів'я корів в найближчі два-три роки. Підприємства, які займаються виробництвом молока мають задовільну структуру поголів'я худоби, але вони малочисельні та істотно не впливають на загальне виробництво молока.

5. Середній річний удій від однієї корови, кг *

Категорії господарств	Роки						
	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Усі категорії господарств	2704	3132	3587	3821	3816	3837	3873
Сільськогосподарські підприємства	3136	1913	2705	2605	2297	2655	3111
Господарства населення	2296	3273	3628	3882	3895	3895	3909

*Сільське господарське Львівщини. Статистичний збір. Львів-2010

Продуктивність корів в середньому по всіх категоріях господарств області в останні п'ять років зростає. Стабільність росту продуктивності корів відбувається за рахунок господарств населення. Абсолютний рівень продуктивності худоби в сільськогосподарських підприємствах є низький і не може забезпечити прибуткове ведення галузі молочного скотарства.

В 2009 році сільськогосподарські підприємства реалізували 20,6 тис. т молока і молочних продуктів, що становить 83% від усього виробленого ними молока. За даними управління статистики Львівської області на переробні підприємства в 2009 році надійшло 143,1 тис.т молока, в т.ч. 81,2 тис.т від господарств населення, що становить лише 12,3% від виробленого ними молока.

6. Надходження молока на переробні підприємства, тис.т*

Джерела надходження	Роки					
	2002	2005	2006	2007	2008	2009
Надійшло, всього	87,9	146,3	186,0	221,7	187,6	143,1
В т.ч. від сільсько-господарських підприємств	26,2	22,1	47,5	46,1	51,0	50,5
Господарств населення	61,6	125,2	113,1	149,6	124,9	81,2
Інших господарських структур	0,1	0,0	25,4	26,0	11,7	11,4

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів-2010

Потрібно відмітити, що із 50,5 тис. т молока, яке надійшло від сільськогосподарських підприємств 29,9 тис.т або 59% - це молоко, вироблене за межами Львівської області.

2. Стан і стратегія розвитку молочного скотарства в районах Львівської області.

Методологічною основою вироблення стратегії розвитку молочного скотарства в умовах сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів є територіальний (кластерний) підхід. Він передбачає врахування зональних ґрунтово-кліматичних умов, рельєфу, природних ресурсів, наявності сільськогосподарських угідь і їх структуру, забезпеченість основними засобами виробництва (сільськогосподарською технікою, виробничими приміщеннями тощо) трудовими ресурсами, традицій. Ці умови в значній мірі визначають виробничу і соціальну спрямованість окремих територій або регіонів.

7. Виробництво молока коров'ячого і козячого в районах Львівської області в 2009 році

Групи (технопарки)	Райони	В усіх категоріях господарств		В сільськогосподарських підприємствах		В господарствах населення		Частка с.-г. підприємств у виробництві молока, ц**
		Всього, т*	на 100 га с.-г. угідь, ц**	всього, т*	на 100 га с.-г. угідь, ц**	Всього, т*	на 100 га с.-г. угідь, ц**	
I	Бродівський	38241	702	4329	201	33912	1030	11,3
	Буський	28643	595	317	208	28326	866	1,1
	Золочівський	30560	595	1149	39	29411	1316	3,8
	Кам'янка-Буський	26674	502	528	50	26146	613	2,0
	Радехівський	26917	497	1519	108	25398	633	5,6
	Пустомитівський	27596	503	1325	90	26271	655	4,8
II	Городоцький	23024	467	339	30	22685	595	1,5
	Жовківський	42758	552	1326	77	41432	683	3,1
	Мостиський	25982	548	379	54	25603	632	1,5
	Сокальський	57301	608	7976	216	49325	860	13,9
	Яворівський	33906	553	681	128	33225	593	2,0

III	Дрогобицький	40392	887	2046	255	38346	1022	5,0
	Жидачівський	35375	716	945	82	34430	908	2,7
	Миколаївський	29136	804	497	43	28639	1154	1,7
	Самбірський	46052	695	737	71	45315	810	1,6
	Старосамбірський	39805	869	76	23	39725	934	0,2
	Сколівський	25717	985	-	-	25717	989	-
	Стрийський	28309	658	480	35	27829	946	1,7
	Перемишлянський	31503	793	75	20	31428	873	0,2
	Турківський	42875	1344	-	-	42875	1344	-

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів-2010

** За розрахунками авторів.

1. В існуючих підприємствах, які виробляють молоко за традиційними технологіями, із застарілим обладнанням. Переважна більшість підприємств є такого типу.

8. Продуктивність корів в сільськогосподарських підприємствах за 2009 рік.*

Групи районів	Райони	Середньорічний надій молока від корови, кг ^x
I	Бродівський	4086
	Буський	1136
	Золочівський	3494
	Кам'янка-Буський	3614
	Радехівський	4196
	Пустомитівський	2749
II	Городоцький	1183
	Жовківський	2918
	Мостиський	2338
	Сокальський	3233
	Яворівський	2851
III	Дрогобицький	2998
	Жидачівський	3119
	Миколаївський	1852
	Самбірський	2205
	Старосамбірський	1863
	Сколівський	-
	Стрийський	2595
	Перемишлянський	3953
	Турківський	-
	По області	3111

*Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Львів-2010

2. В підприємствах-комплексах, де вищий рівень технологічного обладнання, використовуються сучасні технології виробництва молока, висока продуктивність праці. Таке підприємство є лише одне (Сокальський район). Тому виникає необхідність будівництва таких комплексів в усіх районах першого і другого технопарку, а також в III групі районів, за винятком гірських районів, а також Перемишлянського району.

3. В господарствах населення. В найближчі роки вони і далі будуть основними виробниками молока, але їх частка в загальному виробництві молока з роками буде зменшуватися, так як сільське населення серед них і та частка, що утримує велику рогату худобу старіє, а кількість молодих людей, бажаючих утримувати худобу, меншає.

При середньорічному зростанні продуктивності корів в сільськогосподарських підприємствах на 200-230 кг за десять років, в 2020 році сільськогосподарські підприємства в цілому по області можуть досягнути 5-5,5 тис. кг молока, а такі райони як Бродівський, Радехівський – 6-6,5 тис. кг.

Досягнути сучасного рівня продуктивності корів у 6-7 тис. кг молока без імпорту високопродуктивних телиць і нетелей із країн, що мають такий або близький рівень продуктивності корів є нереально. Будівництво, або організація нових комплексів повинна супроводжуватися комплектацією повністю або головним чином імпортним молодняком із створенням йому всіх необхідних технологічних умов утримання, годівлі, доїння, вирощування ремонтного молодняка тощо.

Стратегія розвитку молочного скотарства в господарствах населення полягає у створенні найсприятливіших умов для утримання худоби, шляхом створення та успішного функціонування громадських культурних пасовищ, сприяння у забезпеченні протеїнових кормів (макух, шротів) і кормових добавок.

Найболючіше питання – реалізація виробленого молока може бути вирішена лише створенням заготівельно-приймальних пунктів та обладнанням їх холодильними установками і засобами первинного контролю якості молока та функціонування збутових кооперативів.

На паритетних засадах фінансову підтримку для організації і успішного функціонування цих пунктів повинні надавати молокопереробні підприємства, які одержують сировину із цих територій. Таким чином, це буде формувати так звані «молочні кластери», які діють на паритетних договірних засадах учасників територіальних кластерів. Закупівельні ціни на молоко, вироблене населенням, не можуть бути значно нижчими від цін на молоко підприємств. Реалізаційна ціна залежить від якості молока, тому необхідна просвітницька робота в напрямі покращення гігієнічних умов при утриманні корів і їх доїння.

Господарства населення повинні стати джерелом забезпечення ремонтними телицями існуючих підприємств середніх і малих розмірів, які не в змозі забезпечити розширення поголів'я корів і підвищення його продуктивності лише за рахунок власного відтворення. Для збереження теличок і реалізації їх підприємства необхідні державні дотації, які б виплачувались не підприємствам-покупцям, а безпосередньо селянам. Обсяг дотації повинен бути не менше 30% від середніх закупівельних цін на м'ясу худобу. Для реалізації

цього завдання уже в даний час за рахунок державних дотацій селянам додатково доплачується 7 грн за 1 кг живої маси теличок до 100 кілограм їх живої маси до середніх цін за м'ясу худобу.

Для самодостатнього забезпечення населення Львівської області молоком і молочними продуктами необхідно виробляти не менше 1070 тис. т молока. Станом на 01.01.2010 року у Львівській області проживало 2549,6 тис. осіб. Для їх харчування при раціональній нормі 380 кг молока на одну особу потрібно виробити 970 тис. т молока. На корм телятам та інші витрати потрібно біля 10% виробленого молока, що становить близько 100 тис. т молока. Цей показник валового виробництва молока (1070-1100 тис. т) близький до рівня виробництва молока в 2000 році. Крім того, потрібно враховувати, що молоко і молочні продукти є одним із найбільш дефіцитних продуктів як на вітчизняному так і на світовому ринку. Можливість вигідного експорту продукту є одним із основних джерел фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва та покращення його ефективності.

9. Поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах, включаючи фермерські, на кінець року, тис. голів*

Групи районів (техно-парки)	Райони	За прогнозом				
		Роки				
		2010 р.	2011	2012	2015	2020
I	Бродівський	0,4	0,5	0,5	0,8	2,0
	Буський	0,2	0,2	0,3	0,6	1,5
	Золочівський	0,4	0,6	0,6	1,1	1,6
	Кам'янка-Буський	0,4	0,5	0,5	1,0	2,5
	Радехівський	0,9	1,0	1,2	1,7	2,2
	Пустомитівський	0,6	0,6	0,6	1,0	1,6
	По групі районів	2,9	3,4	3,7	6,2	11,4
II	Городоцький	0,4	0,6	0,8	1,0	1,4
	Жовківський	1,5	1,8	1,9	2,0	2,5
	Мостиський	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5
	Сокальський	0,6	0,7	0,7	1,0	2,2
	Яворівський	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6
	По групі районів	3,1	3,8	4,1	4,4	7,2
III	Дрогобицький	1,1	1,3	1,4	1,5	1,8
	Жидачівський	0,5	0,7	0,7	1,0	1,3
	Миколаївський	0,3	0,4	0,4	0,4	0,8
	Самбірський	1,1	1,1	1,2	1,3	1,8
	Старосамбірський	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4
	Сколівський	-	-	-	-	-
	Стрийський	0,3	0,3	0,3	0,8	0,8
	Перемишлянський	0,2	0,2	0,2	0,4	0,5
Турківський	-	-	-	-	-	
	По групі районів	3,7	4,2	4,4	5,7	7,4
В районах Львівської області: всього		9,7	11,4	12,2	16,3	26,0

*За розрахункам авторів

10. Виробництво молока і продуктивність корів в господарствах Львівської області на перспективу*

Категорії господарств	Показники	Од. вим.	Роки						2020 рік до 2009р. %
			Фактичне 2009*	Очікуване 2010	За прогнозом				
					2011	2012	2015	2020	
Сільськогосподарські підприємства	Корів	тис. гол.	10,8	9,7	11,4	12,2	16,3	26,0	240
	Удій на корову	кг	3111	3300	3600	3800	4700	6000	192
	Молоко, всього	тис.т	24,7	33,8	38,0	45,0	72,0	150,0	607
Господарства населення	Корів	тис. гол.	160,9	156,1	160,4	168,3	180	196	122
	Удій на корову	кг	3909	3920	3980	4000	4250	4900	125
	Молоко, всього	тис.т	657,8	620,2	630	655	756	950	144
По всіх категоріях господарств	Корів	тис. гол.	171,7	165,8	171,8	180,5	196,3	222,0	129
	Удій на корову	кг	3873	3876	3957	3966	4312	5000	129
	Молоко, всього	тис.т	682,5	654	668	700	828	1100	161

*За розрахунками авторів.

За десять років динаміка зростання поголів'я великої рогатої худоби передбачається значно інтенсивнішою в сільськогосподарських підприємствах, ніж в господарствах населення. Так, поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах зросте в 3,1 рази, а в господарствах населення в 1,16 рази. Удій на одну корову зросте в підприємствах майже в два рази, а в господарствах населення в 1,25 рази. Виробництво молока в усіх категоріях господарств передбачено довести до 1100 тис. т, що повністю забезпечує потребу Львівської області в молоці і молочних продуктах.

Значно зміниться структура виробленого молока в господарствах різних категорій.

У Львівській області знаходиться десять крупніших молокопереробних підприємств, з яких працюючих є практично вісім. Припинили діяльність Комарнівський і Жидачівський сирзаводи.

11. Структура виробництва молока коров'ячого в Львівській області, %.*

Категорії господарств	Роки					
	Фактичне 2009	2010*	2011*	2012*	2015*	2020*
По всіх категоріях господарств	100	100	100	100	100	100
В т.ч. в сільськогосподарських підприємствах	3,6	5,2	5,7	6,4	8,7	13,6
В господарствах населення	96,4	94,8	94,3	93,6	91,3	86,4

*За розрахунками авторів

12. Молокопереробні підприємства Львівської області

Молокопереробні підприємства і місцезнаходження	Райони – можливі головні поставщики молока
ВАТ «Львівський молочний комбінат» м. Львів	Пустомитівський, Буський, Миколаївський, Жовківський, Городоцький
ВАТ «Жидачівський сирзавод», м. Жидачів	Жидачівський, Стрийський, Перемишлянський
ВАТ «Галичина», м. Радехів	Радехівський, Камянка-Буський, Буський, Бродівський, Сокальський
ВАТ «Дрогобицький молзавод», м. Дрогобич	Дрогобицький, Стрийський, Жидачівський
ВАТ «Мік» Молочний комплекс «Карпатські луки». м. Трускавець	Дрогобицький, Стрийський, Жидачівський
ВАТ «Бродівський завод СЗМ», м. Броди	Бродівський, Перемишлянський, Буський, Золочівський
СП «Скомекс», м. Сокаль	Сокальський, Жовківський, Радехівський
ВАТ «Самбірський молокозавод», м. Самбір	Самбірський, Старосамбірський, Сколівський, Турківський
ВАТ «Рава-Руський маслозавод», Жовківський район	Жовківський, Сокальський, Яворівський
ВАТ «Комарнівський сирзавод», Городоцький район	Городоцький, Яворівський

Для повнішої реалізації виробленого молока є доцільним створення невеликих переробних підприємств у віддалених від вищезазначених молокозаводів районах. Ці підприємства (цехи) можуть займатися первинною переробкою цільномолочної продукції з реалізацією її в районних центрах (Перемишлянах, Турці, Сколе, Яворові) та інших містах і населених пунктах області.

Така система буде сприяти зниженню витрат на переробку, транспортування сировини (молока) і продукції, що дасть змогу виробникам молока реалізувати його за вищими цінами.

Висновки:

1. Оцінюючи прогноз виробництва молока у Львівській області до 2020 року слід відмітити, що темпи приросту поголів'я великої рогатої худоби в тому числі корів, їх продуктивності, виробництва молока відзначається значним динамізмом. Вони об'єктивно визначаються потребою населення області в молоці і молочних продуктах. Пріоритетним являється підвищення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах.

2. Для розширеного відтворення поголів'я великої рогатої худоби в області необхідно щорічно відбирати від кращих за продуктивністю корів 40—50 тис. теличок і вирощувати їх за інтенсивною технологією. Для цього необхідна оцінка за продуктивними і племінними якостями всього поголів'я корів області. Комплектація стад корів в сільськогосподарських підприємствах буде проходити за рахунок закупівлі теличок в господарствах населення за цінами, вищими не менше 30% за ціну на телят, призначених на м'ясо.

Другий шлях комплектації поголів'я корів і підвищення їх племінних і продуктивних якостей – це імпорт телиць і нетелей із країн ЄС, в яких продуктивність корів становить 6-8 тис. кг молока. В зв'язку з цим потрібне вивчення міжнародного ринку племінної високопродуктивної худоби і попереднє заключення договорів на поставку худоби в господарства Львівської області. Імпорт худоби вимагає значних коштів, залучення державних дотацій, внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

3. Основний шлях підвищення виробництва молока – це зростання продуктивності корів. Це вимагає нового інноваційного підходу до організації кормової бази, створення індустрії кормів, яка базуватиметься на максимальному використанні протеїнових кормів (бобових трав, макух, шротів, кормових добавок тощо), а також необхідних умов утримання худоби.

Література

1. Березівський П.С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінка, проблеми, прогнози // Економіка АПК. - 2010. - №2. – С.15-20.
2. Васильчак С.В. Формування та розвиток регіонального ринку молока і молочних продуктів: Монографія. Львів.: НВФ-Українська технологія. 2005. – 240с.
3. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового комплексу України. К.: Нічлава, 2004. – 312с.
4. Канцевич С.І. Підвищення економічної ефективності виробництва молока // Економіка АПК. – 2010. - №5. – С.23-28.
5. Одинцов М.М. Моделювання еквівалентних відносин інтегрованих учасників молокопродуктивного підкомплексу // Економіка АПК, - 2010. - №9. – С.34-37.
6. Пащенко О.В. Функціонування ринку молока і молочних продуктів // Економіка АПК. – 2010. - №8. – С.43-48.
7. Стан і перспективи молокопродуктивного підкомплексу АПК України (відповід. за вип. О.М. Шпичак). К.: ІАЕ УААН, 1999. – 156с.
8. Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Головне управління статистики у Львівській області. Львів – 2010. – 172с.
9. Теслюк С.Р. Організаційно-економічні зв'язки молочарського кооперативу із суб'єктами ринку // Економіка АПК, 2010. - №1. – с.101-104.
10. Тивончук Я.О. Механізм формування попиту і пропозиції на ринку молока та молокопродуктів у Франції // Економіка АПК. - 2009. - №12. - с.136-141.
11. Улько Є.М. Застосування кластерного аналізу при дослідженні попиту на ринку молочної сировини Харківської області // Економіка АПК. – 2010. – №7. – с. 46-52.

Summary

Domanskiy A.Y. Candidate of Agricultural Sciences, Lecturer

Domanska N.A., competitor

**Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after
S.Z. Gzhytskiy**

MARKET OF MILK AND DAIRY PRODUCTS OF LVIV OBLAST

Current status of milk market and market of dairy products in Lviv oblast is analyzed taking into consideration its current status and development perspectives up to 2020.

Key words: *milk, dairy products, milk production, milk sales, cattle, cow herds.*

Стаття надійшла до редакції 28.04.2011

УДК 316.4

Дутка Г.І., асистент, здобувач ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто та проаналізовано поняття інститутів громадянського суспільства, як цілісного механізму. Охарактеризовано особливості формування громадянського суспільства в незалежній Україні.

Ключові слова: *громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, інституціональні засади, індивід.*

Постановка проблеми. Однією з пріоритетних завдань громадськості є вихід із замкнутості в забезпеченні умов для реалізації інтересів і потреб як окремої особи, так і всіх членів суспільства. Громадянське суспільство і є тою структурою, яка діє самостійно, без втручання держави котра побудована на багатоманітних суспільних відносинах, це насамперед економічні, соціальні, політичні, тощо. Інституціональними елементами структури громадянського суспільства є багатоманітні громадські організації, що налагоджують механізм практичної реалізації громадянських прав і свобод на державному рівні [9,10].

Основними передумовами процесу формування громадянського суспільства є індивід, який має фундаментальні громадянські права і свободу існування вільних від прямого державного втручання “територій”, необхідних для створення інститутів громадянського суспільства. Все це має стати основою мотивації поведінки як окремого індивіда так і суспільства в цілому [8, 9].

Аналіз останніх досліджень. У сучасній західній науці функціонування громадянського суспільства досліджувалися багатьма вченими, зокрема: Р. Ароном, Ю. Габермасом, К. Поппером, А. Тойнбі та іншими. Українська наука представлена такими вченими як, І. Бичко, В. Барков, С. Телешун, В. Кремень, В. Лісовий та інші.

Мета статті. Проаналізувати та розглянути практичну роль громадянського суспільства для України, дослідити напрями розвитку інституціональних засад розбудови громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Самостійна активність, вільний розвиток думки кожного індивіда веде до розкритості та відкритих відносин громадян з державою. Такі відносини рівноправного партнерства в максимальній мірі сприятимуть самостійній активності громадян і вільному розвитку особистості, що вестиме до становлення пріоритетних інтересів населення і суспільства в цілому в їхніх відносинах з державою. Поняття “громадянське суспільство” включає всю сукупність недержавних відносин в суспільстві, тобто

економічних, моральних, культурно-духовних, релігійних, національних, тощо. Воно є сферою об'єднання громадян, які добровільно сформувалися і захищені законом від прямого втручання і довільної регламентації з боку органів державної влади.

Громадянське суспільство— система інститутів поза межами державних та комерційних, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення; це сукупність громадянських і соціальних інституцій і організаційних заходів, які формують базис реально функціонуючого суспільства у протидію і доповнення виконавчих структур держави (незалежно від політичної системи).[3]

Все це дає поштовх для утворення нових спілок та асоціацій, різноманітних організацій. За час після здобуття незалежності, Україна пройшла значний шлях нарощування числа та вдосконалення якості різноманітних громадських спілок, асоціацій, фондів, інших добровільних організацій, що створюються з ініціативи громадян і входять до “третього сектора” [5].

В Україні за 2005–2009 роки спостерігається позитивна динаміка кількісних показників утворення громадських об'єднань. За даними Державного комітету статистики, станом на 1 січня 2009 р. в Україні зареєстровано: громадських організацій та їх осередків – 59321 (у 2006 р. Було 46682); профспілок та їх місцевих об'єднань – 22678 (у 2006 р. – 15639); благодійних організацій – 11660 (у 2006 р. – 9590) [4]. Що стосується організацій з міжнародним та всеукраїнським статусом, то 2008 р. в Україні діяло 2819 об'єднань громадян, що були легалізовані Міністерством юстиції України (збільшення порівняно з 2006 р. на 8,6 % та з 1996 р. у 2,7 разу), з них 2678 громадських організацій (відповідно 95 % загальної кількості громадських об'єднань). Станом на квітень 2010 року згідно “Реєстру громадських організацій” налічується 3072 легалізованих громадських організацій із всеукраїнським і міжнародним статусом.

Найбільша частина всеукраїнських організацій функціонує у великих містах, серед яких на першому місці Київ, потім – Харків, Львів, Одеса, Донецьк та інші [6].

Інститутами громадянського суспільства є:

- добровільні суспільні організації і суспільні рухи, а також партії на перших етапах свого існування, поки вони не задіяні в механізмах здійснення влади;
- незалежні засоби масової інформації;
- громадська думка, як соціальний інститут;
- вибори і референдуми, якщо вони допомагають формувати і виявляти громадську думку і захищати групові інтереси;
- залежні від громадян елементи судової і правоохоронної системи (суд присяжних, народні загони міліції і т.п.).

Практично громадянське суспільство гарантує кожній людині вільний вибір свого економічного життя, стверджує пріоритет прав людини. Якщо розглянути сучасне громадянське суспільство в промислово розвинутих країнах

світу, то воно виглядає як суспільство, що складається з величезного числа самостійно діючих груп людей, що мають різну спрямованість. Так, структура громадянського суспільства США є розгалуженою мережею різних добровільних асоціацій громадян, груп, муніципальних комун, добродійних фондаций, клубів по інтересах, творчих і кооперативних об'єднань, спортивних і інших суспільств, релігійних, суспільно-політичних і інших організацій і союзів. Ці самостійні, незалежні від держави суспільно-політичні інститути часом протистоять один одному, борючись за довіря громадян, гостро критикують і викривають соціальне зло в політиці, економіці, моральності, в суспільному житті і на виробництві. Роль економічного чинника залишається важливим для функціонування громадянського суспільства, оскільки, з одного боку, громадянське суспільство зазнає значного впливу приватних економічних інтересів, а з іншого – розвинуте громадянське суспільство може стати союзником учасників ринкових відносин, що сприятиме стабілізації державної політики, перерозподілу фінансових та інформаційних потоків.

Аналізуючи кількість тих, хто не довіряє громадським організаціям, протягом тривалого часу перевищувала кількість тих, хто їм довіряє. За даними Інституту соціології НАНУ, негативний баланс довіри до громадських організацій фіксувався у сталому значенні середнього балу індексу довіри (за 5-ти бальною шкалою) – 2,4 бала у 2004, 2005 та 2006 роках. І лише у 2008 р. ситуація змінилася – вперше, кількість тих, хто довіряє громадським організаціям перевищила кількість тих, хто їм не довіряє. Середній бал індексу довіри до громадських організацій склав 2,6 бала [1].

Все ж, цей показник все ще залишається досить низьким, а, отже, несприятливим для розвитку громадянського суспільства.

Висновки.

- В Україні є пріоритети для розвитку громадянського суспільства. Зважаючи на досить неорганізованість владних структур протягом останніх років де спостерігається значний спад довіри населення. Проаналізувавши динамічний процес відчуження громадян від держави, політичних перегонів всеж одним з важливих аспектів на сьогодні є становлення громадянського суспільства, що є актуальною тематикою багатьох науковців.
- Аналізуючи роки незалежності, то в Україні склалась мережа інститутів громадянського суспільства, завдяки яким суспільне життя набуде певних рис громадянського суспільства, рис, які істотно відрізняють його від життя за комуністичного режиму.
- Чинниками формування в Україні громадянського суспільства є вільні та альтернативні політичні вибори, розвиток місцевого самоврядування, політичні партії, референдуми, незалежні (насамперед, від органів влади) засоби масової інформації, здатні репрезентувати групові інтереси, наявність ринкових відносин і економічного плюралізму.

Література

1. Ворони В. Українське суспільство 1992 — 2008. Соціологічний моніторинг/ В. Ворони, М. Шульги- К.: Ін-т соціології НАН України, 2008. - С.530.
2. Вінніков О. Фінансування організацій громадянського суспільства (ОГС) в Україні // Пріоритети розвитку громадянського суспільства України. / М. Лациба, О. Вінніков, Л. Сідельнік, Д. Український; Український незалежний центр політичних досліджень. - К., 2008, С. 46.
3. Громадянське суспільство. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс] – Режим доступу://[http://uk.wikipedia.org/wiki/громадське суспільство](http://uk.wikipedia.org/wiki/громадське_суспільство)
4. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 січня 2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу://<http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Констан Б. Об узурпацни / О свободе. Антология западноевропейской классической либеральной мысли/ Б. Констан -М., 2005.
6. Кириченко С. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави/ С. Кириченко - Київ.; Логос, 2005.
7. Кресін О. Громадянське суспільство і держава: шлях до порозуміння і співпраці/ Кресін О. // Право України – 2007.- №3
8. Кравченко Л. Розбудова українського громадянського суспільства: крізь призму бачення окремих проблем/ Л. Кравченко. М. Цимбалюк // Право України – 2006.- №10
9. Колос Колос Б.О. Управління державою III тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави / Колос Б.О. - Львів : Ініціатива, 2004. - 979 с
10. Колос Б.О. Яку і як маємо будувати Україну!?!: монографія / Колос Б.О. - Л. : Афіша, 2006. - 117 с

Summary**Dutka G.I.**

Reviewed and analyzed the concept of civil society as an integrated mechanism. Characterizes the features of civil society in independent Ukraine

Key words: *civil society, institutions of civil society, institutional framework, individual.*

Стаття надійшла до редакції 28.04.2011

УДК 631.15.017.1

Іваненко В.Ф., науковий співробітник ©
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГОВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ОВОЧІВНИЦТВА ЗАКРИТОГО ҐРУНТУ

Проаналізовано основні показники економічної ефективності виробництва овочів закритого ґрунту при застосуванні різних технологій та рівня інтенсифікації галузі. Вивчено залежність рентабельності підприємства від складових структури витрат..

Ключові терміни – структура витрат, кореляційна залежність прибутку і виробничих витрат, економічна ефективність овочівництва, технологія гідропоніки у овочівництві, ціни на енергоносії, одержання органічної і екологічно чистої продукції.

Постановка проблеми. У структурі собівартості продукції спеціалізованих овочевих комбінатів відчутне зростання питомої частки енергоносіїв через зростання цін на газ, електроенергію, що спонукає до пошуку дієвих організаційно-економічних заходів ефективного використання виробничих ресурсів і природно - кліматичних умов виробництва продукції овочівництва закритого ґрунту.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях основний орієнтир спрямований на модернізацію існуючих виробничих потужностей тепличного господарства. Ефективність таких підприємств в значній мірі також залежить від запровадження сучасних технологій і менеджменту енергозбереження.

За дослідженнями О.В. Ульяновенко, В.С. Роганіна і Ю.Ю. Черненко [4] основні виробники овочів закритого ґрунту у Харківській області ЗАТ «Альянс» і ЗАТ ТМ «Зміївська овочева фабрика» у 2007-09 рр. отримали суттєві збитки через зростання собівартості виробленої продукції та в зв'язку із зростанням цін на енергоносії і зокрема природний газ. Досліджувані підприємства отримали невисоку врожайність огірків та томатів -27-33 кг/ м².

Зростання ефективності спеціалізованих овочевих комбінатів може відбуватись двома шляхами – збільшення врожайності вирощуваних культур та скорочення енерговитрат на вирощуванні овочів. Існує і третій шлях – це зростання цін на вироблену продукцію. Однак в умовах відкритого ринку цей шлях безперспективний.

Основними складовими енергозбереження є енергетичне обстеження підприємства, постійний енергетичний моніторинг, лімітування споживання енергоресурсів по підрозділах, організація обліку витрат енергоресурсів по кожному підрозділу, кваліфіковане оформлення угод із постачальниками [3].

За умов обмеження доступу до необхідних фінансових ресурсів для великих овочевих комбінатів можливості цих підприємств витримати конкурентноздатність у існуючому економічному середовищі є незначна.

Мета і завдання для досліджень. Провести порівняльну оцінку структури собівартості продукції при застосуванні «гідропоніки» та інших технологій вирощування овочів закритого ґрунту.

Вдосконалити методологію моделювання витрат енергоносіїв та зниження собівартості виробництва овочів в умовах спеціалізованих овочевих комбінатів.

Результати досліджень. Для енергозбереження в умовах овочевих комбінатів слід застосовувати найсучасніші технології, де передбачено застосування новітніх матеріалів, насіння гібридних рослин, системи контролю виробничих параметрів та інших засобів зменшення витрат виробничих ресурсів на одиницю одержаної продукції.

Енергетична і фінансова кризи внесли свої корективи у господарську діяльність аграрних підприємств. За 20 років ціна на природній газ для підприємств АПК зросла у 15 разів. Зокрема ціни на газ для тепличних господарств в продовж 2008-2010 рр. зросли з 1428 грн до 2867 грн за тисячу кубічних метрів. Основне завдання спеціалізованих тепличних господарств полягає в пошуку резервів скорочення витрат енергетичних та інших виробничих ресурсів, які становлять основу у структурі собівартості продукції. Оскільки найбільш суттєві витрати пального спостерігаються у зимові місяці можливе моделювання витрат ресурсів за періодами технологічного циклу. Однак точно вгадати, коли буде суттєве і тривале зниження температури та навпаки буде помірно тепла зима неможливо.

Значний дефіцит продовольства в світі та в окремі періоди і в Україні спонукає до розробки більш сучасних ресурсоощадних виробничих систем з метою досягнення максимальної ефективності наявних ресурсів. Швидше не земля, а прісна і якісна вода може стати обмеженим ресурсом для аграрних підприємств. Цей ресурс вже є дефіцитом для деяких регіонів навіть з огляду оцінки його у якості ресурсу для споживання населенням.

А.М.Стельмашук [2] вважає, що вирішення проблеми на основі моделювання економічних процесів знаходиться в площині досягнення максимуму енергетичної продуктивності як критерію оптимальності з урахуванням змін в енергетичних запасах гумусу ґрунту, забезпечення його бездефіцитного балансу тощо.

Застосування технології гідропоніки в умовах сучасного тепличного господарства дозволяє йому функціонувати без залучення земельних ресурсів у якості поживного середовища, що може вплинути на формування нового світогляду та відповідного тлумачення понять про обмеженість основного ресурсу виробництва в діючій агро і екосистемі.

У своїх дослідженнях ми спробували порівняти два альтернативних способи (технології) виробництва овочів закритого ґрунту. Перший – застосування в якості субстрату ґрунту, другий – вирощування овочевої продукції без ґрунту (“технологія малооб’ємної гідропоніки”). За період 2007-2009 рр. Комбінат “Пуца Водиця” отримав лише збитки від вирощування

овочів закритого ґрунту (табл. 1). Використовуючи ринкові переваги, отримуючи продукцію на органічних субстратах, підприємство реалізовувало свою продукцію по значно вищих цінах. Та водночас вступ України в СОТ спонукав відкрити власний ринок для овочевої продукції з інших країн (Польща, Туреччина, Китай та ін.), що стало перепорою для регулювання рівня прибутковості за рахунок регулювання цін на вироблену продукцію.

Таблиця 1.

Основні економічні показники провідних виробників тепличних овочів у Київській і Харківській областях

Рік	Показник			
	Врожайність кг/м ²	Повна собівартість продукції, грн./кг	Ціна реалізації, грн./кг	Рентабельність, %
ЗАТ «Альянс» Харківська область*				
2007	30,2	4,92	4,48	-8,9
2008	27,3	7,02	5,80	-17,4
2009	33,4	8,03	6,26	-22,0
2009 до 2007, %	111,3	163,2	139,7	
ЗАТ ТМ «Зміївська овочева фабрика» Харківська область*				
2007	27,6	4,86	4,94	1,7
2008	30,0	4,03	5,70	41,4
2009	33,0	9,36	6,11	-34,7
2009 до 2007, %	119,6	192,6	123,7	
ВАТ Комбінат «Тепличний» Київська область**				
2007	45,4	4,20	4,93	17,3
2008	44,8	5,33	6,03	13,3
2009	47,4	6,13	6,75	14,7
2010	47,4	6,88	7,89	14,7
2009 до 2007, %	104,4	145,9	136,9	

* О.В. Ульянченко, В.С. Роганіна, Ю.Ю. Черненко[4];

** За матеріалами звітності підприємства.

Секрет успіху ВАТ «Комбінат «Тепличний» у стабільності основних виробничих показників - висока врожайність, яка вища з показниками порівнюваних підприємств на 60-70%. Крім того підприємство запроваджує енергоощадні технології вирощування овочів.

У Київській області досі функціонує інше підприємство, що виробляє овочеву продукцію у теплицях - ДП «Комбінат «Пуца-Водиця». Однак результати діяльності цього підприємства далекі від оптимістичних. У останні роки (2007-2010) підприємство отримує досить значні збитки. Підприємство досі функціонує лише завдяки державним дотаціям.

Згідно Постанови Кабінету міністрів України №786 від 15.07.1997 року (із змінами і доповненнями N 1040 від 27.06.2000 N 633 від 06.06.2001 N 746 від 16.08.2005 N 1571 від 08.11.2006) з метою раціонального використання енергоносіїв в галузях народного господарства «до неефективних (марнотратних) відносяться витрати паливно-енергетичних ресурсів,

зумовлені недотриманням вимог державних стандартів, режимних та технологічних карт, затвердженої проектної документації на енерго- та теплопостачання, а також на споруди в частині погіршення їх теплоізолюючих властивостей в опалюваний сезон ...». ВАТ «Комбінат «Тепличний» постійно вдосконалює свої виробничі потужності і запроваджує найсучасніші системи енергозбереження – сучасні системи опалення, термоакумуляючі ємкості для збереження зайвого тепла вдень та подачі його вночі та ін.

У виробничих умовах тепличних комбінатів в структурі собівартості продукції найбільшу питому частку займають енергоносії. Причому на динаміці цього показника у продовж останніх трьох років досить позначились зміни цін на енергоносії і зокрема на природний газ. Запровадження сучасних енергоощадних технологій в умовах ВАТ «Комбінат «Тепличний» (цехи 6,7,9 - голландська технологія із сучасною системою опалення теплиць та контролю за використанням тепла) дозволило підприємству стримати стрімке зростання собівартості продукції і відповідну конкурентноздатність виробленої продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку (продукція експортується до Росії).

За результатами досліджень М.Ф.Кисляченка [1] витрати енергоносіїв на обігрівання залежно від виду споруди закритого ґрунту становлять 50 – 80% від собівартості продукції, а заробітна плата складає в середньому по тепличних комбінатах України 8-12%.

Деякі інші показники було отримано при дослідженні результатів виробничої діяльності ВАТ «Комбінат «Тепличний», табл.2. Підприємство може регулювати витрати та їх структуру за рахунок двох основних важелів – скорочення рівня оплати праці або ж за рахунок зменшення витрат енергоносіїв від запровадження сучасних технологій. Та не випадково заробітна плата для працівників ВАТ «Комбінат «Тепличний» втричі вища від оплати праці в інших аналогічних господарствах (наприклад, ДП «Комбінат «Пуща- Водиця»).

Щоб прогнозувати зміну прибутку підприємства можна використовувати основні математичні залежності у процесі моделювання і прогнозування ефективності підприємства в наступні роки за умов, якщо коефіцієнт регресії наближається до теоретичної лінії регресії, побудованої на основі рівняння прямої:

$$Y = A + BX.$$

У власних розрахунках використовували залежність прибутку окремого виробничого підрозділу від сукупності факторів (структура собівартості продукції). Найбільш типові фактори були об'єднані в один показник:

$$Y = aX1 + bX2 + cX3 + dX4 + eX5 + fX6 + C; \quad /1.1/$$

Y - Прибуток на 1га;

X - середня арифметична показника (фактора):

a - фактор — питома частка витрат на заробітну плату, %;

b - фактор — питома частка витрат на енергоносії (газ + електроенергія), %;

c - фактор — питома частка витрат на репродуктивний матеріал (насіння, розсада, шмелі для опилення), %;

d- фактор— питома частка витрат на засоби захисту (біологічний і хімічний захист), %;

e - фактор— питома частка витрат на виготовлення живильних розчинів (вода і мінеральні добрива), % ;

f- фактор— питома частка умовно постійних витрат (вкл. амортизацію), % ;

C - інші не враховані у розрахунках фактори.

Основні показники статистичного аналізу розраховували за такими залежностями:

$$\text{середньоквадратичне відхилення - } \sigma = \pm \sqrt{(Xi + \bar{X})^2 / n - 1}; \quad /1.2/$$

$$\text{Коефіцієнт мінливості - } Cv = (\sigma / \bar{X}) \cdot 100 \quad ; \quad /1.3/$$

$$\text{Коефіцієнт кореляції для малої вибірки - } (n \leq 30); r = (\sum ax \cdot ay) / (\sigma x \cdot \sigma y); \quad /1.4/$$

де: p - частота клітин кореляційної ґратки;

b_x, b_y - поправочні коефіцієнти для кожного ряду;

$$\text{Коефіцієнт регресії - } Rx/y = r \cdot (\sigma x / \sigma y); \quad /1.5/$$

У своїх дослідженнях ми порівняли два альтернативних способи (технології) виробництва овочів закритого ґрунту у абсолютно однакових виробничих і природно - кліматичних умовах. Перший – застосування теплиць побудованих у 1970-75 рр., другий – вирощування овочевої продукції за новою голландською технологією. Всі теплиці застосовують технологію малооб’ємної гідропоніки.

Основними результатами досліджень є встановлення залежності прибутку підприємства від питомої частки енергоносіїв і умовно постійних витрат, де левову часту займають витрати на амортизацію, транспортні витрати і витрати на матеріали – разом це понад 25% від виробничої собівартості продукції (табл.2., рис.1.).

ВАТ "Комбінат "Тепличний" досяг значного рівня ефективності, завдяки запровадженню сучасних енергозберігаючих технологій вирощування овочів закритого ґрунту. Так, при застосуванні традиційних технологій вирощування томатів у теплицях витрачається на виробництво 1 ц продукції 10,27-12,02 м³ природного газу, тоді як «голландська технологія» дозволяє зменшити споживання енергоносіїв на 25-28% (7,48-8,78 м³/ц). Значне зростання цін на природний газ у 2008-2010 рр. спонукало до зменшення обсягів виробництва огірків через значні витрати енергоносіїв на їх вирощування - понад 14 м³ /ц продукції. Технологія малооб’ємної гідропоніки із застосуванням у якості субстрату мінеральної вати дозволяє зменшити витрати і інших ресурсів (вода, добрива).

Запровадження сучасних технологій у тепличному господарстві суттєво вплинуло і на динаміку витрат і інших виробничих ресурсів (електроенергії, води та ін.).

Таблиця 2.

Аналіз залежності прибутковості теплиць від зміни структури вирощування томатів), ВАТ «Комбінат «Тепличний» 2005-2010 рр.

Рік	Питомі витрати виробництва, %						
	Прибуток на 1га, тис. грн.	заробітна плата	енергоносії	Репродуктивний матеріал	засоби захисту	живильні розчини	умовно постійні витрати
	Y	Xa	Xb	Xc	Xd	Xe	Xf
<i>Цех № 1</i>							
* X	323,0	22,73	38,79	2,27	1,37	4,86	29,98
** +-x	148,7	1,97	5,86	0,64	0,57	0,84	6,41
*** σ		19,37	171,7	2,04	1,61	3,53	205,2
**** Cv		3,22	28,61	0,34	0,27	0,59	34,19
R x/y		0,132	0,667	0,487	0,02	0,323	0,743
<i>Цех № 2</i>							
X	307,3	24,63	39,58	2,18	1,15	4,40	28,05
+-x	140,3	0,53	3,76	0,43	0,35	0,64	3,31
σ		2,36	105,2	1,79	1,01	3,53	83,8
Cv		0,39	17,54	0,30	0,17	0,59	13,97
R x/y		0,107	0,018	0,298	0,234	0,603	0,155
<i>Цех № 4</i>							
X	335,0	25,73	38,52	2,17	1,36	4,81	27,42
+-x	102,7	1,37	3,21	0,46	0,36	0,58	2,00
σ		16,9	76,04	1,75	0,89	2,97	29,5
Cv		3,38	15,21	0,35	0,18	0,59	5,90
R x/y		0,103	0,705	0,767	0,791	0,879	0,450
<i>Цех № 7</i>							
X	860,8	24,82	28,51	2,17	1,32	6,22	36,95
+-x	63,44	2,28	4,70	0,17	0,16	0,96	5,33
σ		44,53	188,5	0,25	0,20	10,20	286,3
Cv		8,91	37,70	0,05	0,04	2,04	57,26
R x/y		0,223	0,480	0,351	0,578	0,602	0,338
<i>Цех № 6</i>							
X	641,3	24,07	36,25	2,07	2,01	4,58	31,04
+-x	94,75	0,93	3,02	0,15	0,07	0,29	2,52
σ		4,70	51,04	0,13	0,03	0,41	32,96
Cv		1,57	17,01	0,04	0,01	0,14	10,99
R x/y		0,099	0,037	0,854	0,547	0,527	0,211
<i>Цех № 9</i>							
X	847,2	21,61	27,11	1,97	2,59	4,17	42,56
+-x	89,11	2,16	6,23	0,43	0,94	0,85	9,65
σ		44,74	319,37	1,83	5,66	6,44	710,39
Cv		8,95	63,87	0,37	1,13	1,29	142,08
R x/y		0,098	0,193	0,81	0,531	0,673	0,258

* +-x - статистична похибка середньої величини;

- ** σ - середнє квадратичне відхилення;
- *** C_v - коефіцієнт варіабельності показника ;
- **** $R_{x/y}$ - коефіцієнт кореляції .

Прибуток підприємства залежить від витрат на енергоносії (газ, електроенергія), репродуктивний матеріал, одержання живильних розчинів для крапельного зрошення, а також витрат на реконструкцію та експлуатацію теплиць (амортизація, ремонт) тощо. За розрахунками високий коефіцієнт кореляції ($> 0,7$) одержано між прибутком і енергоносіями в цехах №1,4., а також між прибутком і витратами на репродуктивний матеріал ($R_{x/y} = 0,767 - 0,854$) - цех 4,6,9. Найбільш значними витратами на репродуктивний матеріал є витрати на покупку джмелів для запилення (імпорт - Ізраїль). Враховуючи той чинник, що значні витрати пов'язані із реконструкцією теплиць, значна питома частка коштів віднесена на амортизацію і поточний ремонт теплиць (у розрахунках їх віднесено до умовно постійних витрат). За розрахунками визначено низький рівень кореляції із показником рентабельності підприємства ($< 0,3$) майже для всіх цехів (виключення - цех № 1 - $R_{x/y} = 0,743$).

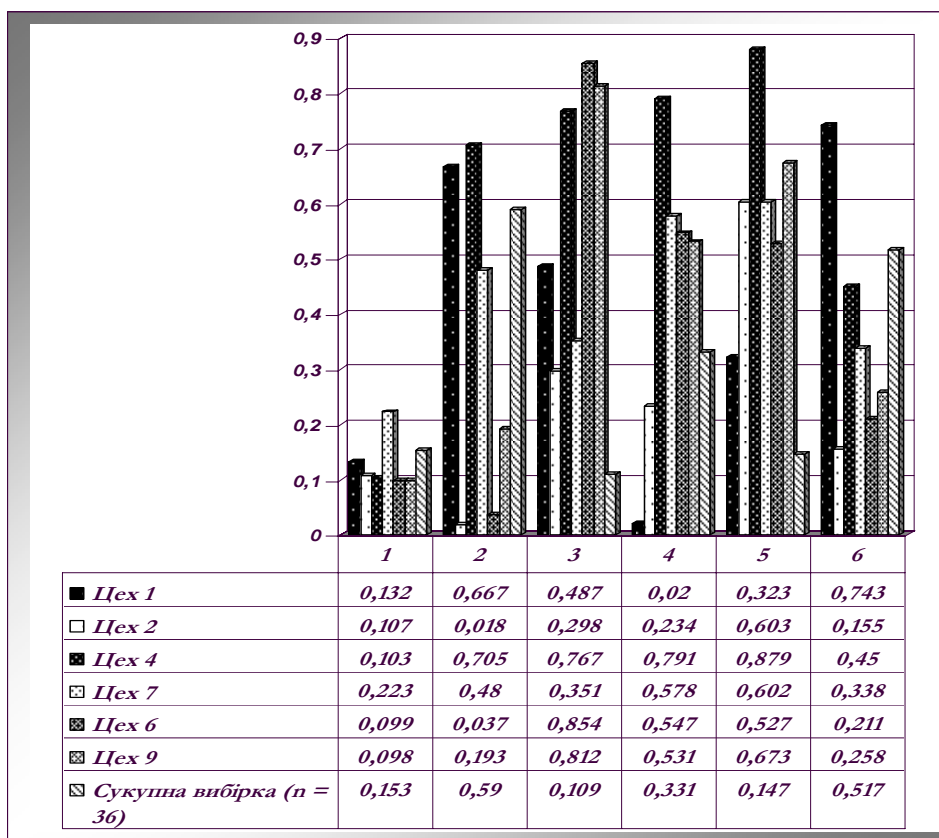

Рис. 1. Парні коефіцієнти кореляції, що встановлюють залежність прибутку тепличного господарства від питомої частки сукупності виробничих витрат у структурі собівартості продукції (1- питома частка

витрат на заробітну плату, %; 2- питома частка витрат на енергоносії, %; 3 - питома частка витрат на репродуктивний матеріал, %; 4 - питома частка витрат на засоби захисту рослин, %; 5 - питома частка витрат на приготування живильних розчинів, %; 6 - питома частка умовно постійних витрат, %).

Провівши розрахунки за сукупною вибіркою ($n = 36$) було отримано найбільш тісний зв'язок між прибутком і енергоносіями, і умовно постійними витратами відповідно 0,59 і 0,52. (Таблиця 2)

Висновки

Основним орієнтиром у формуванні валового прибутку тепличних господарств є витрати на виробничі ресурси і інвестиції у реконструкцію теплиць. За сучасного розвитку і вдосконалення технологій витрати на відновлення діючих теплиць не дають суттєвої віддачі, тому доцільним є будівництво сучасних менш енерговитратних теплиць. Таким об'єктом є теплиці № 6 і 9 ВАТ «Комбінат «Тепличний». Зазначені виробничі підрозділи підприємства показують найбільші виробничі показники – врожайність овочів - 60-70 кг/м².

В сучасних економічних умовах за значного зростання цін на енергоносії за відсутності достатніх коштів для інвестування у новітні технології окремі підприємства можуть тимчасово перепрофілювати власне виробництво на одержання органічної і екологічно чистої продукції та реалізовувати її за відповідними цінами.

Література

1. Кисляченко М.Ф. Зниження витрат енергоресурсів в овочівництві закритого ґрунту // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2010. – № 16. – с.39 – 43.
2. Стельмащук А.М. Економічний механізм прискорення інтенсифікації виробництва в АПК. – К.: Урожай, 1990.-160 с.
3. Трачова Д.М. Енергозбереження як передумова функціонування тепличних підприємств // Ринкові трансформації та розвиток продуктивних сил аграрного сектора / Вісник ХНАУ 2004. – № 9. – С. 217 – 221.
4. Ульяновченко О.В. Розміщення і ефективність виробництва овочів закритого ґрунту в Харківській області / О.В. Ульяновченко, В.Є Роганіна, Ю.Ю. Черненко // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія "Економічні науки" – 2010. – №6.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2011

УДК 631.3 : 681.3

Козій Б.І., кандидат технічних наук, професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького***МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ «ЗЕЛЕНОГО КОНВЕЄРА»**

Пропонується математична модель для проектування системи безперебійної годівлі тварин зеленими кормами протягом усього весняно-літньо-осіннього періоду, що забезпечується організацією в господарствах заготівлі кормів за методом «зеленого конвеєра».

Ключові слова: *тварини, продуктивність, годівля, зелені корми, математична модель.*

Як відомо, зелений корм є повноцінним і дешевим кормом, в якому білкові та мінеральні речовини, вітаміни живих клітин перебувають в натуральному вигляді, завдяки чому повніше перетравлюються і краще засвоюються організмом тварини. Повноцінна і безперебійна годівля тварин зеленими кормами протягом усього весняно-літньо-осіннього періоду забезпечується створенням в господарствах «зеленого конвеєра».

Розрахунок схеми зеленого конвеєра вимагає виконання значного об'єму обчислювальної роботи, наявності відповідного довідникового матеріалу, належної кваліфікації і досвіду зооінженера [1].

В даній роботі пропонується математична модель, на основі якої можна реалізувати алгоритм обчислень, що виконуються при побудові схеми «зеленого конвеєра».

При побудові моделі було прийнято такі припущення:

- середньомісячне поголів'я сільськогосподарських тварин у господарстві залишається постійним протягом усього весняно-літньо-осіннього періоду;
- реалізація годівлі тварин зеленим кормом здійснюється з першої декади травня по третю декаду жовтня, тобто 18 декад;
- для годівлі тварин зеленим кормом в господарстві використовується трава пасовищ та урожай кормових культур.

Потребу господарства в зелених кормах протягом однієї декади можна записати в такому вигляді:

$$P_d = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m p_{ij} k_{ij}, \quad (1)$$

де n - кількість видів тварин; m - кількість статево-вікових груп тварин кожного виду; p_{ij} - потреба однієї тварини в зеленому кормі протягом однієї декади; k_{ij} - кількість тварин у кожній статево-віковій групі кожного виду.

При використанні для годівлі тварин трави пасовищ слід враховувати нерівномірність наростання зеленої маси пасовища протягом періоду випасання, тобто, кількість зеленої маси, яку можна одержати з пасовища протягом однієї декади K_{pd} рівна:

$$K_{pd} = k_{pd} * K_p, \quad (2)$$

де K_p – продуктивність пасовища за весь період випасання тварин;

k_{pd} – коефіцієнт наростання зеленої маси пасовища протягом однієї декади (див. табл. 1).

Таблиця 1.

**Значення коефіцієнтів наростання зеленої маси пасовища
протягом кожної декади**

Місяць	Декада	Коефіцієнт наростання k_{pd}
Травень	1	0,06
	2	0,09
	3	0,11
Червень	4	0,11
	5	0,10
	6	0,08
Липень	7	0,07
	8	0,07
	9	0,06
Серпень	10	0,05
	11	0,045
	12	0,04
Вересень	13	0,035
	14	0,03
	15	0,016
Жовтень	16	0,014
	17	0,01
	18	0,01

Оскільки зеленої маси пасовищ, як правило, не вистачає для задоволення потреб тварин господарства в зелених кормах, решту кормів одержують за рахунок зеленої маси кормових культур. Очевидно, що потреба в таких кормах P_{dk} для кожної декади можна обчислити за такою формулою:

$$P_{dk} = P_d - K_{pd} \quad (3)$$

або:

$$P_{dk} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m p_{ij} k_{ij} - k_{pd} * K_p, \quad (4)$$

Якщо, для прикладу, припустимо, що потреба господарства в зелених кормах протягом весняно-літньо-осіннього періоду становить 27000 ц, тобто по 1500 ц кожної декади, площа пасовищ становить 50 га при врожайності 200 ц/га, тобто протягом цього періоду на пасовищах наросте трави 10000 ц, то

ресурси та потреби у зеленій масі по декадах можна зобразити у вигляді відповідних графіків (рис. 1).

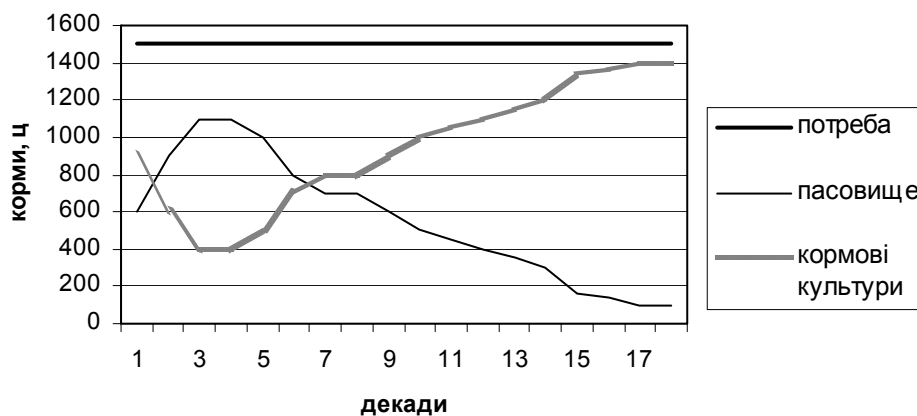

Рис. 1. Графіки потреб у зеленій масі та ресурсів.

Якщо позначити через x_k – площу посіву кормової культури для забезпечення потреби P_{dk} , а v_k – врожайність, то, очевидно:

$$x_k \cdot v_k = P_{dk}, \quad (5)$$

а отже, для одержання бажаної кількості зеленої маси, потрібно засіяти не менше, як

$$x_k \geq P_{dk} / v_k \quad (6)$$

площі земельних угідь, при умові, що потрібна кількість P_{dk} буде забезпечена врожаєм однієї культури.

Однак, в більшості випадків потребу в зеленій масі реалізують кожної декади за допомогою кількох культур, наприклад, у першій та другій декадах це можуть бути озиме жито + озима вика та озима пшениця + озима вика, у шостій декаді – горох + овес + ячмінь та багаторічні трави (перший укіс) і т.д. Тому для кожної декади можемо записати :

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^l x_{1i} \cdot v_{1i} &\geq P_{1k} ; \\ \sum_{i=1}^l x_{2i} \cdot v_{2i} &\geq P_{2k} ; \\ &\dots \\ \sum_{i=1}^l x_{18i} \cdot v_{18i} &\geq P_{18k} , \end{aligned} \quad (7)$$

де l – кількість культур, врожай яких використовується кожної декади для забезпечення потреби у зеленій масі; x_{ii} та v_{ii} , відповідно, площа посіву та

врожайність i – ої культури t – ої декади; P_{tk} - потреба у зеленій масі сіяних культур t – ої декади.

Система нерівностей (7) може бути використана для обчислення площ посіву кормових культур, які потрібні для забезпечення потреби в зеленій масі кожної декади, а також як сукупність обмежень при розв'язуванні задачі оптимізації величини земельних угідь для «зеленого конвеєра» з метою їх мінімізації. Критерієм оптимізації в цьому випадку буде сумарна площа угідь, який в оптимальному варіанті приймає мінімальне значення. Функція мети, очевидно, матиме такий вигляд:

$$\sum_{j=1}^{18} \sum_{i=1}^l x_{ji} \rightarrow \max \quad (8)$$

В результаті розв'язування даної екстремальної задачі одержимо такі значення площ угідь кормових культур, сумарна величина яких буде мінімальною при забезпеченні виконання обмежень (7).

Література

1, Козій Б.І., Швайківський Б.Я., Лопушняк В.І. Методика планування зеленого конвеєра засобами табличного процесора Excel. //Науковий вісник ЛДАВМ ім. С.З. Гжицького, т.3, № 1, Львів, 2001. – с. 201-206.

Summary

Kozij B.I.

MATHEMATICAL MODEL «GREEN PRODUCTION LINE»

It was proposed the mathematical model for the project system of constant animals feeding with green feeds during the whole spring – summer – autumn period, with are provided by the organization in the economies on food stocking up by the method of «green production line».

Key words: *animals, productivity, outside factors, mathematic model, numerous methods, table processor, mathematical model.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011

УДК 631.1:658.

Коробка С.В., к.е.н., ст. викладач кафедри менеджменту
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького

РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В РОЗВИТКУ МАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мале підприємництво є провідною ланкою розвитку ринкової економіки, доволі стабільним джерелом надходження податків до місцевих бюджетів і виступає порівняно не бюджетомістким споживачем. У статті проведено дослідження особливостей маркетингової діяльності малих сільськогосподарських підприємств, вказуються можливі перспективи покращення їх функціонування та розвитку.

Ключові слова: маркетинг, малі підприємства, сільськогосподарська продукція, розвиток, методи дослідження.

Постановка проблеми. Сьогодні сільськогосподарське виробництво і в цілому агропромисловий комплекс України перебувають у центрі суспільної уваги, оскільки і без того небагатий наш стіл останнім часом особливо збіднів, стрімко зросли ціни на продовольство — такі явища викликають у населення України велику стурбованість і загострюють соціальну напруженість. В аграрному секторі виникають складні виробничі відносини, певна система земельних відносин власності у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її розподілу, обміну та використання.

Важливу роль в агропромисловому комплексі, який охопив цілий ряд галузей народного господарства відіграє не тільки виробництво сільськогосподарської продукції, а і її реалізація. Реформи, які проходять в економіці нашої країни призвели до зміни у функціонуванні агропромислового виробництва. Перехід в приватно власність земельних наділів призвів до утворення в сільському господарстві нових суб'єктів господарювання — малі підприємства, які функціонують за умови ринкових відносин, а саме конкуренції.

Малі підприємства — це невід'ємний елемент економічних відносин у країнах зі змішаною та ринковою економікою. При цьому, відповідно до чинного законодавства, такі підприємства є суб'єктами малого підприємництва поряд із приватними підприємцями - фізичними особами.

До малих підприємств (незалежно від форми власності), належать підприємства з середньообліковою чисельність працюючих за звітний період не більше 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн.

У багатьох нових підприємствах їх власники і керівники тісно пов'язані з виробничою діяльністю, тому що є фахівцями саме в цій області. Деякі з них знають про маркетинг дуже мало або взагалі не уявляють собі, що це таке, тоді як маркетинг (за умови його правильного проведення та ефективного

використання результатів) може стати тим фактором, який перетворить збиткове підприємство на дуже успішне.

Аналіз останніх досліджень. Необхідність даного дослідження полягає в тому, що питанню використання маркетингу на малих підприємствах присвячено значний обсяг публікацій. Проте, особливостям використання маркетингу малими сільськогосподарськими підприємствами приділяється недостатня увага, тому дана проблема потребує більш глибокого вивчення. Оскільки, аналіз функціонування малого підприємництва показує, що невдачі багатьох підприємств обумовлюються багатьма причинами, однією з яких є незадовільне використання принципів і методів маркетингу.

Метою дослідження є: вивчення особливостей маркетингу у діяльності малих сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Маркетинг – складова частина комерційної діяльності кожного підприємства, зокрема й малого. Маркетинг для підприємства (фірми) – це система організації його праці, за якої виробничі рішення приймають після спеціального вивчення вимог ринку, прогнозування та управління діяльністю підприємства.

Найперша причина провалу більшості видів бізнесу – в поганий якісної, регулярної та релевантною консультації. Успішно керувати бізнесом – це приймати правильні рішення кожен день. Рішення, які ми приймаємо, залежать від багатьох речей: минулий досвід, фактуальні знання.

Підпорядкування підприємства ринковим вимогам – суть маркетингу як процесу встановлення безпосереднього зв'язку виробництва та обігу. Це загальна тенденція розвитку, коли акцент з виробництва і товару переноситься на комерційні зусилля, на споживача, на його потреби і проблеми, а отримання прибутку реалізується за принципами: пошук потреб і їх задоволення; виробництво товарів, які можна продати, а не пробувати продати те, що виробляється.

Багатьох власників і керівників малих підприємств термін “маркетинг” ставить у глухий кут. Деякі з них вважають, що маркетинг - це те ж саме, що і збут. Є статистика, що 80% малих підприємств зазнають невдачі в перші роки діяльності. Так, ця Статистка прийнята у всьому світі, але багато людей не можуть пояснити, чому це відбувається. Це відбувається майже з усіма видами нового підприємництва. Можливо, це відбувається з-за звичайних факторів: неадекватність часу і зусиль, вкладених в рекламу, відсутність завзяття, погана концентрованості, відсутність постановки цілей.

Маркетинг і збут – зовсім не одне й те саме. Оскільки, збут - це реалізація наявних у Вас товарів або послуг, а маркетинг - це процес постачання потрібного товару в потрібне місце в потрібний час за потрібною ціною (і в потрібних кількостях, кольорах, формах тощо). Тому, основним завдання маркетингу – задоволення покупця: якщо покупець щось не задовольняє - будь то товар, продавець, ціна, доставка тощо, це говорить про те, що проведена недостатня робота з маркетингу.

Малі підприємства, що орієнтовані на ринок, дивляться на речі з точки зору покупця. Вони намагаються робити все для того, щоб покупці були

щасливі, бо розуміють, що якщо ті не прийдуть до них знову, успіху в такому бізнесі не буде. Це не означає, що для проведення маркетингу потрібно володіти великими академічними знаннями принципів і методів маркетингу. Звичайно, такі знання корисні, але першоосновою успішного маркетингу є таке правило: добре робити прості речі та вважати своєю метою щастя покупця.

Забезпечення комерційного успіху залежить від глибокого і всебічного вивчення ринку й ринкових можливостей. Аналіз ринкових умов господарювання, розробка способів і методів входження товару на ринок і розширення обсягів його реалізації становлять особливий напрям у діяльності підприємницьких структур, який називають маркетингом.

У систему маркетингу входять: вивчення кон'юнктури й динаміки платоспроможного попиту на продукцію, що виробляється на підприємстві; аналіз зміни цін на продукцію, її замітники і "прикордонні" види товарів; прогнозування доходів потенційних споживачів, їх потреб у певному товарі; використання реклами як основного способу нецінової боротьби з конкуруючими фірмами; стимулювання збуту продукції; планування товарного асортименту з урахуванням соціально-психологічних настанов різних груп споживачів; спеціальна організація торговельного обслуговування споживачів, коли не покупець зацікавлений у товарі, а товар повинен наблизитися до потенційного споживача.

Для кожного малого підприємства маркетингова діяльність зводиться до трьох послідовних етапів: складання асортиментної програми виробництва продукції на базі вивчення ринку; ретельне виконання наміченої виробничої програми; здійснення програми маркетингу з оволодіння ринком збуту продукції.

Особливе значення для успішного функціонування малих підприємств має система маркетингової інфраструктури сільськогосподарського ринку, що покликана обслуговувати рух продукції від виробника до споживача. Їх формують аграрні товарні біржі, гуртові сільськогосподарські ринки, аукціони, виставки-ярмарки, агроторгові дома, міські ринки, споживчі кооперативні ринки, заготівельні пункти, супермаркети, оптові фірмові магазини та інші структури.

Недосконалість ринкової інфраструктури, яка має значний вплив на діяльність малих підприємств, проявляється наступним чином:

- внаслідок віддаленості біржового ринку від безпосередніх товаровиробників біржі не виконують своїх функцій з визначення ціни, обсяги реалізації продукції на біржі незначні, біржова торгівля направлена на укладання та реєстрацію експортних контрактів (майже 97% всього обігу зерна на біржах);

- відсутність доступних і належним чином облаштованих регіональних гуртових ринків худоби та свіжої сільськогосподарської продукції, зокрема, картоплі, овочів, фруктів, риби, молочної продукції тощо;

- формування тіньових каналів збуту дрібних партій через багаторівневу структуру посередників, що призводить до безпідставного збільшення розриву між початковою закупівельною та кінцевою ціною споживання;

- відсутність наближеної до безпосередніх виробників інфраструктури збуту сільськогосподарської продукції;

- агроторгові доми є дрібногуртовими посередниками, а не каналом просування продукції від товаровиробників до споживачів.

Особливого значення набуває виважена цінова політика малих підприємств. Її особливість полягає в тому, що вони не спроможні конкурувати в ціновому плані з великими підприємствами, оскільки вищою є собівартість продукції, меншими – можливості безпосередніх контактів із посередниками та кінцевими споживачами продукції, партії поставленої продукції на ринок є невеликими. Ціни на сільськогосподарську продукцію опинилися “в лещатах”: з одного боку, їх рівень обмежує платоспроможний попит переробних підприємств та населення, а з іншого боку – на формування витрат здійснюють тиск високі ціни на матеріально-технічні ресурси, що споживаються сільським господарством.

Сільськогосподарські товаровиробники по-своєму вирішили проблему цінового диспаритету – взагалі зменшили придбання майже всіх основних матеріальних ресурсів, нестача яких зумовила надмірну експлуатацію природної родючості землі та живої праці, спрощення технологій та зниження продуктивності землі, худоби, падіння ефективності сільськогосподарського виробництва, що зробило аграрну галузь в умовах жорсткої конкуренції малоперспективною.

Особлива роль у формуванні цінової політики належить державі. Цінова політика має бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва продукції в основних галузях сільського господарства, підтримання стабільної цінової ситуації та прозорості економічних відносин на аграрних ринках, запобігання недобросовісній конкуренції, проявам монопольного та демпінгового характеру, створення цілісної системи цінового моніторингу.

Щодо сучасних тенденцій світового виробництва продукції АПК в напрямку її наближення до натуральності за принципом “краще менше, але краще” можна сказати, що в Україні така продукція виробляється в достатній кількості і про її дефіцит йтиметься у віддаленій перспективі. Виходячи з цього, можна прогнозувати, що конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції в найближчій перспективі буде зумовлюватися не кількісними, а якісними її показниками.

Висновки. Визначень маркетингу багато і кожне з них висвітлює його з різних сторін. Проте, для підприємства важливо не саме визначення, а концепція маркетингу, що є орієнтованою на споживача, інтегрованою, цільовою філософією підприємницької структури. Тому під маркетингом розуміють підприємницьку діяльність у сфері збуту, спрямовану на задоволення потреб покупців при посередництві обміну.

Для сприяння розвитку ефективної маркетингової інфраструктури необхідно в найближчій перспективі: вжити заходи з розвитку біржової торгівлі, зокрема: створити розгалужену систему брокерських контор, біржових складів у кожному районі, поширити укладання форвардних контрактів, започаткувати електронну біржову торгівлю з терміналами в регіонах;

розробити та реалізувати в Україні цільову програму підтримки розвитку національної мережі регіональних сільськогосподарських гуртових ринків із функціями; удосконалити правове та економічне середовище для ефективного функціонування елементів маркетингової інфраструктури, створених сільськогосподарськими товаровиробниками на кооперативних засадах; сприяти розвитку комунікацій: транспортних, телефонних, радіотелефонних, телевізійних і комп'ютерних, які забезпечуватимуть підприємницьку діяльність розосереджених у просторі сільськогосподарських підприємств та індивідуальних сільських товаровиробників; створити систему постійного моніторингу за кон'юнктурою аграрних ринків у масштабі держави.

Література

1. Указ Президента "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності" // Урядовий кур'єр. – 2008. – 7 жовтня.
2. Ляпіна К. М. Національна програма розвитку малого підприємництва : очікування, проблеми перспективи / К. М. Ляпіна, Д. В. Ляпін, С. М. Бориславський. – К., – 2001. – 25 с.
3. Малік М. Й. Методичні підходи до організації маркетингу інновацій наукового ринку агропромислового виробництва / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2005. – №8. – С. 22.
4. Про довгострокову стратегію сталого розвитку агропромислового комплексу / [Трегобчук В. М., Пасхавер Б. Й, Юзефович А. Й., та ін.] // Економіка АПК. – 2005. – №7. – С. 3-11.
5. Розвиток малого та середнього бізнесу. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.fri.org.ua/ua/ukraine/62/>
6. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.fermer.ohr.ua>
7. Режим доступу : <http://business4u.msk.ru/2009/06/marketing-malogo-biznesu-specializuvatisya-abo-buti-yak-vse>

Summary

Korobka S. V.

THE MARKETING ROLE IS IN DEVELOPMENT OF SMALL AGRICULTURAL ENTERPRISE

A small enterprise is the driving member of development of market economy, sufficiently by the stable source of receipt of taxes to the local budgets and comes forward comparatively a not byudzhetomistkim user. Research of features of marketing activity of small agricultural enterprises is conducted in the article, the possible prospects of improvement of their functioning and development are specified.

Стаття надійшла до редакції 3.05.2011

УДК 378.1:37.026

Косьяненко О.Й., викладач – методист,
Томашівський О.З., к.е.н., викладач вищої категорії[©]
Екологічний коледж Львівського національного аграрного університету

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ В УМОВАХ КРЕДИТНО - МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сформульовано основні вимоги щодо проведення практичних занять, розкривається зміст і методика інтерактивних технологій навчання при організації і проведенні практичного заняття в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМС ОНП).

Ключові слова: *зміст, методика, практичні заняття, інтерактивні технології навчання, система організації навчального процесу.*

Принципи Болонського процесу передбачають не лише глибоку теоретичну підготовку, а й формування умінь в процесі ознайомлення студентів з сучасними методами аналізу стандартних задач, завдань, проблем, умінь прийняття рішень у стандартних ситуаціях.

Перехід на (КМСОНП) вимагає перегляду статусу практичних занять у вітчизняних вищих навчальних закладах (ВНЗ), переосмислення завдань і цілей, що стоять перед ними.

Практичні заняття – це своєрідна форма зв'язку теорії з практикою, яка передбачає закріплення теоретичних знань шляхом залучення студентів до вирішення різних навчально-практичних та пізнавальних завдань, відпрацювання навичок використання обчислювальної техніки, умінь використовувати спеціальну літературу. В змісті практичних занять виділяють систему формування загальних і професійних якостей (технічних, педагогічних і т. ін.); професіоналізму (репродуктивного засвоєння спеціальної діяльності); досвід професійної творчості у сфері обраної професії і спеціальності; систему норм і відносин у колективі; досвід оціночно-емоційної діяльності.

Практичні заняття охоплюють, як правило, найбільш важливі розділи навчального курсу, які передбачають формування навичок і умінь розв'язування професійних завдань, і складаються із вступу, робочої частини і висновків. Вони повинні відповідати плану лекційних занять.

Відомо, що процес навчання полягає у передачі та засвоєнні знань, способів діяльності, досвіду мислення і досвіду соціального значення. Тому в умовах кредитно-модульної системи повинна здійснюватись орієнтація на нові методичні засади, сучасні дидактичні принципи та психолого-теоретичні підходи, які розвивають діяльний підхід до навчання, розкривають механізми засвоєння знань. Поступово набуває актуальності наступне:

© Косьяненко О.Й., Томашівський О.З., 2011

1. Всебічний розвиток особистості студента, виховання критично мислячого індивідуума, здатного гармонійно облаштовувати свої відносини з природою та соціумом; забезпечення продуктивності відтворення інформації.

2. Досягнення у процесі навчально-пізнавальної діяльності низки результатів, а саме:

завершення на даному етапі соціалізації особистості студента, що навчається в умовах техногенності та стрімкого підвищення об'єму інформації;

постійне ефективне стимулювання інтелектуального розвитку, потреби в активній, цілеспрямованій самоосвіті, формування відповідних психологічних якостей особистості, які необхідні людині в умовах інформативного суспільства;

забезпечення належної фахової підготовки та створення умов для отримання широкої базової освіти, формування професійних умінь та навиків.

3. Забезпечення фундаментальної освіти, яка стає інструментом досягнення наукової компетентності.

4. Трансформація традиційної системи відносин викладач-студент, зміна ролі викладача, який має виконувати роль наставника.

В таблиці 1 наведено форми і засоби активізації практичних знань в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Таблиця 1

Засоби активізації методів навчання

Загальні та специфічні форми та засоби активізації		
1. Вербальні (словесні)		
<ul style="list-style-type: none"> ● лекція ● монолог ● діалог ● дебати 	<ul style="list-style-type: none"> ● усне повідомлення ● декламування ● обговорення в малих групах ● колективне обговорення 	<ul style="list-style-type: none"> ● “круглий стіл” ● “зіпсований телефон” ● прес-конференція ● запитання та відповіді
2. Навчальні ділові ігри		
<ul style="list-style-type: none"> ● ділові ігри ● малі ділові ігри ● рольові ігри ● кейси 	<ul style="list-style-type: none"> ● імітація ● знайомство ● настільні ігри ● ребуси 	<ul style="list-style-type: none"> ● кросворди ● дилеми моральності ● аукціони ідей ● аналіз інцидентів
3. Навчальні та наукові дослідження		
<ul style="list-style-type: none"> ● експерименти ● реферування ● анкетування ● тестування ● гіпотези 	<ul style="list-style-type: none"> ● дослідження подій ● практичне завдання ● аналітичний огляд ● виробнича екскурсія ● відвідування виставок 	<ul style="list-style-type: none"> ● перепис ● колекціонування ● складання матриць ● складання діаграм ● гербарії

В умовах КМСОНП набувають популярності інтерактивні технології навчання (з англійської “inter” – взаємний та “act” – діяти, тобто процес, що відбувається за умови активної взаємодії всіх учасників.

1. Технології кооперативного навчання.

- Робота в парах: для засвоєння, закріплення та перевірки знань.
- Ротаційні трійки: вони мають утворити коло. Кожна трійка отримує своє питання для відповіді по черзі.

- Карусель: ефективна для одночасного включення всіх студентів в активну роботу з різними партнерами для обговорення дискусійних питань. Розміщення – у 2 кола.

- Робота у малих групах, оптимально – 5 студентів: спікер – секретар – посередник – доповідач – слухач. Використовується для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму.

2. Технології колективно-групового навчання.

- Мікрофон: відповіді на запитання швидко і по черзі з предметом, який виконує роль мікрофона.

- Незакінчене речення: для порівняння власних ідей з іншими. Наприклад: “Це дозволяє зробити висновок, що...”, або “Це рішення було прийнято тому, що...” тощо.

- Мозковий штурм: для розробки кількох альтернативних рішень конкретної проблеми з вільним висловленням думок.

- Аналіз ситуацій (кейс-метод): індивідуально, в парах, групах, колі.

3. Технології ситуативного моделювання

- Симуляції (імітаційні ігри): відтворення певних дій, імітація явища, ситуації, проблеми у вигляді рольових ігор.

- Спрощене судове слухання: розігрування судового процесу з конкретної справи (суд над двійочниками).

- Громадські слухання: моделювання суспільної думки за допомогою симуляційної гри.

4. Технологія опрацювання дискусійних питань

- Метод ПРЕС: для навчання умінню дискутувати, має 4 етапи:

- 1) я вважаю, що...

- 2) наприклад...

- 3) таким чином...

- 4) отже...

- Займи позицію: використання протилежних думок “так” або “ні”.

- Зміна позиції: стати на точку зору іншої людини, використовуючи аргументи і мотиви.

- Дискусія: публічне обговорення спірного питання.

- Дебати: спроба переконати опонентів змінити свою позицію.

Методика проведення практичних занять повинна сприяти відпрацюванню умінь і навичок виконання розрахунків, вирішення завдань, проведення аналізу, використання обчислювальної техніки, нормативної і довідкової літератури. Студенти повинні вивчати ті методи розрахунків, з якими їм прийдеться зустрітися в професійній діяльності.

Підготовка практичного заняття включає добір типових і нетипових задач, завдань, ситуацій, питань, забезпечення їх методичними матеріалами, перевірку підготовки аудиторії, технічних засобів навчання. Перед їх початком потрібно ознайомити студентів з метою і завданням занять, вимогами, формами звітності.

Складність практичних занять рекомендується нарощувати поступово, але постійно. Одноманітність прикладів стомлює, знижує розумову активність і

утруднює засвоєння матеріалу. При розв'язуванні задач і завдань студентам потрібно надати повну самостійність, звертаючись до дошки лише в тих випадках, коли виникають загальні для всієї аудиторії утруднення.

При поясненні нових задач потрібно показувати шляхи, алгоритми їх розв'язання. Такий підхід справедливий для широкого класу завдань і задач. Студентів потрібно навчати не тільки стандартним процедурам, але і методам пошуку в процесі розв'язування практичних задач. В пошукових завданнях потрібно дотримуватись раціонального співвідношення традиційних і проблемних методів навчання.

Сучасний фахівець повинен володіти різними методами і прийомами, особливостями прийняття рішень, частина з яких, як відомо, пов'язана з ризиком. Приклади різних ситуацій з розробкою сміливих інженерних проектів – добра основа практичних занять. Хороші наслідки дають інтерактивні технології.

Як методично правильно організувати практичне заняття? Це питання турбує не тільки початкуючих, але й досвідчених викладачів. Наведемо декілька методичних підходів.

Практичне заняття краще починати з перевірки домашнього завдання. Після цього треба поновити в пам'яті студентів і перевірити ті знання, без яких неможливо проведення даного заняття. Для цього можна використати картки-тести прискореного контролю. Кожна картка-тест включає п'ять простих запитань з відповідями за вибором (табл.2). Така перевірка триває не більше 5-7 хвилин і примушує студентів готуватися до занять, тому що робота з картками оцінюється за п'ятибальною системою.

Табл.2

**Картка-тест контролю студентів з дисципліни
“Технологія і організація гідротехнічних робіт” (зразок)**

Тема заняття: Визначення об'ємів земляних робіт	
Питання	Варіанти відповідей
Об'єм робіт – це ?	а) кількість виконаної роботи
	б) все, що продукує бригада
	в) продукція, яка виробляється робітниками
Види розрахунків об'ємів робіт	а) за формулами або графічно
	б) на підставі замірів на об'єкті (виробничі)
	в) за робочими кресленнями (проектні)

Шифр відповіді студента: **а - а**

Шифр еталонної відповіді: **а - а**

Оцінка: **відмінно**

Недолік системи карток-тестів полягає в тому, що студент, який не підготувався до практичного заняття, все ж допускається до нього. Звичайно, що для такого студента це заняття буде малоефективним. Але все ж таки це краще, ніж зовсім не здійснювати контролю підготовки студентів до заняття.

Після закінчення роботи з картками студенти здають їх викладачу, який, користуючись дешифратором, перевіряє правильність відповідей або рішень, коментує помилки, робить висновки.

Табл.3

**Картка-тест контролю студентів з дисципліни
“Основи підприємницької діяльності” (зразок)**

Тема заняття: Приватизація в розвитку підприємництва	
Питання	Варіанти відповідей
1	2
Приватизація – це?	а) засіб управління підприємницькою діяльністю б) засіб зміни відносин власності в) рівень розвитку підприємницької діяльності г) фінансово-кредитна підтримка підприємництва
Статут підприємства - це?	а) розділ засновницького договору підприємства б) сукупність матеріальних і грошових коштів в) основний засновницький документ г) програма цільового кредиту

Шифр відповіді студента: **б - в**Шифр еталонної відповіді: **б - в**Оцінка: **відмінно**

Під час заняття викладач з'ясовує, як студенти оцінюють ту чи іншу ситуацію, що вважають головним, що – другорядним, якої інформації не достає, а яка – надмірна. В процесі проведення практичних занять за такою методикою студентів відлучають від рішення “чистих” задач, в яких однозначно формулюються мета і питання.

Критеріями підготовки студентів до практичних занять традиційно вважаються: знання відповідної літератури, володіння методами досліджень, уміння робити логічні побудови, ілюструвати теоретичні положення самостійно підібраними прикладами.

Література

1. Мітюров Б.Н. Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні. – К.: Кондор, 2001. – 232с.
2. Олійник П.М. Методика ігрових занять. – К.: Вища школа, 2002. – 285с.
3. Ясулайтіс В.А. Дистанційне навчання МАУП. – К.: Істина, 2005. – С.34-45.

Summary

Kosjanenko O.J., Tomashivskiy O.Z.

Lviv National Agrarian University

PRACTICAL TRAINING IN THE CONDITIONS OF CREDIT – MODULAR SYSTEM OF THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS

In the article is disclosed the structure and a methodology of interactive technologies of the education in the time of organization and carrying out of practical training in conditions CMS OEP.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2011

Куницька – Іляш М.В., аспірант[©]
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ОПТОВІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ АГРАРНОГО РИНКУ

У даній статті досліджено необхідність формування оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) в структурі аграрного ринку України, що відіграє важливу роль в удосконаленні ефективного механізму ринкових відносин.

Ключові слова: оптовий ринок сільськогосподарської продукції, інфраструктура аграрного ринку, ефективний ринковий механізм, оптова торгівля, ОРСП.

Постановка проблеми. Однією з головних завдань держави у галузі АПК є сфера збуту сільськогосподарської продукції. Нинішня інфраструктура аграрного ринку не зорієнтована на швидке просування такої продукції до споживачів. Відсутність ефективних, доступних для дрібного товаровиробника, каналів реалізації сільськогосподарської продукції гальмує розвиток ринкових відносин і, як наслідок, не можна сформувати чіткого механізму ціноутворення. При цьому збитків зазнають і товаровиробники, які змушені використовувати хаотичні канали збуту, і споживачі, які змушені купувати продукцію часто сумнівної якості за вищими цінами. Таким чином, є необхідним узгодження інтересів селян-виробників агропродукції та споживачів, шляхом створення системи оптової і оптово-роздрібною торгівлі сільськогосподарською продукцією через ОРСП.

Мета статті. Метою статті є визначення необхідності формування системи ОРСП, як одного з напрямів розвитку аграрного сектору національної економіки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перехід до ринкової економіки вимагає формування відповідного ринкового середовища, без якого неможливий цивілізований аграрний, ринок. Формування ринкових відносин у свою чергу потребує трансформації існуючих ринкових структур та створення нових інститутів, де буде приділятися увага теоретичним проблемам розвитку інфраструктури аграрного ринку і практичним аспектам його функціонування. Більшість національних дослідників : Гриценко М.П., Воскобійник Ю.П., Корінець Р.Я., Копитець Н.Г., Малік М.Й., Молдаван Л.В., Розгон А.В., Саблук П.Т., Саблук Р.П., Шпикуляк О.Г. Зіновчук В.В., Березін О.В., Перебийніс В.І., Губенко В.І., Дем'яненко М.Я., Гладій М.В., та ін. визначають аграрну інфраструктуру як комплекс галузей та сфер економіки, які обслуговують

© Науковий керівник - д.е.н., професор Музика П.М.
Куницька – Іляш М.В., 2011

сільське господарство. Але питання, що стосуються як умов формування та ефективного функціонування інфраструктури аграрного ринку, так і механізму взаємодії виробника агропромислової продукції, інституцій аграрної інфраструктури та держави потребують подальшого розгляду, оскільки найневідкладнішою проблемою сучасного розвитку агропромислового комплексу України - є формування цивілізованих прозорих каналів просування сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача через розвиток інфраструктури ОРСП.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарське виробництво має значну низку проблем, більшість з яких реально можна вирішити, якщо буде вироблено ефективний механізм постачання аграрної продукції від виробників до споживачів, що в ідеалі має забезпечити паритетність економічних інтересів і одних, і других.

Аграрії самостійно вибирають канали реалізації своєї продукції, шукаючи при цьому економічну вигоду. На жаль, основним місцем, де можна продати вирощену продукцію в обласних центрах України залишаються базари [1, с. 63]. Основним постачальником товарної продукції на аграрний ринок є сільськогосподарські підприємства різних форм власності та масштабів виробництва. ОРСП - як єдиний організм повинен поєднувати в собі функції оптової торгівлі, інтереси товаровиробників та споживачів сільськогосподарської продукції. В оптовій торгівлі, яка не має на меті, на відміну від роздрібною, чітко вираженої реалізації попередньо закуплених товарів у кінцеве споживання, поділ на продавців і покупців залишається доволі умовним. Оптові підприємства, придбавши партію товару, одночасно стають його продавцями. Зворотна аналогія простежується в діяльності виробничих підприємств — реалізація виготовленого товару (збут) супроводжується закупівлею товарів сировинного характеру (постачання) [2, с. 167].

З ліквідацією державної системи контракції сільськогосподарської продукції стара інфраструктура збуту продукції виявилася неспроможною забезпечити ефективне функціонування аграрного ринку. З'явилося багато комерційних посередницьких структур, які не мали відповідної матеріально-технічної бази і купували продукцію за непрозорими схемами, що призвело до значної тінізації ринку. Потрібна була спеціальна ринкова інфраструктура для здійснення прозорих процедур продажу продукції виробниками безпосередньо споживачам, у тому числі посередницьким комерційним структурам, а також розгалужена заготівельно-збутова мережа, зорієнтована на велику кількість продавців і покупців та різних товарних партій продукції. Разом з тим, розвитку ОРСП заважала неврегульованість нормативних актів та відсутність відповідного законодавства [3, с. 18].

З метою розв'язання цієї проблеми у червні 2009 року. Президент України підписав Закон України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції". З прийняттям закону було реалізовано два основні завдання: створення ринкової інфраструктури, форм і механізмів організованої оптової торгівлі та

спрямування товаропотоків сільськогосподарської продукції через прозорі процедури аграрного ринку.

Дослідник в галузі розвитку аграрних ринків Корінець Р.Я. зазначає, що з прийняттям Закону України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" можна виділити п'ять найважливіших функцій ОРСП. Образно ці функції можна подати за наступною схемою [4, с. 78]:

Колекційна (збірна) функція	в одному місці збираються товари у широкому асортименті
Ярмарок ціноутворення	точне відображення співвідношення попиту і пропозиції
Товаропровідна функція	сільськогосподарська продукція оперативно поширюється серед учасників ОРСП
ОРСП	
Швидкі розрахунки	всі форми оплати, податки і збори проводяться відповідно до фіксованих правил
Інформаційно-рекламна функція	реальна інформація щодо попиту, пропозиції та якості товарів
Контрольна функція	концентрація продукції в одному місці легко контролюється

Питання розвитку аграрних ринків також врегульовані у постанові КМУ від Відповідно до Державної цільової програми планується побудувати в різних регіонах України 25 ОРСП. Державна підтримка створення оптових ринків становить 1200 млн грн.

З метою реалізації положень Закону України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" урядом розроблено і прийнято наступні нормативно-правові акти: Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 11.02.10 р. №141 "Про затвердження Порядку набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції"; Мінагрополітики затверджено наказ від 19.02.10 р. №73 "Про затвердження типових правил роботи оптових ринків сільськогосподарської продукції"; наказ від 02.03.10 р. № 109 "Про затвердження Положення про комісію з питань надання юридичній особі статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції Міністерства

аграрної політики України та її складу"; наказ від 25.11.09 р. № 830 "Про затвердження Порядку надання асоціації оптових ринків сільськогосподарської продукції статусу саморегулювальної організації".

На сьогодні в м. Львові, Херсонській, Полтавській та Хмельницькій областях вже функціонують оптові ринки плодоовочевої продукції, у м. Жашкові Черкаської області - ринок "Чародій", перший і поки що єдиний в Україні ринок оптової торгівлі худобою, вирощеною в основному в особистих селянських та дрібнотоварних господарствах.

На виконання Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції реалізовується проект "Створення Південно-українського регіонального оптового продовольчого ринку".

Вигоди держави від створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні є очевидним. Це підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, прозорість ринку, контроль за цінами, якість продуктів харчування, наповнення бюджету та оптимізація витрат, посилення конкуренції на споживчому ринку, швидке просування продукції до споживачів, створення нових робочих місць і, як наслідок, підвищення рівня життя населення [5, с.11].

Основними завданнями оптового продовольчого ринку є: створення належних умов товаровиробникам та торговельним компаніям для оптового продажу сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; сприяння прискореному просуванню товару від товаровиробника до кінцевого споживача у торговельному ланцюгу; надання можливості всім постачальникам і споживачам сільськогосподарської продукції та продуктів її перероблення для виходу на конкурентний ринок, забезпечення контролюваності ринку, що в результаті формує найбільш вигідну ціну; визначення необхідного переліку продукції вітчизняного виробництва, який повинен становити переважну більшість від загального обсягу продажу; забезпечення протягом року постачання населенню якісних харчових продуктів, скорочення втрат сільськогосподарської продукції; облаштування єдиного місця для укладання угод з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції та продуктів її перероблення; забезпечення концентрації сільськогосподарської продукції та продуктів її перероблення у визначеному місці; сприяння вітчизняним товаровиробникам в одержанні максимальних прибутків від реалізації їх продукції; забезпечення достовірною інформацією споживачів про кон'юнктуру ОРПС та споживчу якість товарів; сприяння продавцям та покупцям у підготовці товарів до продажу і купівлі; організація закупівлі, зберігання та відвантаження сільськогосподарської продукції та продуктів її перероблення покупцям; організація реклами, надання маркетингових послуг, сервісного обслуговування та інших заходів для реалізації або придбання продукції; підвищення ефективності постачання продовольства як у великі міста, так і в окремі регіони країни; здійснення державного ветеринарного і санітарно-епідеміологічного контролю за якістю. ОРСП ще й важливий соціальний механізм, оскільки він сприяє підвищенню доходів селян-товаро-виробників і

зменшенню видатків громадян-споживачів, для більшості з яких видатки на харчування є найбільшою статтею у сімейному бюджеті.

Висновки.

Отже, оптовий ринок - саме той економічно-соціальний важіль, за допомогою якого можна зменшити рівень інфляції та створити стабільні місця роботи не лише безпосередньо для учасників ринку, але і для тих, хто працює у фірмах, розташованих на території оптового ринку, а відтак - зменшити соціальну напругу у відповідному регіоні. Це гарантія функціонування в регіоні роздрібних базарів, маленьких магазинів і пунктів роздрібної торгівлі.

На нашу думку, щоб створити мережу ОРСП і забезпечити їх функціонування, держава повинна, насамперед, розробити нормативно-правові документи, які регламентуватимуть діяльність всіх учасників ринку. Важливими кроками є виділення земельних ділянок під побудову оптових ринків, планування коштів на підтримку ОРСП у проекті державного бюджету України, забезпечення ОРСП під'їзними дорогами, водо- та електропостачанням, іншими інженерними комунікаціями загального призначення тощо.

Щодо оптимізації розвитку та успішного функціонування ОРСП слушною є думка заступника директора Інституту розвитку аграрних ринків Р Корінця, якій вважає, що державне регулювання і нагляд за діяльністю ОРСП можуть здійснювати центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики, інші державні органи та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції і якщо сьогодні держава зробить реальний крок назустріч бізнесу, наголошує він, то через 5-7 років Україна матиме ефективну систему сучасних функціональних та інвестиційно привабливих оптових ринків сільськогосподарської продукції [4, с. 82].

Зокрема, без фінансової та організаційної підтримки місцевої влади неможливо створити дорожню інфраструктуру та інфраструктуру розподілу харчових продуктів. У всіх країнах, де створювалися оптові ринки, місцева та центральна влада надавала фінансову й організаційну підтримку в реалізації таких проектів. Створення ОРСП має стати місцевою ініціативою.

Зацікавленість місцевої влади у створенні та функціонуванні на її території оптових ринків агропродукції є незаперечним, оскільки ефективна робота ОРСП сприяє формуванню позитивного ставлення громади до роботи місцевої влади.

Сформована системи гуртових ринків сільськогосподарської продукції є ефективним інструментом держави у процесі реалізації аграрної політики національного та регіонального рівня і повинна забезпечити не лише продовольчу безпеку країни, а і підвищити конкурентоздатність національної аграрної продукції на міжнародному рівні.

Література

1. Давиденко К. В. Розвиток підприємництва в агропромисловому виробництві / К.В. Давиденко // Економіка АПК : Міжнародний науково-виробничий журнал. – К.: 2004. - № 9. - С. 61-67.

2. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку: Монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.

3. Федорчук О.М. Щодо функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції./ Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. - №2. – с.70-75.

4. Корінець Р.Я. Оптові ринки: закон прийнято, але попереду багато роботи. /Теорія і практика ринків./ науково-практичний журнал Інституту розвитку аграрних ринків.-2009. №2.-с.116.

5. Гладій М.В. Формування оптового ринку в Україні. К.: ННЦ Інститут аграрної економіки, 2007. – 580 с.

Summary

Kunitska-Ilyash M.V., graduate student

**Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

WHOLESALE MARKETS OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE AGRICULTURAL MARKET

This article investigates of forming of the system of wholesale markets of agricultural product which plays an important role in the improvement of effective mechanism of government control of agrarian food sphere is probed.

Key words: *wholesale market for agricultural products, agricultural market infrastructure, effective market mechanism, wholesale, WMAP.*

Стаття надійшла до редакції 1.05.2011

УДК 519.24:338.27

Литвин Р.І., асистент, (lytvynr@ukr.net) ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького

ЕКОНОМЕТРИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНВЕСТИВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

На основі даних про основні показники аграрного сектору України за 2000-2009 рр. побудовані лінійні, параболічні та експоненціальні моделі трендів і за допомогою цих моделей зроблено прогноз інвестування аграрного сектору на 2010 і 2011 рр.

Ключові слова: інвестування, аграрний сектор, прогнозування, лінійна модель тренду, параболічна модель тренду, експоненціальна модель тренду

Постановка проблеми. З метою прогнозування економічних процесів останнім часом дедалі актуальнішим є використання економетричних методів. У даній роботі ці методи застосовуються для прогнозування інвестування та основних показників аграрного сектору України.

Аналіз останніх досліджень. Інвестування аграрного сектору економіки України досліджували А.П. Гайдуцький [1], О.В. Тарасова [2], А. Шинкаренко [3], О. Етокова [4] та інші. У даній роботі увагу зосереджено на дослідженні інвестування аграрного сектору економіки України, за допомогою економетричних методів, які розглядаються у наукових працях В.І. Єлейка, О.І. Єлейка, І.М. Копича, Р.Д. Боднара, М.Я. Демчишин, О.С. Синицького, А.О. Чемериса [5-8], Б. Балтагі [10-11], Г. Куп [12].

Метою даної статті є побудова моделей тренду інвестування та основних показників аграрного сектору економіки України, і знаходження за допомогою цих моделей прогнозів інвестування аграрного сектору на 2010 і 2011 рр.

Виклад основного матеріалу. У даній статті на основі статистичних даних аграрного сектору України за 2000-2009 роки, представлених у табл.1, побудовані за допомогою пакету прикладних програм STATGRAFICS та EXCEL основні моделі динаміки чи трендів і обчислені прогнозні значення та їх оцінки на найближчі два роки.

Таблиця 1

Динаміка основних показників аграрного сектору України [9]

Рік	У ₁ млрд. грн.	У ₂ млрд. грн.	У ₃ млн. дол. США	У ₄ млн. осіб	У ₅ млрд. грн.
2000	170,070	1,752	78,8	4,334	0,496
2001	204,190	0,899	88,1	4,117	1,617
2002	225,810	-0,254	113,0	4,107	1,930
2003	267,344	0,769	185,7	4,079	2,141

Продовження табл.1

2004	345,113	2,768	227,1	3,975	3,381
2005	441,452	3,702	298,6	3,986	5,016
2006	544,153	2,732	390,7	3,634	7,309
2007	720,731	7,924	557,1	3,468	9,519
2008	948,056	6,042	803,2	3,300	16,890
2009	914,720	7,904	871,4	3,131	9,382

де y_1 – валовий внутрішній продукт (ВВП) України, в млрд. грн.;

y_2 – фінансовий результат України за видами економічної діяльності (сільське господарство), в млрд. грн.;

y_3 – прямі іноземні інвестиції України у сільське господарство, в млн. дол. США;

y_4 – кількість працівників у сільському господарстві України, в млн. осіб;

y_5 – інвестиції в основний капітал (сільське господарство) України, в млрд. грн.

Лінійна ($\tilde{y}^{лі}$), параболічна ($\tilde{y}^{п}$) та експоненціальна (\tilde{y}^{exp}) моделі трендів мають вигляд:

$$\tilde{y}_1^{лі} = -32,1789 + 92,7896 \cdot t \quad (1)$$

$$\tilde{y}_1^{п} = 158,316 - 2,45791 \cdot t + 8,65886 \cdot t^2 \quad (2)$$

$$\tilde{y}_1^{exp} = \exp \{4,85932 + 0,20649 \cdot t\} \quad (3)$$

$$\tilde{y}_2^{лі} = -1,0768 + 0,82753 \cdot t \quad (4)$$

$$\tilde{y}_2^{п} = 1,19462 - 0,30818 \cdot t + 0,10325 \cdot t^2 \quad (5)$$

$$\tilde{y}_2^{exp} = \exp \{-0,79746 + 0,29207 \cdot t\} \quad (6)$$

$$\tilde{y}_3^{лі} = -140,167 + 91,1885 \cdot t \quad (7)$$

$$\tilde{y}_3^{п} = 108,308 - 33,049 \cdot t + 11,2943 \cdot t^2 \quad (8)$$

$$\tilde{y}_3^{exp} = \exp \{3,98103 + 0,28837 \cdot t\} \quad (9)$$

$$\tilde{y}_4^{лі} = 4,51527 - 0,12767 \cdot t \quad (10)$$

$$\tilde{y}_4^{п} = 4,27077 - 0,00542 \cdot t - 0,01111 \cdot t^2 \quad (11)$$

$$\tilde{y}_4^{exp} = \exp \{1,52202 - 0,03433 \cdot t\} \quad (12)$$

$$\tilde{y}_5^{лі} = -2,29753 + 1,46648 \cdot t \quad (13)$$

$$\tilde{y}_5^{п} = -0,38962 + 0,51252 \cdot t + 0,08672 \cdot t^2 \quad (14)$$

$$\tilde{y}_5^{exp} = \exp \{-0,49763 + 0,33297 \cdot t\} \quad (15)$$

де \tilde{y}_i ($i=1,2,\dots,5$) – нормативні або усереднені значення досліджуваних показників; t – час.

На основі трендів (1) – (15) були обчислені відповідні прогностичні значення та їх оцінки, які представлені у табл.2.

Де ME – середнє значення помилки;

MSE – середньоквадратичне значення помилки;

MAE – середнє абсолютне значення помилки.

Необхідно відзначити, що чим ближчі значення ME, MSE і MAE до нуля, тим кращими будуть обчислені значення прогнозів відповідних показників.

Таблиця 2

Прогнозні значення та оцінки основних показників аграрного сектору України

Показник	Прогноз показника		ME	MSE	MAE
	на 2010 рік	на 2011 рік			
в млрд. грн.					
$\hat{y}_1^{ЛН}$	988,507	1081,30	0	6141,71	66,9947
$\hat{y}_1^{ПР}$	1179,00	1375,70	0	2182,98	32,0222
\hat{y}_1^{EXP}	1249,72	1536,34	2,3831	2881,64	35,6412
в млрд. грн.					
$\hat{y}_2^{ЛН}$	8,026	8,854	0	1,7908	1,0816
$\hat{y}_2^{ПР}$	10,297	12,364	0	1,2280	0,9044
\hat{y}_2^{EXP}	11,193	14,990	0,3525	1,5835	0,9344
в млн. дол. США					
$\hat{y}_3^{ЛН}$	862,907	954,095	0	7753,77	79,2040
$\hat{y}_3^{ПР}$	1111,38	1338,10	0	1018,52	22,1905
\hat{y}_3^{EXP}	1278,10	1705,31	0,3814	1585,06	25,2354
в млн. осіб					
$\hat{y}_4^{ЛН}$	3,111	2,983	0	0,0112	0,0843
$\hat{y}_4^{ПР}$	2,866	2,605	0	0,0047	0,0540
\hat{y}_4^{EXP}	3,141	3,035	0,0014	0,0141	0,0966
в млрд. грн.					
$\hat{y}_5^{ЛН}$	13,834	15,300	0	5,4957	1,6765
$\hat{y}_5^{ПР}$	15,742	18,249	0	5,0986	1,3646
\hat{y}_5^{EXP}	23,689	33,048	-0,0129	8,2473	1,6096

Прогноз валового внутрішнього продукту (ВВП) України з найменшою помилкою одержуємо на основі параболічної моделі тренду (2):

$$\hat{y}_{1,2010}^{ПРОГН} = 1179,0 \text{ млрд. грн. і } \hat{y}_{1,2011}^{ПРОГН} = 1375,70 \text{ млрд. грн.}$$

Прогноз фінансового результату України за видами економічної діяльності (сільське господарство) з найменшою помилкою одержуємо за допомогою параболічної моделі тренду (5):

$$\hat{Y}_{2,2010}^{\text{ПРОГН}} = 10,297 \text{ млрд. грн. і } \hat{Y}_{2,2011}^{\text{ПРОГН}} = 12,364 \text{ млрд. грн.}$$

Прогноз прямих іноземних інвестицій України у сільське господарство з найменшою помилкою одержуємо на основі параболічної моделі тренду (8):

$$\hat{Y}_{3,2010}^{\text{ПРОГН}} = 1111,38 \text{ млн. дол. США і } \hat{Y}_{3,2011}^{\text{ПРОГН}} = 1338,10 \text{ млн. дол. США}$$

Прогноз кількості працівників у сільському господарстві України з найменшою помилкою отримуємо за допомогою параболічної моделі тренду (11):

$$\hat{Y}_{4,2010}^{\text{ПРОГН}} = 2,866 \text{ млн. осіб і } \hat{Y}_{4,2011}^{\text{ПРОГН}} = 2,605 \text{ млн. осіб.}$$

Прогноз інвестицій в основний капітал (сільське господарство) України з найменшою помилкою одержуємо як на основі параболічної моделі тренду (14):

$$\hat{Y}_{5,2010}^{\text{ПРОГН}} = 15,742 \text{ млрд. грн. і } \hat{Y}_{5,2011}^{\text{ПРОГН}} = 18,249 \text{ млрд. грн.}$$

так і за допомогою лінійної моделі тренду (13):

$$\hat{Y}_{5,2010}^{\text{ПРОГН}} = 13,834 \text{ млрд. грн. і } \hat{Y}_{5,2011}^{\text{ПРОГН}} = 15,300 \text{ млрд. грн.}$$

На основі даних таблиць (1) – (2) були також побудовані лінійні парні та множинні рівняння регресії залежності валового внутрішнього продукту (y_1) і фінансового результату за видами економічної діяльності (сільське господарство) (y_2) України.

$$\hat{y}_1 = 157,08486 + 92,40748 \cdot y_2, \quad (16)$$

$$R^2 = 0,82327; \quad F = 37,2679;$$

$$\hat{y}_1 = 115,81638 + 7,47022 \cdot y_2 + 0,93088 \cdot y_3; \quad (20)$$

$$R^2 = 0,98507; \quad F = 231,005;$$

$$\hat{y}_1 = 114,10618 + 12,08058 \cdot y_2 + 0,64417 \cdot y_3 + 15,48147 \cdot y_5; \quad (22)$$

$$R^2 = 0,99712; \quad F = 692,704;$$

$$\hat{y}_1 = 117,77028 + 0,99730 \cdot y_3; \quad (17)$$

$$R^2 = 0,98406; \quad F = 493,868;$$

$$\hat{y}_1 = 3190,9406 - 711,43603 \cdot y_4; \quad (18)$$

$$R^2 = 0,955297; \quad F = 170,959;$$

$$\hat{y}_1 = 164,03226 + 54,46009 \cdot y_5; \quad (19)$$

$$R^2 = 0,89307; \quad F = 66,8128;$$

$$\hat{y}_1 = 117,30706 + 0,77161 \cdot y_3 + 14,21960 \cdot y_5; \quad (21)$$

$$R^2 = 0,994548; \quad F = 638,500;$$

$$\hat{y}_1 = 688,49330 + 0,5931 \cdot y_3 - 132,81706 \cdot y_4 + 14,17914 \cdot y_5; \quad (23)$$

$$R^2 = 0,996088; \quad F = 509,198;$$

$$\hat{y}_1 = 680,65429 + 12,02188 \cdot y_2 + 0,46773 \cdot y_3 - 131,73495 \cdot y_4 + 15,43521 \cdot y_5; \quad (24)$$

$$R^2 = 0,998635; \quad F = 914,750;$$

$$\hat{y}_2 = 0,26156 + 0,00889 \cdot y_3, \quad (25)$$

$$R^2 = 0,81128; \quad F = 34,3904; \\ \tilde{y}_2 = 27,45974 - 6,29019 \cdot y_4, \quad (26)$$

$$R^2 = 0,77458; \quad F = 27,4888; \\ \tilde{y}_2 = 0,90377 + 0,44570 \cdot y_5, \quad (27)$$

$$R^2 = 0,70152; \quad F = 26,3024; \\ \tilde{y}_2 = 0,56731 + 0,00879 \cdot y_3 - 0,07110 \cdot y_4, \quad (28)$$

$$R^2 = 0,81128; \quad F = 15,0462; \\ \tilde{y}_2 = 0,26496 + 0,01055 \cdot y_3 - 0,10445 \cdot y_5, \quad (29)$$

$$R^2 = 0,81715; \quad F = 15,6412; \\ \tilde{y}_2 = 0,65206 + 0,01043 \cdot y_3 - 0,09001 \cdot y_4 - 0,10448 \cdot y_5, \quad (30)$$

Значення множинних коефіцієнтів детермінації R^2 парних і множинних лінійних рівнянь регресії (16) – (30) дають підставу стверджувати, що всі вони мають добру вірогідність чи достовірність, оскільки їх значення є більшими від 0,7, а значна частка є досить близькою до одиниці. Існування лінійної залежності між результируючою і факторними змінними підтверджують також отримані значення F – критерію, які з імовірністю $p=0,95$ є значно більшими від $F_{\text{табл.}}=5,59$, обчисленого за допомогою F – розподілу Фішера.

Аналіз парних лінійних рівнянь регресії (16) – (19), (25) – (27) – показує, що найбільший вплив на валовий внутрішній продукт (ВВП) України y_1 мають фінансові результати за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 (16) ($v_2=92,407$) та інвестиції в основний капітал (сільське господарство) y_5 (19) ($v_5=54,46$), в той же час збільшення кількості працівників у сільському господарстві y_4 приведе до значного зменшення ВВП України (18) ($v_4=-711,436$); додатній вплив на фінансовий результат за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 мають інвестиції в основний капітал України (сільське господарство) y_5 (27) ($v_5=0,4457$) та прямі іноземні інвестиції у сільське господарство України y_3 (25) ($v_3=0,00889$), а збільшення кількості працівників у сільському господарстві України y_4 приведе до зменшення фінансового результату за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 (26) ($v_4=-6,290$).

Аналіз регресійного рівняння (20) показує, що значний вплив на валовий внутрішній продукт України y_1 має фінансовий результат за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 ($v_2=7,470$) і порівняно невеликий вплив – вартість прямих іноземних інвестицій у сільське господарство y_3 ($v_3=0,931$).

Зокрема, при збільшенні величини фінансового результату України за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 на 1 млрд. грн. і деякому постійному чи середньому значенні вартості прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України y_3 очікується збільшення ВВП України в середньому на 7,470 млрд. грн.; при збільшенні вартості прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України на y_3 на 1 млн.дол. США і деякому постійному чи середньому значенні фінансового результату України за видами економічної діяльності y_2 очікується збільшення ВВП України в середньому на 0,931 млрд. грн.

Величина коефіцієнтів регресії багатовимірної регресійної моделі (22) дає підставу стверджувати, що найбільший вплив на ВВП України мають вартість інвестицій в основний капітал (сільське господарство) України y_5 ($b_5=15,48147$) та фінансовий результат за видами економічної діяльності (сільське господарство України) y_2 ($b_2=12,08058$) і невеликий вплив – величина прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України y_3 ($b_3=0,64417$).

Аналіз моделі (21) показує, що значний вплив на ВВП України y_1 мають інвестиції в основний капітал (сільське господарство України) y_5 ($b_5=14,2196$) і значно менший вплив – прямі іноземні інвестиції у сільське господарство України y_3 ($b_3=0,77161$).

Дослідження регресійної моделі (23) підтверджує значний вплив на ВВП України y_1 інвестицій в основний капітал (сільське господарство України) y_5 ($b_5=14,179$); в той же час збільшення кількості працівників у сільському господарстві України на 1 млн. осіб і деякому середньому чи постійному значенні прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України y_3 та інвестицій в основний капітал (сільське господарство України) y_5 приведе до зменшення ВВП України y_5 в середньому на 132,82 млрд.грн.

Аналіз багатовимірної регресійної моделі (24) також підтверджує великий вплив на ВВП України y_1 інвестицій в основний капітал (сільське господарство України) y_5 ($b_5=15,43521$) і фінансового результату України за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 ($b_2=12,02188$) та негативний вплив – збільшення кількості працівників у сільському господарстві України y_4 ($b_4=-131,73495$).

Дослідження регресійної моделі (28) показує невеликий додатний вплив на фінансовий результат за видами економічної діяльності (сільське господарство України) y_2 прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України y_3 ($b_3=0,00879$) та від'ємний вплив – збільшення кількості працівників у сільському господарстві України y_4 ($b_4=-0,0711$).

Аналіз рівняння (29) стверджує також незначний вплив на фінансовий результат України за видами економічної діяльності (сільське господарство) y_2 прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України y_3 ($b_3=0,01055$) і негативний вплив – інвестицій в основний капітал (сільське господарство України) y_5 ($b_5=-0,10445$).

Коефіцієнти регресії багатовимірної регресійної моделі (30) показують позитивний вплив на фінансовий результат за видами економічної діяльності (сільське господарство України) y_2 прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України y_3 ($b_3=0,01043$) і від'ємний вплив – збільшення кількості працівників у сільському господарстві України y_4 ($b_4=-0,09001$) та інвестицій в основний капітал (сільське господарство України) y_5 ($b_5=-0,10448$).

Висновки. У даній статті побудовано лінійні, параболичні та експоненціальні моделі трендів інвестування та основних показників аграрного сектору економіки України. Усі моделі з ймовірністю $p=0,95$ є адекватними експериментальним даним за 2000-2009 рр., що дозволяє нам зробити за цими моделями прогноз інвестування та основних показників аграрного сектору

економіки України на 2010 і 2011 рр. Також необхідно відзначити, що із-за невеликого обсягу вхідної вибірки (табл.1) аналіз коефіцієнтів регресії рівнянь (22), (24), (30) має більш якісний, ніж кількісний вплив на результуючі змінні U_1, U_2 .

Література

1. Гайдуцький А.П. Прямі іноземні інвестиції в аграрному секторі економіки України // Економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 91-95.
2. Тарасова О.В. Особливості оцінки і прогнозування ризиків інвестиційних проектів в АПК // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 76-79.
3. Шинкаренко А. Роль інвестицій у вирішенні продовольчої і соціально-економічної безпеки України // Вісник ТАНГ. – 2002. – № 4. – С. 40-43.
4. Etokova O. Case Study Foreign Capital Entry to Banking Systems of Economies in Transition: Prospects for Ukraine // International Research Journal of Finance and Economics. – 2006. – Vol. 6. – P.66-72.
5. Слейко В.І., Копич І.М., Боднар Р.Д., Демчишин М.Я. Економетрія.: Навчальний посібник. – Львів: Видавництво ЛКА, 2007. – 349 с.
6. Слейко В.І., Слейко О.І., Синицький О.С., Чемерис А.О. Економетричні методи прогнозування. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 115 с.
7. Слейко В.І. Економіко-статистичні методи моделювання і прогнозування. – К.: НМК ВО, 1988. – 88 с.
8. Слейко В. Основи економетрії. – Львів.: ТЗОВ «МАРКА ЛТД», 1995. – Ч. 1. – 192 с.
9. www.ukrstat.gov.ua
10. Baltagi B.H. Econometrics. – Berlin: Springer-Verlag, 2008. – 4 edition. – 392 p.
11. Baltagi B.H. Solutions Manual for Econometrics. – Berlin: Springer-Verlag, 2010. – 2 edition. – 367 p.
12. Koop G. Bayesian Econometrics. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2003. – 359 p.

Summary

Lytvyn R.I., assistant, (lytvynr@ukr.net)

*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj, Lviv, Ukraine*

ECONOMETRIC FORECASTING OF INVESTING OF AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

The linear trend model, the parabolic trend model and the exponential trend model were constructed from the period from 2000 to 2009. And with the help of these models forecast of investment on the basis of data of essential indicators of agrarian sector of Ukraine for 2010 and 2011 was made.

Key words: *investment, agrarian sector, forecasting, linear trend model, parabolic trend model, exponential trend model*

Стаття надійшла до редакції 26.04.2011

Магійович І.В., к.е.н., доц., ЛНАУ[©]
Більський І.Б., к.е.н., доц., ЛНАУ
Кіц О.І., асистент, ЛНАУ

РИНОК ПРАЦІ ТА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглядаються питання регулювання зайнятості у сільській місцевості. Дається структура зайнятості населення за віковими групами. Характеризується вплив чинників на використання робочої сили та її ресурсний потенціал. Визначаються основні напрями покращення зайнятості трудових ресурсів та зниження рівня безробіття.

Ключові слова: *праця, ринок, безробіття, зайнятість, пропозиція, робоче місце, працівники.*

Постановка проблеми. В економічній теорії формування ринку праці, який базується на взаємному попиті і пропозиції та встановленні оптимальних співвідношень між цими категоріями, займає особливе місце. Основна функція, яку виконує співвідношення між цими складовими, це врівноважена пропорція розвитку виробництва у відповідності до потреби суспільства в цілому та життєвого рівня населення, особливо його платоспроможності. Ідеальний варіант спостерігається тільки тоді, коли попит і пропозиція відповідає вимогам економічного та збалансованого розвитку держави. Але при виникненні диспропорції між ними, визначати співвідношення при цьому процесі має кон'юнктура ринку. Внаслідок порушення співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили виникає потреба в реагуванні на ситуацію та направлення ресурсів на створення нових робочих місць.

Розвиток ринкових відносин спричинив до соціально-економічних змін і появи так званої резервної армії аграрної праці з відповідним типом працівників – постійний, тимчасовий, найманий, безробітний. В залежності від економічної ситуації в державі та соціальних вимог, вони виходять на ринок праці для задоволення як своїх власних потреб, так і потреби держави за рахунок забезпечення повної зайнятості ресурсів, зокрема робочої сили.

Сучасний стан ринку робочої сили та її зайнятість в сільській місцевості характеризують значне скорочення чисельності зайнятих працівників у сільському господарстві, погіршення пропорцій статево-вікових груп та незадовільністю демографічної ситуації, що впливає на продуктивне відтворення ресурсного потенціалу.

Актуальність роботи полягає в тому, що в сучасних умовах розвитку аграрної економіки спостерігається різке скорочення попиту на робочу силу, інтенсивний перехід працівників у сферу нерегламентованої трудової діяльності та в інші структури, які не створюють матеріальної цінності.

Особливо це відчувається у сільській місцевості, де переважає сезонний характер агропромислового виробництва, що зумовлює великі коливання місткості ринку праці. В цих умовах сталим попитом користуються сезонні, тимчасово залучені працівники. Одночасно на селі збільшується кількість працівників, зайнятих у інших видах діяльності, які не пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції, але забезпечують для населення певну матеріальну вигоду. Тому відмінною рисою ринку праці у сільській місцевості є те, що, з одного боку, він має ресурсний творчий характер, а з другого породжує незрівнянно більше економічних і соціальних проблем, ніж будь-який інший, що вимагає пильної уваги та оцінки з боку держави [2].

Проблемним питанням сучасного формування ринку робочої сили є система суспільних відносин, які впливають на продаж товару (робочої сили) і ринкової ціни на цей товар. Крім цього немає чіткого механізму, який би врегулював цінові відносини стосовно умов праці між роботодавцем і працівником.

Нині існують такі погляди на формування ринку робочої сили, залежно від яких проводяться необхідні розрахунки та організуються процеси регулювання зайнятості населення: це прогнозування чинників, які впливають на ринок робочої сили і врахування пропозицій, які будуть надходити у відповідності до кон'юнктури ринку та дати соціально-економічну обґрунтовану ціну робочих місць на ринку праці.

Як відмічає А.Д. Чикуркова, необхідність оцінки ринку робочої сили не виключає сумніву, оскільки для регулювання зайнятості та вивчення можливості фінансування програми соціальної підтримки тих верств населення, які залишаються без роботи, потрібно достатньо чітко уявляти їх розмір та структуру на найближчий період [6].

Так, за даними статистичного управління Львівської області у 2010 році попит на робочу силу в аграрних підприємствах складав тільки 3655 осіб при рівні зайнятості у сфері аграрного сектора 30,9% від працюючого населення, тобто пропозиції на ринку праці були значно вищі від його потреби. Невідповідність рівня забезпеченості роботою в порівнянні до чисельності незайнятого населення створює безробіття в різних формах його прояву.

Аналіз останніх досліджень. Концепція формування ринку робочої сили є складовою частиною аграрної політики. Вона орієнтує законодавчу і виконавчу владу на створення нового соціального статусу селянина, як вільного незалежного господаря, товаровиробника сільськогосподарської продукції і власника землі, здатного до економічного мислення. Центральним питанням філософії ринку праці є право власності на робочу силу – як товару. Посилення впливу соціально-економічних реформ, праця у сільській місцевості зумовила підвищення ролі трудових ресурсів як одного із основних чинників зростання економіки сільських територій. Як відзначає П.Т. Саблук, вартість робочої сили як і вартість землі є складовою частиною економічного механізму, який

забезпечить успішний розвиток як сільського господарства, так і покращення життя населення [2].

Питання визначення вартості, формування і ефективного використання трудового ресурсного потенціалу досліджувалися вітчизняними вченими при розробці програми соціально-економічного розвитку села. Вони знайшли своє відображення у ряді публікацій та наукових розробках, пов'язаних з використанням трудового ресурсного потенціалу. Серед ряду вчених, які досліджували цю проблему, слід відмітити П.Т. Саблука, О.А. Богуцького, М.І. Долішнього, С.М. Злупка, В.В. Юрчишина та інших. З огляду на те, актуальним є питанням функціонування ринку аграрної праці та його регулювання в сільській місцевості, визначення основних тенденцій їх розвитку з метою обґрунтування основних напрямів підвищення рівня зайнятості та зниження рівня безробіття на селі.

В ряді публікацій звертається увага на те, що незадовільний соціально-економічний стан аграрної економіки негативно позначається на зайнятості населення, яка недостатньо регулюється на ринку праці. Так С.М. Писаренко вказує, що невід'ємною частиною розвитку ринкових відносин в сільській місцевості є функціонування ринку праці [4]. Визначення співвідношення між існуючим робочим місцем і кількістю незайнятого населення, ринок праці в той же час впливає на динаміку попиту і пропозиції трудового потенціалу, його галузеву і територіальну структуру.

Визначити особливості протиріччя сільської зайнятості в умовах праці можна на основі сукупного фактора економічного, соціального і демографічного характеру. Як відмічає К.І. Якуба, незадовільна демографічна ситуація в сільській місцевості підриває природну основу відтворення сільського населення, звужує кількісні і якісні параметри формування трудового ресурсного потенціалу аграрної сфери, що позначається на позитивних сторонах ринку праці [7]. В цьому контексті доцільно погодитись із твердженням Т.І. Олійника, який вказує на те, що ціна робочої сили (оплата праці) – є головним чинником, який сприяє нарощуванню аграрного ресурсного потенціалу [3]. При зростанні оплати праці в сільському господарстві збільшується кількість зайнятих у виробничій діяльності, створюються нові робочі місця, що в кінцевому результаті позначається на зменшенні напруження на ринку праці.

Виробнича діяльність у сільській місцевості характеризується сезонністю праці та максимальною зайнятістю населення, яка залучається в цей процес на правах тимчасових працівників. Як стверджує С.М. Петюх, за умов збільшення кількості тимчасово незайнятих працівників, які звільняються з аграрного виробництва і переходять в інші сфери господарської діяльності, сприятиме залученню робочої сили до створення нових організаційно-виробничих структур на засадах приватної власності [5]. Таким чином, збільшення кількості робочих місць і розвиток нестандартних форм зайнятості призведе до збільшення попиту на робочу силу на ринку праці та зниження безробіття.

Постановка завдання. Реформування аграрного сектора економіки і створення нових організаційно виробничих структур на засадах приватної власності стали основою для тих змін, які відбуваються у сільській місцевості в напрямі використання трудового ресурсного потенціалу та його головної продуктивної частини – робочої сили. Актуальним завданням в сучасних умовах є вирішення питання покращення зайнятості населення і зменшення безробіття на селі на основі формування ефективного механізму, який би стабілізував ринок аграрної праці.

Характерною особливістю сільського ринку праці у Львівській області є високий рівень безробіття сільських жителів, працюючого населення 4,4%, при зайнятості населення 30,4% від загальної кількості працездатних. Більша частина населення зайнята у особистих селянських і фермерських господарствах та у інших сферах економічної діяльності.

В процесі дослідження ставилось завдання на основі теоретичного обґрунтування та практичного узагальнення показати особливості формування ринку праці в сільській місцевості, її можливості і невикористані резерви для збільшення зайнятості працездатного населення в різних сферах їх діяльності. Поряд з цим накреслити стратегію і тактику, яка б відповідала раціональному використанню трудового ресурсного потенціалу села.

Метою статті є формування ринку праці в сільській місцевості і врахування потенційних можливостей, які можна використати для підвищення рівня зайнятості та зменшення безробіття в даному регіоні.

Виклад основного матеріалу. Реформування сільського господарства та переведення його на ринкові умови господарювання призвели до істотних змін по окремих напрямках використання трудового ресурсного потенціалу, зокрема його зайнятості як на міжрегіональному, так і на міжгалузевому ринках праці. Змінились форми і методи прикладання праці у виробничій діяльності підприємств, загострились питання із зайнятістю робочої сили, виникло безробіття. Дослідження показують, що з 2005 р. по 2010 р. кількість населення в Львівській області, яке було зайняте у сільському господарстві, скоротилось з 212,9 тис. до 173,4 тис. осіб. За рахунок структурних змін, а також впливу приватизаційних процесів відбувся нерегульований розподіл робочої сили на ринку праці. Цей розподіл призвів до відтоку робочої сили від господарств державної і колективної форм власності у приватну, індивідуальну сферу. При такій трансформації появились певні негативні тенденції, які характерні для перехідного періоду. Зокрема, це спад виробництва, скорочення робочих місць і, як наслідок, поява безробіття, невисокий рівень оплати праці.

Аналіз сучасного стану зайнятості населення на ринку праці свідчить про збереження негативних тенденцій у використанні трудового потенціалу. Спостерігається надто низький рівень залучення працездатного населення у господарське виробництво, кількість якого за останні п'ять років скоротилась на 39,5 тис. осіб. Деформувалась також структура зайнятості. Тільки 30,9% працездатного населення працює в галузях матеріального

сільськогосподарського виробництва, а більша частина – поза його межами. Зайнятість сільського населення за віковими групами показана в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень зайнятості працездатного населення та безробіття за віковими групами в сільській місцевості в 2010 р.*

Вікові групи населення, років	Кількість безробітних, осіб	Рівень безробітних за методологією МОП, %	Рівень зайнятих, %
15-24	586	3,0	36,8
25-29	4727	24,4	75,9
30-34	5841	30,1	76,5
35-39	5977	30,8	77,5
40-49	1237	6,4	76,9
50-59	1032	5,3	68,3

*Праця у Львівській області. (Статистичний збірник. Львів. – 2010. – С. 315).

Дані статистичної звітності вказують на те, що найвищий рівень зайнятості спостерігається у вікових групах населення від 35 до 50 років. Це найбільш продуктивна частина робочої сили, яка задіяна у сферу виробництва та має попит на ринку праці.

Важливим чинником, який впливає на ринок праці та зменшує напруження на регіональному рівні відносно зайнятості населення в сільській місцевості, є пошук традиційних напрямків праці селян. Одним із основних напрямів залучення до праці сільського населення є його самозайнятість. В умовах Львівщини переважаючою формою самозайнятості є праця селян у власному господарстві. Особисті селянські господарства на селі є тією структурою, де ефективно використовується трудовий потенціал, і де здійснюється у власних інтересах праця людини.

У 2010 році нараховувалось 321,1 тис. особистих селянських господарств, в яких постійно працювало (за даними соціологічного опитування) біля 167 тис. осіб. Потрібно відмітити, що до зайнятих в особистих селянських господарствах зараховуються особи віком від 17 до 70 років, які вважають цю роботу для себе основною, і протягом тижня витрачають не менше як 90 годин. Таким чином, самозайнятість в особистих селянських господарствах зменшує напруженість на ринку праці, особливо в сільській місцевості. Тому особисті селянські господарства слід розглядати як один із найважливіших чинників зниження рівня безробіття на селі. При цьому селянські господарства залишаються основним джерелом існування сім'ї, її харчування і раціонального використання незайнятої робочої сили.

Крім особистих селянських і фермерських господарств, ще одним потенційним місцем роботи з виходом на ринок праці, є сільськогосподарські виробничі та обслуговуючі кооперативи, господарські товариства. Однак розцінювати їх роль в даних умовах є недостатньою через неефективне використання ресурсів, зокрема землі.

Особливо актуальною для нинішнього етапу розвитку ринку праці є проблема працевлаштування молоді. Працевлаштування і соціальна адаптація молоді у суспільстві – завдання, що хвилює не тільки їх самих, але і державу в цілому. Аналіз ситуації, яка склалась на ринку праці, показує, що найбільш гострі проблеми у молоді, пов'язані із зайнятістю, виникають через їх низьку конкурентоспроможність на ринку праці, обумовлену відсутністю чіткої професійної визначеності – найчастіше освіти, яка отримана в навчальному закладі. Вона не є професійним основним чинником та інформацією про потреби сучасного ринку праці. Більшість професійних навчальних закладів готують спеціалістів без потреби кон'юнктури ринку та вимог виробництва, що призводить до значного незабезпечення робочими місцями бажаючих працювати. В цьому контексті потрібно вказати низьку систему оплати праці, що призводить до високої міграції молоді в європейські країни, переважно в Польщу, Італію, Португалію.

Варто наголосити на кількість безробітних людей у 2010 році, віком 25-29 років, яка становила 24% від загальної кількості безробітних. Якщо така ситуація не зміниться в позитивну сторону у наступні роки, то в регіоні можуть мати певні негативні прояви у відтворенні робочої сили. В трудовому потенціалі населення будуть переважати особи старшого віку, а молодь емігруватиме з сільських місцевостей в пошуках роботи за її межами. В даний час відбувається процес старіння населення, що в кінцевому результаті призведе до неефективного відтворення та використання трудового ресурсного потенціалу.

На нашу думку, з метою покращення ситуації та підвищення зайнятості сільського населення, ринок праці у сільській місцевості повинен розвиватися за рахунок таких ефективних форм, які сприятимуть залученню робочої сили до праці. Зокрема розширення соціальної інфраструктури, збільшення кількості медичних закладів, підприємств побутового призначення та розвитку зеленого туризму, де може бути задіяна значна частина населення у сільській місцевості. У Львівській області є всі умови для розвитку сільського зеленого туризму – значна кількість озер і річок, потенційні запаси мінеральних джерел, курортні зони Трускавця і Моршина, а також історичних пам'яток, замків. В цьому плані сприяє досвід Польщі, де досить широко використовуються природно-кліматичні і економічні ресурси, внаслідок чого створюються робочі місця, зростає зайнятість робочої сили. Так як село сьогодні стало амортизатором безробіття, а його населення має низький рівень життя, то для покращення соціально-економічної ситуації необхідно, в першу чергу, звернути увагу на необхідність залучення інвестицій для розвитку виробничої інфраструктури, що сприятиме створенню нових робочих місць. В 2010 р. надходження інвестицій в аграрному секторі становило 322,6 млн. грн., що на 248 тис. грн. менше, ніж у порівнянні з минулим роком. Тому одним із основних шляхів підвищення рівня зайнятості сільського населення є вкладення капіталу для розвитку села, зростання оплати праці та покращення соціально-економічного рівня життя населення.

Висновки. В умовах ринкової економіки основною проблемою залишається пошук основних напрямків розвитку сільського господарства, які б забезпечили більш продуктивне і ефективне використання трудового ресурсного потенціалу, підвищення рівня зайнятості населення та зниження безробіття на селі. Низький рівень матеріального стимулювання, несприятливі умови праці та недостатній соціальний захист не дають змоги сільському населенню ефективно реалізувати свої потенційні можливості на ринку праці. Це призводить до масового відпливу робочої сили з сільської місцевості в інші сфери нерегламентованої діяльності, обходячи офіційний ринок праці, що є негативним явищем для сучасного сільськогосподарського виробництва.

Як показують дослідження з проблем регулювання зайнятості на ринку праці, ефективне використання робочої сили на найближчу перспективу можливе за багатьма напрямками розвитку трудового ресурсного потенціалу. Тільки додаткові капіталовкладення та інвестиції в сільське господарство, виконання програми соціально-економічного розвитку, державна підтримка виробників сільськогосподарської продукції забезпечить зростання економіки галузі та покращить рівень життя населення.

Література

1. Бугуцький О. А. Мотивація праці та формування ринку робочої сили / О. А. Бугуцький, П. Т. Саблук та інші // Наукове видання. – К. : «Урожай», 1993. – 412 с.
2. Саблук П. Т. Кардинальні напрямки виробництва сільськогосподарської продукції в АПК / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 3.
3. Олійник Г. І. Ціна робочої сили як чинник нарощування аграрного ресурсного потенціалу / Г. І. Олійник // Економіка АПК. – № 3. – 2007. – С. 76.
4. Писаренко С. М. Трудовий потенціал села і зайнятість в ринкових умовах господарювання : Трудовий потенціал і зайнятість : [Монографія] / С. М. Писаренко // Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. – 422 с.
5. Петюх О. М. Ринок праці та зайнятість : [Навчальний посібник] / О. М. Петюх. – К., 1997. – 120 с.
6. Чикурнова А. Д. Теоретичні аспекти аналізу ринку робочої сили / А. Д. Чикурнова // Економіка АПК. – № 6. – 2010. – С. 50.
7. Якуба А. І. Сільське господарство та його роль у реформуванні аграрної сфери / А. І. Якуба // Економіка АПК. – № 3. – 1999. – С. 70.

Summary

The issues of regulation the population employment in rural areas have been considered. The structure of population employment by age groups have been presented the factors affecting the use of labor forces and resource potential has been defined. The main ways for enhancing the avail lily tatty for labor resources and reducing the level of unemployment have been regarded.

Key words: labor, market, unemployment, job placement, employees.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2011

УДК:330.322.12:338.4

Максим В.Л., аспірант[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького***ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА
ТВАРИНИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

У статті розглянуто стан і перспективи інвестиційного забезпечення розвитку виробництва тваринницької продукції у сільськогосподарських підприємствах України. Проаналізовано заходи інвестиційної політики державних цільових програм розвитку тваринництва та окремих підгалузей, зокрема для сільськогосподарських виробників свинини та продукції скотарства.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна діяльність, тваринництво, сільськогосподарські підприємства.*

Постановка проблеми. Тваринництво є однією із стратегічно важливих галузей, яка призначена для виробництва продуктів харчування в достатніх обсягах для забезпечення раціонально обгрунтованих потреб споживачів. Проте, на сьогоднішній час, стан виробництва тваринницької продукції не відповідає потенційним можливостям. Незважаючи на важливість галузі, частка інвестованих коштів у тваринництво становить лише третину від усіх вкладень у сільськогосподарське виробництво. Тому пріоритетним завданням є розроблення почергових заходів щодо залучення інвестиційних ресурсів з метою підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств галузі.

Аналіз останніх досліджень. Проблема інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки була завжди дискусійною в колі багатьох вчених-економістів, серед яких В.М. Алексійчук, П.С. Березівський, М.Я. Дем'яненко, М.Ю. Кожум'якіна, М.І. Кісіль, О.В. Кристальний, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, Т.В. Мацибора, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Проте багатоаспектність даного питання, потребує додаткових досліджень.

Мета статті. Дослідження ключових заходів інвестиційного забезпечення розвитку виробництва тваринницької продукції у сільськогосподарських підприємствах в контексті реалізації державних цільових програм розвитку тваринництва.

Виклад основного матеріалу. Успішний розвиток вітчизняного сільськогосподарського виробництва, як і будь-якої іншої галузі, потребує масштабних інвестицій. Проблема тут не лише у застарілій матеріально-

[©] Науковий керівник – д. е. н., професор Музика П.М.
Максим В.Л., 2011

технічній базі, а й у нагальній необхідності освоєння нових технологій для підвищення конкурентоспроможності галузі [3, с. 59]. Основною проблемою галузі тваринництва є зменшення обсягу виробництва продукції тваринного походження і поголів'я сільськогосподарських тварин. Так, порівняно з 1990 роком чисельність корів зменшилася в 2,9 рази, а поголів'я свиней скоротилося в 3 рази. На 40% зменшилося чисельність птиці. Найбільших втрат зазнало промислове тваринництво, зокрема поголів'я корів зменшилося в 9,9 рази, свиней – в 5,2, овець – в 23,8 рази. Виробництво м'яса всіх видів, сільськогосподарських тварин у забійній масі зменшилося в 2,3 рази, в тому числі яловичини – в 3,6, свинини – в 2,5, а молока в 2 рази [2].

У 2010 р прийнято проект постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової програми розвитку тваринництва на період до 2015 року". Він передбачає забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом розвитку конкурентоспроможного тваринництва і нарощування його експортного потенціалу на основі концентрації державних ресурсів та коштів на пріоритетних напрямках розвитку галузі, формування ефективної цінової, фінансово-кредитної та бюджетної політики, забезпечення виробництва продуктів харчування тваринного походження в обсягах, які відповідають нормам державної продовольчої безпеки і забезпечують можливість їх експорту: молока – 20 млн. тонн, м'яса у забійній вазі – 4 млн. тонн, яєць – 17 млрд. штук, вовни – 6,84 тис. тонн, а також довести середньорічне споживання на одну особу – молока і молочних продуктів – 380 кг, м'яса і м'ясопродуктів – 80 кг, яєць – 300 штук. Серед основних запропонованих інвестиційних рішень, які передбачені програмою слід виділити наступні: удосконалення механізму здешевлення кредитів, що надаються комерційними банками сільськогосподарським товаровиробникам, зокрема через компенсацію частини відсоткових ставок за кредитами, залученими для капітального будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів і ферм, придбання племінного поголів'я сільськогосподарських тварин, закупівлі обладнання для тваринництва; звільнення від оподаткування податком на додану вартість; відшкодування з державного бюджету сільгоспвиробникам витрат на внесення щорічно органічних добрив на 1 га ріллі згідно визначених нормативів; запровадження придбання племінної худоби та птиці на умовах фінансового лізингу; компенсування частини коштів, витрачених на закупівлю поголів'я худоби, технологічного обладнання, реконструкцію приміщень, пов'язаних із зміною напрямку виробництва [2].

Фінансування заходів програми розвитку буде здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету, кредитів, вітчизняних і зарубіжних інвестицій, власних коштів вітчизняних виробників продукції тваринного походження та інших джерел. Прогнозовані обсяги та джерела фінансування програми розвитку тваринництва до 2015 р., млрд. грн. наведені у табл. 1.

Орієнтовний обсяг фінансування програми, як видно з табл. 1, становить 67,6 млрд. гривень, зокрема за рахунок державного бюджету надійде – 44,8

млрд. грн. фінансової допомоги, близько 10 млрд. грн. – складуть кошти місцевих бюджетів.

Таблиця 1

Прогнозні обсяги та джерела фінансування програми розвитку тваринництва до 2015 р., млрд. грн.*

Джерела фінансування	Обсяг фінансування	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Державний бюджет	44,8	5,9	10,4	8,7	6,4	6,3	4,5
Місцеві бюджети	10,0	2,6	4,0	2,0	1,0	2,0	1,0
Інші джерела	12,8	3,0	4,1	2,3	2,1	1,0	0,3
Всього	67,6	11,5	18,5	13,0	9,5	9,3	5,8

*Джерело: [2]

Близько 12,8 млрд. грн., на реалізацію даного проекту, планується залучити іноземних та внутрішніх приватних інвестицій. Залучені інвестиції за оцінками спеціалістів дозволять створити до 130 тис. додаткових робочих місць в агропродовольчому комплексі. Найбільший обсяг фінансових надходжень передбачений у 2011 р (27,3%). Проте враховуючи складну фінансову ситуацію у державі, заплановані заходи та їх фінансування, яке передбачене програмою розвитку тваринництва можуть бути переглянуті та уточнені. Тому для успішної реалізації запропонованих заходів необхідно акцентувати увагу на створення сприятливих економічних, політичних та правових умов з метою залучення саме іноземного капіталу.

Мацибора Т. В. зазначає, що в умовах дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення подальшого розвитку галузей тваринництва потрібні значні інвестиції. За обмеженості внутрішніх джерел вагомим чинником технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного тваринництва може стати іноземний капітал. Проте обсяги його залучення залишаються незначними, що зумовлено несприятливими політичними, соціально-економічними та екологічними чинниками [4, с. 5]. Іноземний капітал тісно пов'язується із проникненням в країну нових технологій, знань та методів організації виробництва і бізнесу, що часто є одним із основних аргументів на користь більш широкого його залучення [4].

Активізація процесів інвестування нині спостерігається у галузях свинарства й молочного скотарства за рахунок залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів. У ближчі роки слід очікувати підвищення інвестиційної привабливості виробництва цих видів продукції тваринництва, нарощування виробничих потужностей, збільшення обсягів виробництва м'яса і молока, підвищення ефективності галузі тваринництва. Серед пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору свинарство та молочне скотарство визнано ключовими сферами, що потребують реформування [1, с. 62].

За 2010 – 2015 рр. на розвиток виробництва свинини заплановано інвестувати 12,8 млрд. грн., в тому числі понад 3,4 млрд. грн. становитимуть кошти державного та місцевих бюджетів. Державна підтримка в основному

акцентована на здешевленні відсоткових ставок за залучені кредити та використання фінансового лізингу. Понад 4 млрд. грн. запланованих інвестицій повинні надійти із сторони іноземних інвесторів. Більша частка вкладеного капіталу, відповідно до програми розвитку свинарства, запланована на 2012 та 2013 рр. та в сукупності становить понад 6 млрд. 583 млн. грн. Реалізація даного проекту дозволить збільшити поголів'я свиней до 12 млн. голів, відповідно обсяги виробництва свинини зростуть до 1,8 млн. т у живій вазі [5].

Дану позицію поділяють багато вчених-економістів, які вважають, що для підняття вітчизняного тваринництва на новий рівень продуктивності та рентабельності, необхідно зробити доступними і дешевшими середньо-і довготермінові кредити, а ще – забезпечити належну роботу суміжних галузей, зокрема виробництва кормів [7, с. 14].

Значна увага багатьох інвестиційних проектів відводиться розвитку молочного скотарства. Середня окупність вкладених коштів в галузь становить 4-5 років і дозволяє отримувати прибутки від щоденної реалізації молока. Загальна сума капіталовкладень для виконання програми розвитку молочного скотарства з 2008 до 2015 року складає 41,4 млрд. грн., в тому числі з державного бюджету 5,8 млрд. грн. З них: на будівництво додаткових 1,1 млн. скотомісць – 24,2 млрд. грн., закупівлю 176 тис. голів племінних телиць – 1,8 млрд. грн., закупівлю обладнання для тваринництва – 1,1 млрд. грн., закупівлю техніки і механізмів для кормовиробництва – 14,3 млрд. грн. [6].

Передбачається компенсація громадянам витрати на закупівлю установки індивідуального доїння – максимум до 5 тис. гривень за одиницю. Враховуючи те, що середні ціни на доїльні установки типу УІД – 10 становлять близько 6 тис. грн, передбачене бюджетом відшкодування може стати основним стимулюючим важелем на шляху механізації доїльних процесів у господарствах населення, в яких утримується 80% усього поголів'я корів.

Одним із основних завдань програм розвитку галузей тваринництва є використання дієвого механізму стимулювання інноваційної діяльності та притоку інвестицій в тваринницькі галузі з метою оновлення і будівництва нових тваринницьких комплексів, приміщень, сучасного технологічного обладнання, закупівлі племінного поголів'я худоби та птиці в рамках цільових програм та проектів[2]. Проте реалізація інноваційних проектів у тваринництві потребує значних капітальних вкладень. За оцінками експертів у світі є близько десяти трильйонів доларів незадіяних банківських ресурсів, які можуть бути вкладені в розвиток багатьох перспективних галузей. Якщо вітчизняне тваринництво стане більш інвестиційно привабливим, значна частина цих коштів буде основою для ефективного інноваційного розвитку перспективних галузей тваринництва, зокрема виробництва свинини.

Залучення інвестицій у розвиток тваринництва та підвищення його привабливості можливе за умови забезпечення беззбитковості виробництва продукції галузі в господарствах усіх форм власності та господарювання [1,с. 66].

Висновки. Обсяг інвестицій в тваринництво як перспективну галузь АПК впродовж останніх років зростає, проте все ще залишається на низькому рівні. У 2009 р. Кабінетом міністрів схвалено концепцію державної цільової економічної програми розвитку тваринництва у якій передбачається інвестиційне забезпечення в сумі 67,6 млрд грн. до 2015 р. Аналогічні програми ухвалені по окремих галузях тваринництва, зокрема молочного скотарства та свинарства, на розвиток яких планується інвестувати 41,4 та 12,8 млрд грн. відповідно. Реалізація запропонованих цільових програм дозволить підняти сучасний стан функціонування більшості сільськогосподарських підприємств виробників тваринницької продукції на вищий ефективніший рівень, який оснований на інноваційній концепції розвитку.

Література

1. Кожем'якіна М.Ю. Оцінка інвестиційних процесів у тваринництві // Економіка АПК – 2010. – №9. – с. 60-66.
2. Концепція державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?8944>
3. Лупенко Ю.О., Лупенко Є.І. Інвестування розвитку сільського господарства // Економіка АПК – 2008. – №12. ст 59.
4. Мацибора Т. В. Іноземні інвестиції в АПК України: монографія. – К., 2008. – 184 с.
5. Наказ від 17.09.2010 N 569/72 “Про затвердження Програми розвитку свинарства на період до 2015 року”. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN59862.html
6. Наказ від 10.12.2007 N 886/12 “Про затвердження галузевої Програми розвитку молочного скотарства України до 2015 року” [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_b5/pg_gswbxt.htm
7. Семчик В.І. Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові аспекти: монографія. – К., 2008. – 251 с.

Summary

Maxym V.L., PhD student

L'viv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

INVESTMENT PROVIDING OF DEVELOPMENT OF PRODUCTION OF STOCK-RAISING GOODS IS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the article the state and prospects of the investment providing of development of production of stock-raising goods are considered the measures of investment policy of the government having a special purpose programs of development of stock-raising and separate subindustries are analysed in the agricultural enterprises of Ukraine, in particular for the agricultural producers of pork and products of the cattle breeding.

Keywords: *investments, investment activity, stock-raising, agricultural enterprises.*

Стаття надійшла до редакції 5.04.2011

УДК:631.162:657.244

Минів Р.М., к.е.н., доцент, **Батюк О.Я.**, асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького
Львівський національний аграрний університет*

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Вивчено особливості кредитування підприємств АПК та запропоновано шляхи фінансово-економічного забезпечення АПК відповідно до технологічних потреб

Ключові слова: кредитування, підприємства АПК, кредити, банки.

Постановка проблеми. Державна підтримка сільського господарства здійснювалась і продовжує здійснюватись у багатьох країнах за допомогою спеціальних кредитних програм, причому цей інструмент особливо поширений в країнах, що розвиваються, хоча його використовують і у високорозвинутих країнах. Найчастіше подібні програми полягають у застосуванні знижених (пільгових) відсоткових ставок, впровадженні відстрочення сплати відсотків і тіла кредиту, створенні гарантійних установ, урядових агенцій, аграрних банків, а також банків розвитку і підтримки тощо [2].

Незважаючи на те, що в Україні протягом останніх років з Державного бюджету направлені чималі кошти для фінансової підтримки аграріїв, значних позитивних зрушень в агропромисловому комплексі не відбулося.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам кредитування підприємств АПК присвячені праці багатьох вчених: Алексійчука В.М., Дем'яненка М.Я., Саблука П.Т., Черевка Г.В. та ін. однак ситуація, яка склалася в сільському господарстві України свідчить про те, що кредитування ще не відіграє належної ролі в фінансуванні сільськогосподарських підприємств, тому потребує подальшого вивчення й удосконалення.

Мета статті. Вивчення особливостей кредитування підприємств АПК на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. За даними Національного банку України (НБУ), на 1 січня 2011 року було зареєстровано 194 банки, з яких 176 мали ліцензію на здійснення банківських операцій. На початку 2011 року функціонувало п'ять банків із державною часткою власності (в тому числі два – з 100%-ною: ВАТ “Державний ощадний банк України” та ВАТ “Український експортно-імпорتنний банк України”). Здавалося б, існує інституційне підґрунтя для підтримки агропромислового комплексу, проте жоден із цих банків не спеціалізується на обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників. До того ж, окремі умови для функціонування банків зі спеціалізацією на обслуговуванні АПК наразі відсутні.

Важливим джерелом зовнішнього фінансування для господарств є прямі інвестиції, у тому числі іноземні, та вертикальна інтеграція. Вони можуть покращити фінансову ситуацію підприємств з обмеженими фінансовими ресурсами, а також полегшити процес санації МБО-господарств. Зауважимо, що погіршення умов кредитування в Україні останнім часом, викликане впливом фондової кризи, може бути врівноважене входженням на український ринок оренди землі великих іноземних інвесторів. Однак прямим інвестиціям у аграрному секторі традиційно стоять на перешкоді складні бюрократичні процедури, повільна реформа ринку землі, недосконалі цінові механізми на ринках сільськогосподарської продукції і пов'язані з цим економічні ризики. На думку радника президента УКАБ (Український клуб аграрного бізнесу) з питань фінансування АПК Наталії Зінич, фінансовий та галузевий розвиток сільського господарства наразі прямо залежить від рівня макроекономічної стабільності та розвитку інституційного середовища в Україні [3].

Аналіз пасивів банківської системи України за 2004-2009 роки свідчить про негативний вплив прояву фінансової кризи на ресурси банку. На початку другого кварталу 2010 року почали проявлятися ознаки відновлення довіри населення до вітчизняних банків шляхом збільшення грошових залишків громадян на депозитних рахунках. За підсумками року, приріст депозитів населення становив майже 40 млрд. гривень.

У 2010 році зупинилось падіння обсягів кредитних портфельів банків, насамперед, у корпоративному сегменті (за кредитами фізичним особам портфель продовжував знижуватись). У цілому обсяг кредитного портфелю за рік збільшився на 7,9%, або на 37,9 млрд. грн. при цьому залишки за кредитами, наданими на кінець грудня 2010 року, становили 732,8 млрд. гривень.

Таблиця 1

Обсяги наданих кредитів протягом періоду та залишки кредитів

Показник	Надані кредити за 12 місяців кумулятивно, млрд. грн.		Залишки на кінець грудня, млрд. грн.	
	2009	2010	2009	2010
Надані кредити, всього	810,3	1112,5	723,3	732,8
В т.ч. фінансові корпораціям, з них	750,5	1034,5	482,2	501,1
Сільське господарство	25,3	35,2	26,0	26,5
Промисловість	238,0	345,4	123,8	147,1
Будівництво	19,4	28,5	41,7	43,2
Торгівля	382,4	524,5	165,7	174,5

Джерело: статистичний випуск НБУ

У 2010 році кредити залучали 2238 підприємств АПК, крім того, спостерігалися помітні позитивні зрушення в обсягах кредитування суб'єктів аграрного сектору. За даними департаменту фінансів Мінагропрому України, у

2010 році підприємствами агропромислового комплексу було отримано кредитів на суму 10,1 млрд. грн., що на 74% більше порівняно з відповідним періодом минулого року. серед залучених коштів короткострокові (до 12 місяців) кредити становили 7 млрд. грн. або 70% усіх кредитів, середньострокові (до 36 місяців) – 1,4 млрд. довгострокові (до 60 місяців) – 1,7 млрд. грн.

Кредитування агропідприємств у 2006-2010 роках здійснювали понад 110 комерційних банків та кредитних спілок, серед них лідерами за обсягами кредитування були: ТОВ КБ “Фінансова ініціатива”, ВАТ “Райффайзен Банк Аваль”, ВАТ “Державний експортно-імпорتنний банк” (Укресімбанк); за кількістю позичальників – ВАТ “Райффайзен Банк Аваль”, ЗАТ АКБ “Промислово-інвестиційний банк” (Промінвестбанк), ВАТ “Державний ощадний банк України” (Ощадбанк). Зазначимо, що всі визначені установи входять до низки найбільших банків України.

Динаміка залучення кредитних коштів підприємствами АПК, млрд грн

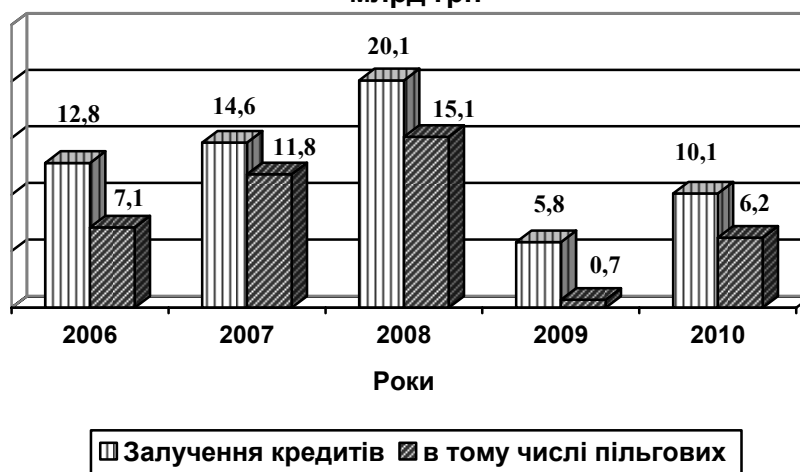

Рис.1 Динаміка залучення кредитних коштів підприємствами АПК, млрд. грн.

Незважаючи на обсяги банківських кредитів, ставки користування аграрними підприємствами запозиченими коштами зберігалися на високому рівні у 2009-2010 роках вони коливалися в межах 16-36%. За даними НБУ, у грудні 2010 року середньозважена ставка за кредитами, наданими у сільське господарство, мисливство та лісове господарство, становила 14,9% за середньої ставки 14% річних.

На думку О. Кравцова – директора департаменту фінансів Міністерства аграрної політики та продовольства України сьогодні кредитування підприємств агропромислового комплексу має нецивілізований характер[3]. Це пояснюється:

- відсутністю ринку земель сільськогосподарського призначення, що неуможливорює кредитування під заставу землі;

- відсутністю ринку страхування сільськогосподарської продукції;
- завищеною вартістю застави для підприємств АПК (співвідношення обсягу кредитів до вартості застави – 12,5-3);
- небажанням банків брати в заставу майбутній урожай;
- завищеними процентними ставками банківських кредитів.

За даними Національного банку України, у 2010 році середньозважена процентна ставка в річному обчисленні за кредитами, залученими в економіку, становила 14%. Водночас: незважаючи на зниження облікової ставки НБУ до рівня 7,75%, процентні ставки за кредитами підприємств АПК становили в середньому 25,4% річних. Як наслідок, зростає рівень прострочених кредитів підприємств АПК, тобто виникає потреба в їхній пролонгації. Станом на 1 лютого 2011 року обсяги прострочених кредитів становили 7,1 млрд. грн., що відповідає 12,3% обсягу кредитів, залучених в АПК.

За прогнозами регіонів, загальна потреба в коштах для здійснення комплексу весняно-польових робіт у 2011 році становитиме 26,1 млрд. грн. або 1,18 тис. грн. у розрахунку на один гектар ріллі. Проте за умови дотримання науково обґрунтованих технологій висівання та вирощування сільськогосподарських культур, потреба в коштах становитиме до 77,4 млрд. грн. або 3,5 тис. грн./гектара.

На середину березня сільськогосподарські підприємства мали 17 млрд. грн. власних коштів або 22% до потреби. Дефіцит коштів може бути покритий лише за рахунок банківських кредитів. Проте підприємствами АПК було фактично залучено 1,5 млрд. гривень.

Постановою Кабінету Міністрів України за № 794 від 11 серпня 2010 року затверджено “Порядок використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду для здійснення фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів” [6]. Згідно з цим порядком, компенсація надавалася позивальникам за кредитами (коротко-, середньо- та довгостроковими) у національній валюті у розмірів подвійної ставки Національного банку України, що діяла в період нарахування відсотків за користування кредитами, та в іноземній валюті – у розмірі 10% річних, алоє не вище за розміри, передбачені кредитними договорами. Сільськогосподарським підприємствам надавалися позики для покриття виробничих витрат із закупівлі паливно-мастильних матеріалів, насіння, мінеральних добрив вітчизняного виробництва, засобів захисту рослин, кормів, ветеринарних препаратів, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, яєць для інкубації, обладнання, запасних частин, оплати послуг за використані ремонтні роботи та енергоносії.

Компенсація надавалася на конкурсній основі підприємствам АПК, які залучали кредити за умови рівних відсотків за користування кредитами та додатково укладеними договорами, предметом яких є надання банками послуг (розрахункове обслуговування кредиту, розгляд кредитного проекту, управління кредитами, консультаційні послуги), у національній валюті – до 25% річних, в іноземній – до 16% річних. З метою визначення переліку підприємств АПК для отримання права на компенсацію за кредитами утворювали конкурсні комісії.

Державним бюджетом на 2010 рік видатки Стабілізаційного фонду передбачалися в обсязі 1643,1 млн. грн. для фінансування десяти програм підтримки розвитку підприємств агропромислового комплексу. Фактично були прийняті рішення (Розпорядження № 1833-р від 15.09.2010 року) про виділення для аграрного сектору 881,4 млн. грн., зокрема на здійснення фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів – 621,6 млн. грн., із яких регіонам перераховано 473,4 млн. гривень.

З метою покращення умов кредитування Мінагропрод підготував зміни до Порядку використання коштів Стабілізаційного фонду для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів [8].

Названий проект змін до Порядку передбачає:

- надання можливості підприємствам агропромислового комплексу отримувати компенсацію за перехідними короткостроковими кредитами, використаними для покриття виробничих витрат;

- надання можливості хлібопекарським підприємствам отримувати компенсацію за середньостроковими кредитами, використаними для закупівлі зерна та борошна для виробництва хліба та хлібобулочних виробів;

- надання можливості підприємствам агропромислового комплексу отримувати компенсацію за довгостроковими кредитами, залученими у 2009-му та поточному роках, для покриття витрат, пов'язаних із будівництвом виробничих приміщень, потрібних для виробництва продукції тваринництва і птахівництва, сховищ для зберігання зерна, олії, овочів та фруктів, у розмірі 90% відсоткової ставки;

- надання можливості отримувати компенсацію за кредитами, залученими у 2009-2010 роках в іноземній валюті для закупівлі техніки й обладнання іноземного виробництва, лише в разі наявності у позичальниками зовнішньоекономічного договору.

У 2011 році банки збільшили кредитування вітчизняного агропромислового комплексу на половину – принаймні такі підрахунки профільного міністерства.

У Міністерстві аграрної політики та продовольства України зазначають – на середину грудня підприємства АПК змогли залучити майже 9 млрд. гривень кредитів, лівова частка позик – короткострокові.

Позичали в банках цього року дві тисячі компаній за ставками від 6% до майже 40% річних. Тим часом обсяг пільгових кредитів, залучених протягом трьох попередніх років, за якими аграрні підприємства змогли отримати компенсацію 2010-го склав лише трохи більше мільярда [4].

Для розбудови інфраструктури аграрного ринку потрібно 180 млрд. грн. на найближчі 4-5 років. Водночас основні засоби виробництва потребують капіталовкладень доля оновлення на суму 250 млрд. грн. на такий же період. Крім того, для забезпечення нормальної роботи галузі тваринництва потрібно 43 млрд. грн. у рік, рослинництва – 57 млрд. грн. у рік.

Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило принципово нову систему кредитування галузі сільського господарства під іпотеку землі. Це дозволить залучити додаткові інвестиції в аграрний сектор,

привести його фінансове забезпечення у відповідність до технологічних потреб [5].

Крім іпотеки землі як основної застави для отримання кредиту, нова система передбачає створення державного земельного фонду яке інституту контролю за обігом земель і управління землями державної власності. Також Мінагропрод пропонує створити Державний земельний іпотечно-інвестиційний банк та ввести обов'язкове страхування сільськогосподарської продукції.

Селяни, які не бажають займатися сільськогосподарською діяльністю, зможуть продати свою землю за реальними цінами, одержавши в такий спосіб початковий капітал для підприємства. Також нова схема кредитування передбачає введення пільгового кредитування (до 10% річних) через спеціалізований банк.

Для залучення додаткових інвестицій в АПК шляхом нової системи кредитування необхідна чітка співпраця всіх органів влади. Зокрема, питання реформування законодавчої бази на сьогодні є ключовим.

Висновок. Отже, стратегічними напрямками реформування сільського господарства у 2011 році повинна стати розробка з приведення фінансово-економічного забезпечення АПК у відповідність до технологічних потреб. На нашу думку особливу увагу необхідно звернути на фінансово-економічний розвиток сільської громади, зокрема, з урахування можливої застави земельних ділянок. При цьому земля повинна продаватися виключно фізичним особам і тільки громадянам України.

Література

1. Маслак Н.Тонкощі кредитування підприємств АПК / Н. Маслак // Пропозиція. – 2011. - №4. – С. 34-39.
2. Черевко Г. В. Система кредитування фермерства у США / Г. В. Черевко, М. С. Ващик // Фінанси України. – 2008. - №7. – С. 102.
3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://agribusiness.kiev.ua/uk/press/3655/>
4. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://ukrvideo.com/economy/n/banki_kredituvannya_apk_na_polovinu/
5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.auv.com.ua/index.php?option=com_cjntent&view=article&id=285:-I-r&catid=60:2009-05-06-18-58-11&Itemid=100
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://ukr.buhgalter.com.ua/news/details/5910/>
7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=794-2010-%EF>
8. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://minagro.go.ua/page/126>

Стаття надійшла до редакції 5.04.2011

УДК 341.258:338.45

Музика Т.П., асистент, здобувач ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ СКЛАДОВІ В АГРОПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУРАХ**

Розглядається місце і роль економічної безпеки нових організаційно-правових структур агропідприємницької діяльності у системі національної безпеки, пропонується формувати систему економічної безпеки агропідприємницьких структур, механізм якої включав би державну і недержавну складові.

Ключові слова: економічна безпека, структура економічної безпеки, агропідприємницька діяльність, регіон, національні інтереси.

Постановка проблеми. Економічну безпеку потрібно досліджувати різнобічно, під кутом зору різнобічних методологічних засад, вибираючи необхідні предмети дослідження. Витиснення натурального господарства ринковими відносинами і зародження держави призвело до виникнення потреби захисту інтересів усіх економічних суб'єктів, зокрема нових організаційно – правових агропідприємницьких структур створених в процесі трансформації колгоспів та радгоспів до ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам національної економічної безпеки держави та економічної безпеки підприємств присвячена значна кількість наукових праць, зокрема наукові роботи О. Влосюка, В. Предборського, А. Сухурокова, В. Мунтіяна, П. Пригунова, В. Крутова, В. Франчука, Л. Шемесва та ін.. Проте серед досліджень, особливо серед українських, не сформовано єдиної теоретичної і методологічно обґрунтованої точки зору щодо сутності та економічної безпеки як держави, так і підприємств. Зокрема не досліджено питання економічної безпеки створених нових організаційно – правових агропідприємницьких структур в аграрному секторі України.

Мета дослідження полягає у вивченні ролі економічної безпеки нових організаційно – правових структур (особистих сільських господарств – ОСГ, фермерських господарств –ФГ, акціонерних та товариств з обмеженою відповідальністю – ТзОВ, агрохолдингів та інших агропідприємницьких суб'єктів господарювання) у системі національної економічної безпеки та розробці і теоретичному обґрунтуванні механізму функціонування системи економічної безпеки агропідприємницьких структур яка б передбачила недержавну і державну складові.

Виклад основного матеріалу. Глобальні продовольча криза 2007/2008 та фінансова криза 2008/2009 років підтвердили високу регіональну

нерівномірність і проблематичність розвитку економіки, економічної безпеки національного господарства та продовольчого забезпечення населення. Для дослідження ролі економічної безпеки, агропідприємницьких структур у системі національної економічної безпеки та механізмів її взаємодії. Якщо економіка не розвивається, то в неї різко скорочується можливість виживання та пристосування до внутрішніх та зовнішніх загроз. Стійкість економіки відображає міць і надійність її елементів. Чим стійкіша економічна система, тим життєздатніша економіка. Порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами економічної системи призводить до її дестабілізації і сигналом переходу економіки від безпечного стану до небезпечного.

Є два підходи до розуміння структури сутності і змісту категорії «безпека». Перший передбачає, що безпека включає в себе ряд елементів: економічна незалежність, економічна стабільність, економічне розширене виробництво, самодостатність, стійкість і розвиток. Але більшість дослідників вважають, що найважливішими функціями життєдіяльності соціально – економічної системи є розвиток і безпека.

Функції розвитку і безпеки та їх природу, на нашу думку, найкраще розкриває В.Франчук, він вважає основними структурними елементами, які найповніше розкривають сутність та змістовну природу:

1. Функції розвитку.

А. Економічна незалежність (наявність необхідних ресурсів та можливостей, які дозволяють власнику або суб'єкту управління вести рівноправні ділові стосунки);

Б. Економічне розширене відтворення (наявність необхідних кількісних і якісних перетворень які забезпечують реалізацію економічних інтересів).

2. Функції економічної безпеки.

А. Самодостатність (наявність необхідних ресурсів та можливостей їх застосування як мінімум на рівні, достатньому для забезпечення реалізації функції розвитку);

Б. Стійкість (наявність необхідних умов, гарантій та системних зв'язків, між елементами як мінімум на рівні, достатньому для забезпечення реалізації функції розвитку).

Функція розвитку, результатами якої є: значна частка у ВВП, наповнення державного бюджету, формування конкурентоздатної економіки держави, юридичних і фізичних осіб, участь у соціальних програмах держави. Функція безпеки протидіяти різним загрозам, пов'язаним з недоліками корпоративного управління, корупцією, недосконалістю чинного законодавства, державного управління тощо.

Національна безпека будь якої держави, охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства і забезпечується не тільки завдяки зусиллям державних органів і недержавних інституцій. Такий підхід практикується в усіх економічно розвинутих країнах. З урахуванням того, що інтеграційний розвиток України у напрямі європейських та світових організацій вимагає нових підходів до створення безпеки, окрему увагу необхідно присвятити розвитку

міжнародного співробітництва з провідними зарубіжними організаціями в сфері безпеки. Враховуючи приєднання України до СОТ та наступну економічну інтеграцію з країнами ЄС, має відбутися процес структуризації і упорядкування ринку послуг безпеки в Україні, а також приведення стандартів його функціонування до європейських.

Для прикладу, в країнах Європи, Північної Америки, Океанії основними суб'єктами господарювання і інвесторами в сільському господарстві були і залишаються фермерські господарства. Вкласти кошти в сільське господарство, приміром, США «сторонні фірми», в тому числі іноземні, можуть лише на основі асоційованого членства без права управління, у Франції – шляхом об'єднання з фермером для спільного виробництва продукції, регульовано спеціальним законодавчим актом.

Однією з основних складових синергічно – інноваційної моделі розвитку світового аграрного сектору є кооперативний підхід. Позитивними рисами обслуговуючої кооперації визначено: одержання прибутків товаровиробниками не лише від сільськогосподарського виробництва, а й від подальших стадій формування доданої вартості, розподілу ризиків, контроль каналів постачання матеріально – технічних ресурсів та збут своєї продукції. Однак кооперативи можуть виникнути лише за умови виникнення у самих учасників кооперації бажання здійснювати відповідні організаційні заходи, а державні органи здатні лише посприяти цьому процесу шляхом створення відповідних умов на законодавчому рівні. Основне це забезпечити формування рівноцінних з іншими галузями умов відтворення в усіх господарствах, незалежно від розмірів та їх інтеграції для підвищення продуктивності праці, здешевлення виробництва і зростання конкурентоспроможності кінцевого продукту[1,2,3].

В Україні сільськогосподарський підприємець, на думку багатьох вчених аграрників, має бути вихований заново і першочерговим завданням у цьому має бути сприйнятливність до інновацій та трансформаційної політики по відношенню до світового сільськогосподарського ринку. Але представники вітчизняного сільськогосподарського лобі, переконуючи суспільство, що вони орієнтуються на практику ведення сільського господарства в розвинутих країнах насправді діють в абсолютно протилежному напрямі. Громадськості постійно нав'язується думка, що ефективним є лише великотоварне виробництво, забезпечити яке може лише великий бізнес на великих площах. Така політика держави по підтримці створення надвеликих корпоративних структур, на думку багатьох дослідників, впливає не лише на аграрний сектор, але й на соціально – економічний розвиток держави. Цим самим провокуючи погіршення соціально – економічного положення переважної більшості сільського населення, зменшення робочих місць, декапіталізації малих та середніх організаційно – правових структур на селі. А це обмежує подолання бідності сільського населення, яке сьогодні вже охопило близько 40% сільського населення та загрожує економічній безпеці держави.

Окрім цього, високий рівень тінізації економіки та корупції в Україні сприяє криміналізації економіки. Внаслідок чого ефективно працюючі підприємства є об'єктом інтересів кримінальних і тіньових структур. Низький

рівень доходів та плінність працівників, знижує їх відповідальність і підвищує ймовірність продажу секретів організації та вчинення інших правопорушень. Таким чином, у процесі діяльності агропідприємницької структури виникають різні за походженням, характером та впливом загрози. [1]

У випадку здійснення тієї чи іншої загрози втрати можуть бути моральними і матеріальними. За наслідками - від таких, що обмежують діяльність, аж до виникнення економічної небезпеки, в тому числі кінцевої її стадії - припинення існування організації. Тому сьогодні безпека є об'єктивною потребою і найдорожчою цінністю як для людей так і для організацій. Тобто стан безпеки організації можна визначити через відповідні критерії і показники (індикатори). Вони сигналізують, з одного боку про зону безпеки, а з іншого – про розвиток небезпеки внаслідок реалізації загрози. Безпека як функція (діяльність) організації передбачає виконання суб'єктами і силами безпеки конкретних видів діяльності, спрямованих на протидію тобто попередження і припинення дії загроз, а також забезпечення реалізації економічних інтересів.

Отже економічна безпека організації – це її стан в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію економічних інтересів. Основний зміст економічної безпеки організації полягає у тому, щоб протидіяти через загальні і спеціальні заходи загрозам і сприяти реалізації її економічних інтересів. Ці заходи реалізуються в усіх напрямках і видах діяльності організації: виробництві, фінансовій, кадровій, маркетинговій та інших сферах.

Основною метою загальних заходів безпеки є попередження виникнення можливих загроз і їх здійснення шляхом розробки та дотримання так званих нормативів безпеки, починаючи з режиму і закінчуючи регламентацією і мотивацією поведінки працівників організації. У розробці і виконанні загальних заходів з економічної безпеки участь беруть керівники різних рівнів управління та структурних підрозділів, управлінці та рядові працівники, яким це передбачено у посадових обов'язках, або є складовою їх роботи, але не є їх основною діяльністю. Реалізацією спеціальних заходів з безпеки займаються працівники, в яких це є предметом діяльності і основною роботою. Завдяки такій діяльності стан основних показників діяльності організації утримується на безпечному рівні, тобто не нижче граничних значень. [5]

Таким чином, основними завданнями моделі взаємодії держави і суспільства в напрямі захисту вітчизняного агропідприємництва, як важливого сектора економіки України та важливого сегмента національної безпеки в контексті продовольчої безпеки населення України є:

- створення реальних механізмів взаємодії ринкової влади з громадськими організаціями, які відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» є суб'єктами забезпечення такої безпеки;
- участь державної влади у регулюванні недержавної системи безпеки;

- організації системи комплексного захисту агропідприємницьких форм, як одних з основних бюджетоутворюючих структур;
- створення системи професійної підготовки фахівців до діяльності в недержавному секторі безпеки та ін..

Висновки. Проведені наукові дослідження показують, що діяльність нових організаційно – правових форм агропідприємницької діяльності суттєво впливає на економіку, продовольче забезпечення населення України, а відтак і на її економічну безпеку. Отже, одним із національних інтересів має бути створення відповідних умов для розвитку нових форм агропідприємницької діяльності в аграрному секторі економіки та національному господарстві України. Це можливо за умови формування ефективної системи економічної безпеки всіх форм агропідприємницької діяльності, у механізмі якої мають бути державна і недержавна складові.

Література

1. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [Монографія] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І.Черняк – Харків ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240с.
2. Кваша С.М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС // Економіка АПК, 2008, - №11. С. – 144 – 147.
3. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських регіонів: проблеми і перспективи. //Економіка АПК, 2010. – №11. С. – 129 – 136.
4. Музика Т.П. Соціально – правова та економічна суть підприємницької діяльності та її роль і значення в розвитку агропромислового виробництва. //Збірник наукових праць ТДАТУ, 2010. С -351 – 355.
5. Франчук В.І. Економічна безпека акціонерних товариств в системі національної безпеки України. Збірник наукових праць ЛДУВСУ, 2010. – С. 43 – 53.

Summary

Muzyka T.P.

Lviv National University of Veterinary Medicine and biotechnologies named after S.Z.Gzhitskij

ECONOMIC SECURITY AND

ITS COMPONENTS IN AGRO BUSINESS STRUCTURES

The place and role of economic security of new organization agro business in the national security system, proposed to form the system of economic security agro businesses, which would include public and private components.

Keywords: *economic security, economic security structure, agro business activity, region, national interests.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011

УДК 005.3(075.8)

Пенцак Т.Г., к.е.н., Батюк Б.Б., к.е.н., доцент ©*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЦІЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК КРИТЕРІЇ
ДЛЯ РОЗРОБКИ І ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ**

У статті розглянуто основні цілі підприємства, необхідні для розробки і прийняття управлінських рішень. Виділено соціально-психологічні критерії прийняття рішень для постановки цілей підприємства. Проаналізовано рівні цілей підприємства, визначена ієрархія побудови критеріїв та їх поєднання для раціонального прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: керівник, підприємство, управлінські рішення, критерії прийняття рішення, соціально-психологічні критерії, цілі підприємства, ієрархія цілей, ефективність керівництва.

Постановка проблеми. Крім об'єктивних факторів, а саме рівня розвитку виробничих сил, характеру існуючих виробничих відносин, організації праці, рівня кваліфікації, матеріального та морального стимулювання на трудову активність людей впливають суб'єктивні фактори: соціальна та психологічна структура трудового колективу, взаємовідносини людей, ціннісні установки, орієнтація працівників, індивідуальне ставлення до роботи, розуміння змісту та значення своєї праці, а також особистий настрій, бажання. Все це підвищує значення соціально-психологічних методів управління. Активізація різних соціально-психологічних якостей трудового колективу сприяє ефективній реалізації потенціалу кожного з виконавців, що веде, в свою чергу, до реалізації цілей підприємства та досягнення найкращого результату господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Критерії прийняття управлінських рішень та психологію управління досліджують і вивчають з середини 50-х років двадцятого століття. Значних досягнень в цій галузі досягли: К.-Г. Юнг, Б.Карлоф, Д.Карнегі, Д. Бодді, М. Вудкок, Д.Френсіс, Р.Пейтон, О.Г.Молл, Ю.Красовський. Останні наукові роботи за тематикою даного наукового дослідження публікували такі українські вчені: А.П. Бовтрук, В.О. Василенко, В.Ф. Воскобійник, В.Г. Крисько, Л.М. Карамушка, В.С. Сухарський.

Мета статті. Визначити основні цілі підприємства та їх поєднання з соціально-психологічними цілями колективу підприємства для встановлення критеріїв щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка організація в основі та на початку своєї діяльності встановлює конкретні цілі. В загальному існує два типи цілей з тієї точки зору, який період часу потрібен для їх досягнення. Це довгострокові

та короткострокові цілі. В принципі, в основі розділу цілей на ці два типи лежить часовий період, пов'язаний з тривалістю виробничого циклу. Цілі, досягнення яких припускається до кінця виробничого циклу, - довгострокові цілі. Звідси виходить, що в різних галузях повинні бути різні часові проміжки для короткострокових та довгострокових цілей. Однак на практиці звичайно короткостроковими вважаються цілі, які досягаються на протязі одного року, і відповідно довгострокові цілі досягаються через два-три роки.

В залежності від поставлених перед організацією цілей виробляються певні критерії для прийняття управлінських рішень. Тобто, будь-яке рішення керівника чи керівництва повинно сприяти досягненню цілей підприємства. Отже, так як цілі підприємства поділяються на короткострокові та довгострокові – відповідно критерії прийняття рішень можна умовно поділити на короткострокові та довгострокові.

Визначення критеріїв вимагається для кожного ключового результату, який менеджери вважають важливим для досягнення успіху. Існують два типа ключових критеріїв: ті, які відносяться до фінансової діяльності, і ті, які відносяться до показників стратегічної діяльності компанії.

В залежності від специфіки галузі, особливостей становища середовища, характеру та змісту місії в кожній організації встановлюються свої особисті критерії, особливі як по набору параметрів організації (бажане становище яких виступає у вигляді загальних цілей організації), так й по кількісній оцінці цих параметрів. Однак, невідлячись на ситуаційність у виборі цілей, виділяють чотири сфери, стосовно до яких організації встановлюють свої критерії, виходячи з своїх інтересів. Цими областями являються:

- доходи організації;
- робота з клієнтами;
- потреби і добробут співробітників;
- соціальна відповідальність.

Найбільш поширеними напрямками, по яким в ділових організаціях встановлюються критерії прийняття рішень, являються наступні: прибутковість, положення на ринку, продуктивність, фінансові ресурси, потужності організації, розробка, виробництво продукту та оновлення технології, зміни в організації та управлінні, людські ресурси, робота з покупцями, надання допомоги суспільству.

Крім цього, в кожному підприємстві складається ієрархія цілей. Особливість ієрархічної побудови цілей в організації полягає в тому, що, по-перше, цілі більш високого рівня завжди носять більш широкий характер і мають більш довгостроковий інтервал досягнення. По-друге, цілі низького рівня виступають свого роду засобами для досягнення цілей високого рівня. Ієрархія цілей в організації відіграє дуже важливу роль, так як вона встановлює структуру організації та забезпечує орієнтацію діяльності усіх підрозділів організації на досягнення цілей верхнього рівня. Якщо ієрархія цілей побудована правильно, то кожний підрозділ, в процесі досягнення своїх цілей,

вносить необхідний внесок в діяльність організації по досягненню цілей організації в цілому.

Але, слід не забувати, що кожний підрозділ підприємства, це, перш за все колектив працівників. І кожен з працівників має своє особисті цілі та критерії щодо виконання наказів чи вимог керівництва. Тобто, для підприємства є важливим поєднати свої цілі з цілями своїх працівників, тобто, встановити загальні для всіх критерії. Тобто, в даному випадку йде мова про соціально-психологічні критерії зацікавленості працівників в досягненні цілей підприємства.

Найважливішими критеріями в цьому випадку є цілі росту організації. Дані цілі відображують співвідношення темпу зміни об'єму продаж та прибутку організації, як наслідок, збільшення заробітних плат та сприяння кар'єрному росту працівників.

Визначення критеріїв вимагається для кожного ключового результату, який менеджери вважають важливим для досягнення успіху. Існують два типа ключових критеріїв: ті, які відносяться до фінансової діяльності, і ті, які відносяться до показників стратегічної діяльності компанії. Досягнення потрібних фінансових показників є основою підтримання і покращення становища підприємства на ринку в довгостроковій перспективі. Особливі види фінансових і стратегічних цілей наведені нижче.

Фінансові цілі

- більш швидкий зріст доходів
- більш швидкий зріст грошових надходжень
- більш високі дивіденди
- більш широкі границі отримання прибутку
- збільшення прибутку на вкладений капітал
- підвищення надійності облігацій і ставок по кредитам
- збільшення припливу грошових засобів
- підвищення ціни акцій
- визнання міцного фінансового положення фірми
- більш диверсифікована база для отримання прибутку
- стабільний прибуток в періоди економічних спадів

Стратегічні цілі

- збільшення частки ринку
- більш високе й надійне положення в галузі
- підвищення якості продукції
- зниження витрат виробництва у порівнянні з основними конкурентами
- розширення і покращення номенклатури продукції
- підвищення репутації компанії серед клієнтів
- покращення обслуговування клієнтів
- визнання компанії лідером в області технологій та інновацій
- підвищення конкурентноздатності на міжнародних ринках
- збільшення можливостей зросту
- повне задоволення запитів клієнтів

Керівники аграрних підприємств часто зосереджують свою увагу на короткострокових фінансових показниках, незважаючи на довгострокову перспективу й освоєння нових ринків. Це особливо характерно для ситуацій, коли у підприємства низькі фінансові показники. Якщо підприємство досягло добрих фінансових результатів, достатніх для того, щоб пережити фінансову кризу, важливість вирішення задач по зміцненню конкурентних позицій фірми в довгостроковій перспективі перевищує необхідність збільшення в короткостроковій перспективі фінансових показників. Підприємство, яке постійно упускає можливості зміцнення своїх конкурентних позицій в довгостроковій перспективі (замість цього роблячи вибір на користь негайного покращення фінансових показників), ризикує підірвати свою конкурентоздатність, позбавляючись рушійної сили на ринку, загубити здатність протистояти своїм більш наполегливим конкурентам. Ризик особливо великий, коли конкуренти підприємства націлені на зростання й надають велике значення досягненню лідерства в галузі в довгостроковій перспективі, ніж поточним прибуткам. Підприємства-конкуренти, які підуть на більш низькі ціни й прибутки в довгостроковій перспективі заради щорічного збільшення частки ринку, можуть з часом зайняти на ринку провідні позиції за рахунок підприємств, які більш зайняті своїми прибутками в короткостроковій перспективі.

Хоча, в побудові ієрархії критеріїв необхідно звертати увагу як довгостроковим, так і короткостроковим цілям. Довгострокові цілі служать вирішенню двох завдань. По-перше, планування виробничих показників на кілька років вперед дає уяву про те, які заходи необхідно вжити зараз, щоб досягнути запланованих на довгострокову перспективу показників. Крім того, підприємство не може очікувати закінчення поточного періоду, щоб почати завойовувати конкурентоздатну ринкову позицію, яку воно хоче зайняти в наступному періоді. По-друге, чітко визначені цілі на довгострокову перспективу будуть спонукати менеджерів зважувати вплив сьогоднішніх рішень на довгострокові показники. Без оцінки впливу сьогоднішніх дій на досягнення запланованих показників цілком природнім для людини буде прийняття рішень на основі того, що потрібно робити в даний момент часу і не турбуватися про майбутнє. Проблема, яка впливає із недалекоглядності рішень, в тому, що вони ставлять під удар позиції підприємства в довгостроковій перспективі.

Короткострокові цілі докладно пояснюють результати, які потрібно досягти в близькому майбутньому. Вони визначають як швидкість, з якою підприємство буде розвиватися, так і рівень показників діяльності, який запланований на найближчий час. Короткострокові цілі можуть співпадати з довгостроковими, коли підприємство вже здійснює свою діяльність на рівні показників, запланованих на довгострокову перспективу. Наприклад, якщо підприємство поставило перед собою ціль неперервного щорічного збільшення доходів на 15% (максимальна обгрунтована дохідність інвестицій) і на поточний момент виконало цю задачу, довгострокові і короткострокові задачі

підприємства співпадають. Більш важлива ситуація - коли короткострокові задачі відрізняються від довгострокових. Це виникає тоді, коли менеджери намагаються підвищити показники діяльності компанії і не можуть тільки за один рік досягнути запланованих на довгострокову перспективу показників. В такому випадку короткострокові цілі є етапами досягнення кінцевої цілі.

Цілі не повинні являти собою все те, що було б непогано зробити, на думку відповідних керівників. Категорія бажаності не повинна мати місця при встановленні цілей. Для того, щоб намічені цілі служили інструментом для стимулювання організації у використанні всього її потенціалу, вони повинні відповідати загальному критерію для всіх працівників з відповідною мотивацією. Однак, якщо цілі невірно або погано визначені, це може призвести до дуже серйозних негативних наслідків для підприємства. Значний досвід керівників аграрних підприємств по встановленню цілей дозволяє виділити декілька ключових критеріїв, яким повинні відповідати правильно сформульовані цілі.

По-перше, цілі повинні бути такими, щоб їх можна було досягнути. Звичайно, в цілях повинен міститися певний виклик для співробітників підприємства. Вони не повинні бути надто легкими для досягнення. Але вони також не повинні бути нереальними, такими, що виходять за гранично допустимі можливості виконавців. Нереальна для досягнення ціль призводить до демотивації працівників і втрати ними орієнтира, що дуже негативно відображається на діяльності підприємства.

По-друге, цілі повинні бути гнучкими. Цілі належить встановлювати таким чином, щоб вони залишали можливість для їх корегування у відповідності з тими змінами, які можуть відбуватися в оточенні. Менеджери повинні пам'ятати про це й бути готовими внести модифікації у встановлені цілі з урахуванням нових вимог зовнішнього середовища.

По-третє, цілі повинні бути вимірними. Це значить, що цілі повинні бути сформульовані таким чином, щоб їх можливо було кількісно чи матеріально виміряти, або можна було якимось іншим об'єктивним способом оцінити, чи була ціль досягнута. Якщо цілі невимірні, то вони породжують протиріччя, перешкоджають процесу оцінки результатів діяльності й викликають конфлікти.

По-четверте, цілі повинні бути конкретними, володіючими необхідною специфікацією, яка дозволяє однозначно визначити, в якому напрямку повинно відбуватися функціонування організації. Ціль повинна чітко фіксувати, що необхідно отримати в результаті діяльності, в які строки треба її досягнути й хто повинен досягати ціль. Чим більш конкретна ціль, тим легше виразити стратегію її досягнення. Якщо ціль сформульована конкретно, то це дозволяє добитися того, що всі або більшість співробітників організації будуть легко розуміти її, а значить, знати, що очікує в майбутньому.

По-п'яте, цілі повинні бути сумісними. Сумісність припускає, що довгострокові цілі відповідають місії, а короткострокові цілі - довгостроковим. Але часова сумісність не є єдиним напрямком встановлення сумісності цілей.

Важливо, щоб не суперечили одна одній цілі, які відносяться до прибутковості й до встановлення конкурентної позиції, або цілі посилення позиції на існуючому ринку й цілі проникнення на нові ринки, цілі прибутковості та благодійності. Також важливо завжди пам'ятати, що сумісності вимагають цілі росту й цілі дотримання стабільності.

По-шосте, цілі повинні бути прийнятними для основних суб'єктів впливу, котрі визначають діяльність організації, та в першу чергу для тих, кому доведеться їх досягати. При формулюванні цілей дуже важливо враховувати те, які бажання і потреби мають працівники. Враховуючи інтереси власників, займаючих провідну роль серед суб'єктів впливу на підприємство та зацікавлених в отриманні прибутку, менеджер, проте, повинен намагатися уникати при розробці цілей орієнтації на отримання великого короткострокового прибутку. Він повинен прагнути до встановлення таких цілей, які б забезпечували великий прибуток, але бажано в довгостроковій перспективі. Так як покупці (ще один суб'єкт впливу на організацію) відіграють в теперешній час ключову роль для виживання аграрного підприємства, менеджери, при встановленні цілей повинні враховувати їх інтереси, навіть якщо вони ведуть до скорочення прибутку за рахунок зменшення ціни або збільшення витрат для підвищення якості продукції. Також, при встановленні цілей необхідно враховувати інтереси регіонального споживання, такі, наприклад, як місцеві традиції чи умови проживання в даному регіоні.

Встановлення цілей переводить стратегічне бачення і напрямок розвитку компанії в конкретні задачі, пов'язані з виробництвом і результатами діяльності фірми. Цілі являють собою зобов'язаність керівного апарату підприємства досягти визначених результатів у визначений час. Вони точно пояснюють, скільки, що і до якого терміну необхідно зробити, спрямовують увагу та енергію на те, що потрібно досягти.

До того часу, поки довгострокові плани розвитку підприємства та його місія не пов'язані з конкретними вимірними задачами, а менеджери не демонструють прогрес у виконанні цих задач, формулювання місії та напрямки розвитку підприємства являються лише нереалізованими ідеями. Досвід переконливо показує, чому встановлення цілей є вирішальним моментом стратегічного управління: підприємства, керівники яких розробляють цілі для кожного ключового показника діяльності, а потім енергійно вживають заходи для досягнення цільових показників, є серйозними кандидатами на перемогу в конкурентній боротьбі з підприємствами, керівники яких оперують такими поняттями, як надія чи очікування успіху.

Для того, щоб цілі мали керівну цінність, вони повинні бути визначені в кількісних та вимірних показниках й містити граничні значення, яких необхідно досягнути. Це означає, що потрібно уникати таких формулювань, як "максимальні прибутки", "зниження витрат", "підвищення ефективності", "збільшення об'єму продаж", які не визначають ні кількісних, ні часових границь. Точне визначення цілей організації у вимірних показниках та персональній відповідальності менеджерів за досягнення намічених показників

у визначений час заміняють безцільні дії й плутанину відносно того, що треба добиватися для реалізації стратегічних рішень і дають орієнтири, по яким можна судити про діяльність підприємства.

Правильно організований процес визначення і розробки цілей припускає проходження чотирьох фаз:

- виявлення і аналіз тих тенденцій, які спостерігаються в оточенні;
- встановлення цілей в організації в цілому;
- побудова ієрархії цілей;
- встановлення індивідуальних цілей.

Перша фаза. Вплив середовища сказується не тільки на встановленні місії підприємства. Цілі також залежать від стану середовища. Раніше, коли обговорювалось питання про вимоги до цілей, зверталось увагу на те, що вони повинні бути гнучкими, щоб їх можна було змінювати у відповідності із змінами, які відбуваються в середовищі. Однак з цього ніяк не слід робити висновки, що цілі повинні бути прив'язані до стану середовища тільки шляхом постійного коригування й пристосування до тих змін, які відбуваються в середовищі. При правильному підході до процесу встановлення цілей в підприємстві керівництво повинно намагатися передбачити те, в якому стані опиниться середовище, й встановлювати цілі у відповідності з цим передбаченням. Для цього дуже важливо виявляти тенденції, характерні для процесів розвитку економіки, соціальної й політичної сфер, наук і техніки. Звичайно, правильно все передбачити неможливо. Більш того, в оточенні можуть відбуватися зміни, які ніяк не впливають з виявлених тенденцій. Тому, менеджери повинні бути готовими до того, щоб відповісти на неочікуваний виклик, який їм може викинути середовище. Вони повинні формулювати цілі так, щоб ситуаційні складові знайшли в них своє відображення.

Друга фаза. При встановленні цілей для підприємства в цілому важливо визначити, що з широкого кола характеристик діяльності підприємства треба взяти за основу. Далі обирається визначений інструментарій кількісного розрахунку величини цілей. Особливе значення має система критеріїв, якими користуються при визначенні цілей підприємства. Звичайно ці критерії виводяться з загальної цілі підприємства, а також із результатів аналізу макрооточення, галузі, конкурентів і положення підприємства в середовищі. При визначенні цілей підприємства враховується те, які цілі воно мало на попередньому етапі й наскільки досягнення цих цілей сприяло здійсненню місії підприємства. Важливо те, що рішення по цілям завжди залежить від тих ресурсів, якими володіє підприємство.

Третя фаза. Встановлення ієрархії цілей припускає визначення таких цілей для всіх рівнів підприємства, досягнення яких окремими підрозділами буде призводити до досягнення загальноорганізаційних цілей. При цьому ієрархія повинна будуватися як по довгостроковим, так і по короткостроковим цілям.

Четверта фаза. Для того, щоб ієрархія цілей в середині підприємства знайшла свою логічну завершеність й стала реально діючим інструментом

досягнення цілей підприємства, вона повинна бути доведена до кожного окремого робітника. В цьому випадку реалізується одне з найважливіх умов успішної діяльності організації: кожний робітник якби включається через свої персональні цілі в процес спільного досягнення кінцевих цілей підприємства. Робітники підприємства в такій ситуації отримують уявлення не тільки про те, що їм передбачено досягнути, але й про те, як результати їх праці відобразяться на кінцевих результатах функціонування підприємства, як і в якій мірі їх праця буде допомагати досягненню цілей підприємства.

Встановлені цілі повинні мати статус закону для підприємства, для всіх його підрозділів і для всіх його членів. Однак з вимоги обов'язковості цілей ніяк не виводяться їх вічність й незмінність. Вже раніше говорилося, що в силу динаміки середовища цілі можуть змінюватися. Можна підходити до проблеми зміни цілей слідуєчим чином: цілі корегуються всяк випадок, коли цього вимагають обставини. В цьому випадку процес зміни цілей носить виключно ситуаційний характер. Але багатьма підприємствами застосовується підхід систематичного випередження зміни цілей. При такому підході в підприємстві встановлюються довгострокові цілі. На базі цих довгострокових цілей розробляються деталізовані короткострокові цілі. По досягненню цих цілей розробляються нові довгострокові цілі. При цьому в цілях враховуються ті зміни, які відбуваються в середовищі, і ті зміни, які відбуваються в наборі й рівні вимог до організації зі сторони суб'єктів впливу. На основі нових довгострокових цілей визначаються короткострокові, при досягненні яких знову відбувається розробка нових довгострокових цілей. При такому підході не відбувається досягнення довгострокових цілей, так як вони регулярно змінюються. Однак постійно в діяльності підприємства присутня довгострокова цільова орієнтація й регулярно відбувається корегування курсу з врахуванням виникаючих нових обставин і можливостей.

В цілях розвитку стратегічного мислення на підприємствах, які керуються принципами стратегічного управління, критерії повинні бути встановлені не тільки для організації в цілому, але й для кожного підрозділу, кожної товарної групи, функціонального або забезпечуючого відділу. Тільки тоді кожний керівник - від виконавчого директора до керівника найнижчого рівня - відповідає за досягнення конкретних результатів в своїх підзвітних структурних одиницях, процес постановки цілей становиться завершеним, направленим на те, щоб вся організація в цілому йшла по наміченому шляху і щоб кожний її працівник знав, що йому треба виконати.

Процес постановки цілей скоріш відбувається зверху вниз, ніж знизу вгору. Такий підхід до встановлення планових показників зверху вниз є логічним способом розчленування задач, сформульованих для всієї організації на підзадачі, за виконання яких несуть відповідальність підрозділи більш низьких рівнів управління і їх керівники. Такий підхід також забезпечує в значній мірі поєднання організації при визначенні цілей і розробки стратегії. Взагалі, спочатку повинні бути встановлені цілі і стратегія для всієї організації. Потім із загальної стратегії виділяються цілі і стратегія для більш низьких

рівнів. Формулювання цілей і стратегії зверху вниз дозволяє орієнтувати підрозділи низового рівня на стратегічні плани і задачі, які впливають з показників, намічених для всього підприємства. Якщо визначення цілей і розробка стратегії починаються з нижчих рівнів управління організації, а цілі і стратегія всієї організації являють собою синтез всього того, що утворилося в низових рівнях, кінцевий стратегічний план дій не буде послідовним, узагальненим або зкоординованим. Встановлення цілей знизу вверх без управління зверху майже завжди говорить про відсутність стратегічного керівництва зі сторони вищого управлінського рівня.

Висновок. Отже, в процесі визначення критеріїв прийняття управлінських рішень визначальний вплив має побудова ієрархії цілей. Причому побудова даної ієрархії повинна враховувати як загальні цілі підприємства, так і цілі кожного найменшого структурного підрозділу підприємства. Тобто, сама побудова ієрархії відбувається поетапно, з постановкою економічних та стратегічних цілей підприємства коригованих на економічні цілі структурних підрозділів та з врахуванням потреб колективу цілому. При цьому економічні та матеріальні показники не завжди мають визначальний вплив на постановку цілей. А при досягненні поставлених цілей необхідно зацікавити виконавців або весь колектив підприємства. При роботі в напружених умовах, обмеженні часу та поставлених максимальних результатах, що, у більшості випадків, є основними характеристиками роботи аграрних підприємств, матеріальне стимулювання колективу не дає очікуваного результату. Тобто, виникає відносна цінність додаткового матеріального стимулювання, і для подальшого збільшення результатів діяльності підприємства необхідні елементи нематеріальної мотивації колективу. Тому, в даному випадку, визначальне місце займають соціально-психологічні критерії побудови ієрархії цілей, а для їх досягнення встановлюються соціально-психологічні критерії прийняття управлінських рішень.

Література

1. Виноградский М.Д. Менеджмент в организации. К, 2002.
2. Виссема Х. Менеджмент в подразделениях фирмы. М 1996.
3. Герчикова И.Н. Менеджмент М, 2003
4. Глухов В.В. Основы менеджмента С П 1995
5. Залевский Л.Д., Управление с/х производством К, : Высшая школа, 1992
6. Майкл Армстронг, Основы менеджмента. Ростов-на-Дону, 1998.
7. Никитин И.Н. Воскобойник В.Ф. Организация и экономика ветеринарного дела М. : ВЛАДОС, 1999.
8. Попов В.Н Єрохіна А.В. Менеджмент. 4.1. Луганськ, 2002.
9. Социальная психология личности в вопросах и ответах: Учеб. пособие / Под ред. проф. В.А.Лабунской. – М.: Гардарики, 2001.
10. Сухарський В.С. Менеджмент. – Тернопіль: Астон, 2004.
11. Управление персоналом организаций: Учебник / Под ред. А.Я. Кибанова. — 2-е изд., доп. и перераб. — М.: ИНФРА-М, 2002

12. Управление человеческими ресурсами/ Под ред. М.Пула, М.Уорнера. – СПб.: Питер, 2002. – 1200с.
13. Храмов В. О., Бовтрук А. П. Основы управления персоналом: Навч.-метод. посіб. — К.: МАУП, , 2001.
14. Чернявський А.Д. Організація управління: Навч. Посіб. К.: МАУП, 1998.

Summary

Pentsak T.G., Batyuk B.B.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL OBJECTIVES OF THE ENTERPRISE THAT ARE CRITERIA FOR DEVELOPMENT AND MANAGEMENT DECISIONS.

This article examines the main objectives of the company, necessary for the development and management decisions. Highlighted social and psychological criteria for decision making goal setting enterprise-level analysis of business objectives defined hierarchy construction criteria and their combination for rational decision-making.

Key words: *manager, enterprise management decisions, decision criteria, socio-psychological criteria and objectives of the enterprise, the hierarchy of objectives, the effectiveness of management.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011

УДК 631.164.23:658.511

Соломонко Д.О., асистент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ**

Автором дослідження визначено перелік факторів, які визначають ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону. Розглянуто сучасні тенденції розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням впливу факторів і зроблено окремі пропозиції щодо перспективних шляхів розвитку.

Ключові слова: факторна ознака, невизначеність, розвиток, інновація.

Постановка проблеми. Сучасні практичні підходи до ефективного господарювання в сільському господарстві передбачають оцінку можливих варіантів розвитку з урахуванням вагомості впливу основних факторів на економічну ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону. Необхідність визначення акторів дозволяє сформулювати стратегію розвитку підприємства з урахуванням вагомості їх впливу та можливості частково коригувати результативність їх впливу з урахуванням регіональних перспектив розвитку підприємництва на інноваційній основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічних основ аграрних відносин в сучасних умовах з урахуванням специфіки галузі молочного скотарства і особливостей організації виробництва присвячено праці С.В.Васильчак, М.К. Пархомця [1], М.М. Луценко, В.В. Іванишина [2], Т.П. Шкурко [3], Б.І. Козія, М.В. Демчука [4].

Мета дослідження передбачає визначення перспективних напрямів розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області з урахуванням оцінки факторів впливу на інноваційний розвиток суб'єктів агробізнесу у молочному скотарстві.

Виклад основного матеріалу. Встановлення взаємозв'язку між факторними та результативними ознаками передбачає їх логічне обґрунтування з урахуванням особливостей виробництва аграрної продукції в галузях сільського господарства. Врахування існуючих залежностей у молочному скотарстві дозволило виділити сукупність визначених факторів з множини $X=(x_1, x_2, \dots, x_n)$, які загалом характеризують особливості економічних та суто агробіологічних процесів і впливають на ефективність виробництва при високій динаміці інноваційного процесу. Аналіз наукової літератури [2,3,4] дав змогу виокремити та згрупувати в таблицю 1 перелічені нижче фактори.

Динаміка оцінки основних напрямів описує характеристики і систематизує відношення з урахуванням ймовірнісних та нечітких зв'язків між наведеними факторами у конкретний момент часу. Сукупність конкретних

властивостей інновації і можливість врахування нечітких характеристик зумовлює набір класів зв'язків з певною множиною значень факторів, яким надається бальна експертна оцінка.

Таблиця 1

Фактори впливу на інноваційний розвиток молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах

Умовне позначення	Назва фактора
X ₁	генетичний потенціал поголів'я ВРХ
X ₂	система утримання тварин
X ₃	кваліфікація трудових ресурсів
X ₄	технічне забезпечення тваринницьких комплексів
X ₅	організація годівлі
X ₆	система ветеринарного обслуговування
X ₇	організація системи відтворення
X ₈	мікроклімат тваринницьких комплексів
X ₉	загальна екологічна ситуація
X ₁₀	фінансовий стан підприємства
X ₁₁	стан основних фондів підприємства
X ₁₂	економічна інтеграція підприємства
X ₁₃	науково-технічна кооперація
X ₁₄	використання нематеріальних активів підприємства

Якісна та кількісна оцінка впливу на продуктивність передбачає п'ятибальну шкалу оцінки:

- оцінка "5" передбачає дуже високий ступінь впливу фактору;
- оцінка "4" передбачає оцінку впливу фактору як вагомого;
- оцінка "3" передбачає середній ступінь впливу фактору на результативні ознаки;
- оцінка "2" передбачає дуже низький, загалом мінімально задовільний ступінь впливу фактору, який проте вимагає істотного покращення;
- оцінка "1" передбачає негативний вплив фактору на показники продуктивності з вимогою до негайного коригування ситуації за вказаним пунктом;
- оцінка "0" передбачає нейтральний характер впливу фактору на конкретному підприємстві з вимогою до негайної активізації діяльності підприємства у даному напрямі.

Наприклад, значна питома вага корів з високим потенціалом продуктивності на підприємстві дозволяє підвищити економічну ефективність навіть в умовах традиційно високої капіталомісткості даної підгалузі тваринництва і порівняно тривалим оборотом капіталу (фактор X₁). Таким чином для підприємств, які здійснюють ефективну селекційно-племінну роботу у Львівській області, наприклад СВК ім. Стефаніка (Бродівський район), вплив даного фактору оцінюватиметься у 5 балів. Аналогічні підходи застосовуються при оцінці впливу інших факторів (X₂ – X₁₄).

Ефективна діяльність передбачає, що прийняті рішення щодо оцінки факторів впливу на розвиток молочного скотарства в конкретному підприємстві

могла б сприяти досягненню оптимального результату при впровадженні практично доцільних за конкретних умов і обставин нововведень. Проте технологічний вибір для більшості агроформувань Львівщини достатньо обмежений не стільки пропозицією технологій, скільки поточним фінансовим станом.

Ефективне використання ресурсів, яке загалом орієнтовано на забезпечення сталої у середньостроковому періоді динаміки розвитку, можливе через процеси реінжинірингу бізнес-процесів і науково-технічної співпраці між агроформуваннями різних організаційно-правових форм на селі з метою реалізації набору конкурентних переваг суто ринкового характеру. Можливість їх реалізації, у свою чергу, визначається наявним інноваційним потенціалом підприємства, який формується під впливом факторів внутрішнього середовища підприємства, за винятком кваліфікаційно-освітньої підготовки трудових ресурсів аграрних підприємств. Інвестиційні можливості для залучення активів, у тому числі нематеріальних, за поточними ринковими цінами визначаються переважно зовнішніми факторами і можливими умовами реалізації стратегії технологічного розвитку аграрних підприємств.

З позиції суто ресурсного підходу, поточна ситуація задовольняє окремі підприємства з концентрацією поголів'я дійного стада у понад 200 голів, оскільки посилює їх поточні ринкові позиції як постачальників якісної молочної сировини з помірно стійким фінансовим станом та високою інвестиційною привабливістю. Тобто можна констатувати, що система виробництва має порівняно сталі параметри, а імпульсна перехідна функція не залежить від моменту появи інновації та її впливу на вхід системи. Якщо технологічні підходи до організації виробництва молока порівняно сталі, то стаціонарний вхідний процес генерує стаціонарний процес на виході системи та зумовлює необхідність змін. Проте всі агробіологічні особливості та ймовірні процеси, що їх відображають, обмежені по величині як у додатному так і від'ємному напрямках подальшого розвитку.

Виключно ресурсна забезпеченість на сучасному етапі вже не розглядається у якості визначального фактора формування конкурентних переваг у молочному скотарстві, а створення доданої вартості на основі унікальних знань і технологій дозволяє ефективно функціонувати фермам в окремих країнах ЄС, наприклад Італії, які повністю залежать від зовнішніх постачальників кормів та діяльності спеціалізованих біотехнологічних центрів.

Біотехнологічний центр дозволяє поширювати досвід трансплантації ембріонів, одержаних від генетично удосконалених порід худоби. Водночас, генетично удосконалені породи ВРХ характеризуються прискореним обміном речовин і, відповідно, конверсією кормів. В умовах конкуренції виробники молочної сировини мають достатньо обмежені можливості щодо маневрування собівартістю в короткостроковому періоді, оскільки навіть різка зміна раціону за рахунок використання дешевших складових кормів істотно впливає на поточну продуктивність. Резерви енергозбереження за умов впровадження сучасних технологій становлять від 25 до 40%.

Показник інноваційної активності характеризує підприємливість організацій та підприємств в реалізації нововведень, їх ініціативність у

визначенні певних напрямів, строків та видів інноваційної діяльності і формування певних коопераційних зв'язків з метою розробки інновації або придбання нової технології [5, с.37].

Типові інноваційно активні в аграрному секторі розвинутих країн підприємства, відносяться до малих та середніх за розмірами, у тому числі включно з фермерськими господарствами. Водночас, відповідно до результатів досліджень зарубіжних науковців В.Кохена і С. Клеппера [6], великі за розмірами підприємства галузі мають більше стимулів для впровадження як продуктових, так і процесних інновацій. Однак конкуренція між малими підприємствами у більшій мірі зумовлює соціальний прогрес сільських територій.

Зростаюча невизначеність середовища та послідовна еволюційна зміна технологічних укладів ускладнює конкурентні процеси у молочному скотарстві. Чим пізніше буде прийнято рішення щодо змін, тим швидше підприємство втрачатиме ринкові позиції, що вплине на величину поточного прибутку. Одночасно в таких умовах зростатимуть витрати пов'язані з змінами організації процесів виробництва на молочних фермах, які, як правило, супроводжуються зниженням продуктивності корів основного стада.

За заданими Інституту тваринництва НААН України при традиційних технологіях з прив'язним утриманням від корови утримують в 2006-2010 роках, в середньому 4000 кг молока на рік, а підприємств з даною технологією понад 90% [7].

Технологічні схеми взаємодії виробничих процесів в сільському господарстві полягають у їх частковій технологічній підпорядкованості галузям вищих технологічних укладів, ефективні технології в яких (інформаційні, біотехнологічні, біоінженерні тощо) впливають на продуктивність праці та загальну ефективність виробництва. Таким чином, з погляду професора М. Кастельса, "...розвиток являє собою вплив знання на саме знання як головне джерело продуктивності" [8, с 39].

В умовах дискретного вибору розв'язання проблеми ускладнюється у зв'язку з нелінійним характером попиту на високоякісну сировину, оскільки реальні закупівельні ціни на завжди пропорційно вищі гатунку молока. Дана обставина суттєво впливає на аспекти при прийнятті підприємствами інвестиційних рішень відносно практичних характеристик типових інвестиційних проектів та впровадження передових технологій..

У 2010 році створенням передових виробничих технологій в Україні займалося 154 підприємства, з яких 4,5 % підприємств у Львівській області. Загальна кількість створених технологій у сфері нанотехнологій в Україні становила 46, з яких 6 технологій (14,8%) принципово нові. Для потреб сільського господарств за підсумками 2010 року в Україні створено лише 3 технології, які можна класифікувати як провідні [9].

Науково-технічний потенціал Львівської області залишається використаним не в повній мірі, про що свідчить дані, що лише 53 підприємства регіону у 2010 році використовували провідні технології проти 58 суб'єктів бізнесу у Миколаївській та 108 підприємств у Луганській областях.

Поступове посилення конкуренції між виробниками молока на індустріальній основі у 2010 році зумовлює загальну тенденцію посилення інноваційної складової розвитку. Проте максимальне значення інноваційної активності суб'єктів підприємництва в АПК у Львівській області зафіксовано серед підприємств харчової та переробної промисловості, а відповідні витрати на впровадження інновацій перевищили 73,4 млн. грн. [10].

Швидкість поширення знань, сучасних технологій та практики ведення молочного скотарства суттєво впливає на стимули фінансування науково-дослідних робіт сільськогосподарськими підприємствами порівняно з підприємствами переробної промисловості в молокопродуктовому підкомплексі. В останньому випадку конкуренція у галузі нижча, а стимули розробки продуктивних інновацій (штами біфідобактерій, нові різновиди молокопродуктів тощо) значно вищі у результаті його унікальних властивостей для максимізації очікуваного прибутку у результаті впровадження. В даному випадку дотримуються відомого принципу моделі Курно, відповідно з яким, вищі витрати на науково-дослідні роботи зумовлюють вищу частку ринку і зумовлює стратегічний ефект поступового скорочення частки ринку конкурентів. Уникнути конкуренції між підприємствами через застосування диференційованих технологій практично неможливо, оскільки механізми поширення знань в Україні серед сільськогосподарських індустріальних товаровиробників в цілому налагоджений.

Висновки і пропозиції. Технологічний розвиток продовжує усувати перешкоди для подальшої глобалізації, здійснюючи трансформацію значної кількості галузей до висококонкурентних в результаті активного обміну знаннями в умовах існуючих ресурсних обмежень кожного з підприємств у молочному скотарстві. Проте доступ малих за розмірами сільськогосподарських підприємств до технологій, визначає порівняно низку вартість та позитивний ефект поширення у мережі. Взаємодія між підприємствами підгалузі на рівні регіону можлива через мережеву Громадську організацію “Сучасні агропромислові технології”, орієнтовану на ефективну інтеграційну взаємодію у тріаді “наука – підприємство-розробник – підприємство-впроваджувач технологій”, що дозволяє ефективно скорочувати операційні витрати з трансферу технологій для сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки їх господарської спеціалізації.

Література

1. Пархомиць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: [монографія] / М.К. Пархомиць. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 346 с.
2. Луценко М.М. Перспективні технології виробництва молока: [монографія] / М.М.Луценко, В.В. Іванишин, В.І. Смоляр. – К.: ВЦ “Академія”, 2006. - 192 с.
3. Шкурко Т.П. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока / Т.П. Шкурко // Тваринництво України. – 2003. - № 8. – С.5-7.
4. Козій Б.І. Математична модель оцінки впливу зовнішнього середовища на продуктивність сільськогосподарських тварин./ Б.І. Козій, М.В.

Демчук // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького. - Т.12, № 1 (43). – Львів, 2010. – С. 282-288.

5. Кузнецова И.А. Методология и практика статистического измерения инновационной деятельности в экономике России: современные тенденции /И.А. Кузнецова, С.Ю.Гостева, Г.А. Грачева // Вопросы статистики. – 2008. - №5. – С. 30– 46.

6. Cohen W.M. Firm Size and the Nature of Innovation within Industries: The Case of Product and Process R&D / W.M.Cohen, S.Klepper // Review of Economics and Statistics. – 1996. – Vol.78. – P.232-243.

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaan.gov.ua>.

8. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура / М.Кастельс; [пер. с англ.]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 468 с.

9. Створення та використання провідних виробничих технологій на підприємствах України у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ukrstat.gov.ua>.

10. Інноваційна активність підприємств Львівщини у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.lviv.ua>.

Summary

Solomonko D.O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

ANALYSIS OF FACTORS IMPACT ON INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN REGION

On the basis of scientific sources defines the key factors to secure the innovative activity of the dairy production enterprises in the context of Lviv's regional specific.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК: 63

Шульський М.Г., д.е.н., професор.**Бодак Г.І.**, аспірант кафедри менеджменту[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена вирішенню теоретичних і практичних питань подолання кризового становища підприємств АПК. У статті визначено суть понять кризового стану аграрних підприємств. Обґрунтовано перспективну структуру агропромислового формування з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Розроблена модель відродження сільськогосподарських підприємств, охарактеризовані його елементи та обґрунтовані шляхи їх реалізації.

Ключові слова: *сільське господарство, економіка, розвиток, криза, розвиток підприємств, ринкові відносини, реформа.*

Вступ. Сільське господарство є однією з основних галузей народного господарства, оскільки виробництво продуктів харчування – перша умова життя безпосередніх виробників. Водночас воно є сировинною базою легкої та харчової промисловості. Тут зосереджено близько 30% основних виробничих фондів; працює майже третина загальної чисельності працівників, зайнятих у народному господарстві; виробляється третина національного доходу, формується 70% роздрібного товарообігу. Продукція АПК є однією з основних статей експорту. Порівняльні переваги української економіки зосереджуються головним чином у сільському господарстві. За оцінками експертів, Україна належить до числа країн із найвищим рейтингом щодо потенціальних можливостей у сільському господарстві. Основною складовою цього потенціалу є концентрація найродючіших у світі чорноземів (понад 65% ґрунтового покриття країни), достатньо висока кваліфікація і відома у всьому світі працелюбність українських селян. За умов інтенсифікації розвитку Україна має цілком реальні можливості приєднатися до групи країн – основних виробників сільськогосподарської продукції. Дослідження підтверджують, що використання значних наявних можливостей України для виробництва сільськогосподарської продукції може створити значний експортний потенціал країни.

Проте сьогодні сільськогосподарське виробництво і в цілому агропромисловий комплекс України перебувають у центрі суспільної уваги. Останнім часом стрімко зросли ціни на продовольство — такі явища викликають у населення України велику стурбованість і загострюють соціальну напруженість. Творча і трудова активність людини визначаються не тільки суспільними свободами та правовою захищеністю, а й якістю життя, основним показником якого виступає здоров'я окремої людини і всього суспільства. А

© Шульський М.Г., Бодак Г.І., 2011

залежить здоров'я від якості продуктів харчування, стану природного середовища, комфортності житла і робочого місця, організації відпочинку та рівня соціального забезпечення. В усіх сферах господарської діяльності має діяти принцип: не може бути економічним те, що завдає шкоди людині. Тому господарникам необхідно брати до уваги не тільки традиційний економічний ефект, а й шкоду, завдану природі та здоров'ю людини. В аграрному секторі виникають складні виробничі відносини, певна система земельних відносин власності у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її розподілу, обміну та використання. Звідси випливає основна мета моєї статті - з'ясувати особливості сільськогосподарського виробництва, його роль у соціально-економічному процесі, розкрити основні тенденції та перспективи різних форм господарювання у сільському господарстві за умов формування соціально-орієнтованої ринкової економіки України.

Зміна відносин власності зумовила радикальні перетворення всієї системи економічних відносин як на загальнодержавному рівні, так і на рівні галузей, регіонів суб'єктів господарської діяльності. Але докорінних позитивних зрушень у сільському господарстві за роки його реформування не досягнуто. Відсутність послідовної, чітко виваженої, науково обґрунтованої державної аграрної політики, напрямів і механізмів її практичної реалізації стала однією з головних причин демографічної кризи соціально-економічного занепаду села та погіршення стану його населення. Недостатня наукова обґрунтованість заходів земельної реформи та реформування сільськогосподарських підприємств призвели до відокремлення відносин власності та трудових відносин (селянин власник земельної частки і майнового паю став найманим працівником на своїй власності).

Основними чинниками, що зумовили погіршення стану соціально-економічного розвитку села, є спад виробництва сільськогосподарської продукції, зниження його ефективності, відсутність системності та недостатність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, поглиблення диспаритету цін на продукцію сільського господарства та вхідні ресурси, низький рівень доходів сільського населення і, відповідно, низька купівельна спроможність населення країни. Через фінансові проблеми сільгосптоваровиробники змушені порушувати практично всі технологічні вимоги та процеси, що призводить до збитковості продукції й погіршення її якості. Невирішеною залишається проблема технічного переоснащення галузі. Першопричиною негараздів у технічному забезпеченні стало різке зростання диспаритету цін між технікою і сільськогосподарською продукцією. Важливою проблемою для сільської місцевості є демографічна ситуація. Нестабільність цін і доходів в агропромисловому виробництві; конкурентне середовище в сільському господарстві і високий ступінь монополізації в ресурсних та переробних сферах; низька привабливість інвестування аграрного виробництва; різноманітність природно-кліматичних умов; потреба екологізації сільського господарства, проведення наукових досліджень; страхування сільськогосподарської діяльності; особливості формування соціальної інфраструктури села, тощо.

Економіка сільського господарства України нині знаходиться в складному економічному стані. Для виходу з нього необхідне своєчасне прийняття ряду організаційно-економічних і законодавчих заходів, дієвість яких передусім залежить від економічної оцінки реального стану сільського господарства як у цілому по країні, так і по окремих галузях, підприємствах, регіонах тощо. Стосовно сільського господарства, то в Україні є проблеми, які проявляються у відсутності або запізнілості необхідної економічної інформації, яка б характеризувала реальний стан речей.

Серед найвагоміших і невирішених проблем в аграрному секторі економіки є:

1. Забезпечення сільськогосподарського виробництва технічними засобами механізації технологічних процесів.

2. Проблеми зберігання та переробки продукції через відсутність або недостатність власних потужностей, а також через надмірні умови, які висуваються монополістичними підприємствами по зберіганню або переробці.

3. Значна невідповідність цін на сільськогосподарську продукцію і матеріально-технічні ресурси (технічні засоби, паливо-мастильні матеріали, електроенергія, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, вартість послуг, тощо) зумовлює вимивання із сільськогосподарських підприємств фінансових ресурсів;

4. Необхідність створення системи довготривалого пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників для придбання техніки, насамперед, зернозбиральних комбайнів і тракторів, розширити лізингову діяльність в агровиробничій сфері. Термін виплати коштів за складну сільськогосподарську техніку на умовах фінансового лізингу збільшити до 8-10 років.

5. Труднощі з одержанням і особливо поверненням кредитів (відсутність застави в товаровиробників, високі % ставки банків).

6. Зниження родючості ґрунтів та погіршення їх якості.

7. Низький рівень оплати праці в сільському господарстві порівняно з іншими галузями народногосподарського комплексу країни.

8. Незавершеність земельної реформи призвела до того, що значна частина сільськогосподарських угідь роками не використовується.

9. Проблеми пошуку ринків збуту продукції на вигідних умовах.

Перехід України до ринкових відносин вимагає в агропромисловому комплексі розробки нових підходів до стратегії аграрної політики, спрямованої на формування продовольчої безпеки країни, пріоритетність розвитку сільського господарства, докорінну перебудову економічних, соціальних та правових відносин в аграрній сфері, свободу підприємництва та конкуренції. Одним з основних резервів росту ефективності сільськогосподарського виробництва є раціональне використання головного засобу виробництва - землі. Тому капітальні вкладення в сільське господарство в першу чергу повинні бути використані на заходи щодо збереження земель, підвищення родючості ґрунтів, що обумовить зростання продуктивності землеробства і, зокрема, створення стійкої кормової бази тваринництва.

Сучасний стан сільського господарства входить у гостре протиріччя з стратегічними цілями національного державотворення і вимагає невідкладного

прийняття цілісної комплексно довгострокової програми подолання кризи в сільському господарстві та сприянні розвитку села.

Висновки. Отже, грошові кошти держбюджету, що спрямовуються в розвиток сільського господарства мізерні, не повністю відповідають тим вимогам, які ставляться перед ним. За цих умов дуже складно сформувати необхідні фінансові ресурси для налагодження нормального процесу виробництва як в сільському господарстві, так і в інших галузях народного господарства. Тому в Україні невідкладного розв'язання потребує проблема створення необхідних умов, за яких можна забезпечувати комплексне регулювання економіки та фінансову стабілізацію. А без бюджетного регулювання і контролю за суб'єктами господарювання, подальшого здійснення реформ аграрний сектор не може ефективно розвиватися. Необхідно всебічно нарощувати обсяги виробництва продукції, підвищувати ефективність функціонування агропідприємств на основі спеціалізації і концентрації виробництва, зміцнювати матеріально-технічну базу та застосувати новітні технології.

Література

1. Герасимчук А.А., Куценко О.М., Писаренко В.М., Соціально-економічні проблеми аграрної сфери виробництва: - К.: НМК ВО, 2003 р.-№10.-С. 79.
2. Кузник Б. Проблеми відродження господаря на землі. //ЕУ. – 2004р.
3. Кочерга С.В. Зміна власності - крок до ринкових перетворень.// Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук /Збірник наукових праць молодих вчених/ - Полтава: Полтава, 2007. - С. 213-216.
4. Лупенко Ю. Формування акціонерних структур в АПК. //ЕУ- 2003,- №11-С.55.
5. Мочерний С.В., Єрохін С.А., Каніщенко Л.О., та ін. За редакцією С.В.Мочерного. Основи економічної теорії. - К.: "Академія", 2007. -С. 261- 272.
6. Писаренко В.М. Екологічні основи раціонального природокористування в аграрному виробництві. - Навчальний посібник - К.: НМК ВО - 1992. - 200 с.
7. Рубан Ю. Методологічні та методичні питання створення концепції розвитку сільського господарства. //ЕУ. - 2004. -№1. - С. 50-54.
8. Прейгер Д. Сільське господарство України. //ЕУ. 2008р. -№12. - С. 48-52.
9. Стратегія, планування і управління. Проект розвитку Львівщини.- Л2007.-325с.
10. Янушевич В.М., Шовкун І.А. Стан перспективи розвитку малого підприємництва в аграрному секторі України.//Реформування економіки України. – Київ, 2007. — С. 82-88.

Summary

Shulskiy M.G., Bodak H.I.

THE MODERN CONSISTING OF AGRICULTURE IS OF UKRAINE

The article is devoted the decision of theoretical and practical questions of overcoming of crisis position of enterprises of APK. In the article certainly essence of concepts of the crisis state of agrarian enterprises. Grounded perspective structure of the agroindustrial forming from a production and processing of agricultural product. The model of revival of agricultural enterprises is developed, his elements are described and the ways of their realization are grounded.

Стаття надійшла до редакції 4.04.2011

УДК 631.1.016

Якубів В.М., доцент кафедри обліку і аудиту ©*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника***ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ: АНАЛІЗ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Визначено основні тенденції організаційного становлення сільськогосподарських підприємств у аграрному секторі Карпатського регіону в порівнянні з Україною загалом. Обґрунтовано визначальні позитивні та негативні наслідки організаційного розвитку підприємництва. Висвітлено принципові положення щодо перспективного становлення агроформувань.

Ключові слова: організаційне становлення, сільськогосподарські підприємства, аграрний сектор, господарства населення.

Вступ. Впродовж останніх років відбулись значні організаційні зміни у аграрно-економічних відносинах у сільських територіях Карпатського регіону та України загалом. Однією з найбільших є аграрні трансформації і їх складова – земельна реформа. У цьому аспекті, слід відмітити, що західні області були першопочатковими у проведенні реформувань, тому окремі тенденції становлення сільськогосподарських підприємств є особливими і відмінними від інших господарств України.

Матеріал і методи. Проблеми організації становлення сільськогосподарських підприємств розглядають у своїх працях багато вчених економістів, а саме: І.Ф. Баланюк, К.В. Васьківська, В.П. Мікловда, А.С. Музиченко, П.Т. Саблук, С.Р. Теслюк, В.А. Худавердієва, В.О. Цибок, В.В. Юрчишин та ін. Водночас, багато організаційних питань перспективного розвитку аграрних підприємств є недостатньо вивченими.

Метою даної статті є обґрунтування сукупності основних тенденцій становлення сільськогосподарських підприємств на основі аналізу результатів трансформаційних змін в аграрному секторі.

У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та специфічні методи роботи, зокрема: аналізу, синтезу, наукової абстракції, розрахунково-конструктивний, узагальнення та групування.

Результати дослідження. У процесі окреслення стратегічних напрямів розвитку аграрних підприємств важливою передумовою є оцінка фінансово-господарської, виробничої, організаційної, інноваційної діяльності та особливостей і тенденцій становлення господарств на сучасному етапі й в динаміці. Для здійснення такої оцінки проведено комплексний аналіз організаційних змін у функціонуванні сільськогосподарських підприємств і взаємопов'язаних з цим явищ і процесів.

Під організаційними змінами, а точніше організацією у широкому значенні розуміють “сукупність процесів або дій, що зумовлюють об’єднання елементів, частин у ціле, утворення життєздатної стійкої системи; внутрішня впорядкованість, взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовлена його будовою” [1, с. 644].

Тобто аналізуючи організаційні зміни у процесі становлення сільськогосподарських підприємств досліджуємо зміни у землеволодінні і землекористуванні, структурі виробництва, організації і розвитку підприємництва.

У результаті реформувань відбувся перерозподіл земельних ресурсів між власниками (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл сільськогосподарських угідь між власниками і землекористувачами Карпатського регіону і України

(тис. га)

Власники і користувачі	Роки	Карпатський регіон					Україна
		всього	в т.ч. області регіону				
			Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	
Державні аграрні підприємства	1990	383,8	85,0	40,4	217,3	41,1	9927,4
	2005	60,0	20,3	10,1	22,7	6,9	1288,7
	2008	52,7	18,7	5,8	22,3	5,9	1105,6
Недержавні аграрні підприємства	1990	1842,1	272,2	299,7	901,0	369,2	28778,0
	2005	597,0	50,5	108,3	283,9	154,3	22213,7
	2008	460,5	40,3	101,3	211,4	107,5	19941,1
Господарства населення	1990	421,6	57,5	157,8	143,8	62,5	2669,0
	2005	1780,2	345,9	382,8	755,0	296,5	13819,3
	2008	1883,7	351,5	383,7	810,2	338,3	15707,7
Інші власники і користувачі	1990	222,4	61,2	134,7	21,0	5,5	655,9
	2005	395,5	39,2	132,5	208,6	15,2	4442,1
	2008	429,4	42,7	142,1	224,2	20,4	4895,6
Всього земель	1990	2869,9	475,9	632,6	1283,1	478,3	42030,3
	2005	2832,7	455,9	633,7	1270,2	472,9	41763,8
	2008	2826,3	453,2	632,9	1268,1	472,1	41650,0

* Джерела: 1. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачам, власникам землі та угіддям: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 75 с. [2]

2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачам, власникам землі та угіддям: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 80 с. [3]

Дані табл. 1 дають змогу зробити такі висновки:

1. Основними землевласниками і користувачами у 1990 р. були недержавні сільськогосподарські підприємства, тобто колгоспи, у яких

зосереджувалось близько 64,2 % сільськогосподарських угідь у Карпатському регіоні та 68,5 % земель України. Внаслідок здійснюваних реформувальних дій відбувся перерозподіл угідь між землекористувачами. У результаті основним власником у 2008 р. в західних областях є господарства населення, які зосереджують 66,6 % угідь, а в середньому по Україні – недержавні сільськогосподарські підприємства – 47,9 %.

2. Аналіз тенденцій змін показує, що впродовж останніх чотирьох років (2005 – 2008 рр.) спостерігається зменшення площ сільськогосподарських угідь в державних і недержавних агроформуваннях з одночасним зростанням розміру земель у господарств населення та інших власників і землекористувачів.

3. Дані табл. 1 свідчать, що перерозподіл сільськогосподарських угідь між землевласниками як в Карпатському регіоні, так і в Україні загалом триває до тепер. Причиною цього є, передусім, незавершеність аграрних реформувальних дій (в аспекті повної практичної реалізації) та незадоволеність усіх категорій власників щодо ефективності землевикористання.

Динаміку структурних змін у землеволодінні сільськогосподарських підприємств і господарств населення показано у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка структурних змін у землеволодінні і користуванні агроформувань і домогосподарств

Показник	1990	2000	2005	2006	2007	2008
Площа сільськогосподарських угідь підприємств:	84,1	42,7	27,0	23,1	21,1	21,4
– Карпатського регіону;	93,5	77,8	63,0	59,7	57,6	57,3
– України						
Площа сільськогосподарських угідь господарств населення:	15,9	57,3	73,0	76,9	78,9	78,6
– Карпатського регіону;	6,5	22,2	37,0	40,3	42,4	42,7
– України						

* Джерела: 1. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 75 с. [2]

2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 80 с. [3]

Показники табл. 2 та деякі інші розрахунки дають можливість узагальнити такі висновки. До початку реформувальних дій в АПК основним землевласником були агроформування, які зосереджували в користуванні 84,1 % сільськогосподарських угідь в Карпатському регіоні та 93,5 % земель в Україні загалом. У після реформаційному періоді ситуація помітно змінилась, і в 2008 р.

основна частина угідь Карпатського регіону знаходиться у власності домогосподарств – 78,6 %.

Аналіз динаміки таких організаційних змін свідчить, що для двох досліджуваних територіальних одиниць характерна однакова тенденція, проте різні темпи. Так, починаючи з 1990 р. частка площ сільськогосподарських угідь агроформувань щороку зменшується, а відповідно у господарств населення збільшується. У Карпатському регіоні цей процес є стрімким, оскільки впродовж років реформи (1990 – 2000 рр.) частка земель аграрних підприємств зменшилась на половину, і аналогічна ситуація відбулась у наступні 8 років. У той же час частка сільськогосподарських угідь господарств населення в Карпатському регіоні зросла в 5 разів – з 15,9 % у 1990 р. до 78,6 % у 2008 р.

Дані табл. 2 показують, що в Україні процеси реструктуризації відносин власності на землю проходили дещо згладженіше. Так, питома вага угідь агроформувань зменшилась за весь аналізований період на 36,2 в.п., на стільки ж відповідно зросла частка земель домогосподарств. Ці показники свідчать, що в середньому в Україні основним землекористувачем є сільськогосподарські підприємства, що зосереджують у 2008 р. – 57,3 % усіх сільськогосподарських угідь.

Причиною таких територіальних відмінностей є те, що області Карпатського регіону були першими, де почала реалізовуватись аграрна реформа. Здобувши право власності на земельні та майнові паї, селяни масово почали забирати їх із загального майна підприємств. Таким чином активи діючих на той час агроформувань були роздіблені. І далі такі процеси створили значні перешкоди в організації діяльності сільськогосподарських підприємств. Землі так і залишаються в більшості у домогосподарств (78,6 % у 2008 р.) і значна частина їх не обробляється.

Спостерігаючи певні негативні наслідки в реорганізації сільського господарства областей початківців, керівництво інших регіонів дещо сповільнили процес передачі паїв селянам в натурі, організувавши діяльність агроформувань.

У результаті в середньому по Україні станом на 2009 р. діяло 57152 аграрних підприємств (табл. 3).

Дані табл. 3 показують певні відмінні тенденції щодо розвитку підприємництва в Україні та Карпатському регіоні. Так, в середньому по Україні впродовж останніх п'яти років кількість агроформувань постійно зменшується, а саме на 725 од. протягом 2005 – 2009 рр. Водночас спостерігається зменшення середнього розміру господарств на 37,8 га або майже на 10 % за цей же період. Такі показники свідчать про поширення негативних тенденцій щодо згорання аграрного підприємництва в державі.

У Карпатському регіоні складається наступна ситуація: протягом 2005 – 2009 рр. кількість сільськогосподарських підприємств збільшилась на 152 од. або на 3 %. Це відбулось за рахунок зростання кількості агроформувань в Закарпатській області на 209 од. та Чернівецькій – на 88 од. В інших двох областях спостерігаються нестабільні коливання у кількості господарств.

Середній розмір підприємств у регіоні зменшився, зокрема у 2009 р. проти 2005 р. – на 28,3 га або 21,1 %.

Таблиця 3

Тенденції зміни кількості і розмірів аграрних підприємств

Адміністративно-територіальна одиниця	Кількість агроформувань, од.			Середній розмір підприємства, га		
	2005	2007	2009	2005	2007	2009
Карпатський регіон, в т.ч. області:	5082	5334	5234	134,7	110,3	106,4
– Закарпатська	1604	1678	1813	44,1	39,2	32,5
– Івано-Франківська	805	770	775	147,1	140,8	138,2
– Львівська	1725	1794	1610	177,7	143,1	145,2
– Чернівецька	948	1092	1036	170,0	117,9	109,5
Україна	57877	58387	57152	406,1	378,8	368,3

* Джерела: 1. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 80 с. [3]

2. Сільське господарство України 2009: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 370 с. [4]

Однією з основних причин таких негативних організаційних змін як в Карпатському регіоні, так і у державі загалом є складне фінансове становище сучасних агровиробників та поступова адаптація і перехід до оптимальніших форм господарювання, зокрема щодо розміру підприємств.

Аналізуючи організаційні зміни в аграрному підприємстві необхідно вивчити тенденції зміни структури виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах, оскільки цей фактор значно впливає на результативні показники діяльності. Динаміка таких змін відображена у табл. 4.

Дані табл. 4 дають змогу узагальнити ряд висновків.

1. У Карпатському регіоні більшу питому вагу у структурі виробництва займає продукція тваринництва – 57,7 % у 2009 р. Серед досліджуваних областей лише Закарпатська область є винятком з регіонального показника. Так, у Закарпатській області переважає виробництво рослинницької продукції – 51,4 % у 2009 р., що пояснюється наявністю сприятливих природнокліматичних умов на території Закарпатської низовини для вирощування овочів, плодів, ягід. У інших трьох областях сільськогосподарські підприємства орієнтуються на тваринницьку продукцію.

2. Аналіз структурних виробничих змін у динаміці показує, що в Карпатському регіоні впродовж 2005 – 2009 рр. на сільськогосподарських підприємствах поступово скорочується частка продукції рослинництва і збільшується питома вага тваринницької продукції, зокрема на 6,9 в.п. По всіх областях спостерігається така ж тенденція, зокрема в Закарпатській області зміни відбулись на 16,5 в.п.; в Івано-Франківській – на 6,5 в.п.; в Львівській – на 5,5 в.п.; в Чернівецькій – на 4,4 в.п.

Таблиця 4

**Зміни структури виробництва продукції
у сільськогосподарських підприємствах**

Адміністративно-територіальна одиниця	Продукція рослинництва, %			Продукція тваринництва, %		
	2005	2007	2009	2005	2007	2009
Карпатський регіон, в т.ч. області:	49,2	37,4	42,3	51,8	62,6	57,7
– Закарпатська	67,9	60,3	51,4	32,7	39,7	48,6
– Івано-Франківська	36,6	22,5	30,1	37,4	77,5	69,9
– Львівська	50,9	42,6	45,4	38,7	57,4	54,6
– Чернівецька	51,7	40,2	47,3	31,5	59,8	52,7
Україна	64,3	58,3	62,3	32,7	41,7	37,7

* Джерело: Сільське господарство України 2009: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 370 с. [4]

3. В середньому по агроформуваннях України спостерігається дещо відмінна ситуація. Основну частку у сільськогосподарському виробництві складає продукція рослинництва – 62,3 % у 2009 р. Проте аналіз динаміки показує, що цей показник впродовж 2005 – 2009 рр. зменшився, а саме на 2 в.п.

4. Визначальними причинами таких організаційних змін у структурі виробництва продукції в агро формуваннях є: пристосування і відповідність вимогам ринку; пошук найбільш рентабельних видів продукції; врахування природнокліматичних умов для виробництва окремих видів продукції, тобто використання природних переваг.

Висновки. Таким чином комплексний аналіз різних аспектів організаційних змін у діяльності сільськогосподарських підприємств регіону Карпат свідчить, що по-перше, часто такі зміни носять негативний характер, що в майбутньому призведе до скорочення обсягів виробництва в агроформуваннях. По-друге, деякі організаційні зміни, зокрема в структурі виробництва у землеволодінні різних власників свідчать про пошук оптимальніших, ефективніших напрямів діяльності агровиробників.

Окреслюючи стратегічні пріоритети розвитку сільськогосподарських підприємств Карпатського регіону, визначаємо такі основні принципові положення: 1) ефективність і результативність функціонування агроформувань значною мірою залежить від внутрішніх і зовнішніх організаційних параметрів; 2) процес розвитку підприємств повинен розглядатись у тісному взаємозв'язку з становленням і функціонуванням іншої категорії виробників – господарствами населення; 3) організація перспективної діяльності агроформувань повинна базуватись на врахуванні позитивних і негативних результатів минулих змін у аграрному секторі, та науково обґрунтованих стратегічних і тактичних планів розвитку сільського господарства.

Література

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / За ред. С.В. Мочерного. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848 с.

2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 75 с.
3. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 80 с.
4. Сільське господарство України 2009: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 370 с.

Summary

Yakubiv V.M.

Candidate of economics, associate professor

Division of accounting and audit

Precarpathian University named after V. Stefanyk

**PROBLEMS OF ORGANIZATIONAL BECOMING ENTERPRISES IN
AGRARIAN SECTOR: ANALYSIS AND PROGRESS TRENDS**

Certainly basic tendencies of the organizational becoming of agricultural enterprises in the agrarian sector of region of Carpathians as compared to Ukraine on the whole. Grounded determining positive and negative consequences of organizational development of enterprise. Of principle positions are reflected in relation to the perspective becoming of agroformations.

Стаття надійшла до редакції 7.04.2011

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

УДК 796.012.11

Бабич А.М., старший викладач
Ковбан О.Л., старший викладач ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ

Під силою мають на увазі властивість людини долати зовнішній опір чи протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль.

Сила може бути зовнішньою або внутрішньою. Перша виникає внаслідок відповідних дій спортсмена на опір вазі (снаряд, партнер тощо), друга – у результаті скорочення м'язів тіла і виявляється у діях нервово-м'язової системи.

Силу як фізичну якість фахівці розглядають у чотирьох формах:

абсолютна сила – найбільша сила, яку проявляє спортсмен під час максимального м'язового скорочення;

вибухова сила – властивість м'язів спортсмена проявляти максимальні зусилля в найкоротший час;

швидкісна сила – властивість спортсмена долати опір із високою швидкістю м'язового скорочення;

силова витривалість – властивість організму спортсмена протидіяти втомі під час застосування відносно тривалих і великих силових навантажень.

Приклад прояву абсолютної сили м'язів у пауерліфтингу, коли спортсмену необхідно підняти максимальну вагу у присіданні зі штангою.

Приклад прояву вибухової сили у важкій атлетиці в ривку, коли спортсмену у найкоротший час необхідно проявити максимальні зусилля, щоб підняти штангу в один прийом над головою.

Для порівняння силових можливостей спортсменів різної маси тіла застосовується термін „відносна сила”, що визначається як відношення максимальної сили до 1 кг маси тіла.

У сучасній практиці спортивної діяльності існує два самостійних шляхи розвитку абсолютної сили.

Перший – за рахунок збільшення товщини м'язових волокон.

Другий шлях – за рахунок удосконалення нейрорегуляторних механізмів та підвищення ємності, потужності та рухомості алактатного механізму енергозабезпечення м'язового скорочення.

За рахунок цілеспрямованого силового тренування збільшується поперечник м'язів і кількість скорочувальних елементів (міофібрил). Цей процес сприяє спочатку збільшенню волокон, що скорочуються, а після досягнення відповідного рівня – збільшенню їх товщини і тим самим збільшенню поперечника м'язів (гіпертрофія). Отже, збільшення поперечника м'язів здійснюється за рахунок потовщення волокон, а не збільшення їх кількості. Відомо, що кількість волокон в окремому м'язі зумовлена генетично і її не можна змінити за допомогою силового тренування.

Збільшуючи поперечник м'язів, спортсмен одночасно збільшує м'язову силу. Видатні спортсмени доводять частку м'язів у загальній масі тіла до 50 – 55% (у нормі – близько 40%).

Зростання м'язової маси і підвищення сили не мають прямої залежності.

Сила м'язів спортсменів залежить від чинників, що можуть змінюватися у процесі силових тренувань. Основними серед них є:

- 1) рівень внутрішньом'язової та міжм'язової координації;
- 2) частота нервових імпульсів;
- 3) механічні умови дії м'язів на кістки;
- 4) рівень розтягування м'язів та сухожилків;
- 5) енергетичні запаси м'язів і печінки;
- 6) щільність капілярів м'язів;
- 7) рівень емоційного (вольового) напруження спортсмена;
- 8) година доби тощо.

Встановлено, що у силових тренуваннях зростання силових можливостей спортсмена здійснюється у випадку короткочасного затримання дихання (ефект натужування), що пов'язане з подразненням інтеро-, механо- і хеморецепторів у легенях та черевній порожнині й рефлекторно позитивно впливає на скорочувальну функцію м'язів.

Для розвитку силових можливостей та збільшення м'язової маси застосовується низка методичних підходів, які ґрунтуються на використанні як традиційних обтяжень і опору, так і спеціальних силових тренажерів.

Методи розвитку сили та збільшення м'язової маси визначаються трьома режимами роботи:

динамічний – змінюється лише довжина м'язів, але не їх тонус;

статичний – змінюється тонус м'язів, а довжина залишається незмінною;

комбінований (змішаний) – використовується як динамічний, так і статичний способи скорочення м'язових волокон. Більша кількість рухів спортсменів виконується у змішаному режимі м'язової діяльності.

Динамічний та комбінований режими роботи м'язів можуть бути долаючого та поступального характерів, а статичний – утримуючого.

В основу класифікації методів розвитку сили та м'язової маси покладено два основних чинники: вага обтяження та кількість повторень. Залежно від цього визначають такі методи:

метод короточасних максимальних напружень – припускає використання силових вправ із великим обтяженням (90 – 100% від максимальної сили спортсмена) та невеликою кількістю повторень (1 – 3). Ефект – підвищення максимальної сили практично без зміни поперечника м'язів;

метод багаторазових близькомежових напружень – припускає виконання силових вправ із середнім обтяженням (70 – 89%) та кількістю повторень 4 – 6. Ефект – одночасний розвиток силових можливостей та м'язової маси;

метод багаторазових легких та середніх напружень – припускає використання силових вправ із малим та середнім обтяженням (40 – 69%) та кількістю повторень 8 – 10 разів і більше. Ефект – розвиток силової витривалості, рельєфу локальних груп м'язів, збільшення або стабілізація м'язової маси, а також зміцнення опорно-зв'язкового апарату. Різновидом методу багаторазових легких та середніх напружень є метод роботи до відмови, який припускає виконання вправи з масою тіла, із зусиллям 70 – 80% від максимального рівня та відпочинком між спробами до 3-х хвилин.

Статичний режим роботи в розвитку сили – припускає використання силових вправ з обтяженнями 95 – 100% від максимальної сили спортсмена з тривалістю напруження 5 – 6 с та кількістю повторень 1 – 3 рази під різними кутами до обтяження, інтервали відпочинку 30 – 45 с. Ефект – розвиток максимальної сили практично без збільшення м'язового поперечника.

Різновидом методів розвитку сили є ударний метод. Він ґрунтується на використанні кінетичної енергії, отриманої за рахунок вільного падіння тіла спортсмена з відповідної висоти з наступним стрибком угору. Під час виконання даного руху відбувається переключення від поступального до долаючого режиму роботи м'язів за умови максимального динамічного зусилля. Ефект – розвиток вибухової сили.

Розвиток швидкісної та вибухової сили.

Швидкісна сила виявляється в швидкості виконання окремого руху або частоті рухових дій за визначений проміжок часу.

Найбільшого ефекту в розвитку швидкісної сили досягають у віці від 8 до 16 років. Основним засобом розвитку швидкісної сили є швидкісні вправи, які виконуються у максимальному темпі.

Ефективним засобом комплексного розвитку швидкісної та вибухової сили є виконання таких вправ як стрибки у глибину, довжину, висоту з місця, різні варіанти виштовхування ваги тощо.

Вибухова сила визначається взаємодією швидкісного та силового чинників.

Вважається, що тренування із вагою 80 – 95% максимальної сприяє розвитку швидкісно-силових якостей.

Ефективним методом розвитку вибухової сили є ударний метод, у якому здійснюється різке розтягування напружених м'язів, що передую активному їх

скороченню. Чинником, що стимулює активність м'язів, виступає не обтяження, а кінетична енергія падіння маси тіла спортсмена або тренувального снаряда.

Ударний режим роботи носить специфічний тренувальний ефект, що спрямований на удосконалення швидкості та потужності переключення м'язів від поступального до долаючого режиму роботи.

Для комплексного розвитку швидкісної та вибухової сили використовують такі загальнопідготовчі вправи: біг на короткі дистанції (30 – 60 м), стрибки зі скакалкою (з подвійним або потрійним обертанням), комбіновані стрибки через гімнастичну лаву з просуванням уперед, спортивні ігри з проявом зусиль вибухового характеру (волейбол, баскетбол, футбол, теніс тощо).

Обсяг тренувальної роботи для розвитку швидкісної та вибухової сил не повинен бути великим, оскільки швидкісні рухи вимагають значної концентрації вольових зусиль і напруження центральної нервової системи. Тому вже після декількох повторень у тих, хто займається, може виникнути почуття втоми, що призводить до зниження швидкості рухової дії чи виконання вправи.

Розвиток силової витривалості.

Витривалість – це здатність спортсмена ефективно виконувати роботу тривалий час, переборюючи втоми. Витривалість може бути фізичною, коли вона пов'язана з виконанням силових вправ, або розумовою, емоційною, сенсорною тощо.

Розрізняють два види витривалості: загальну та спеціальну. Перша розвивається у процесі різнобічної фізичної підготовки, друга – здатність до ефективного виконання силових вправ і подолання втоми в умовах навантажень, зумовлених вимогами ефективної тренувальної діяльності.

Витривалість найкраще розвивати, виконуючи силову роботу у середньому темпі. Дослідження показали, що спортсмени, працюючи у такому темпі, виконували обсяг роботи у 40 разів більший, ніж на початку експерименту, тоді як під час виконання вправ у швидкому темпі лише у 4,5 раза більший.

Компонентами силової витривалості є сила і витривалість. Взаємозв'язок цих двох якостей дуже складний. Наприклад, потужна м'язова робота пов'язана насамперед з підніманням межової ваги не може достатньою мірою забезпечити організм киснем. М'язове скорочення відбувається за умов, близьких до анаеробних, без достатнього надходження кисню. Зовсім за інших умов (аеробних) здійснюється м'язова робота, коли вправи з малим або середнім навантаженням виконуються відносно довгий час. Якщо у першому випадку позитивні зрушення спостерігаються у руховому апараті, то у другому значні зміни відбуваються у серцево-судинній та дихальній системах. Треба пам'ятати, що робота на витривалість негативно впливає на розвиток сили, і навпаки, тренування на розвиток сили негативно впливає на розвиток витривалості.

З урахуванням таких суперечностей будують тренувальний процес з розвитку силової витривалості. Під час розвитку силової витривалості ті, хто

займаються, підвищують свої функціональні можливості, збільшують силу основних груп м'язів, покращують координацію рухів, активізують діяльність серцево-судинної та дихальної систем організму.

Досвід практики показує, що силову витривалість розвивають методом підвищення інтенсивності тренувального заняття, який передбачає виконання вправ у більш швидкому темпі. Підвищений темп виконання вправи забезпечує організм більш вагомим навантаженням, яке призводить до підвищення працездатності та створення запасу витривалості для роботи у звичайному темпі. Такий метод тренування рекомендовано використовувати підготовленим атлетами і не рекомендується для новачків.

Для розвитку витривалості часто використовують кросову підготовку, що дає змогу підтримувати високий рівень витривалості.

Іншим методом розвитку витривалості є метод кругового тренування. Його ефект полягає в тому, що протягом одного тренувального заняття той, хто займається, виконує велику кількість різноманітних вправ. Організаційною засадою методу кругового тренування є циклічне виконання силових вправ, які виконуються у певній послідовності, змінюючись на „станціях”, розміщених по колу. При цьому інтенсивність їх виконання трохи менша, ніж звичайна, а емоційний фон і обсяг тренувального навантаження вищі. Метод кругового тренування дає можливість варіювати кількістю та якістю підібраних вправ.

Отже, силу та спеціальну витривалість можна одночасно розвивати до відносно високого рівня. Для цього на практиці розвиток сили та витривалості здійснюють на різних заняттях або на одному в поєднанні з іншими схожими вправами.

Спеціальну витривалість тренують на заняттях підніманням ваги з поступово зростаючою кількістю в одній спробі, а також шляхом збільшення спроб за одне тренування.

Література

1. Гуревич И.А. Круговая тренировка при развитии физических качеств /Изд. 3е, перераб. и доп. Минск: Высшая школа, 1985. 256 с.
2. Келлер В.С., Платонов В.М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. Львів: Українська Спортивна Асоціація, 1993. 270 с.
3. Михайлов К.В. Методы спортивной подготовки. К.: "Здоров'я", 1981. 128 с.
4. Платонов В.Н., Булатова М.М. Физическая подготовка в системе спортивной тренировки. /Уч. метод. пособие. Вып. 1. К.: КГИФК, 1992. 69 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2011

УДК 94.(477.8) «1889/1924» (092)

Бежук О. М., старший викладач ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С. З. Гжицького***ЗАКОРДОННА ПРАЦЯ О. ЛЕВИЦЬКОЇ-БАСАРАБ ПЕРІОДУ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНЦІВ 1917-1923 РР.**

У статті проаналізовано працю за кордоном О. Левицької-Басараб в контексті зовнішньополітичної діяльності урядів періоду української революції.

Ключові слова: *О.Левицька-Басараб, бухгалтерка, дипломатична діяльність, фемінізм.*

У період національно-визвольних змагань 1917-1923 рр. доля нашої молодой держави значною мірою залежала від активності її дипломатичних служб. Попри це, праць, присвячених дипломатичній діяльності українських урядів, не так багато. Найвагомішою є історична розвідка Л. Є. Дещинського «Міжнародні відносини в Україні: історія і сучасність», в якій ґрунтовно проаналізовано вихід на історичну арену УНР та ЗУНР й налагодження ними відносин з іноземними державами. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені у численних академічних виданнях, як-от: В. Верига «Визвольні змагання в Україні 1914-1923.», М. Литвин «Історія ЗУНР», Ю. Павленко і Ю. Храмов «Українська державність у 1917-1919 рр.», П. Ковалів «Дипломатична діяльність за часи Української держави» та ін.

Дане дослідження присвячене праці за кордоном О. Левицької-Басараб, в контексті зовнішньополітичної діяльності українських урядів того періоду – УНР та ЗУНР. Поставивши за мету детально проаналізувати роботу діячки в уряді ЗУНР під час її перебування у Швеції та Фінляндії, авторка статті сподівається зробити свій внесок у вивчення проблеми національно-державного будівництва в контексті зовнішньополітичної діяльності України періоду 1917 - 1923рр.

Перебуваючи у екзилі, уряд Є. Петрушевича робив усе можливе, щоб політичні кола Заходу були поінформовані про події на західноукраїнських землях, взяли під дипломатичний захист ЗУНР, визнали незалежність Галицької республіки, навколо якої з часом могли об'єднатися всі українські землі в єдину державу [1, с. 14]. Відомо, що Українською Національною Радою ще 1 листопада 1918 року було розіслано ноту про утворення держави на західноукраїнських землях. Згодом налагоджуються дипломатичні відносини з Києвом та численними західними партнерами [2, с. 283] 15 дипломатичних осередків ЗУНР утворила в екзилі, зав'язавши дипломатичні відносини з Австрією, Німеччиною, Чехословаччиною, Угорщиною, Югославією, Італією, Ватиканом, США, Канадою, Бразилією [3, с. 26]. Однак, реальне завдання полягало у визнанні ЗУНР на Паризькій мирній конференції, яка мала

вирішальний вплив на формування кордонів Європи після I світової війни, де домінували інтереси Великобританії та Франції [4, с. 219].

Безпосереднім свідком та активним учасником зовнішньополітичної діяльності ЗУНР була Ольга Левицька-Басараб. У вересні 1914 року, внаслідок наступу російської армії, вона – працівниця Гіпотетичного банку, змушена покинути Львів та після чисельних поневірянь і переїздів зупинитись у Відні. В австрійській столиці Ольга залучається до роботи багатьох емігрантських організацій. Особливо активною була діяльність молодшої жінки у Комітеті допомоги раненим українським жовнірам (“Ukrainisches Damenhilfs komitee fur Verwundete Soldaten”)– харитативній (благодійній) організації та Українському Жіночому Союзу – міжнародній репрезентації українського жіноцтва. Документальним підтвердженням цього є чисельні документи фондів № 398 та № 391 ЦДІА у Львові, публікації тогочасної преси, зокрема газети «Наш прапор», мемуарні спогади А. Жук, О. Залізняк, інших сучасниць.

Окрім зазначених організацій, Ольга Левицька-Басараб у Відні співпрацює з СВУ, Австрійським Червоним Хрестом, товариством українських робітників «Праця». З 1915 по 1918 рр. перебуває на посаді бухгалтера Комісії допомоги вдовам і сиротам загиблих на фронтах вояків з Галичини та Буковини [5, с. 18]. Згодом її запрошують на посаду бухгалтера посольства ЗУНР у екзилі, де вона працює з 1918 року по березень 1923 р. Державний архів Івано-Франківської області містить документ, що засвідчує склад бюро еміграційного уряду Є. Петрушевича у Відні, де Ольга Басараб значиться саме як бухгалтерка каси (директором, відповідно – Мирон Гаврисевич, касієром – Іван Охримович) [6, арк. 1]. Робота Ольги полягала у веденні рахунків, фінансових звітів, переведенні грошових пожертв, що надсилались галицькому уряду у вигляді позички Національної Оборони з-за океану [7, с. 87]. Обов'язки бухгалтерки молода жінка виконує сумлінно та кваліфіковано.

В установі, а саме в президіальній канцелярії, були задіяні такі відомі українські діячі як О. Перфецький, О. Марітчак, К. Левицький, Г. Макатей та ін. Багато хто із цих людей пізніше згадували про працю Ольги Басараб в уряді Петрушевича, зокрема Лука Мишуга писав у своїх спогадах: «Була на службі Уряду ЗУНР і перевірявала рахунки» [7, с. 90]. Ірена Вахнянин, яка неодноразово заходила по справах до канцелярії уряду Євгена Петрушевича на Лянґегассе у Відні також згадувала, що зустрічала там «пані Басарабову – головну бухгалтерку Державної Каси ЗУНР», що знаходилась на одному з поверхів будівлі [8, с. 98]. Це підтверджує й Іза Дольницька – хороша приятелька Ольги, машиністка редакції «Нашого прапора», яку курували О. Назарук та О. Грицай [6, арк.1].

Переглядаючи справи фонду № 581: «Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР та ЗУНР» Центрального Державного Історичного архіву у Львові, а саме: № 173 – «Відомості про стягнення податків з президіальної та військової канцелярії диктатора ЗУНР у Відні. Списки персоналу канцелярії» та № 166 – «Розпорядження диктатора ЗУНР у Відні про встановлення пенсій службовцям, норми видачі грошової допомоги державною касою», авторка на основі порівняння почерків встановила, що деякі з цих паперів провадила саме Ольга Левицька - Басараб. Особливо характерною для її

письма є літера Д, що однаково окреслена в листах до Д. Басараба та вказаних службових документах (Ф № 581, оп. 1, спр. 173, арк. 2, 3. та Ф № 3581, оп. 1, спр. 166. арк. 14). Кількість їх обмежена, оскільки більшість паперів оформлено на друкарській машинці. Відсутні, на жаль, і особисті підписи Ольги Левицької-Басараб, котрими завіряються службові документи, оскільки маємо справи не з оригіналами, а з копіями.

Ольга Левицька-Басараб, як одна з громадсько- та політичноактивних працівників уряду Є. Петрушевича в період з 1918 по 1920 роки здійснює низку закордонних поїздок до в столиці Швеції – Стокгольма та столиці Фінляндії – Гельсіндорфа (Гельсінкі). Це засвідчує і закордонний паспорт діячки, що знаходиться у Львівському обласному державному архіві. У багатьох біографічних матеріалах про О. Левицьку-Басараб зазначено дипломатичний характер цих поїздок [9, с. 44]. Зрозуміло, що приписувати суто дипломатичну місію О. Левицькій-Басараб ми не можемо. Однак, необхідно зазначити, що в силу різних обставин жінка була залучена до роботи українського посольства за кордоном. Окремі документи вказують на те, що якийсь час вона працювала на посаді радника ЗУНР [10, арк.7]. Це стверджує і Олена Охримович-Залізняк [11, с. 51]. На фото уряду ЗУНР у екзилі серед представників українського політикуму: Євгена Петрушевича, Костя Левицького, Ярослава Селезінки, Семена Вітика, Василя Панейка – бачимо Ольгу Левицьку -Басараб [12, с. 511].

Перебуваючи на службі скарбнички галицького уряду у Відні, Ольга по родинному зближується з сім'єю Залізняків. Олена Охримович-Залізняк – галичанка, донька греко-католицького священника Юліана Охримовича, випускниця філософського відділення Львівського університету була подругою та соратницею Ольги по роботі у «Комітеті ранених українських жовнів у Відні», «Українському Жіночому Союзі» [13, арк. 122]. Її чоловік Микола Залізняк – публіцист, відомий громадський та політичний діяч, в час Першої світової веде у Відні активну публіцистичну і видавничу діяльність як представник українських соціал-революціонерів [14, арк. 23]. З 1918 року М.Залізняк у складі дипломатичної місії УНР працює у Стокгольмі. Саме тут подружки перебувають у березні-червні 1918 року.

Для Ольги, найімовірніше це був просто відпочинок, який подружжя Залізняків влаштувало Басарабовій на знак приятного ставлення до неї, адже у своїх спогадах Олена Залізняк неодноразово висловлювала захоплення умінням подруги оптимістично мислити за найскрутніших обставин, ненав'язливо ділитися знаннями та життєвим досвідом: «Не могла б вона давати другим своєї доброти, знання й досвіду, якби не вмiла сама бачити в житті ясних сторінок, не вмiла сама переживати радісних хвилин» [11, с. 55].

Перебуваючи у Швеції, Ольга відвідує національні музеї, художні галереї, етнографічний музей серед природи «Скансен», жваво цікавиться шведським фольклором, народним мистецтвом. Особливо захоплюють її тканини та вишиванки області Малярне із надто схожими до вітчизняних гуцульськими орнаментами. Зацікавлення шведським мистецтвом приводить молоду жінку через маляра Майданюка в товариство скандинавських художників, з ними вона в подальшому листується, обмінюється думками на

мистецькі та літературні теми. Особливо вона цікавиться творчістю скандинавських письменників кінця XIX - поч XX століття [15, с. 29].

У Стокгольмі О. Левицька-Басараб знайомиться з індусом Чато Падая, який походив з відомого браманського роду Гайдарабад-Вірендрант і доводився братом відомій індійській письменниці Серозні Найду. Індус ознайомив Ольгу з працями свого вітчизняного мислителя Рабіндраната Тагора, викликавши у неї зацікавлення філософією буддизму та історією культури давньої Індії загалом [11, с. 55].

Окрім Швеції, Ольга побувала деякий час у Фінляндії. У спогаді Северина Левицького зазначено: «На запрошення уряду УНР стає вона (О. Б.) секретаркою українського посольства в Фінляндії, якого керівником був якийсь час Микола Залізник» [15, 16, с. 44]. Історик Я. С. Лялька у своїй фундаментальній розвідці «Ольга Басараб та її доба» помилково стверджує, що це було літом 1919 р. [5, с. 22]. Однак дипломатичне представництво УНР у Гельсінкі за наказом Директорії М.Залізник очолив 1 серпня 1919 року. До Гельсінкі він прибув у жовтні 1919 року. Дату його приїзду засвідчує вірча грамота, яку М.Залізник вручив міністру закордонних справ Фінляндії Р. Голсті, що й стало початком офіційного виконання послом своїх обов'язків [17, арк. 2]. Отже, О. Левицька-Басараб не могла бути у Фінляндії 1919 року, а приїхала туди влітку 1920 року. З іншого боку, Ольга Левицька-Басараб в силу своїх патріотичних принципів та переконань навряд чи могла перебувати на службі відразу двох українських урядів – УНР та ЗУНР. Відомо також, що секретарем при посольстві УНР у Фінляндії 1920 року залишався Петро Сливенко [18, с. 22].

Цілком відкинути твердження багатьох сучасників про службу О. Левицької-Басараб в посольстві ми не можемо. З погляду авторки, перебуваючи у Гельсіндорфі О. Левицька-Басараб могла виконувати роль не стільки секретаря, скільки працівника адміністративно-господарської частини.

Відомо, що ще до того, як уряд УНР опинився в екзилі (листопад 1920 р.), роль та статус його дипломатичних представництв слабшали. Місії УНР дедалі частіше зводились до мінімальних адміністративно-консульських функцій. Проводячи квазидипломатичну, а головню інформативну діяльність вони таким чином шукали підтримки й прихильності в урядових, журналістських та парламентських колах [19, с. 73].

Фактично всю роботу дипломатичного представництва забезпечував персонал, що поділявся на дві категорії – дипломати і адміністративно-технічні працівники [20, с. 39]. До останньої належала канцелярія, бухгалтерія, господарський підрозділ. Вищеназвані функції виконували одна-дві особи, на яких покладалося доволі широке коло обов'язків щодо забезпечення роботи канцелярії – прийом і відправка дипломатичної пошти, контроль за своєчасним виконанням документів, бухгалтерії (фінансові розрахунки по веденню господарства посольства, контроль за дотриманням бюджетної дисципліни, за економним і раціональним використанням коштів). Тому можна припустити, що Ольга Левицька-Басараб, приїхавши до Фінляндії в якості компаньйонки дружини посла О. Залізник консулювала його з приводу ведення бухгалтерії, маючи великий досвід у цій справі.

Вивчивши докладно роботу дипломатичного представництва УНР, Ольга та Олена Залізняк порушують перед послом питання про необхідність української періодичної преси у Фінляндії. Як відомо, однією з важливих форм роботи диппредставництва є розповсюдження в різних громадських колах країни інформаційних матеріалів про власну державу [20, с. 39]. На той час важливим українським інформаційно-пропагандистським осередком у Європі була Українська пресова служба у Відні, котра намагалась розповісти усьому світу про молоду українську республіку та українську справу [21, с. 13-14]. Та однієї пресової служби було, на жаль, замало. Саме тому Микола Залізняк, врахувавши зауваження жінок, звернувся до представників Директорії про надання спеціальних кур'єрів для виконання маршруту Берлін – Стокгольм – Гельсіндорф, які б володіли останньою інформацією про події в Україні та розповсюджували періодичні вітчизняні видання [17, арк. 23]. Ця робота була особливо доцільною з уваги на наявність численних російських часописів, які подавали інформацію про українську справу в особливо ворожому або тенденційному планах [17, арк. 24].

Перебуваючи у Гельсіндорфі, Ольга Левицька-Басараб разом з Оленою Залізняк включилися у інформаційно-роз'яснювальну роботу серед місцевого населення, яка є важливою частиною дипломатичної політики [20, с. 110]. Вони постійно зустрічалися з громадсько активними жінками серед яких – голова фінської організації Міжнародного жіночого союзу п. Клара Земтрем, перша фінська жінка-лікар д-р Маїні Фріберг, провідниця робітниць – Міїна Сепеле, фінські письменниці [22, с. 37]. Жінки ділилися досвідом у справі діяльності жіночих харитативних організацій, феміністичних міжнародних союзів тощо. В процесі спілкування українки давали зважені відповіді на різноманітні запитання стосовно історії та культури України, обговорювали проблеми двосторонніх взаємин. Такі зустрічі, зазвичай, відбувалися в атмосфері доброзичливості і взаєморозуміння. Згодом О. Залізняк згадувала: «З пошаною і прихильністю ставилися фіни до української держави як до свого союзника, містили у своїй пресі багато інформації про Україну – історію, культуру, тодішнє політичне становище.» Доброзичливо налаштованих до української держави фінів передовсім цікавили позитивні приклади співпраці між країнами як в історичному, так і в сучасному аспектах. Це потребувало від жінок-українок серйозної теоретичної підготовки і глибокого знання політичної ситуації в регіоні [22, с. 37]. Тож Ольга продовжувала наполегливо вчитися, пізнаючи мову, історію, культуру чужої країни. Досвід фінок, котрі першими в Європі отримали право голосування в урядових установах, був належно оцінений Ольгою Левицькою-Басараб і використаний нею у подальшій громадській діяльності, зокрема в «Українському Жіночому Союзі» у Відні та «Союзі Українок» у Львові. Ольга активно спілкується не лише з фінськими громадсько-політичними та культурними діячами, але й простими фінами, зокрема жителями міста Віпурі чи села Грануля коло Гельсіндорфу. Цікавиться їх побутом, вивчає звичаї і традиції, захоплюється умінням фінів використовувати народне мистецтво для окраси помешкань [23, с.4]. У нечасті хвилини дозвілля Ольга подорожувала, пізнаючи природу північної країни. Так, подорожуючи кораблем разом з Залізняками, об'їхала фінсько-шведське

узбережжя, відвідала водоспад Іматра. З іншої сторони, Ольга Левицька-Басараб завше пропагувала серед місцевого населення звичаї рідного краю, українську пісню, історію, український стрій з елементами вишивки.

Отже, праця Ольги Левицької-Басараб у Стокгольмі та Гельсіндорфі була підпорядкована перш за все проблемі піднесення українського питання за кордоном. Її надзвичайна енергія і професіоналізм проявилися у веденні фінансових справ дипломатичного корпусу УНР, інформаційно-роз'яснювальній роботі серед місцевого населення, співпраці з фінськими колегами - представницями першої хвилі жіночого руху в Європі. Такого роду діяльність формувала характер Ольги, яка безперечно входить у плеяду жінок-особистостей свого часу. Найкраще про них сказала З. Мірна: «Це були жінки високих духовних якостей, що проводили свою громадську працю не з персональних мотивів – зробити на цьому кар'єру, прославити або рекламувати себе. Навпаки, робили вони свою громадську працю як обов'язок, як завдання перед нашою Батьківщиною. Це були українські феміністки у найвищому значенні слова» [24, с. 3].

Література

1. Лозинський М. Галичина в роках 1918-1920. /М. Лозинський. – Відень, 1922. –38 с.
2. Субтельний О. Україна. Історія. / О. Субтельний. – К.1991. – с. 325.
3. Дещинський Л. Міжнародні відносини України. Історія і сучасність / Л. Дещинський. – Львів: Бескиди Біт, 2004. – 320 с.
4. Нариси історії дипломатії України / За ред.В.Смоля // - К.: Видавничий Дім «Альтернативи», 2001.-706 с.
5. Літопис нескореної України. Ольга Басараб та її доба / [під ред. Я. Ляльки]. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2007. – Кн. 5. – 2007. – 1248 с.
6. ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 48. – Директивні вказівки міністерства іноземних справ і переписка з повітами. Накази держслужби про встановлення біографії членів українського національного еміграційного уряду Петрушевича в м. Відні. (1921-1923рр.). – 7 арк.
7. Мишуга Л. Ольга Басараб / Л. Мишуга // Незабутня Ольга Басараб. Вибране. / [Під ред. І. Книш]. – Вінніпег, 1976. – С. 89-91.- с. 90.
8. Вахнянин-Льонер І. Ольга Басараб уьмоїй пам'яті //Незабутня Ольга Басараб. Вибране. / [Під ред. І. Книш]. – Вінніпег, 1976. -с. 90.
9. ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 48. – Директивні вказівки міністерства іноземних справ і переписка з повітами. Накази держслужби про встановлення біографії членів українського національного еміграційного уряду Петрушевича в м. Відні.(1921-1923 рр.). – 7 арк.
10. Цвик О. 100-річчя народин і 65-річчя мученичої смерти Ольги Басараб-патронки ОУК / О. Цвик // Жіночий світ. – 1989. – травень. – С. 4.
11. ЦДАЛ, Ф № 205, Оп. 1, спр. 920, арк. 7.
12. Охримович-Залізник О. Моменти з життя Ольги Басараб// Незабутня Ольга Басараб. Вибране. /Під ред. Ірени Книш.// -Вінніпег, 1976. –с. 51.
13. Верига В. Уряд ЗУНР на еміграції. / В. Верига. // Визвольні змагання в Україні 1914-1923р. – У 2-х томах. / [Під ред. Ю. Сливки] – Жовква, вид-во Отців Василян «Міссіонер», 1998. – Т. 1. – С. 510-518.

14. ЦДІАУЛ. – Ф. 174. – Оп. 1. – Спр. 750. – Статті та документи О. Залізняка. 1912-1939 рр. – 274 арк.
15. Відділ рукописів та україніки ЛННБ. – Ф. 57. – Спр. 359. – Публікації М. Залізняка. 1909-1920 рр. – 56 арк.
16. Левицький С. Начерк життєпису Ольги з Левицьких Басарабової / С. Левицький // Незабуття Ольга Басараб. Вибране. / [Під ред. І. Книш]. – Вінніпег, 1976. – С. 24-33.
17. 3 історії національно-визвольної боротьби 1929-1956рр.// -Л., Державність, №4, 1992р. - с. 44
18. ЦДАВО України. – Ф. 3512. – Оп. 2. – Спр. 2. – Закони Української держави про створення консульських установ по різних країнах та штатах. 16.11.1918–24.02.1919 рр. – 72 арк.
19. Гуммерус Г. Україна в переломні часи: шість місяців на чолі посольства у Києві / Г. Гуммерус. – К., 2004. – 188 с.
20. Маркус В. Екзильний уряд УНР в міжвоєнний період / В. Маркус // Сучасність. – 1986. – Ч. 12 (308). – С. 72-75.
21. Сардачук П. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи / П. Сардачук, О. Кулик. – К.: Україна, 2001. – 174 с.
22. Шелухін С. Варшавський договір із поляками і С.Петлюрою 21 квітня 1929р. / С.Шелухін . – Прага, 1926. -45 с.
23. ЦДАВО України. – Ф. 3512. – Оп. 2. – Спр. 2. – Закони Української держави про створення консульських установ по різних країнах та штатах. 16.11.1918–24.02.1919 рр. – 72 арк.
24. Бурачинська Л. Олена Залізняка. Монографія / Л. Бурачинська. – Торонто: Світова федерація українських жіночих організацій, 1987. – 183 с.
25. Залізняка О. Літо у Скандинавії // Наше життя . –1952. – Ч. 2. –С. 4
26. Мірна З . Жіночий рух на Україні.// Жінка. – 1937.– Ч .6. –С. 3.

Summary

Olha Bezhuk

O. BASARAB'S ACTIVITIES ABROAD DURING A PERIOD OF NATIONAL LIBERATION STRUGGLE OF UKRAINIANS. 1917-1923.

The article analyzes O. Basarab's activities abroad in the context of foreign policy of the governments during a period of the Ukrainian revolution.

Keywords: *O. Levytska-Basarab, accountant, diplomacy, feminism.*

Стаття надійшла до редакції 19.04.2011

УДК 796.011.1

Василів О.В., старший викладач
Приставський Т.Г., старший викладач ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Існуюча в Україні система фізичного виховання покликана вирішувати головну проблему – здоров'я нації перебуває в кризовому стані і не може задовільнити потреби населення. Критична ситуація, що склалася зі станом здоров'я населення, стосується і студентів. Це зумовлено посилення негативних впливів екологічних, соціальних та інших чинників. Основною причиною такого стану є те, що у студентів не сформовано внутрішньої потреби у збереженні та зміцненні здоров'я, потреби у веденні здорового способу життя.

У сучасній науковій і методичній літературі досить детально аналізуються причини зниження здоров'я, розроблені шляхи його поліпшення. Проте, незважаючи на всі намагання, за останні роки стан здоров'я студентів не тільки не покращився, а навпаки – погіршився.

Сучасному студенту необхідно весь час переборювати такі негативні явища, як нервово-психологічну напругу, гіподинамію, пов'язану з комп'ютеризацією навчання, нездорову екологічну обстановку. Тому до здоров'я людей, особливо студентської молоді, пред'являються великі вимоги. Студентська молодь – це особлива соціальна група, об'єднана специфічними умовами навчання, праці і життя. Зв'язок студентів з основними глобальними процесами сучасної епохи висувують на перший план необхідність розробки системи заходів для його зміцнення.

Численні дослідження показують, що здоров'я та фізична підготовленість людини перебуває в прямій залежності від обсягу рухової активності та здорового способу життя.

Здоровий спосіб життя сучасних студентів повинен включати відповідне харчування, психопрофілактику, фітопрофілактику, заняття фізичними вправами, різні оздоровчі системи, відмову від шкідливих звичок. Прийнято вважати, що основною складовою здорового способу життя є рухова активність.

Рухова активність – це невід'ємна частина способу життя і поведінки людини. Вона визначається біологічними, соціально-економічними та культурними чинниками і залежить від роду занять, індивідуальних психологічних, фізичних і функціональних особливостей людини, кількості вільного часу і характеру його використання, доступності спортивних споруд і місць відпочинку, а також кліматогеографічних умов.

Рухова активність – це складний комплекс поведінки людини, який залежить від біологічних і зовнішніх чинників. За сучасних умов оптимальна

рухова активність, заняття фізичними вправами і спортом відіграють винятково важливу роль у зміцненні здоров'я людини. Систематичні заняття фізичними вправами, дотримання правильного рухового та гігієнічного режиму є найефективнішими засобами попередження багатьох захворювань та підтримання нормального рівня працездатності організму.

Заняття фізичними вправами, активний руховий режим мають велике значення у формуванні здорового способу життя, духовного та фізичного розвитку.

Заняття фізичними вправами зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність, сприяють підвищенню успішності.

Здоровий спосіб життя – поняття не стільки медичне, скільки педагогічне, моральне та соціальне. Поняття «здоров'я» і «здоровий спосіб життя» по суті співпадають: здоровою може бути лише та людина, яка веде здоровий спосіб життя, який забезпечує гармонійну єдність фізіологічних, психічних і трудових функцій. Здоровим вважається такий спосіб життя, який виключає причини виникнення захворювань, сприяє підтриманню високої працездатності та доброго настрою, забезпечує стале фізичне і психічне здоров'я.

Здоровий спосіб життя передбачає знання і вміння дотримання режиму праці та відпочинку, правил особистої гігієни, визначення і обов'язкового виконання оптимального рухового режиму, раціонального харчування, загартування, відмову від шкідливих звичок.

Харчування є тією ланкою, де кожна людина може взяти на себе відповідальність за стан свого здоров'я, споживаючи їжу, яка сприяє його покращенню. Саме харчування – головний керований чинник, що забезпечує нормальний розвиток, здоров'я та якість життя людини, її працездатність, довголіття, творчий потенціал.

На сьогоднішній день в медичній термінології все частіше використовується термін «здорове харчування», яке передбачає оптимально збалансоване, екологічно чисте харчування, яке задовольняє всі вікові фізіологічні потреби людини в харчових речовинах і енергії і забезпечує його правильний фізичний, соматичний, психоемоційний розвиток і високу стійкість до захворювань.

Неправильне і нераціональне харчування призводить до поширення багатьох неінфекційних та інфекційних захворювань.

Негативному впливу харчування на здоров'я людей сприяють економічні труднощі, низький рівень знань з раціонального харчування і гігієнічних навиків, низький рівень санітарної культури працівників переробної харчової промисловості, харчоблоків, торгівлі. Послаблення виробничого контролю за якістю сировини, що використовується у харчовій промисловості, зростання імпортованої продукції низької якості, іноді і небезпечної, відсутність відповідальності людей за своє здоров'я.

Харчування населення України завжди характеризувалось високою енергоцінністю раціонів за рахунок вживання продуктів тваринного

походження, хлібних продуктів, картоплі, цукру і недостатнім вживанням овочів і фруктів. Вміст тваринних білків і жирів у раціонах перевищував рекомендовані норми їх вживання. Аналіз фактичного харчування населення України свідчить, що у 90-х роках змінилася структура харчування, зменшилася кількість споживання основних продуктів – м'яса, риби, молока, яєць, а також овочів і фруктів. Це, своєю чергою, призвело до зниження у раціонах білків, особливо тваринних, вуглеводів, особливо полісахаридів, харчових волокон, енергоцінності раціонів у цілому, вітамінів, β-каротину, мінеральних речовин – заліза, кальцію, фосфору, йоду, магнію, міді, тощо.

Розбалансоване і нераціональне харчування, полі дефіцитне за нутрієнтним складом сприяло зниженню захисних властивостей організму, поширенню багатьох хронічних неінфекційних захворювань. За останні роки в Україні збільшилась захворюваність на гіпертонічну хворобу, інфаркт міокарду, цукровий діабет, виразкову хворобу шлунка і 12-ти палої кишки, жовчнокам'яну хворобу.

У 2000 році Указом Президента України затверджена концепція розвитку охорони здоров'я населення України, яка передбачає переорієнтацію охорони здоров'я на істотне попередження захворювань, у тому числі – зниження ризиків для здоров'я людини, що пов'язані з нераціональним харчуванням, забрудненням та шкідливим впливом чинників довкілля; - створення умов для забезпечення раціонального збалансованого харчування населення.

За Національними нормами харчування передбачається збалансованість між білками, жирами і вуглеводами за масовою часткою як 1:1:5,8 (за одиницю приймається загальна кількість білка у грамах). При цьому білки повинні забезпечувати 11-13% добової енергоцінності, жири – 25%, вуглеводи – 62-64%. Згідно з розробленою новою концепцією збалансованого харчування передбачається зміна структури харчування з переважним вживанням продуктів рослинного походження, особливо свіжих овочів і фруктів (400-600г на добу), обмеження загальної кількості жирів до 25% енергоцінності раціону (з них жирів тваринного походження не більше 10%). Зменшення споживання простих вуглеводів (цукру) до 40г на добу та обмеження солі (до 5г на добу). У 2002 р. Урядом України прийнята Державна програма профілактики й одної недостатності у населення на 2002-2005 р.

В Україні враховуючи результати кардіологічних досліджень, розроблено основні принципи раціонального харчування:

1. Раціони харчування повинні складатися із різноманітних продуктів переважно рослинного, а не тваринного походження;
2. Споживання хліба, зернових продуктів, макаронних виробів, рису або картоплі декілька разів на день;
3. Вживання не менше 400г на добу різноманітних овочів та фруктів, бажано свіжих та вирощених в умовах екологічно чистих зон;
4. Підтримання маси тіла в рекомендованих межах за допомогою нормо калорійної дієти і щоденних помірних фізичних навантажень;

5. Контролювання вживання жирів, питома вага яких не повинна перевищувати 30% добової калорійності; заміна більшості насичених жирів ненасиченими (рослинними оліями або м'якими маргаринами);

6. Заміна жирного м'яса та м'ясопродуктів квасолею, бобами, рибою, птицею або нежирним м'ясом.

7. Вживання молока і молочних продуктів (кефір, кисле молоко, йогурт, сир) з низьким вмістом жиру і солі;

8. Вживання продуктів з низьким вмістом цукру, обмеження частоти вживання рафінованого цукру, солодких напоїв та солодощів.

Для збільшення рухової активності необхідно активізувати спортивно-оздоровчу діяльність студентів у позанавчальний час, збільшити обсяги спеціально організованої рухової активності. Це дозволить нейтралізувати години сидіння на заняттях, за комп'ютером та запобігти виникненню багатьох захворювань. Тому необхідно шукати шляхи подальшого наукового вивчення проблеми оптимізації і рухової активності як чинника зміцнення здоров'я студента.

Основними видами поза навчальних занять є:

- оздоровче і спортивне тренування;
- внутрішні та зовнішні змагання;
- ранкова та вечірня зарядка, вступна, профілактична та відновлювальна гімнастика;
- фізкультурні паузи, фізкультурні хвилини;

Загальний обсяг індивідуальної рухової активності повинен бути не менше 8 годин на тиждень.

Література

1. Бельсевич В.Н., Запороженів В.Л. физическая активность человека. – Н.Здоров'я 1987.

2. Рудниченко М.М. Оздоровче значення рухової активності студентів та учнів шкіл. //Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді (Матеріали регіональної науково-практичної конференції. Львів, 2001.

3. Рябуха О.І. Вчення про здоров'я.- Львів: Ліга-Прес, 2001.

4. Сердюк А.М., Гуліч М.П. Харчування – головний пріоритет держави в стратегії зміцнення здоров'я населення України. К.-2003.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011

УДК 591.4:930.25

Головко Н.П., студентка факультету вет. медицини,
Яценко І.В., д.вет.н., академік АН ВО України, професор[©]
Харківська державна зооветеринарна академія

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА БОГОСЛОВ'Я, НАСТОЯТЕЛЯ ХАРКІВСЬКОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ЦЕРКВИ В.І. ДОБРОТВОРСЬКОГО В РОЗВИТОК ДУХОВНОЇ ОСВІТИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ

Роль та внесок професора богослов'я, настоятеля університетської церкви, протоієрея, редактора журналу «Духовний Вісник» В.І. Добротворського в розвиток духовної освіти на Слобожанщині. Проведено огляд матеріалів щодо участі його в церковно-приходському та суспільному житті.

Ключові слова: професор богослов'я Добротворський В.І., Харківський університет, Харківський ветеринарний інститут, історія ветеринарної медицини.

Актуальність проблеми. Здобутки минулого надихають сучасників до досконалого дослідження духовних надбань, освітянських традицій, національних наукових поглядів, у світі приєднання до Болонської угоди та розвитку наукового освітнього потенціалу України.

Мета роботи – дослідити значення та досягнення професора богослов'я В.І. Добротворського, через призму 116-річчя, в духовний розвиток студентів, молоді Харківського імператорського університету та Харківського ветеринарного інституту. Проаналізувати джерела літератури щодо діяльності В.І. Добротворського в Харківському ветеринарному інституті.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом для досліджень слугували наукові фонди бібліотеки Харківської державної зооветеринарної академії [2; 5], Харківської національної бібліотеки ім. Короленка [3], та бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Каразіна [4].

Методи дослідження – логіки, діалектики, індукції, дедукції, аналізу і синтезу.

Предмет дослідження – внесок професора богослов'я, настоятеля університетської церкви В.І. Добротворського в розвиток кафедри богослов'я Харківського університету та викладання дисципліни богослов'я у

Харківському ветеринарному інституті, розвиток науки та духовної освіти на Слобожанщині.

Результати дослідження. У 40-х роках XIX ст. Миколаївського періоду розпочалася епоха великих реформ, які торкнулись і церкви. Саме тоді в духовному світі широкого розповсюдження набувають академісти-семінаристи Харківського університету кафедри богослов'я, Московської духовної академії. Цих спеціалістів направляли у різні парафії по країні.

У Харківському університеті на кафедрі богослов'я працювали вчені-протоієреї Зимін і Лебедев. Отець Іоанн Зимін був магістром Московської духовної академії, професором колегіуму, потім священником при Успенському соборі Харкова, законовчителем гімназії та Харківського ветеринарного інституту, ректором духовного училища і в 1837 р. – професором богослов'я, церковної історії і церковного закону в Харківському університеті, а також настоятелем університетської церкви.

Його наступником на університетській кафедрі був Павло Ісаєвич Лебедев, справжній вчений професор, знавець стародавніх мов, якими він не лише писав, але й вільно розмовляв, магістр Київської академії. У цей період духовенство було покликане брати участь у вирішенні державних питань, зокрема поліпшення матеріального і морального побуту людей, народної освіти, влаштування церковно-парафіанського життя, брати участь у громадянському, земському, місцевому самоврядуванні тощо [7].

У Харкові заснують журнал «Духовний вестник», який висвітлював питання богослов'я та церковно-парафіяльного громадського життя [3; 5].

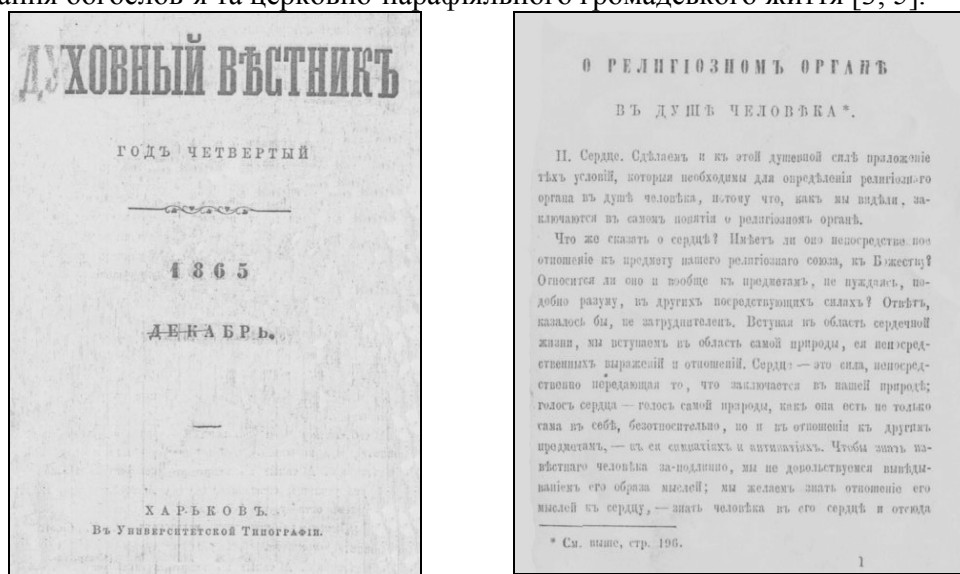

Рис. 1. Журнал «Духовный Вестник» 1862-1867 рік.

Одним із засновників журналу був Василь Іванович Добротворський – професор богослов'я Харківського університету, магістр богослов'я і

настоятель університетської церкви. Він був видатною, освіченою, щирою людиною серед місцевого духовенства.

Народився В.І. Добротворський у Бельському повіті, селищі Будиново, Смоленської губернії, в родині священика [6]. Він навчався в Смоленській духовній семінарії, яку закінчив 1847 році з атестатом першого розряду. Працював вчителем логіки і психології у Смоленській духовній семінарії, але 1848 року його перевели до Київської духовної академії грецької та французької мов. 4 травня 1849 року В.І. Добротворський був відзначений ступенем магістра богослов'я і призначений бакалавром. 31 липня 1858 року він був переведений до Харківського імператорського університету законовчителем і викладачем логіки та психології.

29 листопада 1858 року Добротворський одержав звання ординарного професора на кафедрі богослов'я логіки та психології, став настоятелем університетської церкви, а в 1859 році – посвячений у сан протоєрея. Одночасно він очолив кафедру богослов'я у Харківському університеті та Харківському ветеринарному інституті, де студентам православного віросповідання викладалось богослов'я – три години на тиждень протягом двох півріч першого курсу; вивчалась апологетика або основне богослов'я – походження релігії, істини релігії, подавались природні і надприродні ознаки божественного достоїнства християнської релігії [4]. Також викладалось позитивне догматичне вчення православної християнської віри для огороження слухачів від захоплення антихристиянськими поглядами і встановлення вірних православно-християнських переконань.

Добротворський В.І. був редактором і видавником журналу “Духовний вестник” з 1862 по 1867 роки. За цей період ним опубліковано 16 томів зазначеного журналу, в яких самому видавнику належало багато надрукованих статей, а також курси його лекцій, що були прочитані студентам - “Основне богослов'я та догматичне богослов'я” [2].

За оцінками П.І. Лебедева, “Лекції” дають викладення лише основних пунктів християнського віровчення, викладення коротке, але ясне і чітке, що ґрунтується на святих писаннях і супроводжується докладним аналізом вчень, переважно новітніх, які суперечать викладеним догматам, “Православное обозрение” (1877 р.) і “Критический метод в исследовании о книгах Священного Писания” (1883 р.).

Протоєрей Добротворський за освітою і душевними якостями був видатною людиною серед місцевого духовенства. Він 36 років працював на кафедрі богослов'я Харківського університету, а разом з тим і в Харківському ветеринарному інституті, і працював там до дня своєї смерті.

Помер Василь Іванович Добротворський 12 вересня 1894 року. Ось як відзивався про нього близький друг П.І. Лебедев: “Василий Иванович служил Харьковскому университету, пользуясь в нем как профессор и священнослужитель общею любовью и уважением как товарищей, так и учащихся за его светлый ум, солидные звания, честную душу, любвеобильное сердце ...” [1].

Висновки

Добротворський В.І. був людиною щиро віруючою, але також любив і шанувати науку в різних галузях знань. У царині своєї спеціальності він постійно відстежував богословську літературу, був пильним діячем, служив справі духовного просвітництва і викладання, між цим встигаючи друкувати наукові праці і видавати протягом кількох років журнал “Духовний вестник”, який був вельми цінним за кількістю наукових робіт, зібраних в ньому, в тому числі і самого Добротворського, а також інших професорів університету.

Література

1. Буткевич Т.И. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905). – Х., 1908. – С. 7-9.
2. Вісник Харківського нац. ун-ту. ім. В.Н. Каразіна. – Х : 2003. - № 594. – С. 300-308.
3. Духовный вестник. – Х : Типогр университета, 1865. - № 4.
4. Добротворский В.И. Отчет о состоянии и деятельности Харьковского ветеринарного института. – Х : Типогр. фирмы “Адольф Дарре”, 1912. – С. 202.
5. <http://feb-web.ru/feb/rosarc/ra1/ra1-262-.htm>
6. <http://www.alexandrmn.ru/books/dict/05-d.pdf>
7. <http://pharisai.at.ua/publ/19-1-0-51>
8. http://www.krotov.info/history/19/1890_10_2/1822dobr.html

Summary

Golovko N.P., Yatsenko I.V.

Kharkiv State Zooveterinary Academy

PROFESSOR OF THEOLOGY, DEAN OF THE UNIVERSITY CHURCH V.I. DOBROTVORSKIYS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL EDUCATION IN SLOBAZHANSCHINA.

The analysis of V.I. Dobrotvorskiys activity has been presented in the article. V.I. Dobrotvorskiy was professor of theology, dean of the University church an archpriest, the editor of the journal “Duhovnyy Vestnik”. His role in the development of spiritual education in Slobazhanshchina has been shown. The review of the publications to prove his participation in the church parish and public life has been made.

Key words: *professor of theology, a teacher, archpriest, Dobrotvorskiy V.I., Kharkiv university, Kharkiv veterinary institute, journal “Duhovnyy Vestnik”.*

Стаття надійшла до редакції 21.04.2011

УДК 796.015.5

Голубева О.Т., старший викладач [©]

Семенів Б.С., асистент

Покотило Л.І., асистент, ЛНУ ім.І.Франка

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького*

ПРИНЦИПИ І СПОСОБИ НАВЧАННЯ, ПОКЛАДЕНІ В ОСНОВУ МЕТОДИКИ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Фізична культура є невід'ємною частиною життя людини. Заняття фізичними вправами відіграють значну роль в працездатності членів суспільства, саме тому знання та уміння з фізичного виховання повинні поетапно закладатися в освітніх установах різних рівнів. Чималу роль у фізичне виховання вкладають вищі навчальні заклади, де в основу викладання покладені чіткі методи, способи, які в сукупності вибудовуються в добре організовану і налагоджену методику навчання і виховання студентів.

Складовою частиною методики навчання фізичній культурі є система знань про проведення занять фізичними вправами. Без знання методики занять фізичними вправами неможливо чітко і правильно виконувати їх, а отже ефект від виконання цих вправ зменшиться, а можливо і зовсім пропаде. Неправильне виконання фізичних вправ призводить лише до зайвої втрати енергії та життєвої активності, які могли бути спрямовані на інші корисні справи.

Розробляти методику занять фізичними вправами повинні висококваліфіковані фахівці в галузі фізичної культури, тому що неправильна методика виконання може привести до серйозних наслідків, травм.

Складаючи основу методики фізичного навчання і виховання, всі розділи тим самим виконують функцію факторів, що впливають на якість навчання і виховання студентів, тому що тільки послідовне проходження всіх етапів фізичного навчання може гарантувати правильність виконання і контроль за засвоєнням матеріалу з фізичного виховання. Однак такий категоричний підхід до послідовності навчання і виховання студентів може бути обійдений. Можна чи скоротити, якщо точніше сказати, по іншому організувати процес навчання і виховання, наприклад, теоретичний курс може бути сполучений із практичним розділом і пройдений під час конкретних практичних занять фізичними вправами. Це може здійснюватися шляхом попереднього усного пояснення викладачем фізкультурної вправи, правильності його виконання, його значення для зміцнення і розвитку фізичного стану організму. Потім викладач може продемонструвати виконання цієї фізкультурної вправи. Наступним етапом буде виконання цієї вправи студентами і контроль викладачем за правильністю, точністю і чисельністю виконання фізкультурної вправи.

Крім послідовності проходження етапів навчання і виховання в методиці занять фізичними вправами важливе значення мають способи навчання та вправи. Способи навчання – це шляхи і методи, за допомогою яких викладач передає студентам знання, формує в них відповідні рухові навички й спеціальні фізичні якості. Способи навчання вправами засновані на використанні слова, почуттєвого сприйняття, взаємодія викладача з тими, кого навчають, у процесі навчально-виховної діяльності. У практиці навчання й виховання мають місце різні словесні, наочні й практичні методи, які застосовуються у взаємозв'язку на всіх етапах навчання. Хоча їх можна диференціювати на певних етапах. Вибір того або іншого способу буде залежати від змісту навчального матеріалу, від завдань навчання, практичної підготовленості керівника і його методичної майстерності.

Словесні способи засновані на використанні слова як засобу впливу на тих, що займаються й включає пояснення, такі як розповідь, бесіда, подача команд, вказівки, зауваження. Наочні способи навчання – це показ, демонстрація відеофільмів, фотографій, плакатів, схем, які створюють у студентів образні уявлення про досліджувані вправи. Їхній показ повинен бути чітким, зразковим, інакше він негативно вплине на психіку того, кого навчають, буде вести до неправильного виконання прийомів і дій. Він важливий на первісному етапі навчання, коли пояснення не дає певного уявлення про вправу. Якщо виникне потреба - застосовується “ дзеркальний ” способів показу. Одна з форм використання цього способу навчання – показові заняття.

Практичні способи відіграють вирішальну роль у формуванні рушійних навичок, розвитку і удосконалювання фізичних та спеціальних якостей у студентів. Це, як правило, повторення вправ цілеспрямовано і багаторазово з поступовим ускладнення умов та підвищенням навантаження.

Важливими у навчанні є такі методичні прийоми, як випробування, виконання вправ за командами викладача, самостійне виконання вправ, оцінка, надання допомоги і страхування, ігри, естафети, змагання, підготовчі вправи. Все це застосовують у тісному взаємозв'язку, щоб домогтися високої ефективності від кожного навчального заняття.

Перелічивши різні способи навчання фізичним вправам, перейдемо до висвітлення принципів, що лежать в основі методики занять фізичними вправами.

Навчання здійснюється відповідно до основних педагогічних принципів: активності, свідомості, систематичності, наочності, поступовості, доступності, міцності оволодіння заняттями.

Принцип активності означає цілеспрямовану участь тих, хто займається в навчальному процесі, що досягається наступними умовами:

- а) чіткість процесу вивчення, живим і цікавим проведенням занять, підвищенням уваги студентів, зацікавленості в успішному виконанні вправ;
- б) застосуванням змагальності й доданню навчанню захопливості, емоційного підйому, прояву значних вольових зусиль.

Змагальність викликає в студентів прагнення до максимального ефективного виконання вправ. Однак треба враховувати, що в початковому періоді навчання метод змагання застосовувати не доцільно, тому що при слабкій підготовленості можуть виникати помилки, які потім буде складно виправити. Об'єктивна оцінка й признання стимулюють студентів до впевненості у своїх силах. Не можна обґрунтовано знижувати оцінки або навпаки перебільшувати.

Самостійне виконання вправ закріплює успіх у навчанні.

Принцип свідомості означає, що той, хто займається, ясно розуміє необхідність вивчення вправ і свідомо ставиться до їхнього оволодіння.

Реалізація даного принципу залежить від роз'яснення студентам наступних умов:

а) значення фізичної культури в підвищенні і поліпшенні якості навчання та фізичного стану;

б) цілей, завдань і програми навчання, конкретні вимоги, необхідні для виконання кожної вправи;

в) сутності досліджуваних вправ й їхній вплив на організм, ясне розуміння техніки виконання вправ;

г) необхідності формування навичок аналізу й узагальнення своїх успіхів і невдач.

Принцип систематичності означає послідовне й регулярне проходження навчальної програми з такими розрахунком, щоб попередні прості вправи були підсумовуючими для більш складних, із закріпленням і розвитком досягнутих результатів. Регулярність навчання забезпечується використанням всіх форм фізичної культури.

Систематичність при виконанні вправ досягається при методично правильному розподілі матеріалу в процесі навчання. Регулярність використання всіх форм фізичної культури забезпечується багаторазовим повторенням вправ. Перерви між заняттями й тренуваннями не повинні перевищувати 2-3 днів, інакше заняття не дадуть ефекту й знизять рівень фізичної підготовленості студентів.

Принцип наочності припускає зразковий показ викладачем досліджуваних вправ у сполученні з доступним і зразковим поясненням. Цілісне, ясне й правильне розуміння студентами вивчаючих прийомів і дій, які вивчаються, при їхньому зразковому показі дозволяє швидше засвоїти техніку виконання вправ.

Для цього необхідно вміло використати наочні приладдя, навчальні відеофільми, плакати, схеми, макети. Принцип поступовості і доступності означає безперервне ускладнення вправ й їхню можливість виконання кожним студентом. Необхідно дотримуватись послідовності в переході від легких вправ до більш складних і важких. Спочатку вивчають їх за елементами у простій обстановці, потім удосконалюють у більш складних умовах.

Поступове підвищення навантаження в процесі навчання досягається відповідністю рівня функціонального стану організму й доступністю для тих,

хто їх виконує. У протилежному випадку це може призвести до різних травм. При добрій підготовленості можна застосовувати й підвищені навантаження.

Принцип міцності означає закріплення сформованих рухових навичок, збереження високого рівня розвитку фізичних і спеціальних якостей у плінні тривалого часу. Умови забезпечення міцності досягаються багаторазовим повторенням вправ у різних сполученнях і різноманітній обстановці, а також систематичною перевіркою й оцінкою досягнутих результатів.

Розкривши розділи фізичного виховання і навчання студентів, ми можемо помітити, що без чітко сформованої і відпрацьованої системи викладання і навчання важко буде дотриматись методики занять фізичними вправами. Іншими словами правильне, чітке виконання послідовності проходження всіх розділів обумовлює якість виховання і навчання і є основою для застосування методики занять фізичними вправами.

Література

1. Підручник для вищих навчальних закладів підприємництва й права. Теоретичні й практичні основи фізичного навчання й виховання студентів. И. С. Барчуков, Е. А. Пеньковський. 1996 рік.
2. А. К. Кузнецов. Фізична культура в житті суспільства. М.:1995 рік.
3. Фізичне виховання: Підручник для студентів вузів. М.:Вища школа, 1983рік.
4. Д.С.Присяжнюк, В.В.Деревянко. Фізична культура. Видавництво «Ранок». Веста, 2008.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2011

Гриньох Н. В., доцент кафедри історії, теорії та практики культури ©
ВП «Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв»

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЄВРОПИ

У статті проаналізовано національні стратегії та політику Європейського Союзу щодо впровадження електронного урядування. Однією із причин активної розробки проблем електронного урядування є те, що Європа на початку XXI століття переживає глибоку системну і структурну трансформацію своєї життєдіяльності, що якісно змінює традиційний уклад життєдіяльності цієї регіональної спільноти, обумовлює фундаментальні зміни в економічній та соціальній сферах, пов'язані з впровадженням нових науково-технологічних досягнень, формуванням нового типу європейської ідентичності.

Ключові слова: Європейський Союз, електронне урядування, стратегії.

Актуальність теми та постановка проблеми. Поняття «електронний уряд» з'явилося у 90-х роках XX ст. в процесі реформування органів державної влади з метою вдосконалення і зменшення вартості їх діяльності спочатку в США і Великобританії, а пізніше – в Італії, Норвегії, Сінгапурі, Австралії, Катарі, ФРН та інших країнах. Причиною таких трансформацій, зокрема, в країнах Європи, стали проблеми суттєвого збільшення витрат у 70-80-ті роки на діяльність державних установ та відсутність відповідальності посадовців. Запропоновані реформи передбачали скорочення чисельності державного апарату, впровадження у практику державних установ високоякісного обслуговування громадян, характерних для бізнесу, зменшення кількості внутрішніх нормативних документів тощо [2, с. 13].

Метою дослідження є характеристика стратегій впровадження електронного урядування в державах Європейського Союзу.

Відповідно до даної мети у статті вирішуються наступні завдання:

- розкривається суть та причини формування інформаційного суспільства;
- порівнюються визначення поняття «електронне урядування» та його основні складові;
- аналізуються національні стратегії та політика Європейського Союзу щодо впровадження електронного урядування.

Виклад основного матеріалу. Особливих застережень не викликає твердження про те, що на даному етапі розвитку людського суспільства відбувається становлення нового типу людської цивілізації - інформаційної.

Інформаційна цивілізація будує свою діяльність на інформаційних технологіях, що організовані в інформаційні мережі і ґрунтуються навколо обробки інформації. В інформаційну епоху особливої ваги набувають саме

інформаційні технології – сукупність сучасних електронних технічних засобів та програмного забезпечення, а також форм та методів їх використання в інформаційній роботі, що спрямовані на ефективне використання інформаційних ресурсів у різних галузях життєдіяльності людей.

Сьогодні інформаційні технології та Інтернет переросли свою початкову інформаційно-технічну та економічну сутність та вже стали реальним фактором, що впливає на міжнародні відносини, на політичну взаємодію в глобальному масштабі.

Інформаційне суспільство дає змогу задовольнити нові типи вимог, що виникають сьогодні і будуть виникати завтра. Можна перераховувати такі відмінності, за якими цей новий світ відрізняється від звичного:

- більша динаміка розвитку;
- вироблення більш суттєвих адаптивних можливостей в людині, оскільки вона частіше потрапляє в неочікувані ситуації;
- більша відкритість до інноваційних технологій [9].

Інформаційне суспільство стає не тільки сильнішим, а й вразливішим, бо виникає його серйозна інформаційна залежність.

З огляду на це, електронне урядування – це процес виконання функцій державного управління, за якого вся сукупність як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків та процесів підтримується та забезпечується відповідними інформаційно-комунікаційними технологіями. Електронне урядування передбачає систематичне використання урядовими установами інформаційних та комунікаційних технологій (таких як локальні мережі, мережа Інтернет, мобільні технології), що дає можливість трансформувати відносини з громадянами, бізнесом та урядом. Основні напрями взаємодії у системі електронного урядування – «Уряд-Громадяни» (G2C - Government-to-Citizen), «Уряд-Бізнес» (G2B - Government-to-Business), «Уряд-Уряд» (G2G - Government-to-Government) [3, с. 8].

Політичний та економічний розвиток інформаційного суспільства ЄС загалом та впровадження електронного урядування передовсім, здійснюється на основі «Договору про заснування Європейського Союзу», зокрема:

1) це телекомунікаційна політика, яка базується на положеннях статті 95 щодо гармонізації внутрішнього ринку, статей 81 та 82 щодо конкуренції і статей 47-48 та 55 щодо прав на заснування та економічну діяльність і надання послуг Договору про заснування Європейського Співтовариства;

2) підтримка технологічного розвитку у сфері ІКТ, яка базується на положеннях статей 163-172 щодо дослідження і технологічного розвитку Договору про заснування Європейського Співтовариства;

3) створення необхідних умов для конкуренції у промисловості Співтовариства, яке базується на положеннях статті 157 Договору про заснування Європейського Співтовариства;

4) розвиток трансєвропейських мереж на транспорті, в енергетиці і телекомунікаціях, який базується на положеннях статей 154-156 Договору про заснування Європейського Співтовариства [5, с. 13-14].

Правовою базою, яка регулює відносини в країнах-членах ЄС, у сфері ІКТ є також й чинне законодавство Союзу, переважно сконцентроване у двох розділах; «Інформаційні технології, телекомунікації, інформатика»; та «Розпорядження інформації». Низьку ініціатив, які розвинули політику формування інформаційного суспільства в межах ЄС, було започатковано в рішеннях Європейської Комісії і Ради Європейського Союзу. Важливими були також оцінки Європейського Економічного та Соціального Комітету, Комітету Регіонів і прецедентне право Суду правосуддя та Суду Першої Інстанції Європейського Союзу.

Виходячи з положення законодавства, політика Європейського Союзу щодо формування інформаційного суспільства має на меті:

- поліпшення конкуренції в європейській промисловості;
- поліпшення якості життя європейців;
- підтримку стійкого розвитку та сприяння розвитку політики

Співтовариства в інших галузях [2, с. 14].

Головні політичні компоненти стратегії інформаційного суспільства ЄС були закладені у 80-х роках минулого століття:

- діяльність у сфері досліджень і технологічного розвитку ІКТ, ініційована в 1984 р. програмою «ESPRIT» з інформаційних технологій і продовження у 1986 р. спеціалізованими тематичними прикладами програмами на транспорті, в охороні здоров'я та в дистанційному навчанні, а також програмою «RACE» з питань передових телекомунікаційних технологій;

- телекомунікаційна політика, започаткована у 1987 р. завдяки Зеленій Книзі Єврокомісії щодо лібералізації телекомунікацій, яка передбачала лібералізацію монополізованих сегментів ринку, гармонізацію європейського телекомунікаційного сектору за допомогою загальних правил і стандартів, суворе застосування правил конкуренції до лібералізованих ринку для запобігання таємним згодом зловживанню домінуючими позиціями і створенню домінуючих позицій [5, с. 14-15].

У лютому 1995 р. Європейська Комісія заснувала Форум для обговорення загальних проблем становлення інформаційного суспільства. 128 його учасників представляли користувачів нових технологій різних соціальних груп, постачальників змісту і послуг, мережевих операторів, державні та міжнародні інститути. Форум поставив за мету простежити процеси інформатизації в шести галузях:

- вплив засобів інформатизації на економіку та зайнятість;
 - збереження основних соціальних і демократичних цінностей у віртуальному співтоваристві;
 - вплив інформатизації та суспільні та державні служби;
 - доля культури та майбутнє ЗМІ під впливом інформатизації;
 - розвиток інформаційних технологій та інформаційної інфраструктури
- [7, с. 46].

Країни-члени Європейського Союзу відповідно реагували до пропозицій і рішень органів Співтовариства, встановивши чіткий план лібералізації послуг та інфраструктури [10, с. 86].

На зустрічі Ради з телекомунікацій, що відбулась в червні 1993 року, держави-члени ЄС погодилися провести до 1 січня 1998 року лібералізацію послуг у сфері мовної телефонії, а в листопаді 1994 року в принципі було досягнуто важливої домовленості щодо проведення лібералізації в ці ж самі терміни всіх телекомунікацій та мереж кабельного телебачення [7, с. 9]. В цьому ж році почали здійснюватись великі науково-дослідні та проектно-конструкторські програми з інформаційних технологій в рамках Четвертої Рамкової Програми з науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, яка реалізувалась Співтовариством з 1994 по 1998 роки.

Прискорений розвиток Інтернет, швидко зростаюче становлення економіки, заснованої на знаннях, спонукали керівництво організації до пошуку нових підходів у політиці. Крім того, країни-члени вже мали свої розвинуті політичні стратегії у цій галузі і потребували координації в межах Організації. Тому Європейська Комісія 8 грудня 1999 року започаткувала нову політичну ініціативу щодо прискорення перетворення Європи на інформаційне суспільство «Електронна Європа-Інформаційне суспільство для всіх», якою пропонувалися амбіційні цілі, що забезпечать вигоди від інформаційного суспільства для усіх європейців. Додатково до ініціативи в січні 2000 року Комісія також підготувала Послання «Робочі стратегії в інформаційному суспільстві». Ініціатива Комісії була підтримана на саміті в Хельсінкі 10-11 грудня і схвалена Європейською Радою на саміті в Лісабоні, який мав назву «Працевлаштування, економічні реформи та соціальна єдність для Європи інновацій та знань» 23-24 березня 2000 року. Вона стала основним елементом у так званій «Лісабонській стратегії» модернізації європейської економіки, розрахованій на 10 років, змістом якої було визначено зобов'язання здійснити економічне, соціальне та екологічне оновлення Європи і перетворення ЄС на «найбільш конкурентоздатну і динамічну економіку у світі, засновану на знаннях» [5, с. 20].

На прохання Європейської Ради Комісія 24 травня 2000 року надала їй для розгляду План дій реалізації ініціативи, який був обговорений і затверджений на саміті у Фейра (19-20 червня 2000 року). В Плані дій «Електронна Європа 2002» основні напрямки політичної ініціативи були переглянуті у світлі рішень Лісабонського саміту і численних побажань, отриманих від Європейського Парламенту та країн-членів, а також під час «Неофіційної міністерської конференції з питань інформаційного суспільства та суспільства знань», що проходила у Лісабоні 10-11 квітня цього ж року [11, с. 430].

План дій полягав у гарантуванні досягнення цілей, встановлених Лісабонською Європейською Радою, за допомогою визначення необхідних для цього заходів і визначив три головні цільові напрямки дій:

1) дешевий, швидший та безпечніший Інтернет: дешевий і швидший Інтернет-доступ; швидший Інтернет для дослідників і студентів; безпечні мережі і смарт-картки;

2) інвестування в людей і навички: європейська молодь в цифрову добу; робота в економіці, заснованій на знаннях; участь для всіх в економіці, заснованій на знаннях;

3) стимулювання використання Інтернету: прискорення електронної комерції; уряд он-лайн: електронний доступ до суспільних послуг; он-лайнова охорона здоров'я; європейський цифровий вміст для глобальних мереж; інтелектуальні транспортні системи [5, с. 20-21].

Що ж до регулювання ринків електронних комунікацій ЄС, то в 2000 році Європейська Комісія прийняла новий пакет законодавчих пропозицій для посилення між них конкуренції з метою отримання вигод споживачами та європейською економікою. А після того як були підсумовані результати ініціативи «eEurope 2002», які виявили певні успіхи і проблеми, було вирішено продовжувати її реалізацію. На прохання Барселонської Європейської Ради Комісія 28 травня 2002 року підготувала План дій «eEurope 2005», який був схвалений Європейською Радою у Севільї 21- 22 червня 2002 року. Порівняно з попереднім, цей план містив більш цілеспрямовані дії (особливо це стосувалося введення юридичної бази для забезпечення конкуренції між різними технологіями; використання широкосмугових інфраструктур; створення стимулів для регіонів щодо використання найновіших технологій; розвитку електронних послуг національними адміністраціями, особливо у сфері навчання та охорони здоров'я. План дій окреслює загальні завдання, графік та граничні терміни їх використання). Метою Плану «eEurope 2005» визначено стимулювання розвитку безпечних послуг, застосувань та змісту, що базуються на доступній широкосмуговій інфраструктурі. Планом передбачалося застосування таких взаємопов'язаних інструментів, як:

1) політичні заходи для перегляду і прийняття законодавства на національному і європейському рівнях; гарантування, що законодавство не перешкоджає новим послугам; посилення конкуренції і сумісності мереж; поліпшення доступу до різного виду мереж; демонстрації політичного лідерства;

2) полегшення обміну досвідом, позитивними практиками і демонстраційними проектами;

3) проведення моніторингу політичних заходів та їх краще фокусування завдяки вимірюванню прогресу в досягненні завдань і політик у підтриманні завдань;

4) координація існуючих електронних політик для забезпечення синергізму між запропонованими діями [5, с. 21].

Після аналізу разом з експертами від держав- членів і країн- кандидатів уроків здійснення вимірювання ефективності реалізації Плану дій «eEurope 2002», Комісія встановила принципи, на яких повинне базуватися вимірювання ефективності цього плану. З огляду на ці основні принципи, Комісія запропонувала 14 відкоригованих показників політики і 22 додаткові статистичні показники разом з їх джерелами і частотою їх збирання, які готувала Рада з Телекомунікацій. Додатково передбачено ще 1 політичний і 3 додаткові показники, які повинні бути вивчені, з наступним їх включенням до списку індикаторів середньотермінового огляду Плану в 2004 році.

Не очікуючи завершення Плану дій «eEurope 2005», Європейська Комісія запропонувала нову стратегічну ініціативу, «i 2010-Європейське інформаційне

суспільство заради зростання і зайнятості», зорієнтованої на підтримку відкритої і конкурентноздатної цифрової економіки. В ній ІКТ розглядаються як рушійна сила для поліпшення соціальної включеності (inclusion) і якості життя європейців. Будучи ключовим елементом оновленого «Ліссабонського партнера заради зростання і зайнятості», стратегія «і 2010» будуватиметься тепер у напрямку інтегрованого підходу до інформаційної політики, який поєднує в собі політику ЄС щодо інформаційного суспільства і аудіовізуальних медіа. Виходячи з цього, Комісія запропонувала три основні пріоритети для її розвитку: по-перше, це «формування єдиного європейського інформаційного простору, який забезпечує вільний і конкурентноздатний внутрішній ринок для інформаційного суспільства і медіа», по-друге, «посилення інновацій та інвестицій в ІКТ – дослідженнях для сприяння економічному зростанню і збільшенню та поліпшенню робочих місць»; по-третє, «досягнення інклюзивного європейського інформаційного суспільства, яке сприяє економічному зростанню і зайнятості в спосіб, узгоджений зі стійким розвитком, і в якому краще визначаються пріоритети суспільних послуг і якості життя»[5, с. 22].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу політико – правових документів та діяльності щодо їх імплементації політику інформаційного суспільства ЄС за сферами суспільного впливу, на нашу думку, можна розподілити на такі пріоритетні напрямки: розвиток європейської інформаційної індустрії; розвиток європейської економіки та трудової діяльності; поліпшення якості життя європейців; розвиток європейської освіти та навчання; розвиток європейської культури і суспільства; розвиток наукових досліджень в галузі ІКТ; забезпечення безпеки і конфіденційності інформації; вдосконалення суспільних взаємовідносин в політичній сфері; сприяння регіональному розвитку; сприяння міжнародному розвитку.

Проте, незважаючи на велику увагу, яка приділяється проблемам переходу до інформаційного суспільства, в межах Європейського Союзу все ще не здійснюється єдина політика в цій сфері. Причинами такого стану речей, на наш погляд, є не тільки неоднаковий рівень розвитку інформаційної індустрії та інфраструктури, науково – технологічного, фінансового потенціалу країн – членів, а й різні державні пріоритети цих країн щодо розвитку тих чи інших напрямків політики. Зважаючи на загальний принциповий підхід до розвитку ІКТ у Співтоваристві, держави – члени по – різному намагаються гармонізувати свій майбутній розвиток, наслідуючи різні політичні стратегії залежно від наявних можливостей. Кожна з існуючих національних стратегій держав – членів ЄС має свої специфічні аспекти, однак всі вони були зорієнтовані на реалізацію стратегії ЄС, відображену в політичній ініціативі «eEurope». Окрім національних стратегій, уряди країн ЄС розвивають галузеві, регіональні та місцеві стратегії і плани дій, ключовими аспектами яких, зазвичай, є телекомунікації, освіта та навчання, електронна торгівля, охорона здоров'я, електронне врядування. В державах – членах також на високих політичних рівнях функціонують комплексні та скоординовані організаційні системи з питань імплементації політики інформаційного суспільства.

Література.

1. Аналітика, експертиза, прогнозування: Монографія / Макаренко Є. А. та ін. – Київ: Наша культура і наука, 2003. – 614 с.
2. Вершинин В. С. Политическая коммуникация в информационном обществе. – Санкт-Петербург: Изд-во Михайлова, 2002. – 320 с.
3. Данілішина К. О. Інформаційні аспекти інтегрування України в світове співтовариство // Перспективи. – 2007. - № 2. – С. 10-14.
4. Данільян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналі). – Автореф. дис. Канд. юрид. наук. – Харків: ХУПС ім. І. Кожедуба, 2006. – 19 с.
5. Європейські комунікації: Монографія / Макаренко Є. А. та інші. – Київ: Центр вільної преси, 2007. – 536 с.
6. Зернецька О. Інформаційна супермагістраль // Політика і час. – 2001. - № 6. – С. 66-70.
7. Макаренко Є.А. Європейська інформаційна політика: Монографія. – Київ: Наша культура і наука, 2000. – 368 с.
8. Макаренко Є. А. Політичні стратегії інформаційного суспільства: специфіка національних моделей // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - Вип. 22 (Ч. 1). – Київ, 2000. - С. 202-209.
9. Моисеев Н. Н. Информационное общество: возможности и реальность // Полис. – 1993. - № 3. – С. 11-17.
10. Парфенюк В. М. Політичні стратегії формування інформаційного суспільства в країнах-членах Європейського Союзу // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. – Вип. 18. – Київ, 2001. – С. 81-92.
11. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика: Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2006. – 663 с.
12. Флюр О. М. Інформаційний ринок ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 74 (Ч. I). – Київ, 2005. – С. 161-168.

Summary**Hryniokh Nataliya****ELECTRONIC GOVERNING AS AN ELEMENT OF FORMATION STRATEGY OF EUROPE'S INFORMATION SOCIETY.**

The article analyzes national strategies and policy of European Union concerning introduction of electronic governing. One of the reasons for developing the problem of electronic governing is the fact that at the beginning of the XXI century Europe experiences deep system and structural transformation of its vital functions changing the traditional way of life of this regional community, causing fundamental changes in economical and social spheres which are connected with the introduction of scientific-technical achievements and formation of new type of European identity. The author focuses on the influence of these processes on Ukraine.

Key words: *European Union, electronic governing, strategies.*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011

УДК 37.037

Гутий Б.В., Гутий А.В. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***УДАРИ. ТЕХНІКА ЇХ ВИКОНАННЯ**

Найважливішим засобом ведення бою в боксі є **удар** - технічна дія, що є зворотно-поступальним рухом руки імпульсного, вибухового типу з прямолінійною або криволінійною траєкторією.

Рівень майстерності боксера визначається широтою володіння ударами і умінням застосовувати їх в найрізноманітніших ситуаціях. Хороший боксер-професіонал, звичайно, уміє виконувати всі удари, але в своєму арсеналі має декілька особливо ефективних прийомів. У даному випадку поняття «**прийом**» визначається як поєднання технічних і тактичних дій або окрема дія, рух, спосіб досягнення якої-небудь мети в конкретній бойовій ситуації.

Ефективність удару залежить від наступних чинників.

- *Точність.* Перш за все, удар повинен бути точним і вражати найбільш вразливі місця на тілі супротивника.

Особливою точністю відрізнялися дії Мохаммеда Алі. Цей боксер не володів найсильнішим ударом, але мав дивовижне відчуття дистанції і своєчасності, що дозволяло відправляти на підлогу найлютіших супротивників. При перегляді нокаутів в його виконанні створюється враження, що деякі завдані ним вирішальні удари були якимись неповноцінними, непоказними і навіть відверто слабкими. Проте його супротивники падають. Чому? Відповідь дуже проста: це дуже точні і своєчасні удари. І вони потрапляють в уразливі частини на тілі супротивника.

Умінню завдавати ударів в уразливі точки особливу увагу приділяв один з найбільших тренерів сучасності Кає Д'амато, що виховав таких чемпіонів, як Хосе Торрес, Флорід Паттерсон і Майк Тайсон. З самого початку навчання він вимагав від своїх учнів бити не просто в тулуб або в голову, а в чотири основні, на його думку, точки: печінку, ліве нижнє ребро, підборіддя і кут щелепи під вухом.

- *Швидкість удару.* Чим більша швидкість, тим непомітніший удар і тим менше часу залишається у супротивника на захисні дії. Швидкість удару залежить:

- від швидкості ударного руху. Чим більша швидкість, тим швидше кулак досягне мети;

- стислості ударного руху. Чим коротша траєкторія польоту кулака, тим швидше він наздожене мету;

- періоду зіткнення кулака з метою. Чим коротший цей період, тим більша сила удару. За даними досліджень І. П. Дегтярева, удар триває 14-18 мілісекунд.

При збільшенні цього часу до 30 мілісекунд удар перетворюється на поштовх.

Особливою швидкістю ударів володіли Флойд Паттерсон, Леннокс Льюїс, Мохаммед Алі. Серед сьогоднішніх чемпіонів виділяються Заб Джуда, Рой Джонс-молодший, Фернандо Варгас.

У американській боксерській літературі є таке напівміфічне поняття, як чарівний «шестидюймовий» удар, тобто удар завдовжки 6 дюймів (15 сантиметрів), який приводить до нокауту або нокадауну.

Таким ударом володів Роккі Марчіано. Цей боксер швидко усвідомив, що унаслідок малого зросту йому вигідно боксувати на ближній дистанції. Було потрібно вивчення і удосконалення коротких ударів. Марчіано був першим боксером, який почав відпрацьовувати удари у воді. Він робив це щоденно по дві години і у результаті став володарем сильних дуже коротких ударів, що дозволило йому досягти фантастичних результатів: 83 % своїх поєдинків Роккі Марчіано закінчив нокаутом.

«Шестидюймовий» удар можна бачити в поєдинках молодого Майка Тайсона. Амплітуда його ударів часом була такою короткою, що їх навіть важко роздивитися.

• *Сила удару.* Чим сильніший удар, тим більшого ушкодження він завдає супротивникові і тим швидше знижує його боєздатність. Сила удару залежить:

• від швидкості ударного руху. Чим вища швидкість, тим більша сила;

• від ваги боксера. Чим більша вага боксера, тим більша ударна маса (сумарна вага кисті, передпліччя і плеча), а значить, і сила удару;

• від жорсткості удару. Вона тим більша, чим менше рухів у суглобах ударного важеля руки. Щоб збільшити жорсткість, необхідно блокувати рухи в променезап'ястковому, ліктьовому і плечовому суглобах їх напруження;

• від форми ударного руху. Сила удару від ноги і тулуба краще передається до мети через руку у тому випадку, коли плече, передпліччя і кисть лежать на одній лінії удару.

Вважається, що найсильнішим ударом за всю історію боксу володів Ерні Шейверс. Друге місце відводиться Девіду Туа. Обидва вони виступали в суперважкій вазі, але, не зважаючи на те, що мали найсильніші удари, так і не змогли підкорити боксерський Олімп - завоювати звання абсолютного чемпіона світу. Це говорить про те, що сила удару, хоча і має велике значення в боксі, все ж таки не є головною.

Залежно від напрямку удари в боксі поділяються на прямі, бокові і удари знизу.

Якщо ви відвідаєте декілька боксерських клубів і попросите показати будь-який удар (наприклад, правий прямою), то, можливо, побачені вами прийоми будуть дещо різнитися. Більш того, навіть в одному і тому ж клубі один і той же удар тренери можуть показувати по-різному. Як же бути? Що з побаченого є правильним? Відповідь дуже проста. Кожен удар має декілька способів виконання, а вони, у свою чергу, - декілька варіантів.

Способи виконання ударів розрізняються кількістю, послідовністю включення і ступенем участі м'язів тіла, а також амплітудою руху суглобів. Всього в боксі виділяються чотири способи ударів.

- *Сильні удари.* У їх виконанні рівною мірою задіяні всі м'язи тіла. У кінематичний ланцюг технічної дії вони включаються послідовно: від низу до верху. Відповідно до заданого напрямку кулак рухається до мети по найкоротшій траєкторії.

- *Короткі удари.* У виконанні технічних дій цієї групи участь різних м'язів тіла нерівнозначна. Амплітуда руху суглобів обмежена. Удари такого роду, як правило, наносяться на середній і ближній дистанціях і відрізняються короткою амплітудою виконання.

- *Швидкі удари.* Участь в них м'язів тіла мінімально, що дозволяє виконувати технічні дії із значною швидкістю, але приводить до втрати сили.

- *Довгі удари.* У виконанні ударів цієї групи задіюються послідовно всі м'язи тіла. Амплітуда руху суглобів і траєкторія руху ударної поверхні до мети значні. За рахунок цього розвивається додаткове прискорення, і удари набувають великої сили, проте при цьому втрачають у швидкості.

Існує декілька варіантів виконання ударів:

- вага тіла під час виконання технічної дії може знаходитися на лівій нозі, на правій або розташовуватися на обох ногах рівномірно;

- вага тіла під час виконання технічної дії може переміщатися з однієї частини площі опори на іншу, а може залишатися на місці;

- дія рукою може виконуватися одночасно з постановкою однойменної ноги, різнойменної ноги, обох ніг;

- дія може виконуватися до постановки ноги (ніг), після постановки і одночасно з нею;

- різні ланки ударного важеля у момент зіткнення з метою можуть знаходитися як в одній, так і в різних площинах;

- при завданні ударів положення кулака може бути різним.

Головним і єдиним засобом досягнення перемоги над супротивником вважається удар. Одночасно він є найважливішим компонентом техніки сучасного боксу.

У завданні удару велику роль відіграє раціональна координація рухів боксера. Під нею розуміється максимальне використання сили м'язів тіла, що беруть участь в роботі.

Основною складовою кожного прийому є рух маси тіла і його окремих частин. Для досягнення максимальної ефективності при виконанні будь-якого удару вкрай необхідно, щоб напрям руху руки, що б'є, і маси тіла боксера, що завдає удару, раціонально співпадали.

При прямих ударах у голову необхідний раціональний збіг руху маси тіла спортсмена вперед з рухом (розгинанням) руки, що б'є.

При завданні прямих ударів в тулуб, де присутній рух маси тіла зверху вниз, швидкість руху цієї маси повинна співпадати із швидкістю руху руки, що б'є.

При виконанні бокових ударів в голову і тулуб повинен наголошуватися збіг швидкості руки, що б'є, з обертанням тулуба у напрямку завдання удару.

При ударах знизу в голову і тулуб необхідний збіг руху маси тіла боксера від низу до верху одночасно з рухом руки, що б'є.

Швидкість руху маси тіла в цьому випадку створюють м'язи ніг, спини і руки, що б'є.

З курсу фізики відомо, що кінетичну енергію, або силу удару, можна обчислити за формулою:

$$E = mV^2/2$$

де m — маса, що бере участь в завданні удару;

V — швидкість руху даної маси.

Виходячи з наведеної вище формули, легко прийти до висновку, що чим більша маса тіла використовується при завданні удару і чим більша швидкість руху даної маси в потрібному напрямі, тим більшою буде сила удару.

Особливою популярністю у боксерів-новачків користується тема **нокаутуючого удару**. Дійсно, володіння сильним ударом в боксі дає ряд переваг. Серед висококласних боксерів переважна більшість має його в своєму бойовому арсеналі. Але все-таки на силі удару не варто зациклюватися, його значення не можна переоцінювати. Як не дивно, але боксери, які, імовірно, мали найсильніший разовий удар в історії боксу, - Ерні Шейверс, Девід Туа, - так ніколи і не зійшли на трон чемпіона світу. А ось боксери, які їм значно поступалися в цьому показнику, виявилися кращими. Яскравий тому приклад - Мохаммед Алі. У нього був сильний удар, але далеко не кращий. Але він з лишком компенсував це точністю і своєчасністю. Саме тому одним своїм правим кросом часто відправляв супротивників в глибокий нокаут. І не варто вчитися розрізняти сильний удар з ефективним - це не завжди одне і те ж.

Проте боксер, що володіє «динамітом» в руці, завжди має запасний козир. Адже не дарма старовинна боксерська приказка говорить: «Панчер завжди має шанс». Такі прекрасні професіонали, як Біллі Конн і Томмі Фарр, так і не піднялися на вершину боксерського Олімпу, тому що у вирішальний момент їм не вистачило сильного удару.

Боксерові, який хоче володіти сильним ударом, потрібно розуміти, від чого залежить ця сила.

У формуванні удару беруть участь три основні групи м'язів: ніг, тулуба і рук. Частка участі цих м'язових груп нерівнозначна. Ученими було встановлено, що оптимальний внесок м'язів тіла в ударний рух має наступне співвідношення: м'язи ніг - 42,2%, м'язи тулуба - 39,1 %, а м'язи рук - 18,7 %.

Крім того, сила удару залежить від узгодженості в роботі перерахованих груп м'язів (міжм'язовій координації). Правильний удар повинен мати наступну послідовність:

- відштовхуюче розгинання ноги;
- обертально-поступальний рух тулуба;
- ударний рух руки до мети.

Таким чином, сила удару боксера є результатом складання швидкостей окремих ділянок тіла - ноги, тулуба і руки. При цьому ділянки тіла розгоняються від низу до верху, тобто кожен подальший орган починає рух, коли швидкість попереднього досягає свого максимального значення. Такий механізм збільшення швидкості можна порівняти з рухом батога. Навіть легкий удар батогом, виконаний правильно, володіє великою руйнівною силою і здатний пробити 10-міліметровий лист фанери.

Само собою зрозуміло, що загальна сума швидкісно-силових показників всіх груп м'язів залежить від того, наскільки великі показники кожної окремої групи. Якщо якась окрема ланка виявляється, то погіршується і загальний результат.

Якщо ви не полінуєтесь і спробуєте проекспериментувати в завданні ударів батогом, то швидко переконаєтесь, що сила удару залежить не тільки від того, з якою силою ви потягнули рукоятку. Матиме значення, наскільки різко (швидко) ви виконали цей рух. Значить, сила удару залежить від стартової і «вибухової» сили м'язів, тобто від уміння прикладати великі зусилля на початку руху.

Уявіть автомобіль, що їде на великій швидкості. Гальмування. Що відбувається з пасажиром? Він відчуває різкий поштовх, і його кидає вперед. Чим різкіше гальмування, тим сильніший поштовх. Те ж саме відбувається і при хорошому ударі батогом: спочатку ми додаємо ручці прискорення, а потім різко гальмуємо нею. Висновок: сила удару залежить від переднаголосного гальмування органів тіла, яке починається від ніг і закінчується рукою.

Як ви думаєте, якщо обертати батіг над головою, то руйнівна сила батога буде більша, коли він рухається по великому радіусу чи по малому? Звичайно ж, сила буде більша, якщо ми його розженемо по великому колу. Значить, і сила удару кулаком буде тим більша, чим більший радіус руху кулака щодо вертикальної осі тіла. Наприклад, при завданні удару правою рукою вісь обертання тіла боксера може проходити через однойменну їй праву ногу, через середину тіла (по лінії хребетного стовпа) і через різнойменну їй ліву ногу. Виходить, що максимальний радіус руху правого кулака знаходитиметься на край віддаленій осі тіла — що проходить через ліву ногу.

Спробуйте ввіткнути ніж у стовбур дерева. Найлегше це зробити, якщо ніж рухається перпендикулярно до поверхні. Те ж саме відбувається і при ударі. Удар сильніший, якщо передпліччя у момент зіткнення з метою знаходиться під прямим кутом.

І нарешті, як вже наголошувалося вище, сила удару залежить від жорсткості ударного важеля — руки. Чим менше рухів в суглобах руки, тим більша жорсткість удару. Щоб збільшити жорсткість, потрібно у момент зіткнення кулака з метою напружити м'язи, що виконують обертання і згинання-розгинання в суглобах руки.

Отже, зробимо висновки.

Сила удару в боксі залежить від наступних чинників:

- ступеня участі в ударі трьох основних груп м'язів;

- узгодженості в роботі м'язових груп. Правильний удар повинен мати наступну послідовність:
 - відштовхуюче розгинання ноги;
 - обертально-поступальний рух тулуба;
 - ударний рух руки до мети;
 - рівня розвитку швидкісно-силових здібностей м'язів ніг, тулуба і рук;
 - стартової і «вибухової» сили м'язів, тобто від уміння докладати великих зусиль на початку руху;
 - передударного гальмування ділянок тіла, при якому відбувається послідовне гальмування від ноги до кулака руки, що б'є;
 - радіусу руху кулака щодо осі обертання тіла боксера. Чим далі від осі обертання тіла рухається кулак, тим більший радіус його обертання і тим сильнішим є удар;
 - положення передпліччя щодо мети. Удар сильніший, якщо передпліччя перпендикулярне до мети;
 - жорсткості кінематичного ланцюга. Чим менше рухів в суглобах руки, тим вища жорсткість ударного важеля і більша сила удару.

Нижче ми пропонуємо вашій увазі **тренувальну програму, направлену на відпрацювання нокаутуючого удару.**

Найбільш істотні результати в підвищенні сили і швидкості ударів дають вправи з вантажами різного характеру. Вони підібрані так, щоб максимально сприяти розвитку окремо м'язів ніг, м'язів тулуба і м'язів рук.

Для розвитку у боксерів м'язів ніг, що беруть участь у відштовхуючому розгинанні, застосовуються вправи з штангою на плечах - напівприсідання. Для розвитку м'язів тулуба, що виконують обертально-поступальні рухи, використовуються повороти корпусу з грифом штанги на плечах. З метою розвитку м'язів рук, що виконують розгинальний рух, застосовується вправа «жим штанги лежачи».

Програма розрахована на 30 днів. Три рази на тиждень (понеділок, середа і п'ятниця) після 15-хвилинної розминки виконуються вправи з настінною подушкою, по якій завдаються удари протягом 10 раундів. Темп виконання - один удар на 3 секунди. Всього за тренування завдається 500-600 ударів (за 1 раунд 50-60). Удари виконуються з максимальною силою. Відпочинок між раундами - 1 хвилина. У вівторок, четвер і суботу проводиться тренування з штангою, яка включає наступні вправи.

- Напівприсідання з штангою на плечах, вага штанги — 70% ваги спортсмена. Напівприсідання з подальшим випрямленням ніг і виходом на носки виконуються серіями - 5 по 20 повторень в кожній. Відпочинок між серіями - 1-2 хвилини.
- Повороти тулуба з грифом штанги на плечах: 5 серій по 20 повторень в кожній. Вага грифа залежить від вагової категорії спортсмена (гриф 15 кілограмів для боксерів до 71 кілограма, 20-для боксерів понад 71 кілограм). Відпочинок між серіями - 1-2 хвилини.

• Після розминки з легкою вагою виконується жим штанги лежачи (5 серій, в кожній з яких максимальне число підйомів (повністю). У 1-ій серії застосовується вага, що становить 70 % максимальної ваги штанги, піднятої боксером; у 2-ій серії - 75 %; у 3-ій - 80 %; у 4-ій - 85 % і в 5-ій - 90 % ваги. Відпочинок між серіями - 1-2 хвилини. Тривалість тренування з штангою - 60-80 хвилин, пульс при цьому повинен бути в діапазоні 140-160 ударів на хвилину. Під час відпочинку між серіями виконуються вправи на розслаблення або імітації ударів.

Паралельно з виконанням запропонованої програми боксер у жодному випадку не повинен відмовлятися від техніко-тактичної підготовки. Спаринги, вправи на лапах, снарядах і в імітаціях не припиняються. Тренування такого характеру проводяться окремо.

Після завершення тренувальної програми, направленої на розвиток сили удару, у боксерів повинна з'явитися велика амплітуда як в ударних, так і в захисних рухах. Удари після тренування з штангою виконуватимуться з більшою потужністю, стануть більш злитими і узгодженими. Разом з тим швидкість ударів і решти всіх рухів боксера істотно знизиться. Лякати не потрібно: такі відчуття мають тимчасовий характер і зникнуть через 15-18 днів після завершення тренувальної програми з навантаженнями. Швидкість реакції, легкість пересувань і швидкість завдання ударів повернуться на 18-20-й день після припинення вправ з штангою.

Через 21 день після закінчення запропонованої програми спостерігатиметься значний приріст всіх спеціальних швидкісно-силових показників ударів. Тому при підготовці до змагань не менше ніж за 20 днів до бою необхідно припинити вправи з штангою. Час, що залишився, слід переважно використовувати на розвиток швидкості, швидкісної витривалості і техніко-тактичну підготовку.

Література

1. Бордіян І.Г. Підготовка боксерів масових розрядів в умовах вищих навчальних закладів. – Львів, 2006. – 66 с.
2. Нікітенко С.А., Нікітенко А.О., Бордіян І.Г. Шляхи підвищення технічної підготовленості боксерів. Збірник наукових праць: «Актуальні проблеми розвитку фізичної культури і спорту у ВНЗ України». Львів, 1999. – С. 75.
3. Техніка боксу (основні поняття). Навчальний посібник / Б.В. Гутий, А.В. Гутий. – Львів: ЛНУВМтаБТ імені С.З. Гжицького, 2011. - 131 с.
4. Чудинов В.А. Физическое воспитание начинающего боксера. М., ФИС, 1976. – 45 с.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011

Дзера М.М., доктор філософії, професор[©]
Прокіп А.В., кандидат історичних наук, доцент

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ ВЛАДИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Розглядаються проблеми розвитку органів місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу, Україні.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, демократизація, децентралізація, субсидіарність, реформа, територіальна громада.*

Однією з найважливіших ознак будь-якої демократичної держави є принцип місцевого самоврядування. Сьогодні в Україні як ніколи назріла потреба у проведенні реформи органів місцевого самоврядування й розширенні функцій та повноважень територіальних громад.

Мета дослідження – визначити, яку роль відіграють та як функціонують органи місцевого самоврядування у системі регіональних інститутів влади країн Європейського Союзу (ЄС), що з їхнього досвіду можна запозичити Україні.

Дослідженням проблем розвитку місцевого самоврядування займаються такі дослідники, як: К.Бондаренко [3], С.Гелей та С.Рутар [4], М.Марченко [6], В.Копійка [7], О.Крисюк [8], А.Поточек [9], А.Павко [11], З.Партико [13], А.Романюк [14], Р.Сосновський [15], В.Соскін, Ж.Зіллер та ін.

Головні принципи здійснення місцевого самоврядування у країнах-членах ЄС визначені основоположним документом – «Європейською хартією місцевого самоврядування», яка була прийнята у Страсбурзі 15 жовтня 1985 року.

Цей документ став базовим у визначенні принципів функціонування європейського місцевого самоврядування. Хартія місцевого самоврядування, (далі Хартія) зокрема визначає, що «органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму. Існування органів місцевого самоврядування, наділених реальними функціями, повинно забезпечити ефективне і близьке до громадянина управління. Охорона і посилення місцевого самоврядування в різних країнах Європи є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії і децентралізації влади»[5]. Отже, з цього випливає, що органи місцевого самоврядування повинні створюватися на демократичній основі, мати директивні органи і широку автономію щодо своїх функцій, мати шляхи і засоби здійснення цих функцій, а також ресурси, необхідні для їх виконання.

У Хартії визначено конституційну та правову основи місцевого самоврядування й наголошено, що принцип місцевого самоврядування визнається в національному законодавстві і у міру можливості в конституціях країн-членів ЄС (ст.2). Хартія пропонує наступну концепцію місцевого самоврядування:

[©] Дзера М.М., Прокіп А.В., 2011

1. Місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення.

2. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення ніяким чином не заважає використанню зборів громадян, референдумів або будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом.

3. Органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене із сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу.

4. Муніципальні функції, як правило, здійснюються переважно тими властями, які мають найтісніший контакт з громадянином. Наділяючи тією чи іншою функцією інший орган, необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії.

5. Повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, як правило, мають бути повними і виключними. Вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом.

6. Якщо повноваження делегуються органам місцевого самоврядування центральним чи регіональним органом, органи місцевого самоврядування у міру можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов.

7. У процесі планування і прийняття рішень щодо всіх питань, які безпосередньо стосуються органів місцевого самоврядування, з останніми мають проводитися консультації, у міру можливості своєчасно і належним чином.

Адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування може здійснюватися тільки згідно з процедурами та у випадках, передбачених конституцією або законом. Будь-який адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування, як правило, має на меті тільки забезпечення дотримання закону та конституційних принципів (ст.8 Хартії).

Однією з найбільш проблем місцевого самоврядування в Україні є недостатність власних фінансових ресурсів. Як же ця проблема вирішується у положеннях Хартії? Згідно Хартії, органи місцевого самоврядування країн-членів ЄС мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає функціям, передбаченим конституцією або законом відповідної країни-члена ЄС. Принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону. Фінансові системи, які складають підґрунтя ресурсів органів місцевого самоврядування країн ЄС, повинні мати достатньо диверсифікований і підвищувальний характер і повинні забезпечувати можливість приводити

наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до реального зростання вартості виконуваних ними завдань. Захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря, який вони повинні нести. Такі процедури або заходи не завдають шкоди повноваженням, які органи місцевого самоврядування можуть здійснювати в межах їхньої власної компетенції.

Органи місцевого самоврядування повинні інформуватися відповідним чином про порядок виділення їм перерозподілених ресурсів. У міру можливості, дотації органам місцевого самоврядування призначаються не для фінансування конкретних проектів. Надання дотацій не скасовує основоположну свободу органів місцевого самоврядування проводити свою політику в межах їхньої власної компетенції. Для цілей здійснення позик інвестиційного капіталу органи місцевого самоврядування повинні мати доступ до національного ринку капіталу в межах закону (ст.9 Хартії).

Принципи місцевого самоврядування, що містяться в Хартії, застосовуються до всіх категорій органів місцевого самоврядування, існуючих в межах території відповідних держав ЄС [5].

Місцеве самоврядування країн ЄС, ґрунтуючись на засадах Хартії, здійснюється як на регіональному, так і на базовому рівні, який може мати різні муніципальні режими, зокрема, уніфікований (як у Франції, Данії чи Італії) або різноманітний (Німеччина, Велика Британія).

В одних країнах ЄС статус органів місцевого самоврядування базового рівня визначається національною конституцією й органічними законами, а в інших конституцією, законами суб'єктів федерації, а також муніципальними хартіями і статутами.

Назви суб'єктів самоврядування базового рівня бувають різними: це, наприклад, община-громада (Болгарія), округ, союз общин (Німеччина), сільські, міські приходи та муніципалітети (Португалія), сільські та міські комуни (Іспанія), приходи (Велика Британія), дімой та кінотітес (Греція), гміни, міста (Польща), кунти у Фінляндії, обеци в Чехії та Словаччині, муніципалітети в Угорщині [10].

Регіональний рівень місцевого самоврядування охоплює території або об'єднання первинних, базових суб'єктів самоврядування і може мати відмінну від них структуру органів, виборчу систему та компетенцію. Суб'єктами регіонального самоврядування можуть бути: регіони і департаменти (Франція), графства (Велика Британія), провінції (Італія, Іспанія, Бельгія), воєводства (Польща).

Органи місцевого самоврядування країн ЄС користуються правовою, організаційною і матеріально-фінансовою самостійністю. Суть правової самостійності полягає в тому, що місцеве самоврядування, його органи мають власні повноваження визначені національною конституцією і законами або конституцією та законами суб'єктів федерації, а також власними хартіями та статутами. В межах місцевої компетенції, а також у межах компетенції, делегованої державою, органи місцевого самоврядування можуть видавати

нормативно-правові акти, які регулюють різні сторони життя територіальних громад. Організаційна самостійність полягає в тому, що органи місцевого самоврядування визначають власну організаційну структуру відповідно до своїх повноважень і не підпорядковуються іншим органам.

Матеріально-фінансова самостійність органів місцевого самоврядування охоплює управління об'єктами комунальної власності, комунальними службами (енерго-водопостачання тощо), а також місцевий бюджет, джерелами якого є державні і регіональні субсидії, місцеві податки, збори і позики.

Принципи організаційної структури публічної влади місцевого самоврядування, специфіку їхнього формування і функціонування можна зрозуміти через типологію муніципальних інститутів. У спеціальній літературі виділяють кілька типів організаційної структури інститутів місцевого самоврядування: англосаксонський (Велика Британія, Ірландія); французький, або континентальний (Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Португалія); змішаний (Німеччина) [10].

Найбільш цікавим, з нашого погляду, для України є розвиток місцевого самоврядування у посткомуністичних країнах-членах ЄС. Більш детально його принципи побудови можна розглянути на прикладі нашого близького сусіда й стратегічного партнера – Польщі. Незважаючи на те, що самоврядні органи на рівні гмін функціонували в Польщі вже з 1990 р., подальше їх реформування сприяло тому, що гміна стала основною ланкою територіальних органів самоврядування в Польщі, незалежною від повіту та воєводства.

Зараз в Польщі 2489 гмін. До завдань гмінних органів самоврядування належать, зокрема: дотримання порядку у гміні, управління територією, охорона середовища, утримання доріг і мостів, організація дорожнього руху, водоканали, каналізація, ліквідація та очищення комунальних стоків, утилізація комунальних відходів, забезпечення постачання електроенергії й тепла, місцевий транспорт, охорона здоров'я, соціальна допомога, комунальне і житлове будівництво, утримання дошкільних, шкільних та інших навчальних закладів тощо.

Позагмінні питання, ввірені повітам, що знаходяться поблизу гмін: порядок на території, утримання лікарень, охорона середовища, соціальна допомога, безпека громадян, а також послуги для сільського господарства і банки. Міські, сільські гміни та повіти відповідають за забезпечення соціальних послуг, управління суспільним майном певної громади і основними службами, що обслуговують громаду. Повіт має, зокрема, у своєму віданні: лікарні (охорону здоров'я фінансують регіональні каси допомоги), середні школи, установи культури, утримання доріг, різні служби та інспекції.

Регіональне самоврядування в Польщі, що діє на рівні воєводств, опікується, головним чином, втіленням регіональної політики та створенням стратегічних умов для економічного розвитку на певній території, вирішенням структурних проблем регіону.

Відповідно до «Закону про органи самоврядування воєводств» 1998 р., вони співпрацюють із урядом, місцевими органами самоврядування і незначною мірою також керують деякими галузями колективного життя, як-от: національна культура, освіта, охорона здоров'я, підтримання належного стану

доріг у регіоні. Маршалок воєводства одночасно є головою правління воєводства – виконавчого органу воєводського самоврядування, що складається з п'яти осіб. Він організує роботу правління та бюро. Маршалок обирається малим воєводським сеймом абсолютною кількістю голосів. Згідно з результатами соціологічних досліджень на предмет ефективності діяльності місцевого самоврядування в Польщі, проведених у жовтні 2006 р. Сервісом Самоврядування Польського Агентства Преси, аж 69% громадян позитивно оцінюють діяльність місцевих органів самоврядування на користь мешканців, приблизно 54% опитаних громадян Польщі підтримують впроваджені чотири роки тому прямі вибори війтів (старост), бургомістрів та президентів міст; 80% опитаних хоче мати більше інформації про діяльність адміністрації; 69% громадян нарікає на обтяжливість адміністративної бюрократії. У планах польських органів місцевого самоврядування – більше уваги приділяти проблемам інвестування у зовнішню інфраструктуру та залучення самоврядування до ліквідації безробіття [15].

Отже, розглянувши принципи функціонування місцевого самоврядування у країнах ЄС, можна стверджувати, що діюча сьогодні в Україні система організації влади на місцевому рівні потребує суттєвого вдосконалення відповідно до загальноприйнятих європейських принципів, закладених у Європейській хартії місцевого самоврядування, зокрема принципу децентралізації державного управління, принципу субсидіарності, який полягає у наділенні найближчих до людини ланок влади максимальними за даних умов повноваженнями, принципу гарантованості прав територіальних громад, принципу партнерства органів державної влади та органів місцевого самоврядування, розвитку ефективного місцевого самоврядування на засадах народовладдя, наближення влади до людини та ін.

Основні причини, що обмежують можливості місцевого самоврядування в Україні у здійсненні своїх функцій, полягають у: відсутності послідовної державної політики щодо розвитку системи місцевого самоврядування, неврахуванні вищими органами державної влади України пропозицій неурядових громадських організацій та асоціацій органів місцевого самоврядування з її вдосконалення; відсутності повноцінного місцевого самоврядування на рівні громади, можливості повноцінно здійснювати самоврядні функції на рівні району та регіону; наявності суперечностей у положеннях конституції України, що визначають територіальну основу, організаційну систему, компетенцію органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій; відсутності належної фінансової основи місцевого самоврядування, надмірній централізації фінансових ресурсів та відсутності належної податкової бази, зокрема місцевих податків та зборів, для самостійного формування органами місцевого самоврядування власних бюджетів; великих диспропорціях у розвитку територій; відсутності правового механізму вирішення питань адміністративно-територіального устрою; відсутності чіткого розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на місцях, між рівнями, органами і посадовими особами місцевого самоврядування; нераціональній системі організації органів виконавчої влади на центральному та місцевому

рівнях, низькому рівні горизонтальної координації їхньої діяльності; надмірній залежності органів місцевого самоврядування від рішень місцевих органів виконавчої влади, зокрема у питаннях формування і виконання місцевих бюджетів та реалізації інших делегованих повноважень; наявності випадків співіснування кількох громад на одній території та нерозв'язаності питань співвідношення їхньої компетенції; неефективній системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, недосконалої системи та низькому рівні оплати праці в органах місцевого самоврядування; непрозорості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; відсутності належного законодавства про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів [12].

Безглузда політреформа 2004 року, по суті, спотворила всі основні складові організації влади, підминивши саму природу місцевого самоврядування через запровадження виборів за партійними списками. Парламент України, на наш погляд, повинен змінити систему місцевих виборів, скасувавши використання пропорційної виборчої системи на регіональному рівні й повернувши мажоритарний принцип виборів. Дослідник З.Партико, з цього приводу слушно зазначав, що «на рівні місцевої влади варто повернутися до мажоритарної системи виборів. Тут має діяти не принцип партійної належності, а рівень фаховості, професійності людей, яких обирають до місцевих органів влади. Так, для більшості з нас основне, щоб мер умів організувати регулярне вивезення сміття з вулиць і площ, а не те, до якої партії він належить; це вже, даруйте, друго- чи навіть третьорядні деталі» [13, с.19].

Європейський Союз й досі очікує від України реформування всіх галузей її суспільного життя [1, с.38]. При цьому, європейські експерти вказують на некомпетентність і несистемність дій української олігархічно-кланової влади, як колишньої “помаранчевої”, так і теперішньої “біло-блакитної”. [2, с.40]. Зарубіжні й деякі українські вчені та політики вважають, що в процесі вирішення питань децентралізації державного управління та розвитку ефективного місцевого самоврядування має бути досягнуто узгодження рішень і дій вищих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості. Вони мають органічно поєднуватися із загальним (будемо сподіватися, що європейським, а не євразійсько-проросійським) вектором розвитку Української держави і бути у підвалинах забезпечення її незалежності, економічної могутності та духовного розвитку [11].

Політики та науковці констатують, що в сучасній Україні йде дуже складний процес становлення системи місцевого самоврядування. Зразком для цього процесу повинні стати розвинуті країни Європейського Союзу, а не “путінсько-медведєвська” Росія. Саме їх досвід в цій галузі наша держава повинна активно використовувати, якщо вона дійсно хоче стати частиною цивілізованої Європи, а не «сірою буферною зоною» чи, не дай Боже, частиною «євразійського простору», «русского мира» і т. ін.

Література

1. Безп'ятчук Ж. Алгоритми реформ від Євросоюзу // Український тиждень. – К. – 2010. – 14-20 травня. – №19 (132). – С.38-39.
2. Безп'ятчук Ж. Німецькі спостереження // Український тиждень. – К. – 2010. – 14-20 травня. – №19 (132). – С.40-43.
3. Бондаренко К. На порозі великої регіональної революції // www.pravda.com.ua.
4. Гелей С., Рутар С. Політико-правові системи світу. – К.: Знання, 2006. – 668 с.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування // www.niss.gov.ua.
6. Європейський Союз. Словник-довідник / Ред. М.Марченко. – К.: К.І.С., 2006. – 140 с.
7. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.
8. Країни Євросоюзу та Україна / Упорядн. Я.Бухней; за ред. О.Крисюка. – Тернопіль: Астон, 2008. – 208 с.
9. Potoczek A. Samorząd powiatowy w swietle uwarunkowan reformy terytorjalnej // Samorząd powiatowy w swietle reformy terytorjalnej kraju. Materiały z konferencji naukowej z 24 kwietnia 1996 r. w Pasleku. – Gdansk: Marpress, 1996. – 70 s. – S.31-40.
10. Місцеве самоврядування // <http://uk.wikipedia.org>.
11. Павко А. Місцеве самоврядування в структурі політичних систем: вітчизняний і зарубіжний досвід // www.viche.info.
12. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань «Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування» // www.zakon.rada.gov.ua.
13. Партико З. Всю владу – народові // Універсум. – Львів-Київ-Відень-Варшава-Париж-Нью-Йорк-Вінніпег. – 2010. – січень-лютий. - №1-2 (195-196). – С.17-20.
14. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 391 с.
15. Сосновський Р. Польський досвід у сфері реформування держави і побудови розвинутих місцевих органів самоврядування // www.soskin.info.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011

УДК: 328.: 34.096

Ільницька У.В.,[©] кандидат політичних наук, доцент кафедри політології ІГСН
Національного Університету "Львівська політехніка"

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОМБУДСМЕНА В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ

Інститут омбудсмена розглядається як невід'ємний елемент в системі інституційно-організаційних гарантій реалізації прав і свобод особи у демократичному суспільстві. Визначено місце і роль омбудсмена в правозахисній системі; висвітлено процес становлення інституту омбудсмена; досліджено особливості та специфіку його функціонування як незалежної публічно-правової інституції, неупередженої у проведенні розслідувань; проаналізовано механізми взаємодії омбудсмена з іншими органами державної влади, а також розглянуто обсяг його повноважень. Значну увагу у статті зосереджено на аналізі моделей інституту омбудсмена, які реалізуються в країнах з різними формами державного правління. Розглянуто політико-правовий статус регіональних представницьких омбудсменів.

Ключові слова: омбудсмен; інститут омбудсмена; регіональний омбудсмен; уповноважений з прав людини; моделі інституту омбудсмена; парламент; парламентський контроль; правозахисна система.

Конституційно-правовий статус особи в демократичному суспільстві, значною мірою, залежить від рівня гарантованості забезпечення її прав і свобод як людини і громадянина. Саме наявність гарантій дозволяє вважати діючими ті чи інші права і свободи. Гарантування реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина є однією з найважливіших ознак стабільної демократії, принцип функціонування правової держави.

Контроль за дотриманням прав і свобод людини й громадянина у демократичному суспільстві, значною мірою, здійснює парламент через посадову, юридично уповноважену особу – омбудсмена (в Україні – Уповноваженого Верховної Ради з прав людини), який є спеціальним суб'єктом парламентського контролю у сфері правозахисту.

Становлення в Україні демократичної правової держави та формування громадянського суспільства зумовлює необхідність здійснення науково-теоретичних досліджень, спрямованих на вивчення проблеми прав людини й громадянина крізь призму діяльності органів державної влади (зокрема, інституту омбудсмена як структурного елементу системи організаційно-інституційних гарантій реалізації прав і свобод особи).

Актуальність проблеми зумовлена сучасною суспільно-політичною ситуацією як в Україні, так і у світі, коли спостерігаються порушення прав і свобод особи, недотримання задекларованих у Конституції гарантій.

Проблема контролю за дотриманням прав і свобод особи у суспільстві через функціонування інституту омбудсмена, на жаль, не стала предметом широких наукових досліджень. Хоча, деякі аспекти діяльності омбудсмена висвітлювались у працях Марцеляка О., Тодика Ю.М., Олійника А.Ю., Ківалова С.В. Однак, глибокого наукового дослідження потребують проблеми взаємодії омбудсмена з іншими правозахисними інститутами та органами державної влади; механізми реалізації омбудсменом своїх функцій та повноважень. Недостатньо дослідженими залишаються моделі інституту омбудсмена, що реалізуються в країнах з різними формами державного правління. Поза увагою науковців залишився аналіз інституту регіонального омбудсмена.

Отже, проблема контролю за дотриманням прав і свобод особи через функціонування інституту омбудсмена з огляду на її практичну значущість та недостатню науково-теоретичну розробленість є надзвичайно актуальною та потребує дослідження. *Завданнями статті є:* визначити роль та місце інституту омбудсмена в правозахисній системі демократичних країн; розглянути історичний процес становлення інституції; дослідити особливості політико-правового статусу омбудсмена та обсяг його повноважень в країнах з різними формами державного правління; проаналізувати моделі інституту омбудсмена, які реалізуються в сучасних державах; розглянути політико-правовий статус регіональних омбудсменів.

Інститут омбудсмена займає особливе місце в системі інституційно-організаційних гарантій реалізації прав і свобод особи та в системі контролю за діяльністю органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в сфері захисту прав і свобод громадян. Омбудсмен є своєрідним посередником між особою і органами публічної влади, тому має діяти незалежно і неупереджено. Інститут омбудсмена (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) – є свідченням гарантування на вищому державному рівні пріоритету прав і свобод людини й громадянина. Передумовою виникнення інституції є демократизація механізмів державної влади та розвиток громадянського суспільства.

Омбудсмен (швед. Ombudsman – представник інтересів) – обрана або призначена посадова особа для контролю за адміністративними органами, а в деяких країнах – за приватними особами та об'єднаннями в сфері захисту прав і свобод громадян.

Найпоширеніше визначення інституту омбудсмена належить Міжнародній асоціації юристів, яка трактує його як «службу, передбачену конституцією або актом законодавчої влади й очолюваною незалежною посадовою особою високого рангу, що відповідальна перед законодавчою владою, одержує скарги від громадян щодо порушення їх прав і свобод; діє незалежно й уповноважена проводити розслідування, рекомендувати коригувальні дії»[6, с.99]. Юридичний енциклопедичний словник визначає

омбудсмена як спеціальну посадову особу, що обирається чи призначається парламентом для контролю за дотриманням прав і свобод людини і громадянина.

Інститут омбудсмена є субсидіарно застосовуваним у правовому механізмі захисту прав людини і громадянина, його діяльність доповнює існуючі способи захисту прав людини, не відмінюючи і не переглядаючи компетенцію державних органів, що забезпечують захист і встановлення порушених прав і свобод [5,с.96]. Ефективність і результативність функціонування інституту омбудсмена залежить від співробітництва і взаємодії з іншими органами державної влади, які здійснюють захист прав і свобод людини й громадянина.

Діяльність омбудсмена у сфері захисту прав і свобод громадян перебуває у тісному взаємозв'язку і взаємодії із контрольними повноваженнями Парламенту. Така співпраця при здійсненні контролю за дотриманням конституційних прав і свобод реалізується у формах взаємодії омбудсмена із парламентськими комітетами, тимчасовими спеціальними та слідчими комісіями парламенту; в законотворчому процесі; при доопрацюванні законопроектів та інших актів парламенту, що безпосередньо стосуються забезпечення прав і свобод; при розслідуванні з питань порушення основних прав і свобод людини і громадянина.

Крім назви омбудсмен, яка набула характеру родової, для позначення відповідної особи у світі використовуються й інші назви цього інституту: парламентський комісар з питань адміністрації (Великобританія і Нова Зеландія), медіатор (Франція), народний захисник (Іспанія), проведор (Португалія), захисник громадянських прав (Польща), уповноважений з прав людини (Росія), контролер сейму (Литва) тощо [5, с.94]; захисник громадян (Греція); парламентський адвокат (Молдова); Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Україна).

Характерною особливістю є незалежність інституції омбудсмена, що передбачає неприпустимість втручання у його діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації, а також, з огляду на персоніфікованість інституції – незалежність у здійсненні кадрової та організаційної політики. Внутрішній аспект незалежності омбудсмена передбачає достатність фінансових ресурсів для виконання своїх функцій та обов'язків. Отже, в усіх країнах омбудсмен є незалежним публічно-правовим інститутом, неупередженим у проведенні розслідувань. Однак, варто відзначити відсутність імперативних повноважень в омбудсмена, що, у свою чергу, надає його рішенням рекомендаційного характеру.

Інститут спеціальних юридичних уповноважених щодо контролю за конституційним забезпеченням прав і свобод громадян – омбудсменів – виник у Швеції в 18 столітті, а з часом його впровадили у Фінляндії (1919р.), Норвегії (1952р.) та інших Скандинавських країнах. Інституція виникла і розвивалась на основі західноєвропейських демократичних цінностей, які ґрунтуються на

засадах верховенства права, правової рівності громадян, високого рівня правового захисту особи, поділу влади.

Створення першого інституту омбудсмена саме у Швеції було зумовлене соціально-історичними факторами. З одного боку, цьому сприяла, притаманна шведам, багатовікова традиція верховенства права та поваги до індивідуальних прав людини і громадянина; з іншого – гостра боротьба за владу між шведським королем та парламентом. У результаті, королівська влада була значно обмежена, а парламент отримав право обирати уповноваженого для здійснення незалежного контролю за адміністрацією та судами. Факти дістали відображення у Конституції 1809р., і у правовій системі Швеції вперше була запроваджена посада омбудсмена юстиції [14].

У європейських країнах активне впровадження інституту омбудсмена розпочалось після Другої світової війни, коли у багатьох державах посилювались повноваження урядів і, відповідно виникла потреба у додаткових засобах контролю за діяльністю виконавчої влади та за дотриманням прав і свобод людини й громадянина. У Великобританії Закон про створення інституту омбудсмена був ухвалений у 1967р. Поштовхом стало невдоволення громадян станом адміністрування в країні і зростанням у зв'язку з цим кількості скарг. В Португалії інститут омбудсмена запроваджено у 1976р., в Іспанії – у 1981р.[16].

Передумова до утворення інститутів уповноваженого з прав людини у країнах Східної Європи став крах тоталітарних режимів, падіння «залізної завіси» та демократизація суспільно-політичного життя. Однією із перших інститут омбудсмена запровадила Польща наприкінці 80-их рр. 20-ого століття. Інститут речника громадянських прав у Польщі не лише став невід'ємним компонентом в системі державних органів, а й сприяв демократичним перетворенням в країні. Досвідом Польщі скористались інші країни Східної Європи. У 1989р. інституцію омбудсмена було запроваджено в Угорщині, а у 90-их роках – у Грузії, Литві, Латвії, Молдові, Росії, Румунії, Узбекистані.[13]. В Україні Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» був ухвалений 15 січня 1998р.[12]. 14 квітня 1998р. Верховною Радою України був обраний перший в історії держави омбудсмен.

Зростання інтересу до інституту омбудсмена в США спостерігається в 60-их рр. 20ст. У цій країні були запроваджені також інституції омбудсменів на рівні штатів, округів, міст. Однак, роль і статус омбудсмена в США не отримав такої значущості, як у Європейських державах, що пояснюється вагомою роллю судової влади в країні. У 1967р. окремі провінції Канади запровадили посаду омбудсмена. А у 1979р. інститут уповноваженого з прав людини почав функціонувати в Австралії [13].

Протягом останніх сорока років інститут омбудсмена функціонує в державно-правовій практиці більш ніж понад шістдесяті країн світу з парламентською та змішаною формами правління і діє як допоміжний орган парламенту для здійснення парламентського контролю. В президентських республіках (зокрема в США) запроваджений інститут омбудсмена виконавчої влади. Такий інститут не має відношення до парламентського контролю.

Інститут омбудсмена функціонує і на міжнародному рівні. У 1976р. був створений Міжнародний інститут омбудсмена. У 1993р. запроваджено посаду омбудсмена в Європейському союзі, а у 1999р., після тривалих дебатів і переговорів посаду Уповноваженого з прав людини запроваджено у Раді Європи.

Однією з пріоритетних *функцій* омбудсмена є контроль за діяльністю виконавчих та інших органів державної влади шляхом розгляду скарг громадян на дії владних структур та посадових осіб. Невід'ємним правом омбудсмена у переважній більшості країн є право проводити розслідування (у тому числі за власною ініціативою) та на цій підставі – вносити пропозиції щодо відновлення порушених прав у конкретному випадку. Статус омбудсмена дає право вносити пропозиції щодо змін у законодавстві та вимагати перегляду неправомірної адміністративної практики органів державної влади.

Найширшими повноваженнями омбудсмен наділений у Швеції та Фінляндії. Сфера їх компетенції доволі широка і полягає в контролі не лише за діяльністю державних органів влади, а й органів місцевого самоврядування та судів. Не втручаючись у роботу суду, омбудсмен має право порушити кримінальну справу проти судді, який чинить протизаконні дії.

Деякі омбудсмени мають специфічні повноваження: право звернення до конституційного суду з клопотанням про розгляд цивільної скарги, про визнання закону неконституційним, про перевірку правомірності затримки громадян (Австрія, Іспанія) [6, с.102]. В деяких країнах омбудсмен володіє правом законодавчої ініціативи.

Характерною рисою інституту омбудсмена є те, що його утвердження і становлення у більшості країн відбувалось вже за сформованої системи державно-владної сфери, і тому, попри єдині принципи концептуальної побудови цього інституту, існують відмінності, зумовлені правовими, національними, соціально-культурними особливостями держав.

Існує дві класичні *моделі інституту омбудсмена* – *шведська та англійська*.

Повноваження омбудсмена *Швеції* є досить широкі. Він здійснює контроль за різними сферами правосуддя; має право бути присутнім на засіданнях органів державної влади; володіє правом одержання будь-якої інформації; у випадках виявлення порушень прав людини, наділений правом висувати обвинувачення державним посадовим особам; ініціювати питання про відповідальність суддів у разі зловживання ними своїми правами. Омбудсмен Швеції здійснює свої повноваження через наступні правові механізми: право доступу до інформації; право законодавчої ініціативи; право ініціації дисциплінарного провадження щодо осіб, які не виконують його вимоги; право накладання штрафів; право розпочинати судове слідство щодо посадових осіб [16].

Подібною до шведської є модель інституту омбудсмена у *Фінляндії*. Сфера його компетенції також є досить широкою. Серед повноважень омбудсмена варто виділити право ініціювати кримінальне переслідування голів

Верховного та Вищого адміністративного судів Фінляндії; право (за згодою парламенту) виступати державним обвинуваченням інших посадових осіб держави.

Дещо вужчими порівняно із шведськими, є повноваження *датського омбудсмена*. Але, ця модель отримала найбільше визнання у світі.

Шведський аналог інституту омбудсмена діє і у *Сполучених Штатах Америки*. Хоча варто відзначити, що інтерес громадян до інституту уповноваженого з прав людини ніколи не досягав у США такого рівня як у Європі, що пояснюється надзвичайно вагомою роллю судової влади в країні.

«Шведська» модель інституту омбудсмена запроваджена і в *Іспанії*. Функціонування та діяльність народного захисника в системі правозахисних інституцій Іспанії стало ефективним нововведенням після падіння диктатури генерала Франко. Крім того, зважаючи на специфіку федеративного державного устрою країни, запроваджено інститути регіональних омбудсменів, які повністю незалежні від загальнонаціонального омбудсмена.

Інститут речника громадянських прав у *Польщі* побудований і функціонує за прикладом «сильної» шведської моделі. Омбудсмен Польщі має право вимагати ініціювання дисциплінарного чи адміністративного провадження. Його повноваження у цивільному та кримінальному судочинстві прирівняні до повноважень прокурора. За взірцем «польської» сильної моделі функціонують інститути омбудсменів в багатьох *країнах Східної Європи* [14].

Зважаючи на специфіку організації державно-владної сфери, що передбачає значні повноваження парламенту у сфері контролю за урядом, у *Великобританії* функціонує «слабка» модель інституту омбудсмена, яка характеризується вузькою сферою компетенції, обмеженими засобами правового впливу та ускладненою процедурою звернення громадян до омбудсмена (лише через парламентарів). У Великобританії згідно із Законом «Про парламентського комісара з адміністративних питань» омбудсмена наділено статусом, рівнозначним статусу судді Високого суду і призначається він на посаду Королевою Великобританії та має право обіймати її до 65 років. До компетенції омбудсмена входить розгляд скарг громадян на дії центральних органів виконавчої влади, якщо ці дії не можуть бути оскаржені у суді або у трибуналі. Скарги подаються омбудсмену не особисто, а через члена Парламенту, який офіційно звертається до нього із проханням про проведення розслідування [15].

Позбавлення громадян безпосереднього звернення до омбудсмена (т.з. «парламентський фільтр») діє також у *Франції*. Особливістю французької моделі є призначення омбудсмена не парламентом, а Радою Міністрів Франції, що зумовлено сильним інститутом виконавчої влади [15]. Французька модель інституту омбудсмена має багато спільного із англійською.

Аналізуючи особливості функціонування інституту омбудсмена як демократичного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, необхідно відзначити, що поряд із наднаціональними (наддержавними) омбудсменами, сфера впливу яких поширюється на усю державу, у багатьох

країнах активно діють *регіональні омбудсмени*, діяльність яких обмежена частиною території (провінцією, областю, штатом, краєм, республікою, тощо), а на муніципальному рівні (в містах, районах, муніципалітетах) функціонують *місцеві омбудсмени* [8,с.149]. Інститут *регіонального омбудсмена* діє у Великобританії, ФРН, Франції, Швейцарії, Бельгії, Італії, США, Індії, Російській федерації.

У Канаді регіональні омбудсмени є посадовими особами легіслатур і можуть бути усунені ними від виконання своїх обов'язків (хоча призначатись можуть легіслатурою, генерал-губернатором або губернатором провінції). Регіональні омбудсмени Канади наділені широкими повноваженнями: вони можуть відвідувати та інспектувати адміністративні органи влади, вимагати від будь-якої посадової особи та організації необхідну документацію; здійснювати під присягою допит особи; проводити слухання справи [8, с.150]. Щороку провінційні омбудсмени звітують перед легіслатурою із доповідями у яких містяться рекомендації з удосконалення діяльності органів державної влади і держслужбовців у сфері захисту прав особи.

У Великобританії регіональні омбудсмени діють на рівні Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії і призначаються Ї Королівською Величністю на основі рекомендацій Державного секретаря. Їх повноваження полягають у розгляді скарг громадян щодо порушення прав і свобод місцевими органами влади. При проведенні розслідування по скарзі, омбудсмен може вимагати від представників влади надання необхідної інформації, документації, кореспонденції. При цьому його вимоги прирівнюються до вимог Високого суду, а створення омбудсменові перешкод з боку органів влади, їх посадових осіб, чиновників розглядається як створення перешкод судовому розслідуванню та тягне накладання відповідних санкцій [8, с.152].

Інститут регіонального омбудсмена у США діє на рівні штатів Гавайї, Небраска, Айови, Аляски. Регіональні уповноважені з прав людини незалежні від інших гілок влади. Вони приймають скарги громадян на порушення їх прав і свобод зі сторони адміністративних органів штатів та їх посадових осіб. Юрисдикція американських регіональних омбудсменів поширюється на всі органи штату, будь-яку посадову особу і службовців (окрім суду штату, легіслатури, уряду) [8,с.153].

Процедура звернення до омбудсмена у всіх демократичних правових державах є максимально спрощена, гнучка, неформальна та відкрита для усіх громадян. Форма реагування омбудсменів – подання та пропозиції, з якими він звертається до парламенту чи уряду, пропонуючи зміни у законодавстві. Враховуючи відсутність у омбудсмена імперативно-владних повноважень, головним механізмом його впливу на процеси ухвалення політичних рішень є оприлюднення щорічної та спеціальної доповідей, поширення в ЗМІ інформації про порушення прав і свобод людини у державі.

У демократичних країнах омбудсмен виступає своєрідним арбітром, посередником між владою та людиною і тому має діяти незалежно та неупереджено, що, у свою чергу, вимагає достатніх фінансових ресурсів.

Отже, дієвість організаційно-правового механізму реалізації прав і свобод особи в сучасних демократичних державах найефективніше забезпечують органи державної влади і, зокрема, представницький інститут парламент та його структурний компонент – інститут омбудсмена. Інститут омбудсмена є елементом системи захисту прав і свобод людини і громадянина, механізмом реалізації парламентського контролю за дотриманням конституційних прав особи. Функціонування інституції омбудсмена забезпечує гарантованість правового захисту громадян, розгляд їх скарг та притягнення до відповідальності органи державної влади та їх посадових осіб. Незважаючи на те, що обсяг прав і повноважень омбудсмена – різний в країнах з різними формами державного правління, інститут омбудсмена є невід'ємним елементом в системі інституційно-організаційних гарантій реалізації прав і свобод особи в демократичних державах.

Література

1. Адміністративне право України: Підручник / [Ю.П.Битяк, В.М.Гаращук, О.В.Дьяченко та ін.] // За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544с.
2. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина: Навч. посіб. / [І.О. Іерусалімова, І.О.Іерусалімов, П.М. Павлик, Ж.В. Удовенко]. – К.: Знання, 2007. – 223с.
3. Державне управління: навчальний посібник. – К., 2003. – 343 с.
4. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини", від 23 грудня, 1997р.
5. Ківалов С.В. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади в Україні: історія, теорія, перспективи: [Монографія] / С.В.Ківалов, І.К.Залюбовська. – Одеса: Юридична література, 2004. – 150 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібн. / [В.М.Бесчастний, О.В.Філонов, В.М.Суботін, С.М.Пашков] // За ред. В.М.Бесчастного. – К.: Знання, 2007. – 467с.
7. Конституція України від 28.06.1997 р.
8. Марцеляк О. Статус і функціонування регіональних представників омбудсменів: світовий досвід / О.Марцеляк // Право України, 2004, №1. – С.149-154.
9. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: [Монографія] / А.Ю.Олійник . – К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. – 472с.
10. Політологічний енциклопедичний словник / упорядник В.П. Горбатенко; [За ред. Ю.С. Шемшученка; В.Д.Бабкіна; В.П. Горбатенка]. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
11. Тодика Ю.М. Інститут омбудсмена: світові моделі і досвід / Ю.М.Тодика, О.Марцеляк // Вісник Академії правових наук України. – 1998.-- № 2.
12. Верховна Рада України: Законодавство України – [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

13. WWW.Wikipedia.org.
14. WWW.Un.org /ru/ ombudsman /.
15. WWW.lib.ua _ru.net.
16. WWW.disser.com.ua.

Summary

Ombudsman Institute is regarded as an integral element in the institutional and organizational guarantees the rights and freedoms in a democratic society. The place and role of the Ombudsman for human rights protection system, explains the establishment of ombudsman; peculiarities and specifics of its functioning as an independent public-law institutions in conducting impartial investigations and analyzes the mechanisms of the Ombudsman with other state authorities and considered the scope of its responsibilities. Considerable attention in articles focused on the analysis of ombudsman models that are sold in countries with different forms of government. A political and legal status of representative regional ombudsmen.

Keywords: ombudsman institution, the Ombudsman, the Regional Ombudsman, Ombudsman; model ombudsman, parliament, parliamentary oversight, human rights protection system.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011

УДК 81.2:619

Карбовнік І. В., старший викладач ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСВОЄННЯ ВЕТЕРИНАРНИХ
ТЕРМІНІВ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ
МОВОЮ**

Статтю присвячено аналізу основних правил фонетичного освоєння ветеринарних термінів з використанням трилінгвальних зіставлень: українська мова – латинська мова – грецька мова.

Ключові слова: термін, орфографія, професійна лексика, ветеринарна термінологія, орфограма, слова іншомовного походження, транслітерація, буквосполучка.

Майстерне володіння професійним мовленням є запорукою успіху працівника будь-якої галузі. З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти, висвітлених у законах України "Про освіту", "Про вищу освіту" та "Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті" одним із актуальних постає завдання щодо підвищення грамотності студентів вищих навчальних закладів. У зв'язку з цим, особливого значення набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та методичні аспекти широкомасштабної проблеми повноцінного гуманістичного розвитку випускників вищих навчальних закладів у напрямі сформованості у них професійної компетентності, що включає й мовленнєвий аспект. Проблема навчання орфографії є актуальною і найменш дослідженою на рівні вищої школи нефілологічного профілю.

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти показником найвищого рівня орфографічної компетенції є відсутність помилок у писемному мовленні. У вітчизняній науці зроблено чимало у галузі навчання орфографії, однак залишається ціле коло невирішених проблем, зокрема навчання правопису професійної лексики та слів іншомовного походження студентів вищих навчальних закладів нефілологічних спеціальностей. Тому питання грамотності є чи не найпринциповішим у мовній підготовці майбутніх фахівців з усіх спеціальностей, адже грамотно писати повинна вміти кожна людина, тим більше з вищою освітою.

Методика викладання української мови нині має цілий ряд досліджень в галузі навчання орфографії. Чітко визначені психологічні, методичні та лінгвістичні основи навчання правопису, розроблено та методично перевірено цілий комплекс вправ, які сприяють формуванню орфографічних навичок.

Лінгвістичну основу навчання орфографії розробляли у своїх працях І. Білодід, Л.Булаховський, М. Жовтобрюх, А. Медушевський, М. Плющ, Н.Плющ, Н. Тоцька, О. Бас-Кононенко, Л. Мацько, О. Мацько, О. Сидоренко,

М. Вакуленко, Г. Голоскевич А. Москаленко, А. Грищенко, М. Я. Плющ, І. Уздиган, З. Дудник, О. Леута, В. Христенюк.

Психологічною базою процесу навчання орфографії стали праці Д. Богоявленського, П. Гальперина, Л. Виготського, Т. Єгорова, Б. Бєєва, С. Жаркова, Н. Кочергіної, І. Синиці, Н. Першина, В. Люкіна; до психології формування орфографічних умінь та навичок зверталися також методисти: Н. Алгазіна, М. Бернацький, Є. Верещакін, Р. Давлетов, Н. Конюхов, В. Лотарєв, А. Макарова, В. Макарова, В. Онищук, М. Пучковський, М. Разумовська, І. Хом'як та ін.

Методичні основи навчання відносної орфографії висвітлили Н. Алгазіна, О. Аржанова, М. Баранов, А. Безвужко, М. Бернацький, О. Бєляєв, В. Бірюков, М. Вашуленко, А. Герасимова, В. Горбачук, О. Малихіна, А. Медушевський, В. Мельничайко, Г. Приступа, А. Скоробач, В. Сульниченко, О. Текучев, П. Тоцький, А. Хазанова, О. Хорошковська, М. Цирко, Л. Чхенкелі, В. Шевченко, Н. Шкуратяна, Н. Нечитайло, Л. Щерба, С. Яворська, Л. Яковлев, Л. Порініт та ін.

Проблемами індивідуалізації навчання грамотності займалися А. Адріанова, М. Бардаш, А. Коломийченко, В. Лотарєв, Г. Приступа. Навчанням орфографії в діалектних умовах – О. Текучев, І. Хом'як.

Навчанням орфографії (а також деяких інших аспектів мови) з використанням зіставлень – Н. Арват, Ф. Арват, А. Балян, В. Бекмуратова, Г. Бурденюк, Р. Давлетов, Н. Ігнат'єв, А. Коваль, О. Коломийченко, І. Мельниченко, Г. Петров, А. Сергієвський. Проблемі навчання складних випадків правопису присвячені праці Н. Алгазіної, Н. Бєседіної, В. Іванової, В. Полтаревої-Лазарис, І. Проніної, Л. Савельєвої, Є. Чак, М. Шевчук.

Хоча методистами в цілому розроблено модель навчання орфографії, проте, як показав аналіз наведених вище теоретичних джерел, проблема навчання правопису ветеринарних термінів з використанням зіставлень української мови з латинською та грецькою мовами на ветеринарних факультетах вищих аграрних закладів освіти не була предметом спеціального дослідження. Наведені праці присвячені переважно навчанню орфографії учнів середніх навчальних закладів. Як показує практичний досвід роботи, студенти вищих закладів освіти також потребують удосконалення орфографічних знань, умінь та навичок у написанні фахової термінології.

Таким чином, актуальність нашого дослідження зумовлено потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях з високим рівнем орфографічної компетенції, низьким рівнем орфографічної компетенції студентів-ветеринарів, недостатньою теоретичною та методичною розробленістю методичних умов навчання правопису термінів студентів ветеринарних факультетів вищих аграрних закладів освіти України, а також перспективністю розвитку проблеми

Найскладнішим явищем у навчанні орфографії є опанування правопису слів іншомовного походження, оскільки вони у мові-реципієнті, з одного боку, зазнають особливої фонетичної адаптації, а з іншого — не підлягають загальним правилам орфографії [2, с. 24; 3, с. 15].

Спробуємо визначити основні лінгвістичні особливості навчання правопису слів іншомовного походження студентів ветеринарних факультетів

вищих аграрних закладів освіти. Ця проблема є досить важливою та актуальною, оскільки вона спрямована на вдосконалення грамотності студентів-ветеринарів як невід'ємного атрибуту фахової освіти.

Визначення лінгвістичних особливостей навчання орфографії залежить від основних психологічних підходів до цієї проблеми. Треба підкреслити, що останнім часом у методиці склалася тенденція вироблення орфографічних навичок через свідоме сприйняття навчального матеріалу [1, с. 30; 2, с.16; 4, с. 41]. Таким чином, опис мовних явищ повинен спрямовуватися саме на максимальне забезпечення свідомості студентів.

Основний лексичний фонд, з яким працює студент-ветеринар на заняттях з української мови та при вивченні фахових дисциплін, греко-латинського походження. Це значною мірою розв'язує нашу проблему, оскільки студенти вже з першого семестру розпочинають вивчення латинської мови та основ ветеринарної термінології та номенклатури. Для забезпечення усвідомленого сприйняття окремих орфограм, які не можливо пояснити через ресурси української мови, необхідно застосовувати елементи латинської мови, особливо при тлумаченні лексичного значення цих слів, пояснення їх первісної звукової оболонки та графічного оформлення. Адже окремі орфограми (найчастіше це слова з ненаголошеними *e*, *u*) можна пояснити саме шляхом встановлення етимології цих слів.

Наше завдання полягає у тому, щоб визначити основні фонетичні правила переходу слів з однієї мови в іншу та їх адаптації на ґрунті мови-реципієнта. Володіючи цими знаннями, студент зможе свідомо підійти до розуміння орфограм, а також самотійно перевіряти ті чи інші орфограми та поповнювати словниковий склад української мови словами-термінами.

У сучасній українській літературній мові існує чотири принципи правопису – фонетичний, морфологічний, традиційний, диференціальний. Для написання слів іншомовного походження виділяють особливий принцип, який ґрунтується на транскрипції та транслітерації [2, с. 10]. Для цього принципу пропонуємо термін – алієнігеноскрипція (або алієнігеноскриптивний принцип) (від лат. *alienigenus* – іноземний та *scribere* – писати). Алієнігеноскрипція охоплює певною мірою і фонетичний, і морфологічний, і традиційний, і диференціальний. Це максимально зберігає первісну матеріальну фонетико-графічну оболонку слова і сприяє адаптації її до норм мови-реципієнта.

Таким чином, знання основних фонетичних та граматичних правил переходу слів з латинської в українську мову є запорукою грамотності студентів ветеринарних факультетів.

З'ясуємо основні **фонетичні** особливості засвоєння слів латинського походження українською мовою.

Особливості засвоєння голосних звуків та дифтонгів. Латинська мова налічує шість графем на позначення голосних звуків різної кількості – довгих та коротких: [a], [a:] о [ǫ], [o:], u [ū], [u:], і [ī], [i:], е [ē], [e:], у [ŷ], [y:]. Потрібно відзначити, що така характеристика як довгота та короткість звуків при запозиченні слів українською мовою не розрізняється. Голосні звуки [a], [o], [u] при запозиченні зберігаються: *neoplasma* – *неоплазма*. Голосні [i] та [y] дають звуки [і] та [и] залежно від того, в яку позицію вони потрапляють – після д, т, з,

с, ц, ч, ш, ж, р, дж пишеться **-и-**, якщо наступний звук приголосний, в інших випадках – **-і-**: *lymphographia* – лімфографія, *normocytus* – нормоцит. Латинська мова має такі дифтонги: **ae** [e], **oe** [e], **au** [aʊ], **eu** [eʊ]. Дифтонги **oe** та **ae** в українській мові передаються графемою **-е-**: *haemoscopia* – гемоскопія. Дифтонг **au** зберігає свою первісну звукову оболонку і вимовляються як [aʊ], графічно ж передається буквосполуками **ав** та **ау**: *gistoautoradiographia* – гістоауторадіографія, *autolis* – автоліз. Дифтонг **eu** в українській мові передається як [eɨ] і тільки зрідка як [eʊ]: *neutrophilia* – нейтрофілія, *невтрофілія*.

Особливості засвоєння приголосних звуків. Більшість приголосних звуків при запозиченні латинських слів не зазнає ніяких змін. Це стосується приголосних **b** [б], **d** [д], **f** [ф], **j** [й], **k** [к], **l** [л], **m** [м], **n** [н], **p** [п], **r** [р], **t** [т], **v** [в], **w** [в]. Літера **-с-** в латинській мові перед голосними переднього ряду позначає звук [ц], перед іншими голосними – [к]. Така ж сама диференціація зберігається і в запозичених словах.

Особливої уваги заслуговують слова, запозичені з давньогрецької мови. У них приголосний [к] зазнав адаптації на латиномовному ґрунті, і у позиції перед голосними переднього ряду став позначати звук [ц], перед голосними заднього ряду, відповідно, – [к]. Однак є і винятки: так у терміноелементі *kerhale* вживається як **-ц**, так і **-к-**: *цефал-* і *кефал-*. Таким чином, у запозичених словах зберігається переважно вторинна фонемно-графічна оболонка цього звука і тільки зрідка первинна: *цикл* < *лат. cyclus* < *гр. kyklos*. Латинський звук [h] за своєю вимовою наближається до українського [х] або [г], а латинський [g] – до українського [г]. Однак таку диференціацію подають тільки деякі новітні словники [6, с.65]. Студенту важко запам'ятати усі моменти написання **-г-** і **-г-**, оскільки в усному повсякденному мовленні такого розмежування немає, і це викличе цілий ряд орфографічних помилок. Тому ми дотримуємося традиційної вимови та написання слів, що містять латинські [g] і [h]: латинське [g] в українській мові передає [г], і [h] – [г]: *granulocytis* – гранулоцит, *homeostasis* – гомеостаз. Буква **-х-** передає буквосполуку **-ch-**: *chromatinum* – хроматин. Літера **-l-** позначала звук [л'], м'якість, позначувана знаком м'якості, збереглася і в українській мові у позиції перед приголосним та в кінці складу: *ультра*, *офтальмологія*, *альтерація*. Однак є винятки: *вакуоля*, тому радимо просто заучувати правильну вимову слів із цим звуком і передавати її на письмі (за фонетичним принципом). Буквосполуки **qu** та **gu**, які позначали лабіовеолярні звуки [q^u] та [g^u], в українській мові передаються відповідно **-кв-** та **-гв-**: *quadratus* – квадратний. Буква **-s-** в латинській мові позначала звук [с], однак у пізній період у інтервокальній позиції він перейшов у свій дзвінкий варіант – у [з], оскільки становлення ветеринарно-медичної термінології припадає на пізній період функціонування латини, то у даному випадку при запозиченні зберігається саме ця норма: *siderocytis* – *siderocytis*, *lysis* – *lysis*. У словах, запозичених із давньогрецької мови через посередництво латини, де дзвінкого [з] ніколи не було, спостерігається наближення також до вторинної буквено-звукової матерії цих слів, вони набувають **-з-** в інтервокальній позиції. Латинський **-х-** передається буквосполукою **-кс-**: *indoxylum* – індоксил. Літера **-z-** у словах грецького походження дає звук [з]: *zona* – зона. У словах

негрецького походження – звук [ц]: *zincum* – цинк. Ця особливість зберігається і при транслітерації слів.

Особливості засвоєння буквосполучень. У власне латинських словах зустрічається буквосполука **ti** + наступний голосний, в якій звук [t] з II століття н.е. зазнав асиміляції і перейшов у афrikату, таким чином, ця буквосполука стала вимовлятися як **-ци-**. При засвоєнні слів з цією буквосполучкою збереглася пізня вимова, тобто **-ци-**: *coagulatio* – коагуляція. У словах грецького походження в латинській мові вживаються буквосполуки **ph** [ф], **rh** [р], **ch** [х], **th** [т]. При освоєнні слів з цими буквосполуками українською мовою звучання цих буквосполук зберігається: *phlebographia* – флебографія, *chloroprenum* – хлоропрен, *rheologia* – реологія, *thrombocytus* – тромбоцит.

На особливу увагу заслуговує збіг голосних звуків [i] та [a], між якими при запозиченні виникає йотація, тобто приголосний [j]: *thrombopenia* – тромбопенія.

Наведені дані повинен знати кожен студент ветеринарного факультету, адже вивчення латинської мови розпочинається з першого семестру, і знаннями з фонетики студенти оволодівають уже на перших заняттях. Така інформація дозволить не лише правильно передавати слова греко-латинського походження на письмі, але й самостійно утворювати латиномовні терміни, подаючи їх правильне написання, поповнюючи тим самим лексичний склад української мови.

Таким чином, ми визначили, що для свідомого навчання правопису ветеринарних термінів греко-латинського походження потрібно посилатися на знання латинської мови, а також основних правил фонетичного освоєння латинізмів українською мовою.

Література

1. Хом'як І.М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі. Автореф. дис. докт. пед. наук. – К., 2002. – 33 с.
2. Блюмберг Р.А. Методика усвоєння орфографического правила с учетом вариантов орфограммы. Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1976. – 23 с.
3. Богоявленский Д.Н. Психология усвоєния орфографии. – М., 1957. – 416 с.
4. Конюхов Н.П. Сравнительная эффективность различных приемов обучения орфографии. Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1964. – 13 с.
5. Сучасна українська мова. Довідник / Л.Ю.Шевченко, В.В. Різун, Ю.В.Лисенко. – К., 1996. – С. 21.
6. Нечай С. Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами. 15000 слів. – К., 2000. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2011

УДК 796.41

Ковбан О.Л., старший викладач ©**Стахів М.М.**, старший викладач*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

ОСОБЛИВОСТІ ГІМНАСТИКИ «ЦИГУН»

Небувалий і невідомий інтерес виник останнім часом у Китаї і далеко за його межами до оздоровчих комплексів, які прийшли з глибини віків. Серед всіх китайських оздоровчих гімнастичних комплексів особливе місце займає цигун. Назвати цигун просто гімнастикою недостатньо. Це досить складна система, що вимагає наполегливих психічних і дихальних вправ, спрямованих на активізацію резервних можливостей людського організму.

Китайський ієрогліф «ці», що входить у слово «цигун», означає «повітря», «газ», «дихання». У традиційній китайській медицині це поняття значно ширше. В даному випадку під цим розуміють деяку умовну біологічну енергію ці, яка включає в себе різні види енергії, у тому числі і повітря, що ми вдихаємо. Метою занять цигун є досягнення вміння виробляти і контролювати цю енергію для посилення імунних можливостей людського організму протистояти різним захворюванням, підвищити пристосованість організму до умов зовнішнього середовища, а також для вдосконалення і відновлення природної здатності організму до самореабілітації.

Відповідно до древніх канонів традиційної китайської медицини, здоров'я людини визначається наявністю відповідної кількості ці в організмі та її нормальною циркуляцією. В слабкому організмі, де цієї енергії недостатньо, може легко під впливом різних зовнішніх факторів і подразників виникнути хвороба. Якщо ж в організмі є достатньо цієї енергії, то хвороби йому не страшні – такий організм буде сильнішим за них.

Біоенергія ці циркулює по всьому організму, але у нього є своє «депо» - це точка, а точніше ділянка, яка називається «середня даньтянь». Вона знаходиться на 1,5 цуня (індивідуальний цунь дорівнює поперечнику нігтьової фаланги великого пальця правої руки) нижче пупка. Для того, щоб зрозуміти, яким же чином біоенергія ці здійснює свою циркуляцію по організму, слід з'ясувати, що за канонами традиційної китайської медицини людський організм має своєрідну систему, яка зв'язує зовнішню поверхню тіла з внутрішнім змістом організму, і верхню частину організму з нижньою. Це не лише зв'язок зовнішніх органів із внутрішніми, але й зв'язок всієї поверхні шкіри з м'язовим і кістковим матеріалом. Цей зв'язок здійснюється спеціальними «каналами» («цзин»), які не мають зовнішньої схожості ні з кровоносними судинами, ні з нервовими волокнами. Назва «канали» досить умовна, тому що ніяких видимих доказів існування цих сполучних елементів немає. Це невидимі шляхи, по яких

здійснює свою путь біологічна енергія ці. Поряд з основними «каналами» існують і допоміжні («ло»), що створюють своєрідний, додатковий зв'язок, який з'єднує «канали». Серед спеціалістів-медиків нашої країни ці «канали» прийнято називати меридіанами.

Значення цигун розглядається китайськими вченими у трьох аспектах. По-перше, цигун допомагає відновити життєву силу. По-друге, заняття цигун дають змогу зберегти необхідну для життєдіяльності енергію. По-третє, під час занять цигун відбувається масаж органів черевної порожнини діафрагмою.

Кожне заняття цигун – це процес, який складається з 3 етапів. 1 етап – це підготовчі, другий – основні, і третій етап – завершальні вправи. З перших занять необхідно усвідомити, що всі три етапи становлять нерозривний комплекс, де всі елементи зв'язані між собою.

До комплексу підготовчих вправ входять «Розслаблююча стійка», «Три глибоких вдихи і видихи», «Три «кай» і «хе».

«Розслаблююча стійка». Приступаючи до виконання цієї вправи людина повинна «очистити» свою голову від усіх суєтних думок і постаратися взагалі ні про що не думати. Метою цієї вправи є досягнення стану повного м'язевого розслаблення і цілковитого розумового спокою.

- станьте прямо, ноги на ширині плечей, в колінах трохи зігнуті. Розверніть обидва коліна спочатку назовні, потім всередину.

- розслабте ноги у стегнах за рахунок розслаблення сідниць. Далі слід підтягнути нижню частину живота. Мисленним посиленням злегка стисніть анальний отвір і ніби підтягніть його вгору.

- далі розслабляєм поперек. Грудна клітка також розслаблена.

- випрямте спину і злегка потягніться вгору. Розслабте плечі таким чином, щоб з'явилося відчуття, ніби руки перебувають в підвішеному стані. Далі розслабляєм руки в ліктях, зап'ястях.

- голова повинна бути в такому положенні, щоб точка байхуей (визначається на середині лінії, яка з'єднує верхівки вушних раковин) була спрямована вертикально вгору. Злегка опустіть підборіддя. Очі злегка розплющені. Губи зімкнені. Положення язика повинне бути таким, щоб кінчиком язика він торкався внутрішньої основи верхніх передніх зубів.

На початковому етапі тривалість вправи – 20-30 хв., згодом достатньо 3-5хв.

«Три глибоких вдихи і видихи». За допомогою цієї вправи в організмі відбувається регулювання співвідношення інь і янь. Методика виконання вправи така. Покладіть долоню лівої руки точкою лаогун (розташована в центрі долонної поверхні) на точку цихай (вона ж середня даньтянь). Праву руку покладіть точкою лаогун на середину тильної сторони кисті лівої руки. Тепер зробіть повільний, рівномірний, глибокий видих через рот таким чином, щоб повітря виходило через вузьку щілину між губами. Роблячи видих, слід поволі опуститися вниз, згинаючи ноги в колінах, до тих пір, поки рівень колін досягне лінії носків ніг. Під час видиху язик слід опустити вниз так, щоб його кінчик торкався основи нижніх передніх зубів. Після завершення повного видиху слід залишатися в положенні напівприсяд. Робимо вдих (такий же повільний і

тривалий) через ніс. Завершивши вдих, почніть піднімати корпусу вихідне положення, після чого зробіть декілька вдихів і видихів всього слід зробити три кола, після чого приступайте до наступної вправи.

«Три «кай» і «хе». «Кай» означає відкриту позицію, коли руки вільно розходяться в сторони, «Хе» - закрита позиція, рухи рук спрямовуються всередину. Цей рух супроводжує вдих із одночасним втягуванням живота. «Кай» і «хе» виконуються по черзі три рази.

Завершальні вправи складаються із тих же елементів, що і підготовчі, тільки виконують їх у зворотньому порядку. Спочатку виконується «три «кай» і «хе», потім «три глибоких вдихи і видихи» і закінчуються вправи виконанням «розслаблюючої стійки».

У системі цигун є кілька десятків типів дихання, які забезпечують різні види циркуляції життєвої енергії в організмі.

Розглянемо деякі з них.

Природне дихання. Це найпростіший тип дихання. Таке дихання повинно бути неглибоке, рівне, м'яке, довге. Багато людей вважає, що добре володіють природним диханням, проте вони помиляються, оскільки звичайно дихають утруднено. Причинами цього можуть бути неправильна поза або хода, незручний одяг, напруження в тілі.

Природне дихання можна використовувати не тільки під час виконання вправи, але й у щоденному житті, слідкуючи за правильною походою, позою і душевним настроєм.

Пряме черевне дихання. Цей тип дихання здійснюється переважно за рахунок живота. Під час вдиху передня стінка (черевна стінка) живота випинається вперед, діафрагма при цьому опускається вниз. З'являється відчуття вакууму в легенях, збільшується об'єм повітря, що вдихається. Під час видиху живіт втягується, діафрагма підіймається, збільшуючи тиск повітря в легенях.

Зворотне черевне дихання. Даний тип дихання протилежний до попереднього. Черевне дихання характеризується втягуванням передньої черевної стінки всередину під час вдиху. М'язи живота при цьому злегка напружуються. Під час видиху передня черевна стінка випинається вперед, водночас опускається діафрагма. Це важливий тип дихання, необхідний для циркуляції «ци». Розрізняють природне і глибоке черевне дихання.

Природне черевне дихання може бути як прямим, так і зворотним. Воно не передбачає концентрації уваги на циркуляції «ци» і використовується тоді, коли потрібно зануритись у стан спокою, розслабитись. Досвідчені знавці системи цигун переходять до основної частини заняття лише після короткого вступного циклу вправ природного черевного дихання.

Глибокого черевного дихання можна досягти внаслідок поступового поглиблення і вповільнення природного черевного дихання, а також дотримуючись таких двох принципів: «використовуючи волю, проводити «ци» через організм» і «викид сили», де це необхідно.

Вправи з прямим і зворотним черевним диханням не можна виконувати протягом 1–1,5 години після їжі.

Дихання із затримкою. Під час цього типу дихання після вдиху або видиху затримки в диханні можуть тривати від однієї секунди до кількох хвилин. Це складний тип дихання, але ефективний. Люди, які оволоділи системою цигун, користуються диханням із затримкою під час медитації, а також виконуючи вправи з метою нормалізації обміну речовин.

Вдих через ніс, видих через ніс. Цей тип дихання може поєднуватись із прямим і зворотним черевним диханням. Рекомендується у разі захворювання дихальних шляхів. Видих через ніс також необхідний для періодичного зволоження слизової оболонки носа.

Дихання малого і великого Небесного кругообігу. Цей комплексний тип дихання поєднується з якимось одним із попередніх видів дихання. Воно допомагає подумки зосередитися на проходженні «ци» по малому Небесному колу. Малий Небесний кругообіг – це циркуляція «ци» по колу: голова – тулуб, а великий Небесний кругообіг – це циркуляція «ци» по колу: голова – тулуб – ноги.

Такий тип дихання корисний у разі розладнання нервової системи, а також використовується для виконання статичних вправ цигун вищої складності.

Латентне дихання. Даний тип дихання встановлюється сам собою після прямого або зворотного черевного дихання. Дихальні рухи поступово стають ниткоподібними, ледве розрізняються, складається враження, що людина зовсім перестала дихати. Під час такого дихання організм відпочиває найефективніше, тому воно корисне для відновлення фізичних сил і нормалізації психічного стану.

«Істинне дихання». Оволодіння цим типом дихання – мета всіх дихальних вправ «ци гун». У давні часи про «істинне дихання» говорили: «Коли припиняється звичайне дихання, починається істинне».

Японські вчені стверджують, що «істинне дихання» відповідає давньому «ембріональному диханню» за системою цигун, під час якого скорочуються, а потім начебто зовсім припиняються дихальні цикли.

Література

1. Фізичне виховання: Підручник для студентів вузів. М.:Вища школа, 1983рік.
2. Д.С.Присяжнюк, В.В.Деревянко. Фізична культура. Видавництво «Ранок». Веста, 2008.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2011

УДК 133.2

Костенко В.Г., доктор філософії, професор[©]**Федишин Я.І.**, доктор філософії, професор*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Духовне життя суспільства охоплює світ ідеального. Основу духовного життя становить духовний світ людини-її духовні цінностісвітоглядні орієнтації.

Ключові слова: *духовність, дух, душа, розум, свідомість, світогляд.*

Проблеми духовності людини і суспільства досить докладно розроблялись у філософських системах минулого. І це цілком закономірно, оскільки поняття “дух”, “душа”, “духовність” були і залишаються, попри марксистсько-ленінську їх вульгаризацію, традиційними як у світовій філософії, так і в гуманітарній культурі взагалі. Використання при дослідженнях духовних явищ понять “дух”, “душа”, “духовність”, які у різних співвідношеннях давали змогу філософам відобразити складність усіх духовних процесів, можна вважати своєрідними шаблями формування не лише філософського, але й загальнонаукового поняття-категорії “духовність”.

У найзагальнішому розумінні духовність можна розглядати як діалектичний синтез світоглядної, теологічної, естетичної і моральної культури, який реалізується у процесі практичної життєдіяльності як особистості, так і в суспільства в цілому, зумовлюючи при цьому свободу мислення й творчої діяльності людей.

По-перше, при даному підході до розуміння духовності вихідною точкою опори є той незаперечний факт, що дух-це притаманна людині здатність бути самосвідомим об'єктом як мислення, так і почуттів та волі, що виявляється у цілеспрямованій і творчій діяльності людини.

По-друге, у зв'язку з цим духовний світ людської особистості й слід розглядати як певну систему свідомо-психологічних рис і особливостей, яка в своїй цілісності виражає міру усвідомлення людиною сутності свого буття, свого місця і призначення у світі, смисл людського життя й смерті, що знаходить свій прояв в характері відношення людини до світу в цілому й до самої себе. Саме в такому сенсі духовний світ кожної конкретної особистості не існує і не може існувати поза духовним життям суспільства в цілому. У цьому розумінні духовний світ особистості являє собою специфічну, індивідуально неповторну форму прояву духовного життя суспільства, його існування та функціонування.

Серед розмаїття філософсько-наукових і теологічних концепцій духовності доцільно, на наш погляд, особливу увагу звернути на ті, де найбільш систематизовано викладені питання, безпосередньо пов'язані з духовними аспектами людської діяльності.

В історії світової філософії і богослов'я найсистематичнішими викладом нагромаджених на час античності поглядів, а також оригінальних власних конструкцій стосовно духовного світу людей став трактат Арістотеля "Про душу". У дослідженнях Арістотеля здійснено не лише класифікацію, типізацію, структурний опис різноманітних властивостей і проявів душі, але й їх функціональне осмислення. При цьому Арістотель послідовно проводить принцип цілісності, не зводячи душу ані до розуму, ані до свідомості, ані до людських почуттів, розглядаючи душу як щось всеохоплююче, що містить у собі і породжує всі ці здатності людини.

Систематизаторський хист Арістотеля дав йому змогу глибоко проаналізувати духовність суспільства на індивідуальному рівні, тобто стосовно певної особистості. Цим, власне, й був підготовлений певний ґрунт та закладені основи для розвитку психології.

Слід акцентувати увагу на таких моментах:

1. Починаючи з пізньої античності поступово відбуваються зміни в підходах до розуміння духовних явищ, проблем душі й духовності людини. Внаслідок цих змін філософія починає зближуватись із теологією. Ось чому подальший розвиток на духовне відбувався під безпосереднім впливом основних світових релігійних вчень, насамперед, християнського віровчення.

2. З розвитком природничих наук поширюються раціоналістичні напрями в усіх філософських школах. Проблеми духовності активно розробляються представниками ідеалістичного світобачення, котрі широко застосовують поняття, "дух", "душа", "духовність" на більш високому, порівняно з попереднім, рівні узагальнення й розуміння духовних явищ (Г. Лейбніц, Г. Гегель).

3. Матеріалістична марксистська філософія поняття душі і духу, духовності фактично і далеко не оправдано не вважала категоріями своєї філософської системи, а те, що стосувалося духовних процесів, було замінено поняттям "свідомість людини".

4. Наступним етапом розвитку поняття духовності слід, на вашу думку, вважати розробку цієї проблематики в межах філософії екзистенціалізму. К'єркегор пов'язує духовність зі свідомою релігійністю, яку він розглядає як своєрідний засіб саморозвитку людини, як втілення її прагнення свободи та шлях до реалізації цієї свободи.

Глибокі міркування з цього приводу ми знаходимо в українській філософсько-теологічній думці, зокрема, у "філософії серця", що яскраво проявилось у творчості Г. Сковороди, особливо, П. Юркевича. Григорій Сковорода, наприклад, переносячи поняття серця із Біблії в своє філософське вчення, ґрунтовно переробляє його. Сутність малого світу, людини філософ пояснює, виходячи з концепції двох натур: усі світи, в тому числі і малий світ,

складаються з видимої натури і невидимої. Отже, як і в людині, так і в усьому існуючому, є видиме і невидиме, тілесне і духовне, тлінне і вічне. Серце, як і людина, ділиться на внутрішнє і зовнішнє, вічне і тлінне. В протиставленні до тіла серце-це духовна субстанція, яка є підвалиною людського буття і джерелом життя, руху і всіх прекмет даної особи. В цьому розумінні серце є те саме, що душа в платонічному розумінні. Григорій Сковорода пояснює це так: "Як навчив Єремія, і йому віримо, що істинною людиною є серце в людині, глибоке ж серце і одному тільки Богу доступне – є ніщо як думок наших неограничена безодня, просто сказати, душа, себто суттєва істота, і існуюча суть, і саме есенція (як кажуть), і зерно наше, і сила, в котрій виключно лежить наше власне життя і живот наш, а без неї ми є мертва тінь."

Безодня є дух в людині, який є ширший од усіх вод і небес. Ця "безодня" в людині, за Сковородою, є "серце", тобто джерело думок і бажань людських.

"Серце" є для Сковороди позасвідоме (скоріше, як пише Д.Чижевський, "надсвідоме"). Продовжуючи платонівську і християнську традицію і наближаючись до декого з мислителів пізнішої романтики, Сковорода розуміє це позасвідоме, не як нижче у порівнянні до свідомого психічного життя, а як вище і глибше, не як джерело порушень і збочень у "нормальному" ході психічних переживань, джерело, так би мовити, "темних" сил, а як осередок усього доброго та світлого, не як сліпу силу, а скоріше як провиджу та пророчу.

Дійсною людиною є серце в людині. Для Г.Сковороди можливий все ж і підупад людини, якесь оволодіння "серце" злими силами, серця із вічного і світлого може бути згаслим, перетворюється в темне і розбите. Тому чисте серце скріплюється в людині не без боротьби. Ця боротьба і є завданням етичного чину людини, щоб "блаженний ранок у серці світити почав". Тільки очищене "чисте" серце не боїться ані блтискавки, ані грому. "Воно є Боже, а Бог йому світ. Воно йому, а Він йому приятель".

Таким чином, для Г.Сковороди серце - підставове поняття його філософської антропології, на якій він будує свою етичну теорію, в основі якої лежить ідея "нерівної рівності", бо з одного боку, зазначив він, усі люди – рівні перед Богом, а з другого – усі різні.

Філософія серця, яку в українській філософській думці започаткував Г.Сковорода, дістала свій дальший розвиток в українській філософській традиції. Як уперше зазначив Дмитро Чижевський, філософія серця притаманна для розвитку філософської думки в Україні і є виразом українського національного характеру. Для підтвердження свого висновку він називає імена таких визначних українських мислителів як Сковорода, Гоголь, Юркевич, Куліш. Водночас Д.Чижевський називає "філософію серця" й таким вченням, яке найбільш виражає специфіку українського світобачення, риси національного світогляду та національної психології українців. Справді, "філософія серця", будучи започаткована у Г.Сковороди, дістала свій дальший розквіт у Памфіла Юркевича, виявила себе в працях М.Максимовича, творчості М.Гоголя, П.Куліша, Т.Шевченка, а її вплив на українську духовність й культуру

настільки великий, що до певної міри вона знайшла свій вираз і в творах літератури та мистецтва ХХ століття – як у 20-ті роки, так і наприкінці.

Власне тому у філософському вченні Юркевича поняття “серце” є центральним. Найчіткіше воно аргументоване в його праці “Серце та його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого”, в якій висувуються дві засадничі тези про серце, які він обороняє з одного боку авторитетом Біблії, а з другого – науковими аргументами.

Проведений нижче історико-філософський аналіз виявляє, хочемо ми цього чи не хочемо, щільний зв’язок поняття духовного з проблемами раціональних засад людського існування. Ось чому повне ототожнення духовності з ірраціональністю не відповідає дійсності. Духовність, принаймні, в розумінні визначних мислителів минулого й сучасного, в тому числі і теологів й психологів, завжди в собі елементи як раціонального, так ірраціонального, хоча й у різних співвідношеннях.

Звернення сьогодні до духовної проблематики на теренах колишнього Советського Союзу, на наш погляд, є результатом кризи ідеології тоталітаризму, імперських амбіцій та їх деструктивним впливом на сфери людської життєдіяльності. Процес цей далеко не однозначний суперечливий і викликає різноманітні болісні реакції в людей, соціальних груп й у суспільства в цілому. Однак, попри все це, на наше щастя, уже вимальовуються контури нового мислення, яке не протиставляє духовне раціональному, а прагне їхнього синтезу. Віра й знання, сумніви і переконання, душа й розум дедалі більше сягають гармонійного співвідношення, стають ознаками як сучасної духовності, так і нової раціональності.

Summary

Kostenko V.G., Fedyshyn Y.I.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Named after S.Z. Gzhytskyj

This article deals with the problems of spiritual world of personality, individual unique form of spiritual life of society/

Стаття надійшла до редакції 7.04.2011

УДК 930.24.(477)

Костенко В.Г., Юристовський О.І., Децик О.П. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького***СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ**

Характерною особливістю суспільно-політичної думки Київської Русі є ідея добра, правди, справедливості, патріотизму, свободи і справедливості. Тут знаходимо постановку найважливіших політичних проблем суспільства та шляхи їх вирішення: походження української держави та її суспільно-політичного устрою, мистецтво державного управління, взаємовідносини між державною і церковною владою, закріплення норм права та християнської моралі, забезпечення єдності та незалежності Русі, її міжнародний статус та ін.

Ключові слова:*ранньофеодальні відносини, світська і церковна влада, православ'я, великокнязівський централізм, влада і закон.*

Суспільно-політична думка Київської Русі відображена в чисельних письмових пам'ятках – літописах, збірках законів, політико-релігійних трактатах. Найвідомішими з них є “Слово про закон і благодать” митрополита Іларіона, “Руська Правда” Ярослава Мудрого, “Повість минулих літ” літописця Нестора, “Повчання” Володимира Мономаха, “Ізборник Святослава”, “Слово о полку Ігоревім” та ін. Тут знаходимо постановку найважливіших політичних проблем суспільства та шляхи їх вирішення.

Цінним здобутком політичної думки Київської Русі є відображення проблеми держави і права. Автор “Слова о полку Ігоревім” першим на Русі висловив думку про виникнення держави на ґрунті суспільного договору між князем і народом. Правові аспекти функціонування держави найбільш чітко сконцентровані у складеному за Ярослава Мудрого (XI ст.) збірнику норм давньоруського права – “Руська правда”^[7, с.309-310]. Відомо три основні редакції документа – Коротка, Розширена та Скорочена, кожна з яких відбиває певні етапи розвитку феодалізму на Русі. Перша частина Короткої редакції “Руської правди” – “Правда Ярослава” (перша пол. XI ст.) розкриває суспільні відносини ранньофеодального періоду. В її основу покладене давньоруське звичаєве право: зберігається, хоч і з значним обмеженням, інститут кровної помсти, предметом правового захисту є, передусім, дружинна знать (гарантія честі і тілесної недоторканості) з її військовим спорядженням і челяддю, відсутні норми захисту феодального землеволодіння. У наступній частині Короткої редакції – “Правді Ярославичів” (50-70-ті роки XI ст.), на відміну від попередньої, досить яскраво відбито феодальну сутність регульованих нею суспільних відносин. Основна увага спрямована на захист земельної власності

князя та його феодального маєтку. Тут чітко виражена специфіка феодального права як права – привілею. Так, за вбивство селянина чи холопа сплачувався штраф 5 гривень, за князівського дружинника – 80 гривень. Підготовлена на поч. XII ст. розширена редакція “Руської Правди” (“Суд Ярослава Володимировича” та “Статут Володимира Мономаха”) як пам’ятка розвиненого феодалізму всебічно забезпечувала інтереси феодалів, закріплювала безправ’я холопів, які перетворювалися на кріпаків, визначала обмеження майнових та особистих прав різних категорій феодальнозалежного населення (закупів, рядовичів), поступове закабалення смердів.

“Руська Правда” в сучасному розумінні є головним чином збіркою норм цивільного, карного і процесуального права. Основні її положення базувалися на практиці судових рішень. Кари встановлювалися за всякі порушення права і вчинені злочини. Це переважно були різні штрафи; визнавалися родова помста за вбивство, а також у рідкісних випадках – тілесні покарання (побиття холопом вільної людини). Дуже високі кари призначалися за образу честі, що свідчило про високо розвинуте на Русі почуття людської гідності. У розділах, які стосуються цивільного права, говориться про позику, купівлю й продаж, право власності, спадщину; багато уваги приділено торговельним відносинам.

Оригінальною для тогочасної української політичної думки є проблема співвідношення влади і закону, яка найчіткіше розкрита митрополитом Іларіоном у його “Слові про закон і благодать”. Автор, опираючись на категорії “істина”, “закон”, “благодать”, з’ясовує їх взаємозв’язок і взаємозалежність. На прикладі іудейських законів, які, вивищуючи одні народи, тим самим принижують інші, а, отже, роз’єднують їх (твердження про богообраність єврейського народу), Іларіон доводив, що такий закон засвідчує рабський стан людей, порушує природну рівність і свободу громадян. Закон, на думку Іларіона, не може досягнути уявлення про найвище благо, волю; він цілком охоплений буденними, побутовими справами, занурений у суєту земних пристрастей, тому не здатний очищати, облагороджувати, він “лише породжує підозру та ганьбу, гнів і злочин. Він веселить явним, не відаючи таємного, дає мале, не знаючи вічного”. Зовсім іншою, за Іларіоном, є істина, яка “вища за цю хвилину користь, вища за саме людство; вона зміцнює “животрепетне” буття, породжує спасіння”^[6, с. 53]. Істину Іларіон представляв як абсолют, ідеал людської досконалості, єдиний для усіх часів і народів. Вона універсальна, всеохоплююча й тому тотожна благодаті, яка усуває однобічність закону й, подібно до сонця, однаково світить усім людям. Такою істиною, безумовно, було вчення Христа: лише сприйняття і пізнання його допоможе досягнути істинності буття. Літописець наголошував, що закон є лише зовнішнім обмежувачем поведінки людини в суспільному бутті, а істина сприяє розкованості, розкриттю її в моральному плані. Отже, тут ми знаходимо дуже важливий для політико-правових ідей нерозривний зв’язок закону та моральних цінностей, пріоритет моральних критеріїв у поведінці людей. Розвиток моральних якостей людини, переконував Іларіон, дає їй змогу піднятися над законом і досягти благодаті. Тому він закликав підпорядковуватися не закону, а

благодаті, тобто євангельським істинам, що скасовують рабство, славлять свободу людини, роблять церкву вірною служницею держави і князя.

У політичній думці “Київської Русі” спостерігається докорінна зміна поглядів на проблему війни та її роль у суспільному житті, звеличується ідея миру і мирних відносин. Ярослав Мудрий у передсмертному зверненні до своїх синів промовив: “Якщо будете жити в любові між собою, і Бог буде з вами, підгорне під вас ворогів ваших, і будете мирно жити. Та коли будете в ненависті жити, в сварках і міжусобицях, то й самі загинете, й землю батьків та дідів своїх погубите... Але слухайте брат брата, живіть мирно”^[6, с. 55]. Антивоєнні мотиви яскраво відображені і в “Слові о полку Ігоревім”. Події у творі розгортаються на тлі нещасливого походу Ігоря Святославовича, який без погодження своїх дій з іншими князями, не стримавши юнацького пориву (“не сдержавюности”), виступив проти половців і ганебно програв^[8, с. 7]. Поразку Ігорового війська автор показав як грізну пересторогу винуватцям нещастя – руським князям, які заради фальшивої лицарської слави, потонули у міжусобних війнах і перетворили Батьківщину на арену постійних набігів кочівників, завдавши народові незмірних страждань і горя.

“Слово о полку Ігоревім” наскрізь пронизане ідеєю об’єднання удільних князівств навколо київського престолу, зміцнення держави, забезпечення її незалежності. Автор глибоко уболівав за долю свого війська, рідної землі. Руська земля для літописця – це, звичайно, не лише “земля” у прямому розумінні цього слова (природа, міста і т.д.) – це, насамперед, Батьківщина як єдиний, великий, живий організм, це – народ, що її населяє. Промова Ігоря перед битвою пройнята турботою про простих людей: “Якщо загинемо, чи втечемо самі, а чорних людей залишимо, то від Бога нам буде гріх... Тож підем: або помremo, або живими будемо всі разом”^[8, с. 6]. Автор закликав руських князів до об’єднання і спільного відпору зовнішнім ворогам. Ідея величчя й незалежності держави знайшла своє відображення і в ряді інших творів. Так, митрополит Іларіон у “Слові про закон і благодать”, дипломатично применшуючи роль Візантії у наверненні слов’ян до нової віри, приписав основну заслугу в цьому князю Володимирі, звеличив Київ як центр відомої європейської держави. Автор літопису з гордістю заявляв, що живе не в якійсь невідомій країні, а в Руській, яка “знана й чувана є в усіх чотирьох кінцях землі”^[3, с. 17]. Літописець Нестор (“Повість минулих літ”), доводячи “хто первеспочал княжити” на Русі, стверджує, що слов’яни є тут прадавніми господарями, закликав князів до консолідації сил у боротьбі за незалежність. Разом з тим, показавши суперечності в ідеології різних соціальних верств суспільства, політичні тенденції окремих феодалних центрів, автор з жалем констатує, що його Батьківщина “...велика й багата, тільки ладу в ній нема”^[5, с. 233]. В усіх нещастях і лихоліттях, яких зазнала Русь, літописець звинувачував удільних князів, які нещирістю і лукавством у відносинах між собою ослабили державу, поставили її на грань катастрофи. Автор “Повісті” пропонував заходи щодо припинення княжих міжусобиць і руйнування держави; основною консолідуючою силою вважав православну церкву. Гордість за свою державу,

віру в її майбутнє виражає “Галицько-волинський літопис”. Його автори продемонстрували неабияку обізнаність у внутріполітичній ситуації в країні (політичні настрої боярства), житті передових європейських держав, показали участь Русі у тогочасних міжнародних процесах. М.Грушевський відзначив, що літопис “майже не робить різниці між християнами грецького й римського обрядів”. І, разом з тим, він не втрачає “твердого православного ґрунту”; звеличуючи багатство наших міст, красу і велич війська, славу князів, літописці виразно виявляють високу українську національну свідомість^[1, с.99].

Література

1. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991.
2. Історія релігії в Україні. У 10 томах. Т. 1. – К.: 1996.
3. Історія філософії України. Хрестоматія. Упорядники: М.Ф. Тарасенко та ін. – К., 1993.
4. Літопис Руський. – К., 1990.
5. Основи політичної науки /За ред. Б.Кухти. Львів, 1997.
6. Основи політології. Керівник авт.кол. Ф.М.Кирилюк – К.: 1995.
7. Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997.
8. Слово о полку Игореве. Под ред. Д.С.Лихачева. – Ленинград, 1958.
9. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991.

Summary

Kostenko V.G., Fedyshyn Y.I.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

SOCIAL AND POLITICAL THOUGHT OF KYJIVRUS

The article deals with the analysis of political thought of KyjivRus, where we found the decision of the most important political problems of the society and the ways of their decision.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011

УДК 930.24.(477)

Костенко В.Г., Юристовський О.І., Децик О.П. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького***СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ КИЇВСЬКОЇ РУСІ**

Утворення середньовічної Київської Русі пов'язане з розпадом родоплемінного ладу й зародженням феодалізму. Тогочасні міграційні процеси, поява на середньому Дніпрі варягів, як стверджує Д. Дорошенко, вплинули на зміну укладу тутешнього життя, в результаті чого “племінні інтереси відступають на другий план, даючи місце інтересам політичним, державним. На берегах Дніпра кладуться дуже легко основи слов'янської держави, бо елементи для неї були тут давно”.

Ключові слова: родоплемінний лад, військово-адміністративна влада, княжа дружина, рада бояр, з'їзди князів.

Київська Русь зайняла простори від Балтики до Чорного моря і від Карпат до Волги, тобто майже всю територію Східноєвропейської рівнини. Протягом свого існування (IX-XIIст.) вона стала впливовим політичним об'єднанням, центром економічної, культурної консолідації східних слов'ян, одним з найрозвиненіших суспільств тогочасної Європи. Тут однаково успішно розвивалися держава і право, політичні погляди, наука і культура; з посиленням міст поживалювалася торгівля, удосконалювалася судова система й військово-адміністративна влада.

З утвердженням феодальних відносин на Русі ішов процес формування відповідних соціальних структур. Якщо до IX ст. землеробське суспільство східних слов'ян (попри поступове зростання відмінностей між простим людом і новоствореною племінною знаттю) було порівняно однорідним, то внаслідок швидкої розбудови столичного Києва слов'янське середовище поступово поповнювалося варязькими воїнами-купцями, фінськими мисливцями, грецькими ремісниками, вірменськими та єврейськими торговцями; з'явився новий клас – духовенство. “Словом, населення Київської Русі стало більш космополітичним за культурною орієнтацією, етнічно строкатим і дедалі глибше розшароване соціально” [9, с. 53], - визначив О.Субтельний.

Основну верству населення Руської держави становили вільні селяни (“люди”, ремісники, дрібні торговці, рядове духовенство) й напіввільні закупи, які були змушені відробляти свої борги, не втрачаючи при цьому громадянських прав. Позбавленими цих прав були раби (холопи, челядь), які складали незначний відсоток від загальної кількості населення. Міщани займалися головним чином торгівлею і ремісництвом. Заможнішою їх частиною була міська знать (“середній клас”) – великі купці, що займалися міжнародною

торгівлею і домінували у міській політиці. До менш впливових і бідніших громадян належали дрібні торгівці, крамарі, кваліфіковані ремісники (зброярі, ювеліри, каменярі, гончарі), що об'єднувалися у ремісничі корпорації (цехи). Найнижчу сходинку в містах займала “чернь” – ті, хто нічого не мали і наймалися на “чорну роботу”. Привілейовану, вищу верству населення творили бояри – власники більших земельних маєтків і княжа дружина. Найвище місце в суспільній ієрархії посідали члени династії Рюриковичів, в руках яких зосередилися найбільші багатства і влада.

За формою правління Київська держава була монархією. На чолі її стояв Великий князь, який мав найвищу законодавчу, виконавчу, судову і військову владу.

Треба зауважити, що стосовно тогочасної структури політичної влади на Русі дискутуються дві протилежні концепції: колективних форм правління та одноосібної князівської влади. Перша концепція доводить існування київських “дуумвіратів” – співправління окремих князів. Така форма правління, щоправда, тут мала місце за певних ситуацій і в певні періоди; це відіграло свою позитивну роль у внутрішньому розвитку державності, зростанню міст та їх політичного значення. Однак, у політичній думці і політичній практиці переважала одноосібна влада. Це доводиться, насамперед, існуванням принципу “старійшинства”, згідно з яким престол займав старший із князівської родини. Підсилює цю концепцію й думка про те, що князь уже від народження вважався невід’ємним елементом державної структури і основним виразником державної влади. Тому він мав особливий статус щодо решти населення.

Однак, домінування у політичній практиці Київської держави князівськоогоодновладдя не слід плутати з абсолютною владою, якої тут не було. Вживані в джерелах поняття “самовладдя”, “самодержавство” розумілося не як принципово інша влада, а лиш як альтернатива тимчасовому колективному владарюванню. На Русі засуджувалися усякі прояви “самовладдя”, оскільки “поставлення князя і розміри його влади цілком у руках вищих сил, і бажати, а гірше того – домагатися більшого означає ігнорувати божий помисел, іти проти світопорядку” [6, с. 57].

Окрім Великого князя, найважливішими ланками державної політичної влади на Русі були рада бояр (дума), з’їзди князів (снєми) та збори громадян (віче). Кожна з цих інституцій була виявом відповідно монархічної аристократичної та демократичної тенденції у політичному устрої Києва.

Окресливши в загальних рисах структуру державної влади, покажемо механізм її реалізації.

Найвища влада в країні, як уже зазначалося, належала Великому князю. До його компетенції входили: охорона кордонів, керівництво військовими походами, збирання данини, будівництво і охорона шляхів, скликання княжих з’їздів, призначення на вищі посади, видання поточних законодавчих актів, придушення рухів опору, дипломатична діяльність. Влада і престиж, якими володів князь, зобов’язували його гарантувати підданам справедливість, порядок і захист.

Судівництво перебувало у компетенції адміністративної влади; суддями були Великий князь (покарання васалів, дружинників, вищих посадових осіб), князі та посадники. Церковні люди підлягали церковному суду, де функції суддів виконували вищі церковні ієрархи.

У військовій справі Великий князь, насамперед, спирався на дружину (тисяцькі, соцькі, десяцькі). Визнаючи дружину основою державного війська, князь у виконанні своїх військових функцій певною мірою залежав від неї, а тому був змушений регулярно "підкормлювати" її з державної казни.

Поєднання в особі Великого князя адміністративної судової та військової функцій і разом з тим залежність князівської влади від військової старшини свідчать про її недосконалість, а, отже, й недостатню ефективність.

Фінансування в державі здійснювалось, насамперед, за рахунок данини. Іншими джерелами доходів були мито на торгівлю, плата за судочинство і штрафи.

На місцях на засадах монархічного типу державну владу уособлювали князі, які мали власні "столи" осідки у землях, уділах, волостях. Князі виконували функції, аналогічні Великому князю, але у межах відведеної їм території. У військовій сфері на периферії Великий князь опирався на тисяцьких, соцьких, десяцьких, які, окрім командування гарнізонами, виконували ще й низку адміністративних функцій. У цивільній галузі княжу владу тут виконували посадники, волостелі, ключники та ін., які, окрім адміністративного управління, виконували й деякі військові функції.

Демократичну сторону політичного устрою Києва представляло віче (збори городян), що виникло ще до появи князів на базі колишніх племінних народних зборів. Воно скликалося князем або громадянами, коли виникла потреба вирішення якихось нагальних питань (військові походи, укладення угод, розподіл посад, престолонаслідування тощо). Віче як виконавчий орган могло критикувати або схвалювати позицію князя, але не мало права визначати свою власну політику чи видавати закони. Найважливішим органом місцевого самоврядування на селі залишалася рядова територіальна община (верв).

Важливу роль у суспільно-політичному житті Київської Русі відіграло запровадження християнства. "Духовне оновлення давніх русів.., - пишуть сучасні релігієзнавці, - стало так само необхідним, як і утворення і утвердження їх власної державності зі столицею у Києві"[2, с.62]. Церква посідала чільне місце в системі політичних відносин. Релігійна реформа Володимира Святославича остаточно утвердила християнство як державну релігію, серцевину її ідеології. Християнізація Русі легалізувала і зміцнила політичну владу Великого князя, освятила його титул, сприяла проведенню адміністративної, військової та судової реформ. Зміцнилися зовнішні стосунки держави з християнським світом. Держава і церква були двома могутніми організаціями, що мали спільні економічні і політичні інтереси. Тому відносини між ними за різних умов і обставин склалися по-різному; переважно вони були дружніми, але траплялися й суперечності, особливо в питаннях співвідношення церковної і світської влади. Починаючи з часів Володимира

Великого, переважала практика візантійських правителів; домінуючою була ідея “богоданості” князівської влади, єдиновладдя царя. Духовенству та церкві відводилася роль посібника, тим, хто служить князеві й сприяє реалізації його задумів. Сфери церкви обмежувалися сімейно-шлюбними відносинами, моральним вихованням. Згодом, особливо в період князівських міжусобиць і феодальної роздробленості, дедалі частіше помічаємо наростання претензій духовництва на керівну роль у системі політичної влади, що ставило його в опозицію до високого князівського престолу. Проблема влади і владних відносин переважно розглядалася у контексті взаємовідносин світської і церковної влади.

Щодо цього у тогочасних джерелах прослідковуємо двоїстий підхід: з одного боку, досить популярним залишалось твердження про переважаючу роль духовного провідництва в державі (концепція “богоугодного володаря”), яке вело свій початок, як відзначалося вище, від отців церкви Василя Великого і Івана Золотоустого; разом з тим в умовах формування київської державності, особливо за Володимира Великого та його наступників, утвердилася концепція верховенства світської влади.

Основоположником теологічної концепції вважають печерського ігумена Феодосія (XI ст.). Він, спираючись на язичницькі вірування ранньодержавного періоду та на сформульований патріархом Фотієм (IX ст.) принцип незаперечного “збереження” законоположень і догматів, затверджених на Вселенських соборах, відзначав, що світська влада не зберігає, а лише захищає “правовір’я”, знаходячись на процерковних позиціях. Відстоюючи ортодоксальність релігії, Феодосій твердив, що шлях до істини лежить через православ’я, яке в чистій формі зберігають ще східні ченці. Саме православна церква, за переконанням Феодосія, особливо в період послаблення князівської влади, виступила за централізацію держави, але під своїм керівництвом. Погляди Феодосія підтримав печерський диякон-літописець Нестор. У своїй “Повісті минулих літ” (XII ст.) він на фоні детальної характеристики руських князів та вищих церковних ієрархів віддає першість Володимиру Великому за хрещення Русі і сприяння освіченості людей. Автор “Повісті” в руслі піднятої ним релігійної концепції людини і світу виводив ідею зверхності божого покровительства над княжим, людським. Опіка Всевишнього, повчав Нестор, потрібна всім – і князям, і людям. Щоб заслужити ласку Бога, треба уникати впливів диявола і не порушувати настанов Церкви. Лише в такому разі Всевишній буде на боці благочестивого правителя.

Диякон Нестор заслужено вважається творцем політичної ідеї православної церковної доктрини династичного князювання, згідно з якою кожен князь визнається володарем свого уділу. Причому літописець не просто схвалював удільно-династичне князювання, а заперечував всяку випадковість у становленні одновладдя, визнавав його єдиною, Богом даною, формою правління. Бог дає владу кому захоче, ставить того “цесаря і князя, якого забажає” [6, с. 57], – переконує “Повість”. Розроблений Нестором принцип

спадкоємності політичної (церковної) влади розглядався ним як основна настанова церкви, яку слід бездоганно виконувати.

Творцем другої концепції (верховенства світської влади) був згадуваний київський митрополит Іларіон. У своєму філософсько-політичному творі “Слово про закон і благодать” він, як і літописець Нестор, прославляв Володимира Великого за хрещення Русі. Але тут центр ваги переноситься на провідну роль князя як світського правителя. Одноосібна влада князя представлена автором “Слова” як опора християнства, котре нероздільне з одновладдям. Християнство на Русі утвердилось саме завдяки великокнязівському централізму. Більше того, історія Київської держави – це, передусім, історія її “самодержців”: від язичників Ігоря та Святослава до благовірних владарів Володимира і Ярослава^[5, с.234]. Одновладна монархія, для Іларіона, була головним гарантом єдності й сили держави, її територіальної цілісності. Тому християнство повинно служити консолідації країни, стояти на сторожі загальнодержавного централізму. Виходячи з такого покликання церкви, Іларіон виступив проти її “візантізації”, за незалежність у рамках своєї держави.

Література

1. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991.
2. Історія релігії в Україні. У 10 томах. Т. 1. – К.: 1996.
3. Історія філософії України. Хрестоматія. Упорядники: М.Ф. Тарасенко та ін. – К., 1993.
4. Літопис Руський. – К., 1990.
5. Основи політичної науки /За ред. Б.Кухти. Львів, 1997.
6. Основи політології. Керівник авт.кол. Ф.М.Кирилюк – К.: 1995.
7. Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997.
8. Слово о полку Игореве. Под ред. Д.С.Лихачева. – Ленинград, 1958.
9. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991.

Summary

Kostenko V.G., Fedyshyn Y.I.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

SOCIAL AND POLITICAL SYSTEM OF KYJIVRUS

Analysis of social and political system of KyjivRus, its social structure, social and demographic, class and social and political peculiarities were the purpose of the research.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011

УДК 140.8

Костенко В.Г., доктор філософії, професор[©]**Федишин Я.І.**, доктор філософії, професор*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького*

ТРИ НАУКОВІ РЕВОЛЮЦІЇ ДВАДЦЯТОГО СТОЛІТТЯ

Головним досягненням сучасної науки стали три наукові революції – розщеплення ядра атома, розкодування ядра біоклітини і створення електронного комп'ютера.

***Ключові слова:** квантова теорія, стандартна модель, штучний інтелект, молекулярна біологія, ДНК – інформація, Геном Людини, синергія.*

Зрозумівши в основному суть матерії і життя, ми стали свідками завершення однієї з великих глав в історії науки (це, очевидно, означає, що нам уже достеменно відомі основні закони цих трьох віх, – тільки найфундаментальніші. Наприклад, хоч ми добре знаємо принципи дії електронних комп'ютерів, нам відомі тільки деякі основні закони функціонування штучного інтелекту і мозку).

Першою з революцій двадцятого сторіччя була квантова революція, найфундаментальніша з усіх. Саме квантова революція дала поштовх двом іншим великим науковим революціям – біомолекулярній і комп'ютерній.

З незапам'ятних часів люди розмірковували, з чого утворений світ. Греки думали, що всесвіт складається з чотирьох стихій: води, повітря, землі та вогню. Філософ Демокріт уважав, що навіть ці стихії можна розбити на менші частинки, які він називав «атомами». Але спроби пояснити, як атоми можуть утворювати безмежне, дивовижне розмаїття матерії, яку бачимо у Природі, завжди закінчувались безрезультатно. Навіть Ньютон, що відкрив космічні закони, які визначають рух планет і місяця, не міг пояснити загадкової природи матерії.

Усе змінилося з народженням квантової теорії, після чого здійнялась небачена хвиля наукових відкриттів, яка не спадає до нинішнього дня. Квантова революція дала нам майже повний опис матерії, давши змогу описувати начебто нескінченну кількість видів матерії, що нас оточує, за допомогою жменьки частинок.

Квантова теорія, яку створили Ервін Шрєдінгер, Вернер Гайзенберг та багато інших, звела загадку матерії до кількох аксіом. По-перше, енергія не неперервна, як думали у стародавні часи, а існує у вигляді окремих пучків, які називаються «квантами» (наприклад, фотон – це квант або порція світла). По-друге, субатомні частинки мають властивості як частинок, так і хвиль і підпорядковуються хвильовому рівнянню Шрєдінгера, яке визначає ймовірність реалізації тих чи інших подій.

За допомогою цього рівняння ми можемо математично описувати рух мікрочастинок з урахуванням їх хвильових властивостей і добитися реалізації

цих процесів у лабораторії. Квантова теорія встановила закони руху і взаємодії мікрочастинок та фотонів з урахуванням їх корпускулярно-хвильового дуалізму (подвійності).

У двадцятому сторіччі квантова теорія дала нам змогу зрозуміти матерію, яку ми бачимо навколо себе. Можливо, що у XXI сторіччі квантова революція відчинить нам двері до нового кроку – здатності маніпулювати новими формами матерії майже за бажанням.

У минулому комп'ютери були математичним дивом механіки; це були надзвичайно незграбні громіздкі конструкції, що склалися з безлічі пристроїв, важелів та коліщаток. У час Другої світової війни механічні комп'ютери замінили ламповими, але вони також були величезні й займали цілі приміщення з електричними схемами що нараховували тисячі електронних ламп.

Поворотний момент настав у 1948 році, коли науковці з лабораторії Белла винайшли транзистор, що уможливило появу сучасного комп'ютера. Через десять років було винайдено лазер, що має велике значення для інтернету та інформаційних магістралей. І те, й інше – квантово-механічні засоби.

Сьогодні десятки мільйонів транзисторів можна вмістити на площу розміром в ніготь. У майбутньому наше життя безповоротно зміниться, коли мікросхем стане так багато, що системи штучного інтелекту будуть мільйонами, які розкидані по всіх частинах нашого середовища. У минулому ми могли тільки захоплюватися цим цінним явищем, що зветься інтелектом; у майбутньому ми зможемо маніпулювати ним відповідно до власних бажань.

У минулому багато біологів підпало під вплив теорії «віталізму», суть якої у тому, що начебто істоти одухотворяє якась таємнича субстанція або «сила життя». Це переконання похитнулось, коли 1944 року Шрьодінгер у своїй книжці «Що таке життя?» насмілюся заявити, що життя можна пояснити «генетичною інформацією», яка записана на молекулах усередині клітини. Це була відважна ідея – секрет життя можна пояснити за допомогою квантової теорії.

Джеймс Ватсон і Френсіс Крік, під впливом книжки Шрьодінгера, згодом підтвердили його здогадку за допомогою рентгенівської кристалографії. Проаналізувавши рентгенограму молекули ДНК, вони змогли відтворити детальну атомну структуру ДНК і визначили, що вона має форму подвійної спіралі. Позаяк квантова теорія дає нам також точні кути та міцність з'єднання атомів, то ми можемо визначити розташування практично всіх окремих молекул у генетичній інформації певного складного вірусу, як, наприклад, ВІЛ.

Прийоми й методи молекулярної біології дадуть нам змогу читати генетичний код життя так само, як ми читаємо книжку. Науковцям уже вдалося повністю, молекула за молекулою, розкодувати ДНК-інформацію кількох живих організмів – вірусів, одноклітинних бактерій та дріжджів.

Геном людини був повністю розкодований у 2010 році, і ми отримали детальний «посібник» про людину. Це підготувало підґрунття для науки й медицини двадцять першого сторіччя. Замість того, щоб споглядати танок життя з біомолекулярною революцією ми нарешті здобудемо чи не надлюдську здатність маніпулювати життєвими процесами майже за бажанням.

Визначною ознакою двадцять першого сторіччя, на відміну від попередніх, стане синергія, тобто взаємодія та взаємозбагачення усіх трьох

галузей, що ознаменує крутий поворот у розвиткові науки. Взаємообмін досягненнями між цими трьома революціями прискорюватиме розвиток науки, і колись ми навчимося досконало маніпулювати матерією, життям та інтелектом.

У майбутньому дійсно буде складно займатися науковими дослідженнями, не маючи базових знань в усіх цих трьох галузях. Уже тепер науковці, які не мають якогось елементарного розуміння цих трьох революцій, опинилися у явно не вигідному конкурентному становищі.

Новий зв'язок між трьома науковими революціями надзвичайно динамічний. Коли в одній сфері науковці заходять у глухий кут, часто яесьь абсолютно несподіване відкриття в іншій сфері несе у собі розв'язок. Наприклад, біологи колись зневірились, що зможуть розшифрувати мільйони генів, які містять у собі програму життя. Тим часом недавнє відкриття у наших лабораторіях великої кількості нових генів зумовлюється передусім важливим досягненням в іншій сфері – експоненційним збільшенням комп'ютерної потужності, що дало змогу механізувати й автоматизувати процес секвенування ДНК. Так само кремнієві комп'ютерні чіпи колись утратять актуальність, коли стануть надто незграбні для комп'ютера. Але завдяки новим досягненням у дослідженнях ДНК вже стає можливою нова комп'ютерна архітектура, що, фактично, функціонує на органічних молекулах. Отже, відкриття в якійсь одній галузі уможливають і прискорюють відкриття в абсолютно не пов'язаних галузях. Ціле є більшим від суми його складових.

Одним із наслідків цієї інтенсивної синергії між трьома революціями є те, що стабільний темп наукового прогресу дедалі підвищується.

Література

1. Біотехнологія. (За ред. В.Г. Герасименка). – Київ: Інкос, 2006.
2. Гайдучок В.М., Затхей В.І., Лінник М.К. Теорія і технологія наукових досліджень. – Львів: Літопис, 2006.
3. Голубець М.А. Плівка життя. – Львів: Поллі, 1997.
4. Клонирование ДНК. Методы. (Пер. с англ. под ред Д. Гловера). – Москва: Мир, 1988.
5. Мічіо Кайку. Візії: як наука змінить XXI сторіччя. – Львів: Літопис, 2004.
6. Костенко В.Г., Федішин Я.І. Морально-етичні проблеми сучасної біомолекулярної революції // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького. – Т. 10 № 3 (38). Ч. 2. Львів, 2008.
7. Пастушний С.А. Генетика: об'єкт філософського аналізу. – Москва: Мысль, 1981.
8. Федішин Я.І. Фізика. – Львів: Норма, 2004.

Summary

Kostenko V.G., Fedyshyn Y.I.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

THREE SCIENTIFIC REVOLUTION OF XX CENTURY

Three scientific revolution – nuclear atom fission, biocell nuclear uncoding and the creation of electronic computer – are the main achievement of modern science.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011

УДК 291.8:001.891.3

Крупник Я.Г. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького***ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ НЕПЕРЕРИВНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ
ЗА АПОСТОЛОМ ПАВЛОМ**

У статті розглядаються основні аспекти теорії непереривної еволюції - вчення апостола Павла про поступовий та непереривний духовний розвиток людини.

***Ключові слова:** Бог, Ісус Христос, апостол Павло, людина, віра, теорія непереривної еволюції.*

Визначний апостол Павло, позасновувавши Церкви в Азії і на сході Європи, щоб підтримати їх у вірі, погодити деякі непорозуміння, порадити, розв'язати сумніви, заохотити до доброго, - написав 14 послань-листів до окремих громад – Церков – і до поодиноких осіб. Листи назнаменовані глибиною богословської науки, в них чимало моральних вказівок. І хоча вони не викладені систематичним порядком і не подають суцільного навчання, бо в цілості об'явлену правду апостол Павло навчав усно [1], у них ми бачимо, що автор має чітку мету – нести світло Христової науки у світ, особливо тим, де про Христа ще не чували. Він запевняє духовних братів про конечність віри для оправдання перед Богом, кажучи – «я не соромлюся Євангелії: вона бо – сила Божа на спасіння кожному, хто вірує (...), справедливість бо Божа об'являється в ній з віри у віру (...)» [Рим. 1, 16-17]. Разом з тим, апостол народів переконаний у тому, - «коли хтось у Христі, той – нове створіння. Старе минуло, настало нове. Усе ж від Бога (...)» [II Кор. 5, 17-18]. Ці слова можуть бути епіграфом до вчення про поступовий та непереривний духовний розвиток людини, яке, висловлюючись сьгоднішніми категоріями, можна назвати як Теорія непереривної еволюції за апостолом Павлом.

Насамперед, щоб усвідомити основні поняття і твердження Теорії, доцільно визначитися у таких питаннях: 1) хто така людина?; 2) суть її буття; 3) ціль, до якої прямує духовна істота. Ці питання й сьогодні актуальні, можливо, ще більше, ніж дві тисячі років тому. Адже, чим далі від Об'явлення Всевишнього Бога, тим ближче до тих часів, коли «(...) створене, - переміниться, щоб перебувало непохитне (...) царство» [Євр. 12, 27-28]. Особливо мало б непокоїти людину третє питання, бо його не уникнути. А на два перших ми знаходимо відповідь (хоч без особливих пояснень) вже у перших розділах Біблії: «То ж сказав Бог: «Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу (...)». І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її» [Бут. 1, 26-27]. А далі, - мета буття: «Будьте плідні й множтеся і наповняйте землю та підпорядкуйте її собі (...)» [Бут. 1, 28]. Оскільки людина створена на образ і подобу Божу, й має Боже благословення [пор.: Бут. 1, 28; Бут. 5, 2], тому

Біблія розглядає її в особистому зв'язку з Богом, її прообразом. Отже, не може навіть бути мови про людину «як таку», бо її моральна та релігійна поведінка увесь час змінюється. Синтез дає змогу лише поділити людей на дві категорії: людина невинна або відкуплена і людина, яка согрішила перед Богом [4]. Відповідно до синтетичної концепції біблійної антропології людина розглядається як єдине ціле у площинах кожного з таких аспектів: вона – і душа – оскільки її надихає дух життя, вона – плоть, тому що тлінна, вона – і дух, бо він означає відкритість Богові, і, нарешті, вона – тіло, яке передає її зовнішність [3].

Тексти святого Павла, що стосуються цієї теми, можна розділити на дві групи: до першої належать ті, де йде мова про Христа як образ Отця, до другої – ті, де Христос виступає як взірець, прообраз християн [4]. Адже, автентичний образ живої людини – не Адам, а Ісус Христос, не той, що вийшов із землі, а Той, Хто зійшов з небес [3]. Тому й акцентує апостол Павло: «Всі бо ви, що у Христа християлися, у Христа одягнулися [Гал. 3, 27], і ще: «Живу вже не я, живе Христос у мені» [Гал. 2, 20], і знову: «Духом ходіте, і тала пожадливість не будете чинити» [Гал. 5, 16], «бо ті, що їх водить Дух Божий, вони – сини Божі. Бо ви не прийняли дух рабства (...)» [Рим. 8, 14-15].

Апостол Павло, який вихований в Єрусалимі під проводом славного Гамалиїла, добре знає, що означає – бути під законом, і що таке – бути рабом гріха, і яка заплата за гріх, й також те, що саме через первородний гріх чоловік запанував над жінкою [пор.: Бут. 3, 16], й, взагалі, що таке рабство. Й тому, мов би сьогодні, волає до наших сердець: «Ви куплені високою ціною! Не ставайте рабами людей» [I Кор. 7, 23], а приймайте «дар ласки Божої – життя вічне в Христі Ісусі, Господі нашім» [Рим. 6, 23].

І щодо питання про майбутнє. Тут особливо треба наголосити, що людина не тільки порох і вернеться у порох [пор.: Бут. 3, 19], але й дух Господній, що «не перебуватиме (...) у чоловікові назавжди, бо він також є тіло (...)» [пор.: Бут. 6, 3]. А духом людина оволодіти не може [3], тим більше, в стані гріха, коли не має Божого благословення, що утверджує її ім'я – «людина» [пор.: Бут. 5, 2]. Та, врешті-решт, дух людини, - чи вільної, чи «слуги гріха», - повертається до Бога. У ньому вся інформація про «живу істоту». Адже, «хто бо з людей знає, що в людині, як не дух людський, що у ній? Так само й того, що в Бозі, ніхто не знає, крім Духа Божого» [I Кор. 2, 11]. І душа людини, залежно від «талантів», піднімається все вище, і вище, і вище, тобто ближче до Творця. У цьому суть життя людини.

Але людина знову й знову запитує: як пізнати самого себе, коли людина – це таїнство? Тому великою спокусою грецької думки була, на думку М. Бердяєва [4], «об'єктивація» - намагання розглядати людину незалежно від її життя, розглядаючи такою, якою вона є «фізично», сама по собі, згідно з об'єктивними законами. Християнинові ж, все-таки, необхідно було зрозуміти своє спасіння саме як динаміку, як неперервний поступ чи, навпаки, регрес [4].

У цьому неперервному поступі людина може пізнати саму себе через Божу справедливість, яка дається нам через Об'явлення та віру. Адже, Божа справедливість – це задум спати людей, як те Бог обіцяв був, і «Він робить це, об'являючи Своє Таїнство (...), посилаючи Свого Улюбленого Сина, Господа

нашого Ісуса Христа, і Святого Духа» [2, п. 50]. Як відповідь на Боже запрошення, людина, саме через віру свою, повністю підпорядковує свій розум і свою волю Богові. Тобто, усім своїм еством виражає згоду Богові, Який об'являє Себе [пор.: 2, п. 142-143].

Цей зустрічний рух підносить людину до надзвичайних висот, чого, врешті-решт досягне душа, бо буде узята «аж до третього неба (...), у рай», де «слова несказанні, яких годі людині вимовити» [II Кор. 12, 2-4]. Однак, крім ласки Божої, людині потрібно прикладати зусилля. А як це здійснити, - нас навчає апостол Павло у своїх посланнях-листах через науку, яку ми називаємо Теорія непереривної еволюції.

У чому суть цієї непереривної еволюції? Насамперед зауважмо, що це стосується тільки людини, бо «Бог повністю і у будь-якому випадку досконалий, тому не припустимо говорити про Його еволюцію» [5].

«З віри у віру» – це дорога усього людства від гріховного стану, перш за все первородного гріха, через праведність у вірі, до спасенної святості. Це, по суті, навернення людини до Бога, – від гріховного упадку до єднання з Господом «в одному дусі» [пор.: I Кор. 6, 17].

«Всі бо згрішили й позбавлені слави Божої, і оправдуються даром Його ласкою, що через відкуплення, в Ісусі Христі (...) через віру (...)» [Рим. 3, 23-25].

Саме через кров Ісуса Христа Бог виявляє свою справедливість «відпущенням гріхів колишніх, за час довготерпіння Божого, щоби виявити свою справедливість за нинішнього часу», - усправедливлювати того, хто вірує в Ісуса [пор.: Рим. 3, 25-26]. У цьому бачимо духовний аспект Теорії непереривної еволюції за апостолом Павлом.

Розвиваючи тему спасіння, апостол Павло підкреслює, що «Оправдані ж вірою, ми маємо мир з Богом через Господа нашого Ісуса Христа» [Рим. 5, 1]. Водночас наголошує про утиски, а «утиск виробляє терпеливість, терпеливість – досвід, а досвід – надію. Надія ж не засоромить, бо любов Бога влита в серця наші Святим Духом, що нам даний» [Рим. 5, 3-5]. Це новий етап еволюції людини, по суті нової людини – християнина-праведника. «Бо як через непослух одного чоловіка багато людей стали грішниками, так через послух одного багато людей стане праведними» [Рим. 5, 19]. Відтак, відродження до нового життя стається через хрещення.

Кажучи «Я молоком поїв вас, не їжею (...), бо ви ще тілесні» [I Кор. 3, 2-3], апостол Павло ставить перед собою мету: поступово переобразити тілесну людину-християнина у духовну. У Першому посланні до коринтян, кажучи про «дух людський», апостол наголошує, що «ми ж прийняли не духа світу, а Духа, що від Бога, щоб знали, що нам дароване від Бога» [I Кор. 2, 12]. Оскільки «тілесна людина не приймає того, що від Духа Божого походить» [I Кор. 2, 14], тому не здібна оцінювати надприродні Божі речі [1]. Саме тому, апостол Павло, формуючи духовних братів, ставить акцент на непереривності духовного труду на Божій ниві, постійного будівництва, щоб діло устоялося [пор.: I Кор. 3, 6-15]. Як бачимо, у посланні до коринтян поєднані і духовний, і науковий, а також і практичний аспекти Теорії непереривної еволюції за апостолом Павлом.

У посланні до галатів апостол Павло ревно і з запалом докоряє галатам, які під натиском юдеїв схилилися до юдаїзму: «Невже бо ви такі безглузді?

Почавши духом, завершуєте тепер тілом? Невже стільки ви натерпілися марно?» [Гал.: 3, 3-4]. Маючи на увазі перехід галатів «на іншу євангелію», тобто шукання оправдання в законі, зокрема в обрізанні, Павло доводить, що не обрізання, як навчали юдеї, а віра є притаманною рисою дійсних синів Авраама [1]. А «закон був нашим вихователем, аж до Христа, щоб вірою ми оправдалися» [Гал.: 3, 24].

Саме через віру в Христа Ісуса, будучи охрещеними, ми стаємо синами Божими, тобто стаємо духовними істотами, - «одно у Христі Ісусі» [Гал.: 3, 28]. Приймавши усиновлення, ми приймаємо Христового Духа, який взиває «Авва, Отче!» [пор.: Гал.: 4, 6]. «Тому ти вже не раб, а син» [Гал.: 4, 7], і «Увесь бо закон міститься у цій одній заповіді: «Люби ближнього твого, як себе самого»» [Гал.: 5, 14].

У завершенні послання до галатів апостол Павло ще раз робить наголос на значенні духовного життя та добрих діл, бо «хто сіє для духа, той від духа пожне життя вічне» [Гал.: 6, 8]. Можна сказати, що у цих словах закладена, як підтвердження зазначеної Теорії, вся стратегія та тактика «нового створіння», для якого «світ розп'ятий хрестом Господа нашого Ісуса Христа» [пор.: Гал.: 6, 14-15].

У листі до филип'ян апостол Павло дякує Богові за них, за їхню участь в Євангелії «від першого дня і досі»; висловлює впевненість у тому, що розпочате у них добре діло буде закінчене «аж до дня Христа Ісуса» [пор.: Флп. 1, 5-6]. Бачимо, як апостол наголошує на непереривності участі в утвердженні Євангелії. І як батько просить Бога про своїх улюблених дітей, щоб любов їхня «дедалі більш і більш зростала у досконалім знанні та в усякому досвіді (...), щоб були чисті й бездоганні в день Христа, повні плодів праведности» [Флп. 1, 9-11].

У листі до филип'ян апостол Павло виразно говорить і про участь тіла «на оборону Євангелії», тобто мова йде про еволюцію цілісної людини як особи. Він цілком певний, що Христос буде звеличений у його тілі, чи то його життям, чи смертю. Тому неперевірено заявляє: «Для мене бо життя - Христос, а смерть – прибуток» [Флп. 1, 21]. Так само й напоумляє вірних: «Тільки поведіться достойно Євангелії Христовій (...), ні в чому не боявшися ваших противників (...), бо ж вам дана ласка Христа: не тільки вірувати в нього, але за нього також і страждати» [Флп. 1, 27-29]. І будучи «у кайданах за Христа», його кайдани додали сміливості іншим, щоб безстрашно проголошувати слово Боже [пор.: Флп. 1, 13-14]. У цьому апостол Павло стає прикладом для наслідування, у цьому його досконалість, у цьому – його святість.

У посланні до колосян знову й на новому рівні представлено духовний аспект Теорії непереривної еволюції. Повідаючи у догматичній частині послання про достоїнство Христа, його рівність з Богом-Отцем, його місію у заснуванні Церкви, автор спростовує твердження лжевчителів, протиставляючи їхнім маренням правдиве вчення [1]. Доводячи божественність Христа, відкупителя всіх людей, апостол аргументує словами: «бо сподобалось Богові, щоб уся повнота перебувала в ньому, і щоб через нього примирити з собою все чи то земне, а чи небесне, встановивши мир кров'ю його хреста» [Кол. 1, 19-20].

І тут же повчальний практичний аспект: «І вас самих (...) він примирив (...), щоб вас зробити святими (...). Тільки ж перебувайте у вірі, утвержені та постійні (...)» [Кол. 1, 21-23].

У посланні до солунян апостол Павло просить своїх учнів, щоб вони «досягали дедалі більшого поступу» [I Сол. 4, 1], бо «Бог нас покликав не до нечистоти, а до святости» [I Сол. 4, 7].

До Тимотея – «правдивого сина у вірі», - Павло, апостол Христа Ісуса, із любов'ю благає, - не занедбувати у собі дару Божого, бути зразком для вірних у слові, поведінці, любові, вірі й чистоті, щоб поступ усім був очевидним, на спасіння самого себе й тих, що слухають [пор.: I Тим. 4, 12-16]. Нагадуючи про скрутні часи й людей, які спокусаються різними пристрастями й спротивляться правді, апостол Павло наголошує, що «вони не підуть далі, бо їхнє безумство всім стане явним» [II Тим. 3, 9], а, тим більше, «чим далі, тим до гіршого посуватися, зводячи інших, і самі зведені» [II Тим. 3, 13]. Однак, «може Бог дасть їм колись покаяння, щоб вони спізнали правду і виплуталися з тенет диявола, який схопив їх у полон – виконувати його волю» [II Тим. 2, 25-26].

І тут апостол дає рецепт здорової науки – Святе Письмо, яке вірою у Христа Ісуса може дати мудрість на спасіння, «щоб Божий чоловік був досконалий, до всякого доброго діла готовий» [II Тим. 3, 17].

У посланні до Тита апостол Павло, наводячи критичні характеристики людей ще до навернення («Ми теж були колись (...)» [Тит. 3, 3]), ставить акцент на «здоровому вченню», а учні Христа повинні навчитися «бути першими в добрих ділах для кінцевих потреб, щоб не були безплідні» [Тит. 3, 14]. Однак, він чітко зазначає, що в поступі людини ключова роль і заслуга не так самих людей з їх ділами справедливості, які були зробили, а Спаси нашого Бога, бо Він спас нас із свого милосердя, щоб ми, оправдані Його благодаттю, стали згідно з надією спадкоємцями життя вічного [пор.: Тит. 3, 4-7]. Тут знову маємо духовний і практичний аспекти Теорії непереривної еволюції за апостолом Павлом.

У посланні до євреїв, згідно з зазначеною Теорією, висловлено найсокровенніше, ради чого живе духовна людина-християнин, - то ціль чи мета Божого народу – увійти у відпочинок Божий – «бо той, хто увійде в його відпочинок, відпочине також від своїх діл, як і Бог від своїх власних» [Євр. 4, 10].

Отже, кажучи словами апостола народів, намагаймося «увійти до того відпочинку, щоб ніхто не впав (...), тримаймося твердо віровизнання (...), приступім з довір'ям до престолу благодаті» [Євр. 4, 11-16].

А як підтвердження важливості навчання, про яке говорить Ісус своїм учням [пор.: Мт. 28, 19; Мк. 16, 15; Лк. 24, 47; Йо. 20, 23; Ді. 1, 8], звучать слова докору апостола Павла євреям, які прийняли були Христову віру, а згодом, під натиском переслідування і зовнішньої привабливості старозавітного культу, переживали моральну кризу [1]: «Тоді як ви повинні б давно вже бути вчителями, ви знову потребуєте, щоб вас хтось учив перших засад Божого вчення, і дійшли до того, що потребуєте ще молока, не твердої страви. Бо хто ще молоко вживає, той не досвідчений у вченні правди, - він бо немовлятко. А тверда страву для дорослих» [Євр. 5, 12-14].

Тож, приймімо, як Божу благодать, Христове вчення, – Євангелію – Добру Новину. Й нехай прозвучать слова апостола не як докір, а як певне застереження на шляху до небесного Єрусалиму у контексті розглянутої нами Теорії непереривної еволюції за апостолом Павлом, яка торкається спасіння. Бо Бог не є несправедливий. Він і сьогодні дає нам надію – почути сьогодні його голос, - «він знову призначає якийсь день, «сьогодні»» [Євр. 4, 7], щоб кожний з нас являв старанність для повного досягнення надії аж до кінця (...) вірою і витривалістю успадкувати обітницю [пор.: Євр. 6, 9-12], ставати духовно все вище, і вище, і вище.

Отже, у посланнях апостола Павла ми й сьогодні черпаємо так потрібну духовну науку, у якій накреслена «вузька дорога» до Бога. Ця наука виражена у Теорії непереривної еволюції.

У цій Теорії комплексно представлено духовний, науковий і практичний аспекти еволюції людини. Духовний аспект акцентує на Божому Об'явленні, милосерді й довготерпеливості Божій. Науковий аспект передбачає пізнання, навчання й розуміння Божої правди. Практичний аспект наголошує на непереривності, постійності духовного поступу, на утвердженні віри народу Божого. Непереривність – особлива риса духовного поступу цілісної людини як особи, яка створена на образ і подобу Божу.

Література

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту /Переклад тексту – о. Іван Хоменко, 3-го ЧСВВ. -«Місіонер», 2007.
2. Катехизм Католицької Церкви /Синод Української Греко-Католицької Церкви. –Жовква: Місіонер, 2002. -772 с.
3. Словник біблійного богослов'я. За ред. Ксав'є Леон-Дюфура та ін. /Пер. з фр. Вл. Софрона Мудрого, ЧСВВ. –Жовква: Місіонер, 2010. -992 с.
4. Шпідлік Т., Гаргано І. Духовність грецьких і східних отців /Пер. з італ. Я.Приріз, Р.Паранько. –Львів: Свічадо, 2006. -144 с.
5. На шляху до єдності: Підручник з екуменізму /Пер. з пол. А.Шкраб'юка. –Львів: Свічадо, 1999. -64 с.

Summary

Krupnyk Ya.G.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z.Gzhytskyj

MAIN ASPECTS OF THE THEORY OF CONTINUAL EVOLUTION BY APOSTLE PAVLO

The article deals with the main aspects of the theory of continual evolution – the studying of Apostle Pavlo about the gradual and continual spiritual and development of human.

Key words: *God, Jesus Christ, Apostle Pavlo, human, belief, theory of continual evolution.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011

УДК 796.332/333

Пацевко А.Й., доцент ©

Якимишин І.Д., старший викладач

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКОГО ФУТБОЛУ

Історична спадщина, яку залишили людству Олімпійські ігри античної Греції, і досі відіграє надзвичайно важливу роль для шанувальників спорту усього світу. В Античній Греції за час з 776 року до н.е. і до 393 р.н.е. було проведено 293 Олімпійських ігор. У 393 р.н.е. римський імператор Феодосій I спеціальним декретом заборонив проводити Олімпійські ігри, а його онук Феодосій II наказав зруйнувати Олімпійський стадіон і частково саме місто Олімпію. Так було покладено край одній із найпрекрасніших спортивних традицій античного світу.

Заборона проводити Олімпійські ігри, яку запровадив Феодосій I, тривала аж 1503 роки.

Тільки у 1896 році видатному педагогу, історику, громадському діячеві, французу П'єру де Кубертену вдалося відродити вже сучасні Олімпійські ігри. Важливо підкреслити, що він не уявляв собі Олімпійські ігри без футбольних турнірів.

Вже на 2-х Олімпійських іграх в Парижі вперше було проведено футбольний турнір, але брати участь в ньому дозволялось тільки футболістам-аматорам. Цікаво, що на Олімпійських іграх 1900, 1904 років футбольні турніри проводились виключно серед клубних команд.

Як відомо, у 1904 році було створено міжнародну федерацію футболу (ФІФА), яка на початку своєї діяльності активно співпрацювала з Міжнародним Олімпійським комітетом (МОК) і, користуючись досвідом МОК планувала проводити чемпіонати світу з футболу знову ж таки тільки серед клубних команд, переможців національних чемпіонатів країн світу. Але на той час національні чемпіонати проводились тільки в окремих країнах і тому заявок на участь в чемпіонатах світу в оргкомітет ФІФА не надходило. Враховуючи це ФІФА на своєму засіданні в Берні у 1906 році прийняла рішення, згідно з яким членом ФІФА можуть стати тільки національні федерації, а не окремі клуби.

Керуючись цим рішенням, починаючи з 1908 року Олімпійські футбольні турніри стали проводитись тільки серед національних збірних команд.

Але у 1900 році на Олімпійських іграх в Парижі у фіналі неофіційного футбольного турніру зустрілись клуби «Аптон Парк», Лондон та «Юніон Франсез де спорт Атлетік»Париж. Матч закінчився з рахунком 4:0 на користь команди «Аптон Парк» Лондон.

У 1904 році на Олімпійських іграх в Сент Луїсі у такому ж неофіційному футбольному турнірі взяли участь команди ГалфФК (команда) – «Сент Рос ФК» Сент Луїс: (США) та «Крістіан Бразіс Коледж». Переможцем турніру стала команда «Галф ФК» Канада.

В Афінах у 1906 р. були проведені проміжні, неофіційні Олімпійські ігри, на яких у футбольному турнірі взяли участь три Грецькі клубні команди та національна збірна Данії. У фінальній грі збірна команда Данії перемогла команду Греції (Афіни) з рахунком 9:0.

Як вже згадувалось, на III Олімпійських іграх 1908 року в Лондоні вперше в історії Олімпійських ігор у футбольному турнірі взяли участь національні збірні команди, зокрема Голландії, В.Британії, Швеції, Франції, Данії, Чехії, Угорщини. Першим офіційним переможцем Олімпійських ігор стала команда В.Британії, яка в фіналі перемогла збірну Данії з рахунком 2:0.

Дуже цікавий факт: в червні 1914 р. конгрес ФІФА, який відбувся в Осло, прийняв рішення вважати Олімпійський футбольний турнір 1916 р., який проводився в Берліні, першим чемпіонатом світу з футболу. Але у зв'язку з участю значної кількості країн у Першій світовій війні Олімпійські ігри не відбулися.

До цього часу не скасоване положення, згідно з яким в Олімпійських іграх можуть брати участь тільки спортсмени-аматори, хоча зараз в більшості країн світу футбольні клуби є професійними. Враховуючи ситуацію, що склалася в світовому футболі, ФІФА в той час дала дозвіл на участь в Олімпійських іграх і футболістам – професіоналам, оскільки на її думку це суттєво підвищить якість і важливість Олімпійських футбольних турнірів. Таким чином, було зроблено все, щоб в Олімпійських іграх могли брати участь кращі сили світового футболу. Вже сама участь у Олімпійських іграх розглядалась як важливе явище, оскільки вся діяльність ФІФА і МОКУ була спрямована на подальшу популяризацію футболу на всіх континентах світу.

На жаль, чвари і сварки, що виникли між ФІФА і МОК-ом завадили цим двом найпопулярнішим у світі спортивним організаціям прийти до згоди з важливих для футболу питань. Взаємовідносини між ними стали особливо гострими у 1928 році перед початком Олімпійських ігор в Лос-Анджелесі, що змусило МОК проголосити, що тут в програмі Олімпійських ігор футболу не буде, хоча офіційною версією виключення футболу з програми Олімпійських ігор була непопулярність цього виду спорту в США.

І ось починаючи з 1930 р. ФІФА почала проводити свої чемпіонати світу, що і призвело до кінцевого розмежування між Олімпійським футболу і футболу ФІФА.

Важкі часи переживав Олімпійський футбол, оскільки учасникам чемпіонатів світу в Олімпійських командах брати участь заборонялось.

У відповідь на рішення ФІФА було створено організаційний комітет Олімпійського футбольного турніру, який в свою чергу повів боротьбу за чистоту Олімпійського футболу і своїм рішенням відновив положення про допуск в його ряди професіоналів, і не тільки тих, головним засобом існування

яких є гра у футбол, але і тих, хто використовує своє ім'я з метою реклами різних виробів.

Слід погодитися, що згадане рішення ФІФА негайно привело до значного зниження спортивного значення Олімпійських футбольних турнірів і практично перетворило їх у полігон надбання міжнародного досвіду і сприяння росту спортивної майстерності молодими, перспективними футболістами. Одночасно це рішення забезпечувало молодим країнам Азії і Африки, де футбол щойно почав розвиватися, можливість офіційного, гарантованого виходу на міжнародну арену, оскільки ФІФА збільшила і кількість учасників фінальних футбольних турнірів до 16 команд, в яких кожному континенту гарантувалась відповідна кількість місць.

І все ж таки, не дивлячись на існування обмежень, різні національні команди, учасниці Олімпійського футбольного турніру, постійно порушували правило допуску до участі в змаганнях окремих футболістів-професіоналів. Тому XI Олімпійський конгрес, що відбувся в Баден-Бадені дозволив міжнародним спортивним організаціям самим розробляти кодекси допуску своїх спортсменів до участі в Олімпійських іграх.

Починаючи з 1952 року переможцями та призерами всіх Олімпійських ігор з футболу були тільки представники країн так званого соціалістичного табору. Справа в тому, що в цих країнах узаконеного професіоналізму не існувало і тому національні федерації футболу та НОК-и завжди підтверджували статус аматорів своїх спортсменів, що і давало їм право залучати до участі в Олімпійських іграх кращих футболістів країни.

Щоб запобігти цьому не спортивному явищу, конгрес ФІФА, що проходив в Буенос-Айресі у 1978 році, повторно виносить рішення, згідно якого футболісти Європи і Південної Америки, незалежно від етапу чемпіонату світу, в якому вони брали участь, позбавляються права виступати в національних командах на Олімпійських іграх. Крім того, перед Олімпійськими іграми в Москві 1980 року рішенням ФІФА всі країни Східної Європи (соціалістичного табору) були зведені в одну групу, що обмежило можливості їх виходу до фінального футбольного турніру і збільшило представництво західно-європейських країн.

Незважаючи на прийняті рішення, «лазівки» для професіоналів існували, оскільки в кодексі ФІФА говориться, що до участі в Олімпійських іграх допускаються футболісти, для яких футбол не єдине джерело існування. Цей параграф рішення дав змогу деяким командам-учасницям Олімпійських ігор в Лос-Анджелесі включити до складу своїх команд гравців, які грають за професійні клуби. Власне так, в обхід рішень ФІФА були укомплектовані склади команд Італії, Франції, Німеччини і деякі інші.

Кілька років тому ФІФА висунуло нову ідею про введення вікового обмеження футболістів-професіоналів до 23 років для учасників олімпійських футбольних турнірів, яке і було затверджено офіційно.

Таким чином, Олімпійський футбол (з 1900р.) пройшов складний шлях пошуків свого становлення. Шлях від проведення неофіційних турнірів серед

клубних команд до його визнання в усьому світі, що сприяло відкриттю великої кількості зірок світового футболу.

Хоча сьогодні він і поступається за якістю і популярністю чемпіонатам світу, але олімпійські нагороди переможців і призерів залишаються найбільш вагомими в світовому спорті.

За останні кілька років виявляють бажання брати участь в Олімпійських футбольних турнірах понад 100 країн світу, тому для виявлення 16 учасників фіналу проводяться попередні групові турніри за круговою системою на всіх континентах світу.

Кількість місць у фінальному турнірі для кожного континенту визначає ФІФА. Команда-переможець попередньої Олімпіади і країна – організатор Олімпійських ігор включаються до фінальної групи без участі в попередніх групових турнірах.

Важливо зауважити, що Олімпійські ігри не завжди проходили гладко, в дружбі та злагоді, що є одним із головних принципів Олімпійського руху взагалі. Так на Олімпійських іграх 1920 року в Антверпені під час проведення фінального матчу між командами Бельгія-Чехословаччина на 39 хвилині матч було припинено, оскільки, на думку чехословацьких футболістів, суддя діяв упереджено, усунувши з поля гравця, який у високому стрибку порушив правило гри. Рішенням МОК чехословацьку команду було дискваліфіковано і позбавлено срібних медалей, а для визначення володарів срібних та бронзових медалей було проведено додатковий турнір між 8-ма командами.

Ще більш скандальними Олімпійські ігри були у 1936 році в Берліні. Тут суддя Вайнгантнер (Німеччина) усунув з поля італійця Ачілле Пікіні, який підійшов до судді, відштовхнув його і долонею закрити рота (тоді карточок не існувало). В матчі між командами Перу-Австрія в рахунку повели перуанці. Болільники Перу вибігли на поле і деякий час не давали можливості командам продовжити гру. Матч закінчився з рахунком 4:2, але австрійці подали протест, який олімпійське журі затвердило і призначило повторну гру. Перуанці з рішенням журі не погодились і відмовились від подальшої участі в турнірі. Їх підтримали колумбійці. Далі події перейшли в політичне русло. Президент Перу відреагував на рішення Олімпійського журі офіційним протестом посольству Німеччини. Посол в свою чергу заявив, що рішення було прийнято не організаторами Олімпійських ігор, а представниками ФІФА, що президент Перу розцінив як підступ комуністичних кіл. Але рішення ФІФА так і залишилось в силі.

Таким чином, переможцями Олімпійських ігор офіційно визнаються команди, які перемагали в фіналі футбольних турнірів, починаючи з 1908 року. До сьогодні на Олімпійських іграх проведено 18 футбольних турнірів і їх переможцями були країни: Угорщина – 3 рази (1952, 1964, 1968), В.Британія – 2 рази (1908, 1912), Уругвай – 2 рази (1924, 1928), СРСР – 2 рази (1956, 1988), Бельгія – 1 раз (1920), Італія – 1 раз (1936), Швеція – 1 раз (1948), Польща – 1 раз (1972), НДР – 1 раз (1976), Чехословаччина – 1 раз (1980), Франція – 1

раз(1984), Іспанія – 1раз (1992), Нігерія – 1 раз (1996), Камерун – 1 раз (2000), Аргентина – 2 рази (2004, 2008).

У складі олімпійських команд колишнього СРСР виступало чимало українських футболістів – переможців Олімпійських ігор. Це, зокрема, відомі гравці Ю.Войнов, Й.Беца, Михайличенко, наш земляк В.Тищенко та багато інших.

Сподіваємось, що футболісти України вже найближчим часом стануть постійними учасниками Олімпійських футбольних турнірів. Адже Україна завжди була багатою на футбольні таланти і висококваліфікованих фахівців, які вже не раз підтвердили свою перевагу в подальшому розвитку теорії, методики і практики не тільки в українському, але і у світовому футболі.

Література

1. Платонов В. Н., Олимпийский спорт / Платонов В. Н., Гуськов С. И Учебник (в 2 кн.). –К: Олимпийская литература, 1994.
2. Хавин В. Н. Все об олимпийских играх / Хавин В. Н. 2 изд. , доп. - М. :Физкультура и спорт, 1979. - 607 с.

Стаття надійшла до редакції 5.04.2011

УДК 613.7

Приставський Т.Г., старший викладач
Пацевко А.Й., доцент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

СТАН ЗДОРОВ'Я УКРАЇНСЬКИХ ЧОЛОВІКІВ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ПОГІРШЕННЯ

Збереження і поліпшення здоров'я населення, подовження періоду активного здорового життя, зниження передчасної смертності і підвищення середньої тривалості життя визнані серед пріоритетних завдань Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року. Причому, як відзначається у вищезгаданому документі, основною метою реалізації демографічної політики має стати не стільки підвищення народжуваності як засобу депопуляції та інших негативних проявів демографічної кризи, скільки формування здорової нації, підвищення якісних характеристик населення, збереження та розвиток людського капіталу.

Питання залучення чоловіків до збереження здоров'я не є новим для українського суспільства. Зокрема, ще у 1968 році в «Літературній газеті» вийшла стаття Б.Ц.Урланіса «Бережіть чоловіків», у якій автор писав про меншу тривалість життя чоловіків, про їхні шкідливі звички. Проте вона мала не конструктивний успіх, більшість не повірило, що ситуація настільки серйозна. Сьогодні більшість фахівців погоджується, що в питаннях, які стосуються збереження здоров'я чоловіків, вони самі часто займають недостатньо активну позицію. Досі відсутнє єдине бачення реалізації програм та проектів, спрямованих на формування самозбережувальної поведінки серед чоловіків, настанов здорового способу життя, підвищення рухової активності. Тому актуальним є аналіз особливостей стану здоров'я чоловіків в Україні та причин його погіршення.

Стан здоров'я населення є складним і багатоплановим за своєю структурою і взаємозв'язками явищем. Показники здоров'я залежать від численних біологічних і соціальних факторів, які постійно змінюються і важко піддаються аналізу. Різноманітність показників стану здоров'я населення за нозологічними формами, територіальними, галузевими, демографічними і соціальними критеріями характеризує рівень здоров'я лише в окреслених межах.

Динаміка стану здоров'я населення у всьому світі викликає тривогу: при зростанні народонаселення на земній кулі погіршується «якість» людства за рахунок розповсюдження хронічних неінфекційних захворювань, збільшення психічних відхилень, репродуктивного успіху найменш інтелектуальної частини суспільства, пандемії ожиріння, діабету і гіпертензії. У щорічній ВООЗ відзначається, що у найближче десятиліття (до 2015 року) прогнозується збільшення смертності від хронічних неінфекційних захворювань на 17%, від

інфекційних – на 3%. Все більш обґрунтованим стає вислів І.І.Мечнікова: «Природа не пощадила исчезнувшие виды. Почем знать, не готова ли она поступить также и по отношению к роду человеческому». Найбільш явно усі наведені явища спостерігаються в Україні: наразі Україна посідає 1-П місце (разом із Росією) у світі за темпами депопуляції і 1-П місце в Європі по смертністю від серцево-судинних захворювань.

Стан здоров'я населення України викликає значне занепокоєння в останні десятиріччя. Масштаби втрат здоров'я зумовлені зростанням загальної захворюваності населення і – особливо – тенденцією її хронізації, є в Україні значними, а її поширення та частота захворюваності істотно вищі, ніж в економічно розвинених країнах. В умовах соціально-економічної кризи перехідного періоду в Україні істотно посилюються несприятливі тенденції у формуванні медико-демографічних процесів, відбулися відчутні негативні зрушення у динаміці та структурі захворюваності населення. Зросла кількість хворих, які страждають на хронічну патологію, хвороби з обтяжливим перебігом, що потребує особливо витратних технологій лікування. Крім того, на загальному стані здоров'я позначаються шкідливі звички, екологічні негаразди, низький рівень життя і рухової активності населення. Актуальність проблем здоров'я населення посилюється з огляду на формування тенденції до успадкування нездоров'я з покоління у покоління, адже несприятливі зрушення у стані здоров'я їхніх дітей в Україні тісно корелюють з погіршенням здоров'я їхніх батьків. Відчутні втрати потенціалу здоров'я населення України знижують якісні характеристики прийдешніх поколінь в цілому.

На жаль, вираженість цього феномену зростає саме в Україні, де сформувалася нетипова структура смертності: третина померлих – люди працездатного віку, причому близько 80% з них – чоловіки. МОЗ України свідчить, що за останні 10 років смертність дітей дещо знизилася, людей похилого віку – не змінилася, жінок – збільшилася у 1,5 раза, а чоловіків зрілого віку – у 2 рази. Основною причиною передчасної смерті чоловіків залишаються хронічні неінфекційні захворювання (ХНІЗ), особливо серцево-судинна та цереброваскулярна патологія.

Очікувати будь-яких позитивних змін у даній ситуації можливо лише за умов формування у суспільстві «моди» на здоровий стиль поведінки. Адже загальновідомо, що найнебезпечніші захворювання у розвинутих країнах пов'язані з постійними індивідуальними звичками, котрі у сукупності часто і називають «стилем життя».

Вірогідність смерті українських чоловіків у віці від 15 до 60 років складає 384 особи на 1000, що є одним з найгірших показників серед цивілізованих країн світу.

За тривалістю життя українці посідають 135 місце (серед 192 країн світу). За даними ВООЗ з 62 років середньої тривалості життя сучасного українця тільки 55 років можна вважати терміном «здорового» існування. Решта життя – це боротьба з хворобами.

Різниця між тривалістю життя чоловіків і жінок складає близько 15 років. Внаслідок цього явища Україна набула ганебного статусу «країни вдів».

Відзначається також збільшення репродуктивних дисфункцій у чоловіків. З 1991 року саме погіршення якості чоловічих статевих клітин вважається основною причиною бездітності в українських сім'ях. Така тенденція здатна призвести до вельми небезпечних наслідків. Існують думки, що українська нація вичерпала свій демографічний потенціал і їй загрожує неминуче виродження.

Єдина можливість попередити трагічний розвиток подій – докорінна зміненість способу мислення сучасної людини, формування у пересічного громадянина вірного уявлення про можливості зберегти та зміцнити своє здоров'я.

В цьому сенсі, навряд чи можна досягти певного успіху шляхом заборон (куріння, вживання горілчаних напоїв тощо), як деякі державні чиновники. Першочерговим завданням має стати пошук шляхів, які створять культ здорового способу життя у населення (особливо у молоді). В Україні поки що немає традицій щодо міцного здоров'я (і відповідного стилю поведінки) як обов'язкової складової життєвого успіху. Зокрема, 58% чоловіків палять; 6,5 млн. українців працездатного віку мають проблеми з алкоголем, кожний 8-й з них стає алкоголіком; близько 115 тис. молодих людей у віці 14-29 років перебувають на обліку з приводу наркоманії; лише 9% населення у тому чи іншому ступені охоплені фізичною культурою.

Основними причинами зростання захворюваності на думку багатьох фахівців є: незадовільний екологічний стан навколишнього природного середовища, спричинений не лише Чорнобильською катастрофою, але й іншими чинниками забруднення земельних і водних ресурсів, повітряного басейну; погіршення умов життя населення й незбалансованість харчування; низький рівень послуг системи охорони здоров'я; незадовільна розвиненість системи комунально-побутових послуг; недостатній рівень загальної культури та поширення настанов здорового способу життя серед населення тощо.

За багатьма базовими показниками здоров'я населення хвороби системи кровообігу займають провідні позиції в Україні, а за багатьма з них вийшли на перше місце. Нині серцево-судинні захворювання належать до найбільш складних щодо лікування та життєво загрозованих.

За статистичними даними Міністерства охорони здоров'я в Україні у 2003 році зареєстровано понад 9,8 млн. людей з артеріальною гіпертензією, що становить 24,3% дорослого населення. Однак все ще зберігаються певні розбіжності між даними офіційної статистики і результатами епідеміологічних досліджень, які показують, що частина хворих з підвищеним артеріальним тиском в Україні залишається не виявленою. За даними Української асоціації кардіологів з профілактики та лікування артеріальної гіпертензії, середні рівні та поширеність артеріальної гіпертензії у жінок (особливо молодого і середнього віку) дещо менші, ніж у чоловіків. Зокрема, стандартизований за віком показник поширеності цього захворювання серед працездатного населення України становить 34,1%; при цьому серед чоловіків – 34,7%, серед жінок – 33,4%.

Це пов'язано зі специфікою головних чинників ризику виникнення серцево-судинних та цереброваскулярних захворювань, яка зумовлює їх більше поширення серед чоловіків:

- поведінкові чинники, які характеризують нездоровий спосіб життя (куріння, зловживання алкоголем, нераціональне харчування, недостатня фізична активність);
- чинники, що оточують (психоемоційний стрес, антропогенні та шкідливі для здоров'я чинники довкілля, на виробництві і в побуті);
- біологічні (рівні артеріального тиску, надлишкова маса тіла), що реалізуються в процесі взаємодії генетичних особливостей організму з поведінковими чинниками і чинниками, що оточують.

Для суб'єктивної оцінки стану здоров'я населення використовуються вибіркові обстеження загальної захворюваності населення. У багатьох країнах світу проводиться дослідження стану здоров'я методом анкетування. Оцінка здоров'я населення шляхом інтерв'ювання дає можливість контролювати у динаміці рівень захворюваності, а також виявити ряд проблем, пов'язаних із здоров'ям населення та обсягами необхідної медичної допомоги. На основі моніторингу показників захворюваності приймаються рішення щодо надання населенню якісної допомоги.

Дослідження засвідчують, що в Україні в цілому жінки оцінюють власний стан здоров'я гірше, ніж чоловіки, і внаслідок цього частіше звертаються за допомогою до лікувальних установ. Згідно з даними соціологічного опитування, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень, кількість негативних оцінок стану здоров'я серед жінок перевищувала число позитивних, а у чоловіків – навпаки. Зокрема, позитивно відповіли 40% жінок та 60% чоловіків, при цьому лише 9% жінок та 18% чоловіків повністю задоволені своїм станом здоров'я. Незадоволені частково або повністю станом власного здоров'я – відповідно 56 і 38% респондентів.

В усі часи здоров'я людини розглядалось як одна з найвищих цінностей суспільства, що становить основу економічного та духовного розвитку держави. Аналіз результатів соціологічних досліджень показує, що стан власного здоров'я членів сім'ї були і залишаються найпріоритетнішими цінностями серед життєвих орієнтирів як чоловіків, так і жінок. Це цілком природно, оскільки збереження і поліпшення здоров'я забезпечує продовження активного працездатного періоду життя. Важливо, що значення здоров'я усвідомлюється сьогодні не лише населенням старших вікових груп, але й молоді. Це свідчить про позитивні тенденції формування настанов здорового способу життя та самозбережувальної поведінки серед молодшої частини українського населення.

Поширення багатьох хвороб має виражений соціальний характер. Вони тісно пов'язані з такими соціальними факторами, як житло, харчування, умови праці, сімейні стосунки, рухова активність тощо. Захворюваність населення на соціально-детерміновані хвороби є не лише індикатором погіршення ситуації у сфері охорони здоров'я, вона відображає загальні умови життя та рівень соціально-економічного розвитку держави. Проте, важливо пам'ятати, що

захворюваність і смертність від цих причин є попереджувальною, тобто такою, якої можна уникнути і якій можливо запобігти за умови адекватних заходів.

Саме це відбувається у культурному осередку цивілізованих країн світу. Найголовнішою ознакою успішної та стильної людини сьогодні є здоров'я та відмінна фізична форма. А «наймодніша» поведінка серед культурної та ділової еліти – це позитивний спосіб життя з обов'язковим відвідуванням фітнес-центрів. В цьому сенсі, головне завдання держави – зробити здоровий спосіб життя доступним для широких верств населення.

Висновки.

Проблема формування, зміцнення і збереження індивідуального здоров'я лишається актуальною і на сьогодні. Для її вирішення застосовуються різні підходи. При цьому особливе місце для підтримки і зміцнення здоров'я належить руховій активності. Проте, при наявності великої кількості публікацій про значимість фізичних вправ для людини до сьогодні не має чіткого обґрунтування типів і рівнів щоденної рухової активності, необхідних для підтримки функціональних можливостей сумісних з оптимальним станом здоров'я. Цьому питанню присвячені лише окремі дослідження зарубіжних і вітчизняних авторів. Разом з тим дана робота особливо актуальна. Це пов'язано зі специфікою сучасного життя і тенденцією маси населення до гіпокінезії, що в свою чергу приводить до зниження функціональних можливостей організму, появи надлишкової маси тіла, яка у сполученні з іншими негативними чинниками грає суттєву роль у рості захворюваності.

У зв'язку з цим, для виявлення основних закономірностей формування потреб у рухах суттєво важливим є встановлення природного рівня фізичної активності, сумісної з оптимальним станом здоров'я. У теперішній час визначені фізіологічні критерії розподілу осіб в групи з низькою, середньою і високою руховою активністю. Оцінка потреби в руховій активності та її індивідуальних особливостей у чоловіків 18-25 років є актуальною.

Література

1. Апанасенко Г.Л., Долженко Л.П. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму // Теорія і методика фізичного виховання і спорту., 2007.-№1.-С17-21.
2. Апанасенко Г.Л., Попова Н.Г. Медицинская валеология. –К.:Здоров'я, 1998.-280с.
3. Бальсевич В.К. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи // Физическая культура, воспитание, образование, тренировка. – 1996. -№1. – С.23-25.
4. Благій О.Л., Іващенко Л.Я., Георгієва А.К. Взаємозв'язок рухової активності з показниками функціонального стану організму. // Збірник наукових праць 2-ої Міжнародної наук.,практ.конф. «Фізична культура та здоровий спосіб життя». – Винниця, 1996. –С54-55.
5. Боднар І.Р. Фізичне виховання студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості: Автореф. дис... канд..наук з ф.в. і с: 24.00.02-Луцьк, 2000.- 19с.

Стаття надійшла до редакції 5.04.2011

УДК 37.032

Свідрак І.Г., кандидат технічних наук, доцент, ©
Національний університет «Львівська політехніка»

Галкіна Н.С., асистент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З. Гжицького

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

У статті висвітлені проблеми розвитку особистості в сучасних умовах вищої школи та її вимог, шляхи спрямування освіти на створення соціально-педагогічних та психологічних умов сприятливих для інтенсивного самоствердження, самоактуалізації особистості

Ключові слова: суб'єкт, соціальна гнучкість, орієнтована освіта, активізація самостійної пошукової діяльності

Актуальність. Сьогодення нашої країни – це період змін, нововведень в усі сфери господарської діяльності, створення нового світогляду, нових форм відносин у суспільстві. Усі ці зміни приводять до соціальних змін, що вимагає від особистості, зокрема від студентів, нових якостей: психічної, психологічної та соціальної гнучкості, які висувають на перший план інші елементи особистості, що, в свою чергу, окреслюють суб'єкт як систему, що здатна функціонувати самостійно.

Аналіз останніх досліджень. Широке коло проблем теорії і практики особистісно орієнтованої освіти та нових інформаційних технологій досліджені І. Бехом, Є. Биковим, Р. Гуревичем, М.Лазаревим, І. Мархель, Ю. Машбиць, Н. Морзе, С. Подмазіним та ін. Теоретико-методичні засади розглянуті в працях А. Вербицького, М. Євтуха, В. Сидоренка, О. Коваленко О. Коберника та ін. Концепція перебудови вищої школи, спрямована на забезпечення підготовки молодого спеціаліста шляхом активізації його самостійної пошукової діяльності, зокрема через розширення меж академічної свободи у виборі різних способів освоєння навчального матеріалу, не отримала належної уваги.

Мета статті полягає у пошуку шляхів удосконалення підготовки студентів вищої школи на сучасному рівні розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Відсутність індивідуальної підготовки формує особистість в бік глобалізованого «МИ» із сумнівними життєвими пріоритетами. Шлях до цілісної особистості повинен проходити через складові психологічної настанови: потреба – ситуація – діяльність для її реалізації. Для самопізнання цієї настанови необхідно вийти із внутрішнього простору і виконати власне призначення за умови знаходження шляху до самого себе. Успішне проходження цього шляху залежить від рівня внутрішньої свободи

особистості, яка дає змогу відбору як матеріальних, так і нематеріальних цінностей.

На цей процес впливають фактори: соціальні, екологічні, а також групового оточення. Тобто, процес формування студента як особистості, формується у безперервному інформаційно-енергетичному обміні із середовищем. Процес відбору особистістю певних відношень і цінностей із навколишнього середовища відбувається для побудови структурованого поля свого життя.

Цей процес трансформується за різними принципами. Принцип відповідності зовнішнього і внутрішнього встановлює, що всі частини природи та соціуму однаково важливі для нормального існування людини. Принцип психоінстинкту полягає у життєвому доборі особистістю параметрів за консенсусними і конфліктними критеріями. Навколишній світ є реальністю, яку, з одного боку, у всій повноті свідомість охопити не може, а з іншого – реальність певним чином відкладається у підсвідомості [1]. Пошук власного «Я» проходить через осягнення світоглядних принципів життя на основі компонента самоорганізації особистості, розширюючи *інтуїтивне поле*.

У цьому випадку імовірність ситуації та взаємодія з іншими людьми завчасно трансформуються у вигляді події, що вже відбулась.

Інтуїтивна оцінка можливих ситуацій дає змогу, по-перше, уникнути стресових ситуацій, по-друге, прогнозувати дії власного смислового поля особистості. Для вивільнення сучасний соціум, який пропагує прагматичний образ успіху, напрацьовує іншу модель поведінки, яка не узгоджується з глибинним призначенням. Доцільно періодично виходити за межі власної «оболонки» для зустрічі з іншими людьми з метою розширення власного самопізнання світу. Пізнання власної суті розкривається після знаходження власної ніші у вигляді групи людей зі своєю соціальною мікроструктурою. Таким чином, особистість повинна розвиватись, поєднуючи колективне «МИ» зі збереженням власного «Я» шляхом:

- налаштування на пошук індивідуальних властивостей;
- розкриття власних психічних можливостей;
- формування особистої толерантної обстановки;
- прийняття екологічного світосприймання;
- усунення викривлених соціальних відчуттів;
- побудова власної самоорганізуючої системи, яка відрізняється від адаптації тим, що визначає не пристосування до певної соціальної групи, а вказує шлях власного розвитку;
- усунення однобічного розвитку шляхом гармонійного поєднання із довкіллям.

Розглянуті вище принципи розвитку особистості дають змогу підвищити рівень знань за системними підходами [2]. Рівень знань складається із:

- мети функціонування системи, що вивчається;
- способів виконання певних дій;

- засобів досягнення цілей.

База знань, за якою формується знання предмета, повинна відповідати принципу структурування, за яким знання повинні бути розділені на фрагменти і для можливості використання студентами з різним рівнем підготовки мати додатково пояснювальний підрозділ. Фрагментація знань повинна бути гнучкою для використання, складання «інтерпретатора правил», за яким встановлюється порядок їх використання. Фрагменти знань, крім текстових матеріалів, повинні супроводжуватись елементами наочності, які прискорюють їх розпізнання, зіставлення та використання: введення «інтерпретатора даних», за яким аналізуються вихідні дані, вихідні дані за зразком, доповнюються вихідні дані за додатками, в яких наводяться правила, рекомендації та закони отримання параметрів.

Процес опанування знаннями розмежовують на шість етапів: ідентифікація, отримання знань, концептуалізація, формалізація, реалізація, тестування [3]. Етап *ідентифікації* включає аналіз об'єкта, постановку задачі, вихідні дані, прогнозований вигляд рішення. Етап *отримання знань* включає методи отримання знань (комутативними та текстологічними). Етап *концептуалізації* починається із базових понять, набору термінів, евристичних правил, стратегії прийняття рішень. Закінчується побудовою предметної моделі задачі. Модель задач визначає точний та систематичний опис цілої задачі, а це обумовлює створення структури рішення задачі методом аналізу або синтезу. Система понять повинна мати наступні властивості:

- відсутність надлишковості;
- повнота, що охоплює різні процеси та явища;
- достовірність, що встановлює відповідність поданих даних їх реальним назвам.

Етап *формалізації* передбачає процес подання знань. При цьому використовують:

- продукційні моделі;
- семантичні мережі;
- системні моделі.

Етап реалізації. На цьому етапі створюється прототип інтелектуальної системи, який призначений для демонстрації в цілому життєздатних принципів підходу до вирішення задачі. Доцільно розширити технологію подання знань, що спирається на *когнітивну* графіку, в якій представлена сукупність методів і засобів подання знань на рівні графічних образів. Цю графіку можна використовувати для створення фотореалістичних ефектів, для ілюстрації механізмів, фізичних та хімічних явищ на звичайному рівні. Можливе також застосування когнітивної графіки в іншому аспекті, наприклад, для візуалізації абстрактних предметних ділянок. Всілякі види симетрії, періодичність, повторюваність образів, що зображені на екрані, допоможуть виявити закономірності в поданій інформації і можуть бути основою для формулювання гіпотез стосовно нових знань. Використання графічних уявлень активізує образне, інтуїтивне мислення, підказуючи нові ідеї. *Етап тестування*. На цьому етапі визначають помилки у

підходах і реалізації прототипу, а також, подають рекомендації стосовно завершення структуризації знань і можливості їх комп'ютерної реалізації.

Висновки. Сьогодні в педагогічній науці формується нова парадигма (концепція) освіти та виховання студентів у вищій школі, спрямована на створення соціально-педагогічних та психологічних умов, сприятливих для інтенсивного самоствердження, самоактуалізації особистості. Тобто перебудова вищої школи повинна здійснюватися у напрямку забезпечення підготовки майбутнього спеціаліста до професійної творчої праці шляхом активізації його самостійної пошукової діяльності, зокрема, через розширення меж академічної свободи у виборі способів освоєння навчального матеріалу.

Література

1. Донченко Е.А. Фрактальная психология. – К.: Знання, 2005. – 323 с.
2. Червинска К.Р., Щекова О.Ю. Медицинская психодиагностика и инженерия знаний. – М: Издательский центр «Академия», 2002 – 624 с.
3. Євресенко Ю.П. Світоглядні прогалини болонського процесу. – Рівне: Нова педаг. думка, 2008 – 704 с.

Summary

Svidrak I.G., Galkina N.S.

Problems are elucidated of personality development under present - day condition of high school

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011

УДК 796.011.1

Семенів Б.С., асистент[©]
Василів О.В., старший викладач

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ З СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

З практики виробництва відомо, що високопродуктивна праця у більшості випадків забезпечується не тільки наявністю зацікавленості в робітника до своєї професії, але й пристосованістю його організму до виконання рухових операцій, пов'язаних із його виробничою діяльністю. Як вказують наукові дослідження інтерес студентів зазвичай втрачається до будь-якого виду рухової діяльності, якщо вона викликає в нього швидку фізичну втому.

Завдання ППФП: розвиток сили рук (кистей, передпліч, плечей) та їх силової витривалості; силової витривалості розгиначів спини, ніг, в першу чергу, до статичного режиму напруження м'язів; розвитку вестибулярної стійкості і просторової координації в умовах праці на висоті, на обмеженій площі; навчити раціональній техніці підйому і переміщення вантажів без допомоги відповідних механізмів.

Атлетичні види спорту мають великий арсенал фізичних вправ, які призначені для різних м'язів тіла: рук, ніг, спини, плечового поясу та ін.

Різноманітні вправи виконуються як без обтяження, так і з різними приладами (штангою, гирями, гантелями, еспандерами, амортизаторами, блочними пристроями, на спеціальних станках, тренажерах), причому виконуються в різних режимах і положеннях - стоячи, лежачи, сидячи, у нахилах. Залежно від поставленої мети використовуються вправи з різною величиною обтяження, які створюють відповідні напруження м'язів, розвивають необхідні фізичні якості. В одних випадках, вправи виконуються плавно, рівномірно, з великим напруженням м'язів, в інших - швидко і енергійно із застосуванням варіацій - швидкого, повільного, середнього і дуже повільного темпів виконання вправ.

Для всіх осіб незалежно від рівня фізичного розвитку необхідно дотримуватися основних двох правил навчально-тренувального заняття з атлетичних видів спорту (АВС).

1. Поступово збільшувати інтенсивність, тривалість і обсяг тренувального навантаження на м'язові групи. Нехтування цим правилом призводить до перетренування, перенапруження, розладів у центральній нервовій системі і травматизму.

Важливою умовою занять з силової підготовки є цілеспрямована розминка з використанням вправ для загального розвитку без обтяжень. Метою розминки є:

- підготувати нервово-м'язову та функціональну системи організму до основної роботи з обтяженнями (навантаженнями);
- забезпечити широку амплітуду рухів у суглобах;
- попередити травматизм.

Розминка починається з легких вправ: ходьба, біг, біг з прискоренням, стрибки на місці через скакалку. Після цього виконують 5-6 вправ для загального розвитку без обтяження (допускаються легкі гімнастичні предмети) для м'язів шиї, плечового поясу і рук, тулуба, нижніх кінцівок. Після розігрівальних вправ можна приступити до тренування з обтяженнями (навантаженнями, напруженнями). Починати вправи слід із малої ваги, поступово збільшуючи навантаження на м'язові групи. Висока ефективність занять досягається тоді, коли обсяг навантаження і напруження на м'язи відповідає функціональним можливостям студента, його самопочуття, працездатності. Особливо важливою умовою тренувального заняття є вибір конкретних вправ для конкретного м'яза або м'язової групи із відповідним дозуванням обтяження за обсягом та інтенсивністю.

На початковому етапі занять атлетизмом для кожної вправи спочатку планується один підхід, поступово через 2-3 тижні (коли достатньо добре засвоїться техніка виконання вправ) потрібно перейти до двох підходів. У міру того як покращується координація та фізична працездатність, можна планувати вправу в трьох підходах.

2. Застосування різноманітних засобів у різнобічному розвитку м'язів і функціональних можливостей організму.

У тренуванні силового характеру застосовується велика різноманітність фізичних вправ, і кожна з них специфічним чином впливає на розвиток опорно-рухового апарату, на організм, його системи або окремі функції. Для гармонійного, різнобічного фізичного розвитку вибірково використовуються певні елементи атлетичної гімнастики, а також вправи з обтяженнями, спрямовані на розвиток мускулатури тіла. І головна мета цих вправ - залучення до роботи більше м'язових груп і сприяння розвитку важливих рухових навичок і функцій організму (серця, органів кровообігу, дихання).

У процесі занять атлетизмом одночасно залучаються в силову роботу декілька десятків м'язів залежно від положення тіла, структури руху, використання різноманітних режимів м'язової діяльності.

Тіло людини або його частина відповідним скороченням м'язів приводиться у рух, змінює своє положення, утримує, долає опір сили тяжіння або, навпаки, поступається цій силі.

Для всебічного підвищення тренуваності організму досягнення позитивних фізіологічних зрушень, велике значення має підбір вправ, відповідність їх поставленій меті, підпорядкування їх у комплексі за

значущістю дії на м'язи, дозування оптимального навантаження за обсягом та інтенсивністю.

Вибираючи оптимальне навантаження, необхідно враховувати кількість вправ, їх повторення, амплітуду руху, темп їх виконання, силу і напруження, з якими м'язи беруть участь у силовій роботі, і координаційну складність. Необхідно при цьому враховувати також індивідуальні особливості фізичного розвитку, стан здоров'я, вік, тілобудову тих, що займаються.

Для виключення монотонності тренувальної роботи і дії навантаження, що дуже важливо, силові вправи рекомендується виконувати в різному темпі, і з різною швидкістю. Приріст найбільшої м'язової сили досягається за рахунок чергування методів виконання силових вправ (швидкого, середнього, повільного і дуже повільного темпу виконання вправи). Така модель роботи створює умови для ефективного розвитку необхідних якостей - швидкості, сили, силовій витривалості - та покращує діяльність серцево-судинної та дихальної систем організму. Наприклад, можна створювати різні режими м'язової діяльності, виконуючи одну серію вправ з обтяженнями у середньому темпі, іншу - швидко або в одній і тій самій серії при 8-10-разовому повторенні: 3 рази виконати вправу в середньому, 3 -у швидко, 3-у повільному темпі.

Залежно від поставленого завдання в силовому тренуванні використовуються різні комбінації силових вправ. При цьому застосовуються блочні пристрої, тренажери, амортизатори, еспандери, штанги, гантелі, гирі та ін.

Такий метод тренування дозволяє досягнути великої щільності занять, при цьому різко зростає інтенсивність тренувального навантаження на м'язи і організм у цілому, збільшується обсяг виконаної роботи з використанням різних приладів та засобів.

Після засвоєння початкових (2-3 місяці) курсів силового тренування, у подальшому, щоб уникнути наслідків адаптації м'язової системи і організму на стандартне і монотонне тренувальне навантаження, слід використовувати варіативний метод. У нашому випадку варіативність полягає у розподілі тренувального навантаження за обсягом і інтенсивністю в тижневому циклі занять: мала, середня, велика або у зворотній чи іншій послідовності.

Такий методичний підхід дозволяє оновити тренувальну програму, сприяє різнобічній розробці м'язових груп, змінює характер режимів м'язової діяльності.

Варіація обсягів та інтенсивності тренувального навантаження є важливим чинником для подальшого вдосконалення і прогресу занять з силових підготовки.

Проводячи заняття з атлетичної підготовки, слід враховувати рівень фізичного розвитку студентів (таблиця).

Таблиця

Режими тренувальних дій і дозування навантаження у комплексах силових вправ для студентів різного рівня підготовленості.

Режим тренувальної дії	Ступінь фізичного розвитку		
	слабкий	середній	міцний
Кількість навчально-тренувальних занять на	2	3	3-5
Тривалість навчально-тренувального заняття,	1	1,5	2-2,5
Кількість силових вправ	6-8	10-12	12-13
Кількість підходів у вправі	1-2	2-3	4-5
Кількість повторень у підході	6-8	8-10	10-12
Інтервал відпочинку між підходами, хв.	2-3	2	2-1,5

Основні принципи застосування програми силової підготовки і навчання силовим вправам.

В основі втілення різних програм розвитку фізичних якостей спеціалістами фізичного виховання були сформульовані принципи побудови процесу фізичного виховання, тобто основні способи застосування засобів фізичної культури, які призводять до позитивного виконання завдань програми.

Першим із цих принципів є принцип свідомості і активності студентів.

Другим - принцип систематичності.

Далі йдуть принципи: наочності і слова, доступності й індивідуалізації, міцності і прогресування.

Література

1. Андрейчук В.Я. Методичні основи гирьового спорту: Навч.посіб. - Л.: Тріада плюс, 2007. - С. 150-279.
2. Ашмарин Е.А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании: Пособие для студентов аспирантов и преподав. ин-тов физ. культуры. - М.: ФиС, 1978.
3. Бальсевич В.К., Запорожанов В.А. Физическая активность человека. - К.: Здоровье, 1987.
4. Безпека життєдіяльності під час занять фізкультурною: Інструктивно-методичні рекомендації // Здоров'я та фізична культура. - 2005. - №15-16. - С. 33-37.
5. Береговенко В.А., Микич М.С., Ревин П.П. Организация занятий в группах атлетической гимнастики: Метод. Рекомендации. - Л.: ЛГИФК, 1989.
6. Бернштейн Н.А. Физиология двигательной активности. - М.: 1990.
- 7.. Боген М.М. Обучение двигательным действиям. -М.: ФиС, 1985.

Стаття надійшла до редакції 2.04.2011

УДК 796.012.1

Сопіла Ю.М., асистент ©**Голубева О.Т., старший викладач***Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького***КОНТРОЛЬ РІВНЯ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ**

Рухові якості - це розвинуті в процесі виховання і цілеспрямованої підготовки рухові задатки людини, які визначають можливість успішного виконання нею певної рухової діяльності.

Контроль за розвитком сили

Сила як рухова якість - це здатність людини долати певний опір або протидіяти йому. Опором можуть виступати сили земного тяжіння, які дорівнюють масі тіла людини; реакція опори при взаємодії з нею; опір навколишнього середовища; маса обтяжень предметів, спортивного знаряддя; сили інерції власного тіла та інших тіл; опір партнера тощо. Окремими специфічними видами прояву сили є *максимальна сила, швидкісна сила і вибухова сила*. У чистому вигляді вони проявляються надзвичайно рідко. Частіше вони входять як компоненти у більшість рухових дій людини.

На сьогодні для виміру сили застосовуються різноманітні конструкції динамометрів, технічні пристрої (велоергометр, тредбан) та контрольні вправи (вправи зі штангою, метання предметів, стрибки тощо). У процесі контролю сили необхідно забезпечити стандартизацію режимів роботи м'язів, вихідних положень, кутів згинання у суглобах, психологічних установок та мотивації. Повторні вимірювання слід проводити у стані оптимальної працездатності організму, в один і той же час доби і в адекватних умовах.

Максимальна сила. У фізкультурній практиці для її визначення застосовують різноманітні вправи. Для розгиначів ніг - присідання зі штангою на плечах, для вимірювання сили розгиначів рук — жим штанги в положенні лежачи, для вимірювання сили двохголових м'язів рук - згинання рук у ліктьових суглобах із положення стоячи, руки зі штангою вниз.

Вибухова сила. Опосередкованими показниками рівня розвитку вибухової сили студентів можуть бути результати стрибків з місця вгору та в довжину, метання набивних м'ячів двома руками з-за голови.

Швидкісна сила. Універсальною контрольною вправою може бути повторне подолання зовнішнього обтяження величиною 20 - 70 % від індивідуального максимуму у відповідній вправі за дозований час (6 - 10 с) та в межах чітко визначеної амплітуди рухів. Кількість повторень вправи дозволяє оцінити рівень розвитку швидкісних якостей.

Для оперативного та поточного контролю рекомендовано використання наступних вправ:

Сила ніг:

- 1) стрибок в довжину з місця без роботи рук;
- 2) стрибок в висоту з місця без роботи рук;
- 3) присідання впродовж 20 с (на кількість разів);
- 4) "вистрибування" з присіду вгору, прогинаючись за 20 с (на кількість разів);
- 5) підскоки на правій нозі впродовж 10 с;
- 6) підскоки на лівій нозі впродовж 10 с.

Сила рук (кількість разів за 10с):

- 7) згинання та розгинання рук в упорі лежачи;
- 8) підтягування;
- 9) згинання і розгинання рук в упорі на жердинах паралельних брусів.

Сила м'язів черевного пресу та спини (кількість разів за 10 с):

- 10) підйом розгинанням з положення лежачи на спині;
- 11) піднімання тулуба до прямого сиду з положення лежачи на спині;
- 12) у висі піднімання ніг вперед;

- піднімання тулуба в положенні лежачи обличчям вниз.

Для етапного контролю за рівнем розвитку сили в умовах занять фізичним виховання доцільно використовувати тести:

1. Кількість підтягувань.
2. Кількість згинань та розгинань рук в упорі лежачи.
3. Кількість підйомів в сід з положення лежачи на спині (за 1 хв.).
4. Кількість присідань на двох ногах та на кожній нозі окремо.
5. Кількість підйомі прямих ніг до "кута" у висі.
6. Кистьова динамометрія.

Контроль за розвитком швидкості

Швидкість - це здатність людини до термінового реагування на подразники та до високої швидкості рухів, що виконуються при відсутності значного зовнішнього опору.

При контролі за розвитком швидкості доцільно використовувати декілька тестів, які дали б інформацію про різні форми її прояву - швидкість реагувань, швидкість виконання поодинокого руху та частота рухів.

В процесі фізичного виховання школярів для виміру максимальної частоти рухів доцільно реєструвати дистанцію, яку дитина може подолати за 6 с. Середній результат 30 - 35 для дітей 12- 14 та 40 - 45 м для 16-17 років, 50-55 м для студентів.

Швидкість рухової реакції вимірюють за реакцією на предмет, що падає. Для цього використовують гімнастичну палку з розміткою в сантиметрах або лінійку.

Частоту рухів визначають за кількістю повторних рухів певної амплітуди ланкою тіла за 10 - 15 с. Інформативним слід вважати такі тести: біг

на місці з високим підніманням стегна, при фіксованій висоті його підйому, теппінг - тест.

Для оперативного та поточного контролю комплексних проявів швидкості доцільно використовувати показники бігу на 30 та 60 метрів з високого та низького старту, а також пробігання 20 - 30 м з ходу (фіксується час пробігання відповідної дистанції після попереднього розгону).

Для етапного контролю можливе використання бігу на 60 та 100 м з високого та низького старту.

Контроль за розвитком витривалості

Витривалість - це здатність людини долати втому в процесі рухової діяльності. Якісно витривалість визначається граничним часом виконання роботи певної інтенсивності. Витривалість до фізичної роботи має важливе значення в життєдіяльності дитини. Вона дозволяє: 1) виконувати значний обсяг рухової діяльності; 2) тривалий час підтримувати високий рівень інтенсивності рухової діяльності; 3) швидко відновлювати сили після значних навантажень.

Залежно від специфіки роботи (робота помірної інтенсивності, швидкісна та силова робота) можна говорити про здатність долати втому при навантаженнях помірної інтенсивності, швидкісної або силової спрямованості. Завдяки цьому можна виділити такі види витривалості: загальна, швидкісна, силова. У спорті виділяють також спеціальну витривалість, однак у процесі фізичного виховання вона відіграє найменшу роль. Найважливіше місце відводиться розвитку загальної витривалості як основи для тривалого виконання будь-якої роботи без зниження працездатності. Загальна витривалість вимагає функціонування переважної більшості скелетних м'язів. В основі її прояву лежить сукупність функціональних можливостей організму дитини, які складають неспецифічну основу прояву витривалості до різних видів рухової активності.

Контроль за рівнем розвитку витривалості, як і інших рухових якостей, проводиться після ретельної розминки. Для підвищення його точності забезпечують стандартні умови тестувань, психічних установок та мотивації.

Прямим виміром рівня розвитку *загальної витривалості* є біг (або інша циклічна вправа) зі швидкістю 50 - 60 % від індивідуальної максимальної.

Для цього тестують максимальну швидкість бігу на короткій дистанції - біг 30 м з ходу. Визначають максимальну швидкість бігу в м/с та 50 % від максимальної швидкості. При тестуванні рівня загальної витривалості пропонується С якомога довше бігти з заданою швидкістю. Фіксується час від початку бігу до моменту, коли тестуемий буде нездатний підтримувати задану швидкість. Проте цей тест складний у виконанні, потребує спеціальної апаратури (світлових чи звукових лідерів), тому доцільніше на практиці використовувати опосередковані методи тестування загальної витривалості.

Для оперативного та поточного контролю слід використовувати тести на пробігання 500 і 800 метрів.

Для етапного контролю: пробігання 1000, 1500 або 2000 м для дівчат та 1500, 2000 або 3000 метрів для юнаків або використовувати 12-хвилинний тест Купера (оцінюється відстань, яку студент подолає за 12 хвилин).

Число метрів, які студент може пробігти з субмаксимальною швидкістю (90 % від максимальної), є оціночним критерієм його *швидкісної витривалості*. Для виявлення рівня швидкісної витривалості Запорожанов В.А. (1988) рекомендує використовувати співвідношення між часом долання бігової дистанції 400 або 500 метрів та часом пробігання відрізка 100 м. Наприклад: два студенти пробігли 400 м за 65 с, але в бігу на 100 м один з них має кращий результат 11,9 с, а інший - 11,6 с. Коефіцієнт витривалості визначається поділом часу пробігання 500 м на час пробігання 100 м: $65 : 11,9 = 5,46$ та $65 : 11,6 = 5,6$. Оскільки, чим менший коефіцієнт витривалості, тим вона краща, то перший спортсмен має вищий рівень прояву швидкісної витривалості. Дану методики доцільно використовувати оцінюючи швидкісну витривалість в циклічних видах рухової діяльності (біг, плавання, лижні гонки тощо).

Для контролю за *силовою витривалістю* м'язів рук та плечового поясу можна використовувати підтягування у висі або розмахування в упорі на паралельних брусах з глибоким згинанням та випрямленням рук, для м'язів черевного пресу - піднімання та опускання тулуба в сід з положення лежачи на спині, а для м'язів ніг — присідання на двох та на правій або лівій нозі. Основною вимогою до тестування має бути тривале виконання вправи (до відмови, або за 60 с - на максимальну кількість разів).

Для виміру статичної витривалості різних груп м'язів можуть використовуватись наступні тести:

1. Основна стійка, руки в боки, в кожній руці вантаж по 1 кг. Учень стає коло стінки, позаду якої є шкала з поділками по 1 см. Вимірюється статична витривалість м'язів плечового поясу за часом опускання рук з вантажем на 10 см.
2. Кут на гімнастичній стінці. Вимірюється статична витривалість м'язів черевного пресу. Фіксується час утримання кута.
3. Стоячи на носках в положенні напівприсяду, тулуб вертикально. Кут між стегном і гомілкою 90° . Вимірюється витривалість стегна та гомілки за часом утримання даного положення.:
4. Основна стійка. Випрямлена нога піднята до прямого кута. Збоку знаходиться планка, з розміткою в сантиметрах. За часом утримання вихідного положення з опусканням на 10 см вимірюється витривалість м'язів тазового поясу.
5. Вис на перекладині на зігнутих руках. За часом утримання даного положення оцінюється статична витривалість м'язів плечового поясу.

Для виміру силової витривалості великих м'язових груп Yuhasz (1974) запропонував тест, що складається з 6 вправ (загальною тривалістю 5 хв.):

1-а вправа - впродовж 60 с виконується згинання-розгинання рук в упорі лежачи обличчям вниз.

2-а вправа - впродовж 60 с - підйом тулуба в сід з положення лежачи на спині. вправа - впродовж 60 с піднімання ноги в бік.

3-я вправа - вільний сід з піднятими ногами: впродовж 60 с виконується згинання та розгинання ніг.

4-а вправа - впродовж 30 с піднімання тулуба з положення лежачи обличчям вниз.

5-а вправа - впродовж 30 с піднімання ніг в положенні лежачи обличчям вниз.

Підраховується число повторень кожної вправи. Склавши окремі числа, дістають комплексну величину м'язової витривалості.

Контроль за розвитком гнучкості

Гнучкість - це здатність людини виконувати рухи в суглобах з якомога більшою амплітудою.

Контроль за рівнем гнучкості необхідно здійснювати в ідентичних умовах. Насамперед необхідно провести ретельну стандартну розминку. Оскільки одним із суттєвих факторів, що впливають на прояв гнучкості є температура навколишнього середовища, вона також повинна бути завжди однаковою (близько 20° С). Повторні виміри гнучкості проводять в один і той же час доби. Напередодні тестування не слід проводити виснажливі заняття.

Загальний рівень гнучкості опорно-рухового апарату можна оцінити за результатами трьох контрольних вправ, що вимагають великої рухливості у найбільш масивних суглобах: суглоби хребта, кульшові та плечові суглоби.

1. Нахил вперед з вихідного положення - стійка на підвищеній опорі ноги разом, руки вниз або сід ноги нарізно, руки вперед. Нахил виконується плавно з намаганням якомога далі дістати прямими руками. Результат фіксується в міліметрах за поділкою на лінійці, якої дістають кінчики пальців.

2. "Викрут" з гімнастичною палицею з вихідного положення гімнастична палиця хватом двох рук зверху вперед-вниз. Дугами вперед- вгору перенести палицю через голову назад-за спину-вниз. Руки в ліктьових суглобах не згинати. Фіксується відстань в міліметрах між великими пальцями рук у хваті палиці. Чим менша відстань, тим краща гнучкість в плечових суглобах.

3. "Міст" із вихідного положення - лежачи на спині, ноги зігнуті в колінах, руки долонями на опорі на рівні плечей. Встати в положення "міст". Переступаннями ніг досягти найменшої відстані між руками та ногами і якомога більше прогнутися. Оцінка рівня гнучкості здійснюється за відстанню між п'ятками та руками, а також між найвищою точкою хребта та опорою. Чим менша відстань між п'ятками та руками і чим більша відстань між найвищою точкою хребта та опорою, тим вищий рівень гнучкості у суглобах хребта, кульшових та плечових суглобах.

Для оцінки рівня гнучкості студентів доцільно використовувати вищезгадані вправи в умовах етапного контролю. Для оперативного та поточного контролю можна використовувати вправу - нахил вперед з положення сід, а також різноманітні вправи на гімнастичній драбині з фіксацією в сантиметрах підйомів ноги або прогинів тулуба.

Контроль за розвитком спритності

Спритність - це здатність людини координувати свої рухи і раціонально розв'язувати будь-які рухові завдання.

Оцінюючи спритність студентів широко застосовують різноманітні естафети, що потребують постійної перебудови рухів. Тестування спритності проводиться в стандартних умовах, після ретельної розминки.

Опосередковано загальний прояв спритності можна оцінити за часом пробігання відрізків 4 x 9 м (човниковий біг). Цю вправу доцільно використовувати для етапного контролю спритності студентів.

Для оперативного та поточного контролю інформативними можна вважати наступні тести:

- Вихідне положення - основна стійка. 1) крок лівою - права рука вперед; 2) крок правою - ліва рука вперед; 3) крок лівою - права рука вперед; 4) крок правою - ліва рука вперед.

- Слаломний біг з веденням баскетбольного м'яча через ряд фішок, розташованих на відстані 2 м одна від одної. Кількість фішок 8-9 шт.

- Оббігають фішки, ведучи м'яч до останньої з них, далі біжать назад з веденням м'яча вздовж фішок до першої і знову повторюють вправу з слаломним бігом. Фіксується час проходження дистанції.

Література

1. Келлер В.С., Платонов В.М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. – Львів: Українська спортивна асоціація, 1993. – 269 с.
2. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры (общие основы теории и методики физического воспитания; теоретико-методические аспекты спорта и профессионально-прикладных форм физической культуры): Учеб. для ин-тов физической культуры. – Москва: Физкультура и спорт, 1991. – 543 с.
3. Платонов В.М., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсмена: Навчальний посібник. – К.: Олімпійська література, 1995. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 2.04.2011

УДК 796.015.52

Стахів М.М., старший викладач
Бабич А.М., старший викладач ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького***БИОМЕХАНІЧНА КОРЕКЦІЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ
ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
У ПЕРЕДЗМАГАЛЬНИЙ ПЕРІОД**

Сучасний спорт вищих досягнень з кожним роком, з кожним олімпійським циклом висуває до спортсменів все більш жорсткі вимоги (Платонов В.М., Булатова М.М., 1997). До загальних проблем, які стосуються всіх спортивних ігор, належить зростаюча складність техніко-тактичної майстерності гравців, що вимагає підвищення рівня розвитку фізичних можливостей спортсменів.

Успішність підготовки спортсменів у сучасних умовах залежить від ефективності методів організації, управління та контролю, раціонального застосування сучасних технологій у тренувальному процесі, урахування індивідуальних, вікових, морфофункціональних особливостей, а також біомеханічних характеристик рухових дій (Матвеев Л.П., 1999; Лапутін А.М., 1999; Ровний А.С., 2001; Волков Л.В., 2002; Сергієнко Л.П., 2004).

Успіхи сучасного волейболу багато в чому обумовлені динамічним розвитком теорії і методики цього виду спорту. Як свідчать фахівці Маслов В.М. (1990), Железняк Ю.Д. (1991), Філін В.П. (1997), Єрмаков С.С. (1999), Носко М.О. (2003), Максименко Г.М. (2004), Грінченко І.Б. (2004) та інші, рівень майстерності волейболістів сьогодні визначається характером реалізації основних найважливіших складових такого багатогранного педагогічного процесу, яким є спортивне тренування.

Незважаючи на значні успіхи теорії і методики волейболу, у теперішній час ще далеко не вичерпані всі можливі резерви підготовки волейболістів високої кваліфікації. Одним із таких резервів є удосконалення методики фізичної та технічної підготовки спортсменів. У цій галузі, на жаль, усе ще залишається ряд невирішених проблем. До них, зокрема, можна віднести такі проблеми, як розробка і моделювання раціональних варіантів техніки, підвищення ефективності засобів і методів технічної підготовки та деякі інші. Однак, найважливішою у підвищенні якості навчально-тренувального процесу в цій сфері є проблема удосконалення спеціальної фізичної підготовки волейболістів високої кваліфікації. У доступних для нас літературних джерелах ми не знайшли даних з вирішення цієї проблеми.

З огляду на викладене, варто думати, що розробка даного напрямку досліджень є актуальною проблемою сучасної теорії і методики волейболу.

Розвиток цієї галузі знань відкриває нові перспективи в практичному плані підготовки волейболістів.

Мета дослідження – експериментально обґрунтувати методику передзмагальної фізичної підготовки волейболістів високої кваліфікації на основі спеціальних засобів фізичних навантажень.

Завдання дослідження:

1. Вивчити особливості параметрів моторики, які визначають специфіку рухової діяльності волейболістів високої кваліфікації взагалі та гравців різного ігрового амплуа зокрема.

2. Дослідити показники техніко-тактичних дій та їх реалізаційну ефективність в умовах змагальної діяльності волейболістів високої кваліфікації.

3. Визначити вплив спеціальних засобів, які моделюють умови гіпергравітаційного навантаження на координаційну та біодинамічну структуру рухів волейболістів при виконанні технічних дій і розробити відповідну методику їх застосування.

4. Дослідити вплив та довести ефективність методики застосування фізичних вправ, які моделюють умови гіпергравітаційного навантаження, на стан підготовленості волейболістів у передзмагальний період.

Об'єкт дослідження – навчально-тренувальний процес волейболістів у передзмагальний період їх підготовки.

Предмет дослідження – методика застосування засобів, спрямованих на удосконалення спеціальної фізичної підготовки волейболістів у передзмагальний період.

Методи дослідження. У дослідженні використовувались загальнопедагогічні методи теоретичного й експериментального дослідження, а саме: аналіз науково-методичної літератури, педагогічні спостереження, педагогічний експеримент, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, біомеханічні методи вимірювання із застосуванням сучасних технологій вимірювань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: вперше розроблено модельні характеристики координаційної та біодинамічної структури опорних рухів при виконанні основних технічних елементів гри як основи спеціальної фізичної підготовки; вперше розроблено і впроваджено в практику методику, в якій застосовуються вправи, що моделюють умови гіпергравітаційного навантаження, вивчено її вплив на стан підготовленості волейболістів у передзмагальному періоді підготовки; набули подальшого розвитку дослідження показників моторики волейболістів та гравців різного ігрового амплуа, а також структури змагальної діяльності волейболістів.

Практичне значення одержаних результатів роботи визначається впровадженням методики, в якій використовуються вправи, що моделюють гіпергравітаційне навантаження в тренувальному процесі волейболістів високої кваліфікації, сутність якої полягає у використанні спеціальних вантажів, розташованих на тілі спортсменів, які не змінюють природну геометрію маси тіла спортсменів при виконанні рухових дій; розробці нових, більш ефективних

педагогічних рекомендацій в галузі теорії та методики спеціальної силових підготовки волейболістів; у розробці та впровадженні в практику підготовки волейболістів високої кваліфікації об'єктивних методів педагогічного контролю за спеціальною фізичною підготовкою спортсменів, які значно підвищують якість та інтенсифікують процес удосконалення майстерності волейболістів.

Основний зміст роботи. У першому розділі "Теоретичні аспекти фізичної підготовки спортсменів високої кваліфікації" на підставі доступної вітчизняної та зарубіжної літератури проаналізовано дані досліджень проблеми удосконалення спортивної підготовки спортсменів. Літературний огляд проведений в таких основних напрямках: технічна підготовка волейболістів високої кваліфікації, біомеханічні дослідження технічної майстерності спортсменів, особливості процесу фізичної підготовки волейболістів та використання спеціальних засобів навантаження в тренувальному процесі спортсменів високої кваліфікації. Вивчення науково-методичної та спеціальної літератури показує, що волейбол є складнокоординованим атлетичним видом спорту, де ефективність удосконалення технічної майстерності спортсменів багато в чому залежить від рівня спеціальної фізичної підготовки волейболістів. Треба наголосити, що в спеціальній літературі відсутні розроблені на об'єктивній біомеханічній основі педагогічні програми та методики удосконалення техніко-тактичної підготовки, і, як наслідок цього, відсутні педагогічні рекомендації з використання засобів та методів спеціальної фізичної підготовки волейболістів. Вирішенню частини зазначених проблем і присвячене дане дослідження.

У другому розділі "Методи та організація дослідження" вивчено загальні відомості про контингент обстежених, викладено та обґрунтовано необхідність застосування методів та особливості організації дослідження. Методи дослідження, які застосовуються в роботі, мають комплексний характер і включають такі приватні методики: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, антропометрія, педагогічні спостереження, тестування параметрів моторики, тензодинамографія, стабілографія, міотонографія і міотонетрія, результати досліджень оброблялись методами математичної статистики. Мета і завдання роботи визначали хід поетапного експерименту. На першому етапі дослідження проводились вимірювання антропометричних показників волейболістів та гравців різного ігрового амплуа. На другому етапі виконано аналіз ігрової діяльності волейболістів з метою визначення загального змагального об'єму техніко-тактичних дій, відсоткової квоти, тактичної значимості та реалізаційної ефективності основних технічних дій у грі волейболістів високої кваліфікації. На цьому етапі дослідження вирішувались завдання, пов'язані з вивченням специфіки виявлення рухових можливостей волейболістів. На третьому етапі проводилися дослідження біомеханічних характеристик техніки рухових дій волейболістів з урахуванням специфіки їх ігрової діяльності за допомогою біомеханічних методів реєстрації рухів спортсменів. Заключний етап дослідження – упровадження і перевірка ефективності методики спеціальної фізичної підготовки із застосуванням вправ,

що моделюють умови гіпергравітаційного навантаження в навчально-тренувальному процесі волейболістів високої кваліфікації.

У третьому розділі “Особливості розвитку моторики волейболістів” представлені результати досліджень особливостей рухової діяльності волейболістів високої кваліфікації в процесі тренувань та змагань.

У ході наступних досліджень визначено антропометричні показники волейболістів різного ігрового амплуа, які дозволяють дійти висновку, що волейболісти різних амплуа мають неоднакові тотальні розміри тіла, що підтверджують раніше проведені дослідження, а саме: гравці I та II темпу мають більші зросто-вагові показники тіла по відношенню до зв'язуючих гравців та гравців ліберо. Також вони мають перевагу і в середніх показниках довжини окремих біолонок тіла, а саме довжини верхніх та нижніх кінцівок, тулуба. Такі відмінності антропометричних показників обумовлені особливостями рухових дій гравців, які мають виконувати волейболісти у грі.

У цьому розділі представлено результати педагогічних спостережень змагальної діяльності волейболістів.

Згідно з існуючими методиками технічні прийоми були об'єднані в шість груп: подача, прийом з подачі, нападаючий удар, блокування, гра в захисті та страхувальні дії. У результаті спостережень були отримані такі дані: загальна кількість технічних прийомів, виконуваних волейболістами за гру, склала в середньому 390 одиниць. Частка основних технічних прийомів є такою: подач – $22,0 \pm 2,4$ %; нападаючих ударів – $26,7 \pm 1,9$ %; прийомів з подачі – $18,2 \pm 2,0$ %; блокування – $14,6 \pm 1,8$ %; гра в захисті – $9,6 \pm 1,8$ %; страхувальні дії – $8,9 \pm 1,9$ %. Відсоток реалізації технічних прийомів у волейболістів складає: подач 93,6%; прийомів з подачі – 94,8%; нападаючих ударів – 46,9%; 35,8% м'ячів, що залишилися у грі після виконання нападаючих ударів. Відсоток реалізації блокувальних дій 23,2%; 35,8% м'ячів, що залишилися у грі після виконання блокування. Реалізаційна ефективність захисних дій – 53,8%; страхувальних – 72,6%.

При підведенні підсумків та аналізі результатів проведених спостережень можна відмітити, що структура змагальної діяльності в сучасному волейболі відрізняється великим обсягом, високою насиченістю і різноплановістю технічних прийомів.

З метою визначення у волейболістів рівня рухових можливостей, що визначають специфіку їх рухової діяльності, було проведено тестування, яке включало певний комплекс завдань.

У результаті вимірювань отримані такі показники: тестове завдання біг “ялинка” (92 м) спортсмени в середньому долають за $24,55 \pm 1,61$ с, “човниковий” біг 4 x 9 м – $8,93 \pm 0,48$ с, дистанцію 60 м – $8,01 \pm 0,29$ с, 1500 м – $5,30 \pm 0,21$ хв. Стрибок угору з місця – $54,65 \pm 7,9$ см, висота стрибка при виконанні блокування – $301,18 \pm 11,33$ см, стрибок угору з розбігу при виконанні нападаючого удару – $325,29 \pm 10,11$ см, стрибок у довжину з місця – $259,12 \pm 13,95$ см. Кількість підтягувань на поперечині, що характеризує розвиток силових здібностей, складає $10,18 \pm 3,41$ разів, згинання та розгинання

рук в упорі лежачи – $35,76 \pm 4,05$ разів. Показники кистьової динамометрії правої руки – $59,47 \pm 8,9$ кг, лівої – $53,88 \pm 4,68$ кг. Кидок набивного м'яча (1 кг) з-за голови сидячи – $14,62 \pm 2,08$ м, стоячи – $19,46 \pm 2,08$ м, в стрибку – $17,05 \pm 2,16$ м. Підсумки тестування показали, що на початковому етапі підготовчого періоду волейболісти повинні підвищувати фізичні здібності.

Для визначення показників (факторів), які роблять найбільший внесок у стан підготовленості волейболістів, проведений факторний аналіз. Досліджувались 36 показників, які характеризують стан окремих систем організму. У результаті аналізу отримано 8 факторів, які пояснюють 85,4% від загальної дисперсії вибірки.

Провідним фактором у структурі підготовленості волейболістів виявився фактор, який складає 24,4% від загальної дисперсії вибірки та до якого належать показники довжини тіла та окремих його біоланок; крім того спостерігається взаємозв'язок у цьому факторі зі стрибком угору для виконання блоку та нападаючого удару. Тобто можна констатувати, що антропометричні показники безпосередньо впливають на виконання даних технічних елементів. Можна охарактеризувати його як „антропометричний фактор”.

Наступний фактор, що складає 13,7% внеску в загальну дисперсію, можна охарактеризувати як „швидкісно-силовий”, тому що він демонструє високі кореляційні зв'язки з показниками бігу „ялінка”, бігу 60 м та згинання-розгинання рук в упорі лежачи.

До третього фактору, який складає 12,5% від загальної дисперсії вибірки, належать такі показники, як вага тіла, об'єм грудної клітини на вдиху та на видиху, ЖЄЛ.

Четвертий фактор можна охарактеризувати як „вибухова сила”. До нього належать показники, що визначають рівень стрибкової підготовленості волейболістів: стрибок у висоту з місця, стрибок для виконання блокування, стрибок для виконання нападаючого удару. Внесок даного фактора у загальну дисперсію вибіркових даних складає 11,1%.

Проведений аналіз досліджуваних показників дозволив визначити найголовніші фактори, які визначають стан підготовленості та функціонування основних систем організму волейболістів, а також їх структуру.

Четвертий розділ “Шляхи удосконалення спеціальної фізичної підготовки волейболістів” розкриває відомості про біомеханічні основи застосування методики удосконалення спеціальної фізичної підготовки волейболістів. Досліджено особливості тренування волейболістів в умовах застосування спеціальних засобів навантаження, а саме визначено вплив фізичних вправ, які моделюють умови гіпергравітаційного навантаження, на біодинамічну та координаційну структуру виконання основних технічних дій.

Суть запропонованої методики полягає в тому, що при розвитку сили всіх основних скелетних м'язів людини належить використовувати філогенетично й онтогенетично сформовані в організмі реакції м'язової системи на природне поле сили ваги, зумовлене постійною дією сил гравітації. Вона заснована на використанні додаткового опору скороченню працюючих м'язів, проте маса

кожного обтяження розподіляється між відповідними м'язовими групами. Для збереження координаційної структури рухової навички, обтяження розташовані в зоні центрів мас біолонок тіла, оскільки саме в цих точках прикладені рівнодіючі сил тяги груп м'язів, що призводять до рухів біоланки; у цих точках прикладені рівнодіючі сил гравітації біолонок тіла спортсмена.

Таким чином, якщо додаткові обтяження розташовані в зоні центрів мас біолонок, розмір кожного з них дозовано в певному співвідношенні з масами біолонок і маси всього тіла й відповідно розміру всього обтяження, то тіло людини знаходиться в природному полі сили ваги тільки в збільшеному за модулем. Ці умови можна вважати наближеними до гіпергравітаційних навантажень, при яких на тіло людини діє сила тяжіння, яка своїм вектором спрямована до центру Землі, перевищуючи природні сили за величиною модуля. При цьому навантаження одержують абсолютно всі групи м'язів людини, і це навантаження майже природне. Вантажі на біоланках можуть бути закріплені різноманітними засобами. Пропонується варіант спеціального костюма з ременів із гніздами для вантажів, що можуть бути виготовлені з тонких металевих смуг певної маси в гумовій оправі. Спортсмен, одягнений в такий костюм, може виконувати будь-яку спеціальну вправу. Обтяження не порушує біокінематичну структуру рухів і в той же час створює підвищене навантаження на всі м'язові групи. Тренуючись в такому костюмі з обраним навантаженням певний час, потім виконує необхідну вправу без обтяження. Як правило, після тренування в костюмі спортсмен досягає більш високих результатів при контрольному тестуванні. Цей засіб достатньо універсальний, його можна застосовувати не тільки для розвитку силових можливостей, але й для удосконалення техніки в багатьох складнокоординаційних вправах, спортивних іграх, гімнастиці, акробатиці, боксі, фехтуванні тощо.

На даному етапі дослідження визначено вплив фізичних вправ, які моделюють умови гіпергравітаційного навантаження на вестибулярну систему як провідну в здатності людини зберігати стійке положення тіла у просторі в стані спокою та при виконанні рухів. Для спорту особливо значимою є функція вестибулярної сенсорної системи, яка пов'язана зі статодинамічною стійкістю тіла спортсмена.

Особливі вимоги до статодинамічної стійкості висувають спортивні ігри, а саме гра у волейбол, де постійна зміна ігрових обставин вимагає швидкої орієнтації у просторі, точності рухових реакцій, крім того ігрові ситуації пов'язані з постійною зміною рухових дій та виконання різних технічних прийомів гри. Внаслідок цього можна передбачати, що підвищення функціональної стійкості вестибулярної сенсорної системи буде служити важливим фактором збереження рівноваги тіла у складних ігрових ситуаціях, що, без сумніву, здійснить позитивний ефект на виконання технічних прийомів гри.

Для об'єктивного визначення впливу засобів спеціального гравітаційного навантаження на координаційну структуру рухів волейболістів було проведено серію досліджень з використанням методу стабілографії. З цією метою у

волейболістів досліджувалися частотно-амплітудні характеристики коливань ЗЦМ тіла, що знаходиться у вертикальній позі в умовах застосування стандартної проби Ромберга та ігрової стійки (статична стійкість), а також при виконанні технічних елементів – подачі м'яча зверху, передачі м'яча знизу і зверху, блокуванні, нападаючому ударі (динамічна стійкість).

Таким чином, в умовах збереження статичної стійкості при виконанні проби Ромберга у досліджуваних зареєстровано зменшення амплітудних характеристик та періоду коливань тіла спортсменів; при виконанні ігрової стійки спостерігається незначне збільшення зареєстрованих характеристик.

У результаті досліджень виявлено, що тренування в умовах використання спеціальних гіпергравітаційних засобів сприяють покращенню стабілографічних характеристик, що призводить до підвищення ступеня стійкості тіла спортсменів.

При виконанні основних технічних дій волейболістами у гіпергравітаційних умовах тренування спостерігається збільшення частотних характеристик, а також максимального значення амплітудних показників. Це пояснюється тим, що при виконанні даних елементів спортсмен повинен виконати рухи в безпорному положенні, що додає тілу додаткові коливання і потім відображується у підвищенні амплітуди в опорному положенні.

Отримані дані дозволяють дійти висновку про те, що тренування в умовах використання спеціальних засобів навантаження значно не впливає на координаційну структуру виконання рухових дій волейболістів.

Завдяки цьому для спортсменів фізичні вправи, які виконуються при штучній зміні маси тіла завдяки спеціальному гіпергравітаційному костюму, здійснюють різний вплив на його організм. Зміна величини модуля гравітаційних взаємодій тіла спортсменів за допомогою різних технічних засобів спортивного тренування підвищує навантаження на функціональні системи організму без порушення координаційної структури рухів спортсмена, що дозволяє істотно інтенсифікувати тренувальний процес.

Біодинамічний аналіз основних технічних дій дозволив виявити найважливіші силові компоненти цих прийомів, реалізація яких у змагальних умовах, як правило, визначає рівень результативності виконання спортсменами основних рухових завдань. У результаті проведених досліджень було встановлено, що кожний технічний прийом має свою біодинамічну модель.

У процесі досліджень, проведених з волейболістами з використанням засобів спрямованої зміни гравітаційних взаємодій, відмічено певні зміни біодинамічних характеристик опорних реакцій при виконанні основних технічних дій.

Дослідження показали, що тренування в умовах використання гіпергравітаційних костюмів підвищують величину модуля вертикальної складової опорних реакцій, не змінюючи її направленості-вектора і не порушуючи координаційної структури всього рухового акту. Це виявляється у збереженні ритму при виконанні технічних дій і в підвищенні силових характеристик виконання технічних дій.

При тренуванні в умовах гіпергравітаційного навантаження спортсмен опиняється в більшому полі земного тяжіння, але його нервово-м'язовий апарат повністю зберігає свої внутрішні координаційні зв'язки, а силові компоненти м'язів при цьому отримують більше навантаження, реагуючи на зміну величини модуля гравітаційного поля по відношенню до спортсмена, який має це навантаження.

Завданням наступного етапу дослідження було вивчення біомеханічних властивостей скелетних м'язів спортсменів, котрі несуть найбільше навантаження під час виконання технічних дій у грі. За допомогою метода міотонетрії було виконано аналіз біомеханічних властивостей скелетних м'язів волейболістів високої спортивної кваліфікації. Досліджувались м'язи, які беруть найбільш активну участь при виконанні технічних прийомів. Це чотириголовий м'яз стегна, зокрема його пряма голівка; триголовий м'яз гомілки, зокрема литковий м'яз; великий грудний м'яз; поперекова частина довгого м'яза спини і триголовий м'яз плеча.

Найбільший інтерес становлять показники, що характеризують скорочувальну здатність м'яза. Чим більшим є інтервал між показниками частоти коливань м'яза, що знаходиться у стані напруження, і показниками частоти коливань м'яза у стані спокою, тим більшою буде здатність до розслаблення і напруження, а у зв'язку з цим і вища його скорочувальна здатність.

У ході досліджень було виявлено, що найбільші зміни в біомеханічних показниках виявляються саме в цих м'язах. Такий факт свідчить про те, що ігрова діяльність у сучасному волейболі має таку специфіку, яка виражається саме в конкретних м'язово-суглобних взаємовідносинах. Виявлені закономірності дозволяють рекомендувати тренерам та спортсменам відповідним чином реалізовувати спеціальні фізичні вправи у тренувальному процесі. Особливо це необхідно враховувати при силовій підготовці, а саме приділити увагу цим м'язам, тому що вони беруть найбільшу участь у реалізації основних елементів техніки.

Література

1. Боберський І. Рухливі забави та ігри. Львів: Наукове Товариство ім. Т.Шевченка, 1994. 64 с.
2. Гуревич И.А. Круговая тренировка при развитии физических качеств /Изд. 3е, перераб. и доп. Минск: Вышэйшая школа, 1985. 256 с.
3. Боген М.М. Обучение двигательным действиям. - М.: ФиС, 1985. - 89 с.
4. Келлер В.С., Платонов В.М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. - Львів: Українська спортивна Асоціація, 1992. - 269 с.

Стаття надійшла до редакції 2.04.2011

УДК 378.1

Тищенко В.М., доктор філософії, професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

СЛОВО У КОНТЕКСТІ ЕМОЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Автор слова і слухач (читач) далеко не завжди однакові за своїми інтелектуальними і психологічними структурами. Щодо вищої школи, то ми можемо стверджувати це досить сміливо, не боячись при цьому образити одну із сторін. Остерігатися, мабуть, слід іншого: коли наші наміри можуть бути сприйняті протилежно нашим задумам.

Викладачу вищого навчального закладу бажано бути знавцем такої усної комунікації як розмовна мова, що функціонує у двох варіантах: розповідному (монологічному) і діалогічному. У галузі побудови речень і подекуди словосполучень розмовна мова має цілий набір граматичних конструкцій, що відрізняє її від мови літературної. Ці відмінності особливо помітні у правилах побудови діалогів. В галузі лексики і фразеології вона відрізняється вживанням слів і висловів, що надають спілкуванню невимушеність та експресивність.

Розмовна мова, як і все, що створено людиною, поділяється на своєрідні якісні гатунки. Слухаючи нас не лише в аудиторіях, але й спілкуючись із нами, так скажемо, у вузівських коридорах, студенти мають ще одну, хай навіть епізодичну нагоду повчитися майстерності (коли вона, звісно, є) розгалужених мовних комунікацій.

Для гуманітарія пам'ятати про це особливо бажано. Втім труднощі досягнення адекватності задумів і змісту мови викладача розумінню і тлумаченню цього студентами не є чимось екстраординарним. Шкода лише, що дослідження оцінок навчальної мови – усної, письмової – студентами ще не стало предметом спеціальної уваги педагогів вищої школи (як і середньої також).

Взаємодію слів Учителя та їх сприйняття учнями важливо тримати у полі теоретичного та практичного зору, оскільки тут, на нашу думку, міститься важлива психолінгвістична проблема навчання, яка ще чекає на спеціальне дослідження.

Лектор за вузівською кафедрою – не диктор і не декламатор. Оті двоє, добре володіючи своїм поставленим професійно голосом, відрізняються від нас, викладачів, тим, що вимовляють, як правило, чужі слова, чужий текст, озвучують чужі думки, хоча й роблять це інколи блискуче. Лектор несе аудиторії свої слова, думки, знання, переживання, гнів, радість, торжество, розпач, віру. Вже говорилося: двоє роблять одне і те ж – виходить не одне і те ж.

Професійна мова викладача вищого навчального закладу – це сукупність

технічних прийомів та зображувально-виразних засобів, з допомогою яких викладач втілює свій творчий задум під час роботи в аудиторії. Але при всьому тому професійна мова Вчителя це лише матеріал, а ще точніше – інструмент творчого педагогічного процесу, в якому народжується результат: знання наших учнів. І хоча майстерність вузівського викладача не можна, без сумніву, зводити до технічної сторони його мовних можливостей, – від знання технічних вербальних засобів, що використовуються у викладацькій роботі, багато в чому залежать художня виразність, точність і глибина передачі авторської думки.

На викладачах Університетів лежить відповідальність за якість своїх лекцій. Спираючись на власний досвід і власну практику, кожен із нас може по-своєму бачити парадигму кафедрального красномовства. Але спільним для всіх буде, мабуть, переконаність, що цілісність лекційного матеріалу, рельєфний внутрішній зв'язок усіх його частин та майстерність викладу – саме те, що ставить вузівське навчання на найвищий рівень вітчизняної освіти.

Усна мова у порівнянні з мовою друкованою чи ефірною має вагому особливість: щодо друкованих текстів, то навіть такий прекрасний стиліст, автор всесвітньовідомого “Пігмаліона”, лауреат Нобелівської премії (1926) письменник Джордж Бернард Шоу зауважував, що є 50 способів сказати слово “так”, і 50 способів сказати слово “ні”. Але для того, щоби написати ці два слова, є лише один спосіб.

Цією невідпороною сентенцією великий майстер письмового слова, віддаючи належне слову живому, усному, своїм авторитетом зайвий раз стверджує нас у думці, що вузівський викладач не просто “виробник слова”, – він його **автор-митець**, що володіє неосяжним мовним діапазоном. Говорячи про експресивну лекцію, можна зауважити, що її успіх коріниться у таланті педагога володіти динамікою викладу навчального матеріалу, вмінням яскраво передати ті його частини, де є можливість застосування зображувально-виразних засобів.

Увійшовши знову-таки у мистецьке поле (по аналогії з тим же “законодавчим полем”), підкреслимо ще одну професійну якість вузівського педагога, лектора – вміння диференціювати мову письмову і мову розмовну, живу.

Дозволимо собі не погодитись із тими колегами, які вважають, що обов'язково треба мати написаний повний текст лекцій, і працювати по них за кафедрою. Впевнені в іншому: готовий текст є доволі небезпечним навіть для кваліфікованого викладача, оскільки найбільш інтенсивна інтелектуальна дія гарантована лише у тому випадку, коли психологічний механізм не затиснутий у лещата прямокутного аркуша з написаними фразами, а працює розкуто, вільно, оживляючи навчальний матеріал інтонаційними барвами, своєрідним аранжуванням думки, майстерною імпровізацією.

Педагогічна мовна культура передбачає допоміжні елементи, що відіграють суттєву роль при роботі викладача у студентській аудиторії: темп мови, артикуляція, тембр голосу, пауза, міміка, жести.

Усе, що плануємо сказати своїм вихованцям, і все, що у разі непередбаченої потреби необхідно буде сказати, – не занесеш у будь-який, навіть найбільш досконалий конспект. Лише помітний резерв знань та усного слова з дня на день робить викладацьку працю ефективною. До того ж письмова мова, хоча й прочитана вголос, позбавлена додаткових засобів впливу на слухачів (безпосереднє візуальне спілкування, імпровізаційна виразність). Чисті комунікації – не самоціль, а засіб. Форма навчальної фрази органічно витікає з її змісту. А з іншого боку, щоби зміст огорнути у належну форму, необхідно добре володіти усім простором літературної української мови, усіма її невичерпними багатствами.

Література

Стаття є авторським матеріалом, частиною власної концепції, з найбільш повним висвітленням якої Шановні Читачі можуть, зокрема, ознайомитись у монографіях: Тищенко В.М. *У володіннях Логоса*. – Львів: Сполом, 2002. – 342 с.; Тищенко В.М. *Викладач вищої школи: феномен професії*. – Львів: Сполом, 2006. – 398 с. А також у навчальному посібнику: Тищенко В.М. *Лаконічна Україна*. – Львів: Сполом, 2009. – 320 с. (Гриф МОН).

Summary

Vadim Tyshchenko

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj*

A WORD IS IN CONTEXT OF EMOTIONAL CULTURE

A lecturer after an institute of higher department is a not announcer and not reciter. Those two, well owning the voice put professionally, differ from us, teachers, those which pronounce, as a rule, stranger words, stranger text, wire for sound stranger ideas, though do it sometimes brilliantly. A lecturer carries audiences the words, ideas, knowledge, experiencing, anger, gladness, triumph, despair, faith. It was already talked: two do the same - will nurse not the same ж.

Стаття надійшла до редакції 2.04.2011

УДК 378.1

Тищенко В.М., доктор філософії, професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

МЕТОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТИЛЮ ПИСЬМОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ МОВИ

Уточнимо відразу: стаття не містить категоричного твердження, що викладачам ВНЗ для удосконалення письмового слова необхідно обов'язково мати навички у суто літературних жанрах – публіцистиці, перекладах, прозі, поезії... Будемо вважати це справою вільного вибору.

Але залишається інформація для роздумів. Власні переклади, власний поетичний пошук, власні публіцистичні матеріали, – чи назвемо їх зайвими для нашого професійного арсеналу? Скоріш за все, – навпаки: додаткові можливості мовного збагачення згодяться спеціалісту, основним робочим інструментом якого є саме мова – усна і письмова. Остання вимагає якісної техніки, а значить, – постійного, різнобічного тренування, у тому числі й на суто літературному полі. Автор вважає тут свої показники скромними, однак залишається прихильником методу, який забезпечує багатопланове мовне оснащення викладача, – зокрема, при підготовці ним професійних публікацій.

Однією з ланок цього методу є те, що назвемо „вправами з римованими рядками”.² Чому це пропонується. Насамперед тому, що важливою складовою роботи над текстом був, є і залишиться вибір слова. Гадаємо, кожен автор зіткнувся з вербальною багатозначністю, знає її типи. Серед них виділимо **метафору**, яка здавна використовується в українській літературній мові, будучи дійовим образним засобом. Але річ у тому, що метафори у прозі і схожі і не схожі на аналоги віршованих форм. В останніх іносказання, образне вираження понять, вживання слова чи висловлювання у переносному смислі для більшої образності, – тобто перенесення на даний предмет характерних ознак іншого предмета (явища) будується, як правило, на схожості або на контрасті. У поезії метафори особливо емкі і часто виникають як переосмислення термінів, що звично діють в одній з галузей нашого життя. Потенціал такої трансформації – широкий і різнобічний. Оволодівши навичками швидкого й точного вибору слів, що мають кілька значень, викладач може зробити свою мову більш гнучкою та образною.

Хоча наша мова – усна, письмова – складається зі слів, однак її не завжди, мабуть, можна без залишку розкласти на окремі слова. Іноді маленькими частинками мови виступають не слова, а **цілі зв'язки слів – міцні, неподільні словосполучення, кожне зі своїм особливим змістом**. Гадаємо, професійно орієнтуватися у цій справі (такій важливій для фахівців „мовних професій”) без

© Тищенко В.М., 2011

² Найбільш повну добірку таких вправ див.: *Тищенко В.М. У володіннях Логоса*. – Львів: Сполум, 2002. – С. 155-323.

спеціального тренінгу складно. Вправи з римованими реченнями бачаться тут серед найбільш дійових.

І ще. Слова віршованого тексту іноді набувають для автора і читача різного особистісного, ситуаційного смислу. „Точечна зброя” рими дає промах, коли недооцінюється вміння кореспондувати значення слова з його смислом. Вправи з віршованими рядками посприяють виробленню цього вміння. Воно ж у свою чергу служитиме у роботі над іншими письмовими матеріалами, оскільки належить до універсального мовного арсеналу.

Однією з ефективних форм роботи над Словом є переклади: тут завжди думаєш за двох – за себе і за автора твору.

В особистісному аспекті праця перекладача пролягає через систему його потреб, інтересів, цілей, мотивів, прагнень та уподобань. Перекладач у більшій чи меншій мірі дає собі звіт, чому він обирає саме цього автора, саме цей твір. Навіть тоді, коли мета не може бути точно сформульована, вона все ж об’єктивно існує. Літературний матеріал, який взятий для перекладу, має конкретний зміст, але перекладач не пасивно „перекладає” слова з однієї мови на іншу, не сліпо копіює текст, а активно взаємодіє із ним у процесі створення оригінального літературного продукту. Особливості структури і форми твору, обраного для перекладу, а також специфіка, характер та обсяг інформації визначають можливу автономію перекладача, реалізацію ним власної стильової палітри.

Для викладачів, педагогів вищої школи корисність перекладацьких спроб видається нам очевидною. Адже будь-який літературний матеріал є поліфункціональним, а тому його переклад, окрім шліфування власної мовної техніки, її універсалізації, – служить перевіркою власних (власних!) життєвих принципів. Вони так чи інакше виявляються в ході роботи, яка для автора і для перекладача відбувається на різному за висотою та віртуальному за змістом, але у неодмінному емоційному контакті².

Книги, брошури, статті мають діахронний характер, тобто написане може бути об’єктом не лише тривалого використання, але й різного сприйняття читачами. Догодити усім неможливо і авторам не слід ставити перед собою таку мету. Але є вимоги до публікацій, так би мовити, класичні. І професійне слово відрізняється від непрофесійного так само легко, як білий колір відрізняється від чорного.

“*Sapere stilum veritas*”, – цей заповіт лишив нам Горацій, один із великих Майстрів письмового слова усіх часів і народів. Дослівно: „Частіше перегортай стиль”, тобто ретельно працюй над своїми письмовими творами, постійно прагни їх мовного удосконалення.

Трапляється задиркувате опонування з вигуками: „Я не журналіст! І не зобов’язаний аж дуже добре писати!” Ну, мабуть, „аж дуже добре” і не треба, – тут би кваліфікаційну норму, як кажуть спортсмени, здолати. А щодо посилання на відсутність журналістського хисту, то воно видається не зовсім коректним.

² Детальніше: Тищенко В.М. *Переклади, Поетичні рядки, Публіцистика*. – Львів: Сполом, 2005. – С. 7-67.

Більше того, хотілося, аби викладач вищого навчального закладу, педагог-професіонал (доцент, професор) писав би те так, як пишуть журналісти. Гадаємо, жодного з представників цього, шанованого нами, мовного „цеху” не скривдило попереднє речення. У нас різні завдання, різна першооснова тексту, який у викладацькій практиці повинен поєднувати факти і логіку з літературними прийомами, котрі застосовуються в мові, що визначена у монографії як мова науково-навчально-виховної спрямованості. Ця тріада є визначальною при виборі змісту й форми думки, що фіксується на папері, тиражується і, як вже було сказано, набуває з цього моменту діахронного характеру.

Процес удосконалення усних і письмових комунікацій не має межі. Але цей процес постійно залучатиме працівників освіти у своє потужне енергетичне поле. Вітчизняні університети, академії мають добру репутацію значною мірою завдяки оригінальним педагогічним досягненням, творчій невтомності, що живить дослідницький пошук, не дає зупинитися, диктує рух і поступ, окреслює людську масштабність за кожним відомим викладацьким іменем. Але скільки б їх не було, попит на яскраві особистості повинен постійно збільшуватись, бо саме вони прокладають найнадійніший і найкоротший інтелектуально-емоціональний шлях до своїх учнів. Шлях же цей так чи інакше завжди буде пролягати через володіння Логоса, через царство Слова, яке ми, професіонали, – всі разом і кожен окремо – зобов'язані підносити до апогею. Лише там воно виблискує усіма перлинами свого практичного та естетичного розсипу.

Література

Стаття є авторським матеріалом, частиною власної концепції, з найбільш повним висвітленням якої Шановні Читачі можуть, зокрема, ознайомитись у монографіях: *Тищенко В.М. У володіннях Логоса.* – Львів: Сполом, 2002. – 342 с.; *Тищенко В.М. Викладач вищої школи: феномен професії.* – Львів: Сполом, 2006. – 398 с. А також у навчальному посібнику: *Тищенко В.М. Лаконічна Україна.* – Львів: Сполом, 2009. – 320 с. (Гриф МОН).

Summary

Vadim Tyshchenko

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj*

METHODS OF IMPROVEMENT OF STYLE OF WRITING EDUCATIONAL LANGUAGE

Books, brochures, articles, have diaхронний character, id est the written can be an object not only protracted the use but also different perception readers. To please all it is impossible and it does not follow to put authors before itself such purpose. But there are requirements to the publications, so to say, classic. And a professional word differs from amateurish similarly easily, as a white color differs from black.

Стаття надійшла до редакції 6.04.2011

Федорович В.С., к.б.н., доцент
Чепига М.П., доктор філософії, професор
Кісера Я.В., к.б.н., доцент, **Демус Н.В.**, асистент ©
*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького*

СКЛАДОВІ УСПІШНОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ У 2010 РОЦІ

Описано шляхи проведення профорієнтаційної роботи, які проводять до успіху.

Ключові слова: профорієнтація, освіта, учні, обґрунтування, вибір.

Незважаючи на проблеми із працевлаштуванням, молоді необхідна вища освіта для:

- розвитку інтелектуальних і творчих задатків;
- для науково обґрунтованого вирішення проблемних ситуацій і генерування корисних ідей;
- розвитку естетичних і моральних якостей;
- фахові знання та вміння дають підставу претендувати на добру роботу;
- щоб добре жити, потрібно розвинути свої вроджені здібності, а це можна зробити тільки у ВНЗ;
- хто як не Ви будете забезпечувати прогрес у суспільстві, займатись раціоналізацією і винахідництвом.

Без знань і досвіду не були б винайдені колесо, плуг, друкарський прес, паровий двигун, електрична лампочка, комп'ютер, інших речей, без яких не мислимо свого існування.

Зараз підприємці й організатори шукають молодих людей, щоб любили справу заради її труднощів, тобто тих, кого називають «творчими особистостями», хто володіє творчим мисленням.

Отже, молодь має це усвідомити і розвивати у собі під час навчання у школі чи ВНЗ саме ці якості.

Для щасливого майбутнього потрібно вчитись. Вже всі усвідомлюють, що прискорений розвиток наукомістких галузей багато в чому залежить від ефективності функціонування інноваційного ланцюга: «Освіта – наукова ідея – промислова технологія – виробництво конкурентоспроможності продукції».

Професійна орієнтація в нашому університеті здійснюється в рамках її основних взаємопов'язаних елементів: професійної інформації, професійної консультації та професійної адаптації.

Важливим профорієнтаційним компонентом є навчальний процес у нашому університеті – впроваджено нові сучасні технології. Це приваблює до нас молодь.

Щоб відібрати кращих абітурієнтів, ми використовуємо науково обґрунтовані методики: для визначення соціальної спрямованості особистості,

опитувальник професійної готовності, тест на виявлення творчого потенціалу людей, опитувальник самооцінки тощо.

Для досягнення успіху у вступній компанії 2010 року нами розроблено заходи на рівні ректорату, деканату, приймальної комісії тощо.

Для конкретних спеціальностей нами розроблено перелік якостей, якими має володіти молода людина, щоб стати професіоналом певного спрямування. Наприклад, необхідні якості, щоб бути лікарем ветеринарної медицини:

- любов до природи, впевненість в собі, рішучість, ініціативність, оперативне мислення, сприйняття запаху, концентрація уваги, спостережливість, чутливість пальців, сила рук, координованість ручних рухів тощо;

- відразу помічає найменші зміни в зовнішньому вигляді чи поведінці тварин;

- долає труднощі при роботі з тваринами: фізичну працю, бруд, неприємний запах, погану погоду та інше.

На рівні вченої ради університету було проведено ряд організаційних заходів, зокрема:

- проведено збори викладацького складу університету з питань особливостей профорієнтаційної роботи та організації вступу в університет в 2011 році;

- удосконалити діяльність маркетинго-профорієнтаційної служби;

- продовжувати практику залучення студентської молоді до профорієнтаційної роботи за програмою «Знайди собі заміну»;

- деканам факультетів розробити графіки виїздів співробітників у коледжі і середні школи і заслуховувати звіти завідувачів кафедр на засіданнях вчених рад;

- видати методичний посібник із профорієнтації «Крок до мети на шляху мудрості» на допомогу викладачам при проведенні профорієнтаційної роботи;

- редакції газети «Світ університету» зробити спецвипуск профорієнтаційної газети та переслати в обласні та районні управління освіти та агропромислового розвитку Західного регіону України, забезпечити спецвипуском деканати та кафедри;

- забезпечити виступи членів ректорату, деканів провідних вчених університету на радіо, телебаченні та у пресі з метою ознайомлення молоді з досягненнями та перспективами розвитку як університету в цілому, так і окремих напрямків підготовки;

- активізувати роботу серед адміністрації шкіл із роз'яснення доцільності співпраці з університетом, вдосконалити систему їх заохочення щодо активізації профорієнтаційної роботи для вступу в ВНЗ.

Чітка система заходів, запроваджено в університеті, дозволила при формування контингенту студентів в 2010 році забезпечити подачу на 368 державних місць 3647 заяв, що вдвічі більше, ніж у 2009 році і у п'ять разів більше ніж у 2008 році. Вперше були виконані ліцензовані обсяги прийому на такі напрямки і спеціальності, як «Ветеринарна медицина» та «Технологія

виробництва продукції тваринництва». Конкурс на місця державного замовлення становив від 4,33 до 35,62 осіб на місце на різні напрямки. Вперше в університеті зараховано за кошти фізичних і юридичних осіб за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр» – 552 особи з них на денну форму навчання – 375 осіб і на заочну – 177 осіб. Ліцензовані обсяги прийому на денну та заочну форму навчання виконані більш як на 80%. Ці результати були досягнуті завдяки чітко злагодженій роботі всіх структурних підрозділів університету, в тому числі новоствореного маркетингово-профорієнтаційного відділу, розробленій і прийнятій вченою радою концепції профорієнтаційної роботи, створенню студентської програми «Знайди собі заміну» та цілого ряду інших інновацій.

У 2011 році в зв'язку з демографічною ситуацією вся профорієнтаційна робота з організації набору в університеті буде мати нові особливості. Відомо, що якщо торік на зовнішнє оцінювання зареєструвати понад 430 тис. осіб, то в цьому році 270 тисяч.

Але незважаючи на це, ми робимо все, щоб виконати не тільки державний набір, але й набрати контрактників. Профорієнтаційна робота постійно удосконалюється.

Література

1. Айзенк Г.Ю. Проверте свои способности. – Санкт-Петербург: Изд. «Союз», 1996.-160 с.
2. Барко В.І., Шаповалов О.В., Панок В.Г. Психологічна діагностика здібностей особистості до навчання у вузі // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. - №9 – С. 27-30.
3. Богоявленская Д.Б. О предмете и методе исследования творческих способностей // Психологический журнал. - 1995. Т.16. - №5. – С. 49-58.
4. Бондаренко М., Лесна Н., Репка В. Впровадження інноваційних технологій навчання задля забезпечення якості освіти та ефективного міжнародного співробітництва // Вища школа, 2009. - №5. – С. 58-65.
5. Будзан Б. Бізнес-школа в умовах загострення конкуренції на ринку освіти в галузі менеджменту // Вища школа, 2005. - №2. – С. 42-49.
6. Головатюк А.Е. Выбор профессии и воспитание личности школьников. – М.: Педагогика, 1979. – 158 с.
7. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. – Киев: Наукова думка, 1988. – 144 с.
8. Гуревич К.М. Профпригодность и основные свойства нервной системы. – М., 1970. – 271 с.
9. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер, 2010. – 448 с.
10. Йовайша Л.А. Проблемы профессиональной ориентации школьников. – М.: Педагогика, 1983. – 128 с.
11. Карпинська С.Я., Мітельман Р.Й., Синявський В.В. та ін. Основи професіографії: навчальний посібник. – К. МАУП, 1997. – 148 с.
12. Киселев И.Я. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в капиталистических странах. – М.: Экономика, 1968. – 79 с.

13. Климов Е.А. Как выбирать профессию. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.
14. Крягжде С.П. Управление формированием профессиональных интересов // Вопросы психолога. - 1985. - №3. – С. 23-30.
15. Кряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М., 1996. – 254 с.
16. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики. – Л.: Медицина, 1984. Вып.4. – 216 с.
17. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. Описание и руководство к использованию Отв. ред. А.Ф. Кудряшов. – Петрозаводск: Петроком, 1992. – 318 с.
18. Мяй Р. Искусство профессионального консультирования. – М.: Независимая форма «Класс», 1994. – 144 с.
19. Назимов И.Н. Профессиональная ориентация и профотбор в социалистическом обществе. – М., 1972. – 254 с.
20. Назимов И.Н. Экономические и педагогические проблемы профориентации. – К.: Радянська школа, 1978. – 78 с.
21. Остапенко Н.Ф., Федорчук Е.І. Методичні рекомендації до проведення професійної консультації школярів. На допомогу шкільному психологу. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний інститут, 1997. – 43 с.
22. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. – К.: Радянська школа, 1983. – 153 с.
23. Профконсультативная работа со старшеклассниками / Под ред. Б.А. Федоришина. – К., 1980. – 160 с.
24. Рудкевич О. Вища освіта: “доступна” та/або “платна”? / Джерело: Высшее образование в России, 2004. - №7. – С. 19-27) // Вища школа, 2005. - №5. – С. 104-112.
25. Система профессиональной ориентации в старших классах средней школы / Под ред. Б.А. Федоришина. – К., 1980. – 176 с.
26. Тугай А. Наша мета – випускати класних спеціалістів // Вища школа, 2005. - №3. – С. 22-35.
27. Уледов А.К. Професійна орієнтація – елемент підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці // Економіка України. – 1998. - №6 (439). – С. 86-88.
28. Чепига М.П. Плекаймо інтелектуальну еліту // Навчальний посібник. – Львів: Тріада плюс, 2007. – 536 с.
29. Чепига М.П., Чепига С.М. Стимуляція здоров'я та інтелекту. – К.: Знання, 2006. – 347 с.
30. Чепига М.П., Федорович В.С., Драчук А.О. Крок до мети на шляху мудрості// Методичний посібник з профорієнтації. – Львів: Вид. ЛНУВМ та БТ імені С.З.Гжицького, 2011. – 96 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011

УДК.141.7

Халецький О. В., доктор філософії, доцент кафедри філософії і політології ЛНУВМБТ ім. С.З.Гжицького ©

Халецька О.О., аспірант кафедри історії та теорії культури ЛНУ ім. І.Франка

ДІЄ-ІСТОРИЧНО-ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ЯК ЗБІЛЬШЕННЯ ЙОГО ЧИННИКІВ АБО ІСТОРИЧНИЙ ЕВОЛЮЦІОНІЗМ

За сучасними науково-філософськими уявленнями світ не є даність, а є його творення як розвиток, що зумовлює креаціоністський еволюціонізм. Розвиток суспільства визначається антропоноосферизацією, через що людина постає як істота діяльно-свідомісна, а суспільний процес – як діє-історично-духовний розвиток. Універсальний еволюціонізм переростає в еволюціонізм історичний як поступальну розвитковість. В історичному розвитку відбувається збільшення його свідомісно-духовних чинників.

Ключові слова: творчісна силодія, універсальний еволюціонізм як креаціоністський еволюціонізм, антропоноосферизація, людина – істота діяльно-свідомісна, історично-духовний розвиток, історичний еволюціонізм як поступальна розвитковість, діє-історично-духовний розвиток.

Згідно з сучасними науково-філософськими уявленнями (таких як синергетика Г.Гакена або І.Пригожина та інш., антропний принцип Картера, квантова гравітація С.Хокінга, інфляційно-сценарна модель Всесвіту А.Гута та інш. – у науках, теології П.Тілліха, теології процесу Д.Кобба, Ш.Огдена та інш., деконструктивістської теології Т.Альтіцера, К.Рашке та інш., теїстичному еволюціонізму К.Раннера, П.Оверхаге, В.Маркоцці, Е.Фера та інш., постмодерністського постструктуралізму Ж.-Ф.Ліотара, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко та інш., узагальнюючого їх всіх новітнього універсального еволюціонізму – у галузі релігійно-філософській тощо) Всесвіт не є данність, а є його творення як розвиток. Первеннем всесвіту є не матерія або свідомість (це первенні «нашого» Всесвіту, виниклого у результаті так званого Первісного Вибуху бл. 13,7 млрд. р.до н.е.), а творчісна силодія (інфляційно-сценарна «модель Всесвіту як просторово-часової піни» А.Гута, концепції творення Всесвіту із енерговакuumу через тунелізацію А.Віленкіна 1982 р., мультивсесвіту через відгалуження так званої Петлі Всесвіту Д.Гота і Лі Цзін – лі 1998 р., через вібрацію так званих «струн» П.Штейнхарда і Н.Турока 2002 р. тощо), яка перетворюється в усі світи і все в них [1]. Оскільки нам не відомі спростування першого закону термодинаміки або закону збереження енергії (яка з нічого не виникає, ніде не зникає, тобто існує вічно і в усе перетворюється), взаємоперетворень енергії і маси ($\epsilon=mc^2$), постійної Планка, науково-філософських поглядів В.Оствальда, А.Ейнштейна, В.Гейзенберга, Е.Шреденгера, сучасної так званої теорії великого єднання (первісного єдиного поля) тощо, то мимоволі мусимо погоджуватись, що у природничо-науковому аспекті це є, просто кажучи, певна енергія (силодія). Енергія з довжиною хвилі

$< 1,3 \text{ см.} \times 10^{13} \text{ см}$ перетворюється на енергію спокою, тобто речовину, масу, матерію і т.д. (енергія→ матерія→свідомість), що теоретично обґрунтовується теорією єдиного первісного поля (енерговакууму) Л.Сагана і С.Вайнберга 1967 р., Е.Лізі 2007 р. та інш. і експериментально підтверджується у розпочатому у 2008 р. ЦЕРНОМ андронному колаїдері. Світ має творчісну сутність і енергетичну (силодійну) природу, відображенню у міфологемах первісного океану і космічного жару або хаосу, філософемах безодні або безосновної розверстості буття, темного лона буття у В.Соловйова або Незбагненого – у С.Франка, родимого хаосу – у Ф.Тючева або символіки ночі – у Е.Рільке, шуні – ніщо чи вічного становлення Геракліта або Ф.Ніцше і наукове обґрунтування в енергетизмі Майера-Джоуля-Гельмгольца, В.Оствальда, А.Ейнштейна, В.Гейзенберга, Е.Шреденгера та інш., філософське осмислення у народжуваному нині сучасному універсальному еволюціонізмі. Адже іще зовсім недавно новітній сучасний енергетизм не користувався занадто великою популярністю («діаматівського» походження) у вітчизняних філософів (наприклад, у Ф.Конака: «енергетизм є однією з форм філософії природи, з долею якої майже ніяк не пов'язана історія сучасного природознавства») (ФЕС, 2002 р., с. 200). Жаль, що автор цих рядків не дожив до нинішнього тріумфування новітнього енергетизму у фактично заснованому на ньому універсальному еволюціонізмі. За визначенням сучасного природознавства, «енерговакуум відіграє роль базової форми матерії» [3, 322]. Оскільки універсальна єдність розвитку передбачає єдність того, що розвиває і розвивається, тобто єдиної субстанції-суб'єкта (Б.Спіноза або Г.Гегель), якою є первісна творчісна силодія або енергія. Одним словом кажучи, світ, Всесвіт, Універсум не є данність, а є його творення ($\upsilon\beta\rho\iota\zeta$ – шаленство творчісного процесу за Г.Аренд або М.Фуко) як розвиток (еволюція), всепоступальний ($\alpha\nu\alpha\beta\alpha\zeta\iota\zeta$ – сходження, так зване перевідкриття часу у синергетиці Г.Гакена або І.Пригожина), законотенденційно-імовірнісно-багатоваріантний (хаосмос, за Д.Джойсом) хвилеподібно (І.Франко або О.Тофлер та інш.) – «гілковано» (синергетика) - різномний (постмодерністській постструктуралізм Ж.Ф.Ліотара, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко та інш.) через космогенез літосфери, біосфери життя і антропоноосфери дієрозуму (М.Вернадській, Е.Ле Руа, П.Тейяр де Шарден, М.Мойсеїв, М.Булатов, В.Загароднюк та інш.), людину як істоту діяльнісно-свідомісну і розвиток суспільства як історично-духовний процес, через формації - як ступені розвитку, цивілізації - як локальні просторово-часові способи розвитку і події, через збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (так звана соціально-культурна парадигма), через здійснення соціально-культурних проектів і особистісну трансгресію (М.Бланшо, М.Фуко), через безконечний семіозис новоозначень («бісовська текстура» Р.Барта або «лабірінт» У.Еко) в Еон духовної вічності у Вирії.

Одним словом кажучи, первенем Всесвіту є нуртування творчісно-енергетично-інформаційної субстанції-суб'єкта (Г.Гегель) в її вічних поступальних перетвореннях в усі світи і все в них. У «нашому світі» - це космогенез літосфери, біосфера життя і антропоноосфера дієрозуму. У процесі антропосоціогенезу людина постає як істота діяльнісно-свідомісна [10; 11]. Оскільки творення є різновидом дії (а саме – здійсненням нової якості), то,

відповідно, первенем Всесвіту є дієтворення ($\upsilon\beta\rho\iota\zeta$ – шаленство творчісного процесу, за Г.Аренд або М.Фуко), чим виявляється належність універсального еволюціонізму до філософського напрямку актуалізму (Геракліт, Парацельс, Г.Ляйбниц, Ф.Шеллінг, А.Шопенгауер, Е.Гартман, Ф.Ніцше, В.Вундт, Г.Спенсер, Д.Джентіле, Д.Донцов, П.Тілліх та інш.), якій визнає первенем світу не матерію або дух, а дію (у Бергсона - дієтворення) або силодію (динамізм), від якої («порожнеча, пронизана дією», за Ольжичем) вони є похідними. Оскільки первенем Універсуму є творчісна силодія, дія, яка перетворюється в усі світи і все в них, то є підстави говорити про діє-історично-духовний розвиток. За квантовою гравітацією С.Хокінга, теїстичним еволюціонізмом К.Раннера, Е.Фера, А.Морено, П.Оверхаге або О.Меня, оскільки світ весь час твориться, то весь час щось створюється (існує, буттєвиться) і воно одночасно розвивається, тобто поступально-законотенденційно змінюється (еволюціонує), що дає підстави говорити про сутнісну тотожність творення і розвитку. Світ перманентно і одночасно і твориться і розвивається [7], чим долається суперечність між релігійно-креаціоністськими (за вдалим висловом папи Римського Іоана-Павла II, «еволюція є промисел божий») і науково-еволюціоністськими поглядами і дозволяє говорити про своєрідний сучасний креаціоністський еволюціонізм.

Визначена у науково-філософській думці сутнісна тотожність творення і розвитку робить його одним з найфундаментальніших понять будь-якого дослідження. Загалом у попередній науково-філософській думці є три найбільш фундаментальних вчення про розвиток: це діалектика Г.Гегеля та інш., позитивістсько-науковістський еволюціонізм Г.Спенсера та інш. і емерджентний еволюціонізм С.Олександера, А.Уайтхеда, М.Вернадського, П.Тейяра, А.Тойнбі та інш. Діалектика Г.Гегеля по суті є найбільш всезагальним вченням, в якому абсолютна ідея – це гранично узагальнений світорозвиток в цілому. Спираючись на діалектичний метод, Гегель довів не тільки універсальність розвитку, але й розкрив його джерела, механізми і спрямування – виникнення, боротьбу і подолання протилежностей як закони діалектики, розвинуті як діалектика релігійної свідомості у Д.Штрауса або Б.Бауера та інш., як антропорелігія Л.Фойербаха, матеріалістична діалектика і політекономія К.Маркса і Ф.Енгельса, історизм Л.Ранке, М.Максимовича, О.Новицького, антропокосмізм О.Сухова-Кобиліна тощо. У друг.пол. XIX ст. ідеї розвитку отримують широке розповсюдження, але у позитивістсько-науковістському еволюціонізмі Г.Спенсера та інш. досліджуються на природничо-наукових (переважно біологічних) засадах у Ч.Дарвіна, Т.Гекслі, у історії романтистського (Й.Гердер, Б.Нібур, О.Тьєррі, Ж.Мішле та інш. французькі історики, Л.Ранке, Т.Карлайл, Т.Моммзен, П.Куліш, Я.Буркхардт та інш.) і позитивістського (Е.Ренан, Е.Тейлор, Ю.Ліпперт, Д.Фрезер, К.Лампрехт, В.Ключевський, П.Мілюков, Б.Тураєв, М.Грушевський та інш.) напрямків, у літературознавстві (культурно-історична школа І.Тена, В.Шерера, Г.Гетнера, О.Піпіна, О.Веселовського та інш.), у мистецтвознавстві (Г.Земпер та інш.), у філософії позитивізму (О.Конт, Г.Спенсер, В.Вундт, М.Драгоманов, І.Франко та інш.) і марксизму (К.Маркс, Ф.Енгельс, К.Каутській, О.Богданов, В.Ленін та інш.). Еволюційний розвиток в цілому, попри ті тимчасові відступи і

затримки, майже ототожнювався з прогресом (О.Конт, Г.Спенсер, М.Ковалевській та інш.), критеріями якого були, запозичені із біології, диференціація (урізноманітнення) та інтеграція, причому прогрес не поширювався на Всесвіт (Г.Спенсер, Ф.Енгельс та інш.). У перш.пол. ХХ ст. розвиток постає в усій його незбагненній складності і суперечностях, у стражданнях двох світових воєн, в енергетизмі В.Оствальда та інш., квантовій механіці Е.Шреденгера або В.Гейзенберга, теоріях відносності А.Ейнштейна, динамічній моделі Всесвіту М.Фрідмана, розширення Всесвіту Е.Хаббла, первісного вибуху Г.Гамова, теорії множин Г.Кантора або К.Геделя, генетиці Х.де Фріза або структурі ДНК Ф.Кріка та інш., школі історичного синтезу А.Бера або «монокосмічного універсалізму» і ступенів історичного розвитку К.Брейзіга, у «Всезагальній історії світової цивілізації» Г.Уелса, у грандіозній цивілізаційній редукції О.Шпенглера та її подоланні універсалістсько-релігійним прогресом у А.Тойнбі, вченні про «вісьовий час» К.Ясперса та інш., відтворенні в еменджертному еволюціонізмі С.Олександера, А.Уайтхеда, М.Вернадського, П.Тейяра де Шардена, А.Тойнбі та інш., в якому визрівають вчення про ступені світорозвитку і його антропоноосферизаційні критерії [8; 4; 5; 6; 11]. Вчення про «емердженти» - якісні ступені розвитку поступово визріває у середньому реалістичному напрямку філософії (неорганічна природа, життя, психіка, дух – у М.Гартмана, царства матерії, сутностей, істини і духа у Д.Сантаяни тощо) і досягає повноти і глибини у емерджентному еволюціонізмі Д.Льюїса, К.Моргана, С.Олександера, А.Тойнбі та інш., який розглядає розвиток як стрибкоподібний процес виникнення нових вищих якостей світу (матерії, життя, психіки – у К.Моргана 1927 р., простору – часу, матерії, життя, духу, божества – у С.Олександера 1927 р., літосфери космогенезу, біосфери життя і антропосфери дієрозуму - у М.Вернадського, Е.Ле Руа, П.Тейяра 1923-1955 рр., первісного суспільства, доби трьох генерацій локальних цивілізацій і глобально-ойкуменічної новочасної мегацивілізації – у А.Тойнбі 1934 р. тощо) через силодійноенергетичні рушійні сили (нізус–порив – у С.Олександера, креативність–творчісність – у А.Уайтхеда, радіальну енергію – у П.Тейяра, життєвий порив – у А.Бергсона і А.Тойнбі, спірітуальний, тобто духовний порив – у М.Блонделя, пасіонарність – у М.Гумільова тощо) і, нарешті, поширюючи, тим самим, розвиток на Всесвіт.

У вітчизняній філософській думці розвиток традиційно (ще від дідуса Гегеля) розглядається як вища форма руху (В.Грушин, 1967 р.), а саме – як незворотні (тобто поступальні), спрямовані, закономірні і якісні зміни (тобто рух) (1983, 2002 рр.). Еволюція передбачає не тільки те, що розвиває і розвивається (субстанцію-суб'єкт Б.Спінози або Г.Гегеля, якою є творчісна силодія), але і поступ як рух вперед, а відтак, і певне невідступне поступовство. Більш модерне визначення розвитку вітчизняної тоталогії як зв'язку, а зв'язку – як взаємодії (2002 р.), тобто похідного від дії (у кінцевому рахунку, очевидно, сучасного надсвітового первення дії). У сучасній філософії нелегко пробиває собі дорогу уявлення про розвиток як якісні зміни. Так В.Абушенко навіть в енциклопедичному (тобто усталеному) виданні визначає розвиток як якісні зміни, а вже у наступному реченні пише, що розвиток «передбачає збереження старої якості» [2, 847], що одне одному суперечить. Ми вбачаємо у цьому

явний чи неявний, усвідомлений чи неусвідомлений вплив (так званий паралелізм думок) квантової гравітації С.Хокінга, з її вченням про тотожність творення і розвитку («Коротка історія часу», 1988 р.). Визнання якісних змін, тобто тотожності творення і розвитку, неявно передбачає розуміння творення (тобто здійснення нової якості) як перетворення існуючого, що відповідає уявленням інфляційно-сценарної моделі Всесвіту А.Гута, концепціям творення Всесвіту із енерговакууму через тунеляцію А.Віленкіна 1982 р., мультівсесвіту через відгалуження так званої Петлі Всесвіту Д.Гота і Лі Цзі-лі 1998 р., через вібрацію так званих «струн» П.Штейнхардта і Н.Турока 2002 р. та інш. про вічно існуючу творчісну силодію (творчісно-енергетично-інформаційну дієсубстанцію-суб'єкт), що перетворюється в усі світи і все в них. У 1960-х рр., під впливом світового структуралізму (К.Леві-Строс, Ж.Лакан, М.Фуко та інш.), у наших діаматівських «структолоїдів» розвиток розумівся (В.Грушин, 1967р.) як зміна внутрішньої системи (або будови), причому структурний розвиток (а не, наприклад, його функції) розкривали механізм розвитку, його складові і умови (М.Попович, 1985 р.). У колі дискусій 1980-х рр. (переважно у сфері етнології навколо ідеї багатоваріантності розвитку у Г.Чайлда, Л.Уайта, Д.Стюарта, С.Токарева, М.Чебоксарова, Ю.Бромлея та інш.) структурно-функціональний підхід поступово витісняється (Е.Юдін, 1987 р.) еволюційно-історичним підходом з чітко визначеними ступенями (літосфера, біосфера і антропоносфера в емерджентному еволюціонізмі; первісне, давнє общинно-рабовласницьке, середньовічне общинно-феодальне, новочасне капіталістичне у марксоїдному напрямку К.Маркса, Ф.Енгельса, Г.Плеханова, К.Каутського, О.Богданова 1897 р., М.Покровського 1910-1913 рр., В.Леніна 1919 р., М.Яворського 1924 р., В.Струве 1933, 1941 рр., Й.Сталіна 1938 р., О.Тюменева 1957 р., Б.Грекова 1939 р., у «Всесвітній історії» у 13-ти т. за ред Є.Жукова 1955-1983 рр., М.Конрада 1966р., В.Никифорова 1975 р., І.Дьяконова 1982 р., Ю.Семенова 2003 р. та інш.; так звана трьохчленна формула як первісне, доіндустріальне та індустріальне суспільство - у А.Тойнбі і у позитивістському напрямку Р.Арона, У.Росту, Д.Белла, О.Тофлера та інш.) і цивілізаційними варіантами розвитку (трьохступеневі одночасно-однотипні давні цивілізації у А.Тойнбі, концепції багатоваріантності – у неоеволюціонізмі Л.Уайта, Д.Стюарта та інш., у Л.Васильєва, К.Хвостової, Ю.Павленко 1996, 2000 рр. та інш.), де, визначенні у так званий «новій історії» школи «Анналів» і всіх «анналоїдів» друг.пол XX ст. (М.Блок, Л.Февр, Ф.Бродель, Ж. Ле Гофф, Ж.Дюбі, Е.Ле Руа Лядюрі, А.Гуревич, Н.Яковенко та інш.) і так званої «історії ідей» кін.ХХ ст. (Д.Хайям, К.Брінтон, Р.Стромберг, Р.Дарнтон, Д.Холінджер, А.Вейсі, Д.Вуд, С.Аверінцев, так звана «мисляча історія» Ліни Костенко та інш.) з їх ідеєю історично-духовної тотальності, рушійною силою постає, узагальнене у соціально-культурній парадигмі (Є.Бистрицькій, О.Яценко, В.Біблер, М.Коган, О.Ахієзер, М.Лапін, В.Стьопін, Н.Черниш, О.Халецький, О.Халецька та інш.), збільшення ролі свідомісно-духовних чинників розвитку. Сутність розвитку розуміється як спрямовані зміни, «що зумовлюють час» (Е.Юдін 1983 р.), тобто тривалість. Хоча, справедливості заради, слід було би відмітити, що час «відкривають» не тільки зміни, наприклад, стагнація також характеризується певною тривалістю. Тривалість (тобто час) є властивістю не стільки розвитку

або навіть руху, скільки первісної силодії, що відмітив іще С.Олександр (простір-час тотожний енергії і руху або польовий стан матерії у «Науці, часі і божестві», 1927 р.), тобто так званому «несправжньому вакууму» (енерговакууму) фізиків, що триває. Так чи інакше, стає усталеним розуміння розвитку як «ряду історичних станів» (В.Грушін, 1967 р.). У 2000 –х рр. до сутнісних властивостей розвитку додаються процесуальність (тобто послідовність) та історичність (В.Абушенко, 2001 р.). І нарешті, за визначенням «Філософської енциклопедії» (ФЕС, 1983 р., с.786) «синонімом розвитку в цілому виступає еволюція», тобто еволюція – це не окремий його вид, а розвиток в цілому. На думку А.Юда (1989-1990 рр.), у А.Бергсона сама еволюція постає як певна «динамічна субстанція», яка все творить. До цього лише слід додати, що еволюція – це не просто розвиток, а саме історичний розвиток. Подальше осягання історичного розвитку проходить як визначення його формаційних ступенів, цивілізаційно-локальної багатоваріантності і рушійних сил як історично-духовної тотальності [10; 11; 9].

Всі попередні уявлення про розвиток отримують узагальнююче продовження у народжуваному нині так званому універсальному еволюціонізмі (Д.Болі, С.Хокінг, Р.Раджнанан, М.Розенталь, Г.Вайсберг, В.Ахназаров, В.Стьопін, А.Крушанов, І.Фролов, М.Горлач, В.Кремінь, Л.Мельник та інші) як провідному напрямку сучасної науково-філософської думки. Універсальний розвиток відбувається всепоступально (так зване перевідкриття часу у синергетиці), хвилеподібно (І.Франко, О.Тофлер та інші) – «гілковано» (ідея синергетики) – «різомно» (ідея постмодерністського постструктуралізму), а попередні концепції розвитку (по колу – давніх суспільств, лінійно-висхідного – середньовічно-теїстичних і по спіралі – новочасного суспільства) є моментами сучасно-наукового «гілкованого» розвитку. Світотворення-розвиток відбувається (здійснюється) через космогенез літосфери, біосферу життя і антропоноосферу дієрозуму. Первісна творчісна силодія ($\nu\beta\rho\iota\zeta$ – шаленство творчісного процесу, за Г.Аренд або М.Фуко) перетворюється як енерговакуум фізиків (теорія єдиної первісної силодії у Л.Салама і С.Вайнберга 1967р., Е.Лізі 2007 р., інфляційна модель Всесвіту А.Гута 1981 р., експериментальні спроби андронного колайдера 2008 р. тощо) неймовірної щільності квантова гравітація С.Хокінга («Коротка історія часу» 1988 р.) і температури (сингулярності) через Первісний Вибух бл. 13,7 млрд. р. до н.е. (О.Фрідман 1927 р., Е.Хаббл 1929 р., Г.Гамов 1948 р. та інші), розширення (інфляція-розбухання до 10^{-32} сек і 10^{27} к і розширення), коливання, збудження і збурення як окремі світи, зосереджується («хвилі матерії» де Л.Бройля, коливання-«струни») у хвиле-частки (через 10^{43} сек при 10^{32} к після Первісного Вибуху віртуальні спалахи гравітони та Х-базони, через 10^{-32} сек при 10^{27} к – кварки, нейтрино, електрони і так далі) і ділиться на окремі взаємодії (поля) та їх носії (10^{-43} сек при 10^{32} к – гравітація, за 10^{-33} сек с при 10^{32} к – сильні і слабкі, за 10^{-10} сек при 10^{15} к – електромагнітні взаємодії). Енергія з довжиною хвилі менше $1,3 \times 10^{-13}$ см перетворюється на енергію спокою, тобто речовину, масу, корпускули, тіла і так далі (енергія –матерія-свідомість). За бл. 100 сек. після Первісного вибуху хвиле-частки об'єднуються у ядра і Всесвіт являє собою фотонну плазму, іще за 500 тис. р. – у атоми, а Всесвіт – у воднево-гелієву суміш, завершуючи етап

утворення так званого «гарячого Всесвіту», коли головним фактором творення - розвитку виступають надзвичайно високі температури (так званий космічний жар). За бл. 1 млрд. р. після Первісного вибуху утворюються протогалактики, а за 4 млрд. р. (за останніми даними 2011 р. – від 200 млн. р. після Первісного вибуху) після Первісного вибуху – галактики (С.Ліфшиць, 1946 р.; А.Амбарцумян, 1947 р.; Я.Зельдович, 1967, 1971 рр. та інш.), перші водневі зірки і планети та інш., одним словом, утворюється космос (М.Копернік, Д.Бруно, Е.Кант, 1755 р.; П.Лаплас, 1796 р.; діаграма Герушпрунга-Рессела, 1905, 1907 рр.; А.Ейнштейн, 1917 р.; Е.Хаббл, 1929 р.; О.Шміт, 1943 р.; Ф.Хойл і Г.Гамов, 1948 р.; А.Гут, 1981 р. та інш.). Бл. 5 млрд. р. після Первісного вибуху з'являються макромолекули, тобто можливість виникнення життя. За 10 млрд. р. після Первісного вибуху постає друге металеве покоління зірок, в тому числі наша сонячна система, планета Земля (Ч.Лайел, 1830-1833 рр.; міжнародний геологічний конгрес у Болоньї 1881 р.; Е.Зюсс, О.Шміт та інш.) і так далі. Від 10,3 млрд. р. після Первісного вибуху у-творення літосфери переходить у самовід-творення, через яке постає якісно новий ступінь світорозвитку – біосфера життя (Ж.Ламарк, 1809 р., Ч.Дарвін, 1871 р.; А.Вейсман, 1892, 1913 рр.; О.Опарін, 1924 р. і Д.Холдейн, 1928 р.; М.Кольцов, 1928, 1936 рр.; Б.Медніков, 1982 р. та інш.): 4,7 млрд. р. до н.е. – одноклітинні організми, від грудочок білкової речовини – до водоростей і грибів; 2,5 млрд. до н.е. – багатоклітинні організми, від губок – до ракоскорпіонів і членистоногих, а спорові рослини завойовують сушу. Бл. 410 млн р. до н.е. голосеменні рослини утворюють тропічні ліси і з'являються хребетні, від панцирних риб – до амфібій і звірозубих плазунів, а разом з ними – мозок як знаряддя народжуваної психіки. Бл. 240 млн. р. до н.е. настає вік яйцекладних плазунів – динозаврів, рептилій виходять на суходол і у них з'являється двоного-вертикальна мобільна локація. Бл. 65 млн. р. до н.е. квіткові рослини опановують суходол і настає вік ссавців, як сумчатих так і плацентарних, а у них – здатність успадковувати досвід [1; 8].

Бл. 2,5 млн. р. до н.е. – починається антропосоціогенез, а разом з ним – свідомісно-духовне перетворення світу. Бл. 2,5 млн. р. до н.е. габіліси (Е.Трімлекхауз, 2003 р.) починають не тільки використовувати, але виготовляти (Л.Лікі, 1960 р.) знаряддя праці (олдувайська техніка), в період бл. 1,5 млн р. до н. е. еректуси (Е.Майр, 1951 р.) не тільки виготовляють знаряддя праці (ашельська техніка), але й оволодівають вогнем, що різко виділяє їх із тваринного світу і дозволило олюднювати всю Землю (А.Бергсон, 1907 р.; Г.Уеллс, 1920 р.; П.Тейяр, 1955 р.; В.Алексеев, 1984р. та інш.), накопичуються трудові навички і разом з тим так звана жесто-звукова мова і наочно-дійове мислення, ашельське рубило, вірніше його ідея, спричинилося до виникнення цілепокладання. Бл. 250 тис. р. до н.е. починається новий період діяльнісного свідомісного розвитку первісної общини збирачів і мисливців (Ю.Бромлей, 1986 р.): у неандертальців (У.Кінг, 1861 р.; Г.Шевальє, 1906 р.), де зміни клімату вимагали значно більших розумових зусиль, з'являється (А.Спіркін, 1960 р.; С.Токарев, 1964 р.; Ф.Клікс, 1983 р.; В.Алексеев, 1984 р.; Ю.Бромлей, 1986 р. та інш.) статтево-віковий поділ праці, житло, одяг, складні знаряддя праці із відщепів (техніка мустье), що вже вимагало створення ідеальних

уявлень (Ю.Ліпперт, 1881, 1886-1887 рр.), де наочно-дійове переходить в ідеально-мовне мислення (бл. 300 тис. р. до н.е. з'являється мовний нерв) і так звані слова-речення (Ф.Клікс, 1983 р.; В.Алексеев, 1984 р.; О.Смірнов, 2009 р.) з'являється перше передрелігійне уявлення – фетишизм (Ш. Де Брос, 1960 р.; 1830-ті рр. – О.Конт; 1860-ті рр. – Д.Леббок та інш.) – смутне відчуття залежності людини від якихось сил поза нею (поховання, так званий ведмежий культ), що дало підставу вважати неандертальців першими *sapiens*-ами – людиною розумною (заперечує А.Смірнов, 1983 р.), діяльність якої опосередкована свідомістю. Таким чином виникнення людини було виникненням істоти діяльнісно-свідомісної (О.Халецькій, 2003, 2007, 2008 рр.).

Бл. 150 тис. р. до н.е. (бл. 150 тис. р. до н.е. – у Східній Африці, бл. 125 тис. р. до н.е. – у Південній Африці, бл. 100 тис. р. до н.е. – у Передній і Південній Азії, де після вибуху вулкану Тоба на о.Суматра бл. 71 тис. р. до н.е., друга хвиля у Південно-Східній Азії бл. 60 тис. р. до н.е., бл. 58 тис. р. до н.е. – у Австралії, бл. 40 тис. р. до н.е. – у Європі і на Далекому Сході, бл. 35 тис. р. до н.е. – в Америці і Півд.Африці і так далі) у неантропів кроманьйонців (1868 р.) – людей сучасного фізичного типу (що, на відмінну від *sapiens*-ів – неандертальців, отримали назву *sapiens-sapiens-is* – розумних розумніших) випрацьовується величезне урізноманітнення знарядь праці і технологій (палеолітичних), відбувається грацілізація, через табу (З.Фрейд, 1913 р.) на канібалізм та інцест виникає дуально-родова організація (Е.Тейлор, 1871 р.; С.Токарев, 1964 р., 1980 р., 1990 р.; Ю.Бромлей, 1986 р. та інш.) у якій влада належить найбільш обізнаній верстві старших (геронтократія), починається великий расогенез (Х.Мовіус; В.Алексеев, 1975 р.; М.Чебоксаров, 1985 р.; Ю.Бромлей, 1988 р. та інш.), у мовному розвитку свідомості з'являється абстрактне мислення (Г.Щокін, 2002 р.) і артикуляція (що приводить до збільшення лобних долей мозку), прості граматичні конструкції (синтаксис) і так званий «телеграфний стиль», діалогічне мовлення розвивається у монологічне мислення (так звана внутрішня мова), збільшується лексика (А.Спіркін, С.Токарев; Ф.Клікс, В.Алексеев, Ю.Бромлей, О.Смірнов та інш.) і починають виникати (Г.Щокін, 2002 р.) мовні групи (бл. 150-60 тис. р. до н.е. – австралоїдна антропо-прамовна і бл. 60-20 тис. р. до н.е. – палеолітична мовна спільність, яка бл. 20 тис. р. до н.е. розділяється на афразійську - у Сирійському степу, сино-кавказьку – у Анатолії і ностратичну – у горах Загроса мовні сім'ї), вцілому (А.Бастіан, 1890 р., Де Мак-Ленан, Г.Спенсер, Ф.Боас, А.Спіркін, 1960 р. та інш.) виникає первісна магічна (або міфологічна, К.Леві-Строс, 1962-1972 рр.) свідомість (К.Пренс, 1904 р.; Д.Фрезер, 1890 р.; Ю.Семенов, 1966 р. та інш.) з притаманним їм синкретизмом (нерозділеністю всіх форм свідомості), уособленням всіх явищ і процесів навколишнього світу, чуттєво-асоціативним (А.Фіркандт, 1896 р.; Е.Дюркгайм, 1898 р.; К.Леві-Брюль, 1910 р.; А.Спіркін; А.Анісімов, 1966 р. та інш.) мисленням (логікою), моделюванням світу як великої родової общини (М.Еліаде, 1952, 1976-1978 рр.; К.Леві-Строс, 1962 р. та інш), двоїсто-троїстим улаштуванням (способами мислення) і так далі; виникають перші знання (К.Леві-Стросс, 1962, 1964-1971 рр.), перші системи рахунку (по 5 і по 60), перший календар (бл. 10 тис. р. до н.е. – мисливський місячний, а згодом, сонячний - землеробський), мистецька (А.Леруа-Гуран,

1960 р.) діяльність (живопис, скульптура, музика, танці тощо), перші святилища та ініціації (К.Г.Юнг, М.Еліаде), друга передрелігійна форма – тотемізм (Д.Фрезер, 1890 р.; Е.Дюркгайм, 1912 р.; З.Фрейд, 1913 р.; Л.Леві-Брюль, 1910, 1922 рр.; С.Токарев, К.Леві-Строс, 1962, 1964-1971 рр. тощо) – вшанування роду в образі першопредка, так звана мезокосмічна (ландшафтна) міфологія. Людина «видіюється» із природного середовища, створюючи навколо себе штучний світ культури, змінюючи природний відбір – соціальним.

Після глобальної Мадагаскарської бл. 11542 р. до н.е. і євроатлантичної Білінгенської катастроф бл. 8213 р. до н.е. клімат стає сучасним, полювання і інш. та індивідуальним (М.Чмихов, 1994 р.), поширюються різні складні знаряддя (мезолітичні мікро і макроліти), бумеранги, лук, стріли та інші металеві знаряддя, човен, сіті та інш., дуально-родова організація розпадається на менші групи і поступово переростає мезоліто-неолітичні протоплемена (Ю.Павленко, 1994, с 21-22), приручена перша тварина – пес, утворюються малі раси (В.Алексеев, 1975 р.; М.Чебоксаров, 1985 р.; Ю.Бромлей, 1988 р.; Г.Щокін, 2002 р.), настає криза привласнюючого господарства (Ю.Бромлей, 1986 р.). Із палеолітичної мовної неперервності виділяються і в мезоліті поширюються мовні групи (бл. 20 тис. р. до н.е.): афразійська (семіто-хамітська) – із Сирійського степу – у Аравію і Сахару; Сино-Кавказька – із Анатолії поширюється: кавказомовна (протохатська) гілка – на Балкани бл. 30 тис. р. до н.е. – Дунай – в Європу (В.Ілліч-Світич, 1964, 1967, 1968 рр.) протобаскі, ібери та інші, а сино-тібетська гілка – у Центральну Азію, Китай, Японію (айни) і Америку (на-дене) (Д.Грінберг); ностратична – із Загроса поширюється: еламо-дравідська гілка – в Іран та Декан, бореальна (М.Андреев, 1986 р.; Л.Залізник, 1999 р.; Ю.Павленко, 1997 р.) – через Кавказ і Копет-Даг – у Причорноморо-Кавказо-Каспійській регіон (Л.Залізник, 1994, 1999 р.; Ю.Павленко, 1994 р.; Г.Щокін, 2002 р.). Весь світ уявлявся як Великий Звір, а його виникнення – як упорядкування первісного хаосу, мороку (К.Г.Юнг, 1912 р.; М.Еліаде, 1949, 1976-1978 рр.; О.Лосев, 1957 р.; К.Леві-Строс, 1962, 1964-1971 рр.; С.Токарев, 1964, 1980, 1990 рр.; Ю.Бромлей, 1986 р.). В цілому, через нерозвиненість практики, свідомість носить магичний або, за вдалим висловом М.Марра (1933 р.) «трудо-магічний», тобто силопосилуючий через психофізичні засоби, характер, дотичний до сучасних пошуків активізації сил людини.

Бл. 8 тис. р. до н.е. відбувся новий вирішальний крок (так звана «неолітична революція», Г.Чайлд, 1936 р.) в історично-духовному діяльнісно-свідомісному розвитку людства – шляхом «набігаючих демографічних хвиль» перехід від присвоюючого до виробляючого господарства (де кількість населення зросла у 50-100 разів) у первісному общинно-родовому суспільстві землеробів і скотарів 8-4 тис. до н.е.. У добу неоліту, коли виникає (М.Вавілов та інш.) мотижне землеробство і пастушеське скотарство, найбільший у кам'яну добу розвиток знарядь праці (неоліт), кераміка, варка їжі, прядіння і ткацтво, постійні поселення, у соціальній організації – парна сім'я і материнський рід, матріархат і родо-племінна організація, землеробські і селекційні знання, піктографія, вузелкове та інше письмо, схематичне (лінія, орнамент) мистецтво неоліту, все розмаїття знаків і символів (Р.Генон, А.Галан, «Міфи народів

світу», т.1, 1980, т.2, 1982 р., за ред. С.Токарева та інш.), декоративно-ужиткове мистецтво, третя передрелігійна форма – анімізм (Е.Тейлор, 1871 р.; Ю.Ліпперт, 1881р.; В. Вундт, 1905 р.; А.Штернберг, 1910; С.Токарев, 1964, 1980, 1990 рр.) – віра в душу, духів, демонів, шамаїзм (М.Еліаде, 1951 р.), культ предків, жінок-прародительниць (М.Еліаде, 1963, 1965 рр.; Ю.Бромлей, 1988 р.; М.Чмихов, 1994 р.; Л.Залізник, 1994, 1999 рр.; Ю.Павленко, 1994 р.) і плодючості, натуризм і хтонічна міфологія (О.Лосев, 1957 р.; М.Еліаде, 1963, 1965 рр.; С.Токарев, 1980, 1990 рр.; Г.Щокін, 2002 р.), уявлення про добре і зло почало тощо. Весь світ уявлявся як світове дерево (М.Еліаде, 1963, 1965, 1976-1978 рр.; В.Топоров, 1980 р.; Г.Щокін, 2002 р.; О.Халецький, 2003 р.), а його виникнення – як породження (Ю.Бромлей, 1986 р.). Пере-творення у практиці відбувається через його від-творення у свідомості як мислення, ідей, образів тощо, тобто його своєрідних діяльнісних «двійників». Тому перехід до відтворюючого господарства спричинився до вибухового розширення мислення, збільшення ідей, образів тощо, духовного світу людини (людства) (О.Лосев, 1957 р.; Ю.Бромлей, 1986 р.; С.Токарев, 1980, 1990 рр.; М.Чмихов, 1994 р.; Ю.Павленко, 1994 р.; Л.Залізник, 1994, 1999 рр.). У перетворюючій діяльності важливе значення мали досліджувані Д.Робертсоном, С.Міттом і Д.Фрезером, продовжені кембріджською школою (Д.Харрісон, Ф.Корнфорд, А.Кук та інш.), ритуально-магічно-міфологічні способи розвитку свідомості. Головне постає у тому, що виникає перетворююча діяльність і людина як істота діялісно-свідомісна, яка вносить у світ свідомість, одухотворює, духовно перетворює його (О.Халецький, 2003, 2007, 2008, 2010 рр.). Від IV тис. до н.е. людство переходить до цивілізації і формаційно-цивілізаційного розвитку, що триває. Приблизно так, за сучасними науково-філософськими уявленнями, вічно існуюча творчісна силодія, відтворена (відображена) у людській свідомості як Бог, творить (перетворюється у ...) наш світ. Поява людини як істоти діялісно-свідомісної було внесенням в світ свідомості, а перехід до цивілізаційного розвитку мав вислідом утвердження сучасної «вісьовочасної» (К.Ясперс, 1949 р.) особистісно-понятійної світової духовності. Цей невеличкий, наскільки дозволяє формат статті, історичний екскурс мусив би бути демонстрацією того, що розвиток суспільства не просто історичний, а саме історично-духовний, що коріниться у світотворенні, а саме – його антропоносферизаційній частині, де кожен крок по суті є «виведенням світла духовного із темного потоку історії» (Ж.Кондорсе), тобто є внесенням свідомості у світ (одухотворенням), його історично-духовним перетворенням. Таким чином, вічно існуюча творчісна силодія набуває свідомості (Г.Гегель, А.Древс, Л.Ціглер) у антропосоціогенезі. Е.Юнгер порівнює життя роду людського із таємничим прадавнім лісом, у якому крони дерев піднімаються назустріч сонцю із чада, спекоти і затхлості, їх верхівки обгорнуті благоуханими випаровуваннями і прекрасними квітами, а внизу, у переплетенні коріння – безмежна ніч, і одвічна боротьба диких тварин, жахливі крики жертв, котрих виринають із печер і гнізд у лапи смерті алчні, натреновані у вбивстві щелепи. Так із війни, бруду і крові «виводиться» найяскравіше світло духовне, чим досягається духовне перетворення світу. Історично-духовний розвиток,

виведення світла духовного із темного потоку історії та історично-духовне перетворення сутнісно тотожні.

Розвиток суспільства є продовженням і проявом світорозвитку і визначається антропоноосферизацією, а універсальний еволюціонізм переходить в еволюціонізм історичний. Від звичайної історії історичний еволюціонізм відрізняється тим, що у ньому суспільно-історичний процес постає як прояв всесвітнього творення-розвитку (саме всесвітнього, а не природно-натуралістичного), тобто передбачає розвиток єдиної творчої сили-енергетичної субстанції-суб'єкта і виражає суспільно-історичний процес у його суто поступальній розвитковості, у якому факти, події, процеси тощо – лише ті, що мають поступально-розвиткове значення. У поступальній розвитковості історичний еволюціонізм наближається (збігається за суттю і змістом) з так званою історіологією (О.Халецький, 2007, 2008 рр.) – теорією середнього рівня (між філософією історії і конкретними історичними дослідженнями), яка також узагальнено-конкретно (середній рівень) розглядає історичний процес як поступальний розвиток (за сучасними науково-філософськими уявленнями, очевидно, творчісно-силодійного первеня).

Сучасний світорозвиток як здійснення його нової якості (творення) постає як антропоноосферизація. Антропоноосферизація визначає людину як істоту діяльно-свідомісну і відповідно, історично-духовний характер розвитку суспільства як виведення світла духовного із темного потоку історії. Історично-духовний розвиток суспільства визначає збільшення його свідомісно-духовних чинників, які, таким чином, виступають головним критерієм поступально-прогресивного розвитку. Розвиток суспільства є історично-духовним процесом (О.Халецький 2003, 2007, 2008 рр.), тому що по-перше, будь-яка людська діяльність опосередкована свідомістю (всіляка фізіологія, яку за звичай наводять для заперечення, наприклад, морганія тощо, не є людською діяльністю), по-друге, за вдалим висловом незаслужено забутого вітчизняного (тойнбіанського гатунку) філософа-неогегельянця В.Залозецького-Саса, вона має «світоглядне підпорядкування» і, по-третє, антропосферизація, тобто внесення в світ свідомості, його одухотворення становить єдину антроподицею (людиновиправдання) виникнення та існування людини в Універсумі. Оскільки світ є його творення, а нинішнє світотворення є його антропоноосферизаційне духовне перетворення, а духовне перетворення світу є історично-духовний розвиток, то історично-духовний розвиток постає як своєрідний всевизначальний абсолют. Альтернативним, тобто іншим цьому світу «бабла, дуп і помий» (Булат Окуджава) є тільки духовність як діє-історично-духовний розвиток.

В процесі історичного розвитку відбувається виведення світла духовного із темного потоку історії. Процес історичного розвитку це формації, цивілізації і події. Формації – це певні ступені розвитку, а цивілізації – це певні локальні способи розвитку на кожному формаційному ступені. Цивілізації – це певні локальні (просторово-часові) соціально-культурні організми, яким притаманна єдність відміннісних рис, або ж фізіогномічна єдність. Подія – це дія у певних просторово-часових координатах. На нашу думку, основними комплементарними лейтмотивами (за визначенням І.Бойченка 2000 р.)

історичного розвитку, який відбувається у трьох сферах: економічній, соціально-політичній і духовній (А.Вебер), є 1) формації [8; 10] як певні якісні ступені історично-духовного сходження, цивілізації [5; 10] як різні локальні способи історично-духовного розвитку, яким притаманна фізіогномічна єдність (тобто єдність відміннісних рис), 3) події (події, особи, твори, ідеї) [7; 10], які виступають як ідеальна (свідомісно-духовна) сторона і матриця (так званий соціально-культурний проект синергетиків і універсал-еволюціоністів або наших тоталологів тощо) історичного розвитку. Історично-духовне сходження [1; 8; 4; 6; 5; 10] людства (К.Брейзіг, Г.Уелс, А.Тойнбі, У.Мак-Ніл, У.Ростоу, Й.Галтунг, І.Дьяконов, Ю.Павленко, Ю.Семенов та інш.) відбувається через (як) общинно-родове первісне (первісно-общинне, за І.Дьяконовим 1994 р.; I – присвоююче і II – виробляюче за Ю.Павленком 1996 р.; пора праісторії і первісна доба, за Ю.Семеновим 2003 р.) суспільство (етап антропосоціогенезу бл. 2,5 млн. – 250 тис. рр. до н.е., первісна родова община збирачів і мисливців бл. 250 – 8 тис. рр. до н.е., первісна родова община землеробів і скотарів бл. 8 - 4 тис. рр. до н.е.), перші цивілізації (азіатського способу виробництва за К.Марксом 1859 р., Є.Варгою 1964 р., Г.Коранашвілі 1973 р. та інш.; єдиної вторинної формації за Л.Васильєвим 1966 р.; магістрального феодалізму Г.Мелікашвілі 1966 р.; вічного феодалізму В.Люшечкіна 1970 р. або общинно-рабовласницької за В.Струве 1933 р., А.Тюменевим 1957, 1959 рр., “Всесвітньою історією” у 13 т. 1955 – 1983 рр. і “Радянською історичною енциклопедією” у 16 т. 1958 – 1976 рр. за ред. Є.Жукова, М.Конрадом 1966 р., В.Нікіфоровим 1975 р.; ранньої стародавності за І.Дьяконовим 1982 р. і В.Якобсоном 2002 р. чи локальних ранніх цивілізацій I генерації за Ю.Павленком 1996 р.; доби Стародавнього Сходу за О.Крижанівським 1996 р. або Ю.Семеновим 2003 р. тощо) міднокам’яного віку IV – II тис. до н.е. (перехід до цивілізацій, перші цивілізації: бл. IV – III тис. до н.е.: Давньоєгипетська бл. 3000 – 1000 рр. до н.е., Шумеро-Вавілонська бл. 2775 – бл. 1000 рр. до н.е., Індська бл. 2500 – бл. 1700 чи 1500 рр. до н.е.; III – II тис. до н.е.: Егейська бл. 2000 – бл. 1100 рр. до н.е., Хетто-малоазійська бл. 1800 – бл. 1200 рр. до н.е., Ранньокитайська бл. 1600 – бл. 770 рр. до н.е., Давньоамериканська бл. 1500 р. до н.е. – бл. 1532 р. н.е.), давні (пізньої стародавності, за І.Дьяконовим 1982 р. і В.Якобсоном 2002 р. та інш., імперської стародавності, за І.Дьяконовим 1994 р., регіональні цивілізації II генерації, за Ю.Павленком 1996 р., античної доби, за Ю.Семеновим 2003 р. тощо) общинно-рабовласницькі цивілізації I тис. до н.е. – бл. V ст. н.е.: Давньосхідну бл. 1000 р. – бл. 330 р. до н.е., Античну бл. 1100 р. до н.е. – бл. 395 р., Давньоіндійську бл. 1200 р. до н.е. – бл. 500 р., Давньокитайську бл. 770 р. до н.е. – бл. 220 р., через так званий “вісьовий час” (К.Ясперс) сер. I тис. до н.е. і три великі духовні традиції людства: Далекосхідну, Індійську (Південноазіатську) і Євразійську, через середньовічні (середньовічний етап, за І.Дьяконовим 1994 р., регіональні цивілізації III середньовічної генерації, за Ю.Павленком) общинно-феодальні цивілізації: Далекосхідну III – сер. XIX ст.ст., Індійську VI – сер. XVIII ст.ст., Австралійську VI – сер. XVII ст.ст. (з недорозвинутою Океанійською), Ірано-Ісламську III – сер. XIX ст.ст. (з недорозвинутою Африканською), Східнохристиянську V – сер. XVI ст.ст.,

Західнохристиянську V – XVI ст.ст., через перехідну ренесанс-реформаційну (Я.Буркхардт 1860 р., у середньовічних Грузії, за Ш.Нуцубідзе 1947 р., Вірменії, за В.Чалояном 1963 р., на Сході, за М.Конрадом 1966 р., у Московії, за Д.Лихачовим 1973 р., В.Плугіним 1974 р. тощо) добу XV- XVI ст.ст. (всі ці цивілізації становлять так зване аграрне, (за К.Кларком 1940 р. або аграрно-общинно-станове чи традиційне, за У.Ростоу 1960 р., Й.Галтунгом 1969 р., I, II, III генерації за Ю.Павленком 1996 р. та інш. суспільство), через новочасну капіталістичну або індустріальну (А.Сен-Сімон, О.Конт, К.Кларк 1940 р., Ж.Фурастьє 1949 р., Р.Арон 1955 – 1966 рр., У.Ростоу 1960 р.), або фаустівську (О.Шпенглер) цивілізацію з перехідним постіндустріальним (Р.Дарендорф 1958 р., Д.Белл 1959 і 1973 рр., Г.Кан 1967 р., А.Турен і Й.Галтунг 1969 р., О.Тофлер, З.Бжезінський 1970 р. та інш.) підперіодом др. пол. XX ст. і розпочатим від XXI ст. інформаційним (Д.Белл 1973 р., Е.Масуда 1983 р., Е.Орлова, 1994 р. та інш.) суспільством (і, можливо, прийдешню ойкуменічну цивілізацію) [4; 5; 6; 10, 180]. Історично-духовний розвій і цивілізації співвідносяться як океан і хвилі.

В процесі історичного розвитку відбувається збільшення його свідомісно-духовних чинників. Оскільки розвиток суспільства є проявом антропоносферизації світу і, відповідно, відбувається як історично-духовний процес в якому зростає значення свідомісно-духовних чинників розвитку, то саме воно (зростання свідомісно-духовних чинників) і постає головним критерієм суспільного поступу. Історично-духовний розвиток суспільства відбувається як здійснення певних соціально-культурних проєктів, а також через особистісну трансгресію (черезмежжя), а нове виникає як безконечний семіозис новоозначень, через що світ рухається в Еон духовної вічності у Вирії.

Література

1. Бергсон А. Творча еволюція: пер. з фр. Р.Осадчука. – К: Вид. Жупанського, 2010. – 318 с. – (серія «Лауріати Нобелівської премії»).
2. Всемирная энциклопедия: философия / гвал. науч. ред. и состав. А.А.Грицианов. – М: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
3. Концепції сучасного природознавства: Підручник / Я.С.Карпов, В.В.Кисільник, В.Г.Кремін та ін. – К: Професіонал, 2004, 496 с.
4. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людського суспільства. / В.Мак-Ніл [пер. під ред. А.Галушки]. - К.: Ніка – центр, 2002. – 1111 с.
5. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. / Ю.Павленко - К.: Либидь, 2000. – 257 с.
6. Семенов Ю. Философия истории. / Ю.Семенов - М.: Современные тетради, 2003. – 775 с.
7. Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс – Традиция. 2003. – 565 с.
8. Уеллс Г.Д. Всеобщая история мировой цивилизации / Г.Уэллс; [пер. с англ.]. - М.: Эскимо, 2008. – 928 с.
9. Халецька О. Соціально-культурна парадигма у філософській думці / О.Халецька // Духовність. Культура. Нація. Збірник наукових статей. Випуск 4. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2009 р. – С.54-60.

10. Халецький О.В., Костенко В.Г., Онуфрив Р.І, Дзера М.М., Децик О.П. Історія як суспільно-духовний проект здійснення універсальних образів світу / О.Халецький // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З.Гжицького. – 2003. – Т.5 №(2). – Ч.2. – С.178-187.

11. Халецький О.В., Дзера М.М., Халецька О.О. Αναβασις як історично-духовні напрямні поступально-прогресивного розвитку / О.В.Халецький // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З.Гжицького. – 2007. – Т.9, № 4 (35). – Ч.2. – С.295-303.

Summary

Khaletsky O.V., Khaletska O.O.

ACTS - HISTORICAL AND SPIRITUAL DEVELOPMENT (υβρις) AS THE INCREASE OF ITS FACTORS.

By modern scientific and philosophical conception, the world isn't tributary, but is its creation as the development, which causes creative evolutionism. The society development is defined with antroponoospherization and therefore a man is as a active and conscious creature , and social process – as historical and spiritual development. The universal evolutionism transfers to historical evolutionism as evolutionary development. The rise of its conscious and spiritual factors is held in the historical development.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011

УДК 378.046.4

Хміляр Д.Д., к.вет.н., професор, Мокрицька Г.М. ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ЗБАГАЧЕННЯ СЛУХАЧІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ІНСТИТУТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ КАДРІВ АПК

Ключові слова: модернізація, гуманізація, фундаменталізація, фахівець.

Масштабність завдань у царині розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства потребує оновлення і омолодження фахової еліти, вироблення у них високих моральних стандартів.

В сучасних умовах реформування освіти в Україні, модернізації післядипломної освіти та підвищення кваліфікації відводиться значне місце, що дає можливість кожному фахівцю постійно поновлювати і поглиблювати загальні фахові знання та вміння. Змінюється стратегія роботи системи післядипломної освіти та підвищення кваліфікації: навчальні заклади цієї системи поставлені перед необхідністю працювати не тільки на функціонування системи освіти, скільки на її розвиток, що передбачає заміну ретрансляційних завдань на дослідницьку діяльність, на виявлення освітніх потреб, вивчення специфіки освітніх процесів в системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації, участь в розробці регіональних програм розвитку освіти тощо.

Вища система післядипломної освіти та підвищення кваліфікації фахівців ґрунтується на концепції безперервної освіти, яка прийнята за стратегічну в усіх цивілізованих країнах світу. Принципами інтелектуального збагачення слухачів ПО є системність, безперервність, індивідуалізація навчання, фундаменталізація, гуманізація та гуманіталізація освіти.

Як засіб управління інтелектуальним збагаченням слухачів ПО виступає методична рада ПО, яка виробляє стратегію і методологію підвищення фахової майстерності слухачів на основі сучасних педагогічних технологій.

Важливою ділянкою в управлінні навчанням і вихованням слухачів ПО є Методична рада ПО на яку покладаються всесторонні функції: мотивування викладачів ПО для кращої діяльності, моніторинг якості навчання в т.ч. через анкетування. В складі методичної комісії є творча група з нових технологій навчання і виховання.

Регулярно проводяться засідання методичної ради, які готує спеціальна комісія, що має в своєму складі ряд творчих груп: збору і опрацювання навчально-виховної інформації, групи підготовки рішення і групи контролю за виконанням рішення.

При підготовці питання діяльності ІПО на Вчену раду університету працює також комісія із підготовки та узгодження рішення. При цьому враховується результат підсумкової конференції викладачів і слухачів ІПО. Належна увага також приділяється оцінці викладачів слухачами ІПО та ПК АПК згідно з анкетуванням.

При прийнятті управлінських рішень директор ІПО враховує рекомендації групи генерування ідей для вирішення проблемних ситуацій, зв'язаних із навчально-виховною діяльністю.

Всестороння інноваційна діяльність директора і працівників ІПО та ПК АПК показана на схемі.

Всі педагоги, які ведуть заняття в ІПО діють методами переконань і взаємопорозуміння. Такого роду діяльність – це мистецтво, причому мистецтво фахове, професійне, побудоване на взаємодовірі: слухач ІПО - викладач.

Післядипломне навчання нами розглядається не тільки як підвищення кваліфікації дипломованих фахівців, а й як інтелектуальне їх збагачення. Живе спілкування слухачів курсів підвищення кваліфікації з викладачами та між собою, дає можливість їм обмінюватись досвідом з найрізноманітніших питань.

Щоб зацікавити фахівців підвищувати свою кваліфікацію ми рекомендуємо ввести розряди фахових умінь з певною надбавкою до заробітної плати після атестації відповідною комісією. Цей розряд через, наприклад, кожні 5 років фахівець повинен підтвердити, інакше надбавка на заробітну плату зніматиметься автоматично. Це сприятиме інтелектуальному збагаченню фахівця та формуванню фахової еліти України.

Література

1. Жариков Е. С Психология управления. Книга для руководителя и менеджера по персоналу. – М.: МЦФЭР, 2002.–512 с.
2. Зинкуевич – Евстигнеева Т. Эффективная команда, шаги к созданию. – СПб.: Изд-во “Речь”, 2003.- 128 с.
3. Савельева В. С Система трудового потенциала группы керівників, фахівців, службовців (КФС). Теоретичні та прикладні проблеми психології та педагогіки: Зб. наук. пр. – Луганськ: СНУ, 2001. - №2 (2) – С. 129-134.
4. Савельева В. С. Методика дослідження рольової поведінки керівників. Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. ін-ту психології ім Г. С. Костюка АПН України. – К.: 2003. – Т 5.4.1. – С. 208-214.
5. Савельева В. С. Психолого-акмеологічні закономірності процесу формування управлінських команд (вікові розходження і життєва динаміка). Теоретичні та прикладні проблеми психології та педагогіки: Зб. наук. пр. – Луганськ: СНУ, 2002. – №2(3)–С. 128-137.
6. Яхонтова Е. С. Эффективность управленческого лидерства. – М.: ТЕИС, 2002. – 501 с.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011

УДК 784.1:7.03

Цимбала В.І., доцент ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ХОРОВИХ КОЛЕКТИВІВ
ЛНУВМтаБТ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО**

У статті представлено аналітичний спектр становлення та розвитку хорових мистецьких колективів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького в історичному аспекті.

Ключові слова: хор, хоровий спів, хорова музика, диригент, мистецькі колективи, концерти, фестивалі, концертмейстр.

Народна студентська хорова капела "Ватра" Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького продовжує славні мистецькі традиції, започатковані студентським хоровим товариством "Бандурист" (1906 р.) та українським студентським товариством "Ватра" (1913 р.). За десятки літ студентський хор зазнав певних трансформацій: спочатку був чоловічим, потім мішаним, згодом, хоровою групою ансамблю пісні і танцю "Підгір'я", молодіжним студентським хором і, нарешті, студентською хоровою капелою "Ватра." У різні часи студентським хором керували Євген Панчишин, Володимир Панасюк, народний артист України Микола Колесса, заслужений артист України Олексій Волинець, заслужений діяч мистецтв України Іван Майчик, заслужений діяч мистецтв Росії Іван Лупол, Ярослава Демчук, Михайло Богач, Орест Щербатий, Марія Мельник, Зиновій Кріль, Мар'ян Телішевський, заслужений артист України, Богдан Кунтий, заслужений артист України Богдан Дерев'янка, Григорій Голик, Іван Шніцар, Богдан Котюк, Ігор Дулиба, Богдан Генгало, заслужений діяч мистецтв України, Роман Стефанко та інші.

У своєму мистецькому житті хор студентів переживав і злети і падіння. Першим етапом мистецького злету хорової музики в нашому закладі був період 1940-1943 рр. Тоді чоловічий хор студентів складався із 40-50 учасників і відзначався могутнім звучанням, досконалою виконавською технікою та різноплановим репертуаром.

Вже у 1940 р. мистецький колектив, очолюваний Євгеном Панчишином, справив надзвичайно приємне враження на студентську аудиторію Києва за прегарне виконання різних українських пісень, а в грудні цього ж року виборов найвищу премію на першій обласній олімпіаді Львівщини.

В подальшому у 1942-1944 роках під керівництвом Володимира Панасюка хор брав активну участь у концертах, святочних академіях та інших імпрезах, співав по неділях під час Служби Божої у храмах Львова. В репертуарі студентського чоловічого хору ветеринарії «Ватра» були твори

Нижанківського, Людкевича, Січинського. Лисенка, Воробкевича, Вахнянина, Гуно, Шуберта, Ніщинського, Котка та інших композиторів.

Другий період мистецького злету хорової музики припадає на 1972-1981 рр., коли на базі функціонуючих на той час окремих гуртків, а саме: хорового (керівник В. Пержило), танцювального (керівник М. Мілов) та троїстих музик (керівник Е. Дюдюк) - був заснований ансамбль пісні і танцю 'Підгір'я. Репертуар ансамблю відрізнявся самобутніми вокально-хореографічними композиціями та сюїтами. В репертуарі потужної хорової групи ансамблю були українські народні пісні, а також молдавські, російські, латвійські та польські.

Ансамбль «Підгір'я» - учасник чисельних обласних, республіканських та всесоюзних конкурсів, дипломант Всеукраїнського телеконкурсу "Сонячні кларнети". За сприяння ректора професора Стояновського С.В. ансамбль побував на одно-двотижневих гастрольях в Одесі (1977 р.), Елгаві (Латвія, 1975 та 1979 рр.), Москві (1976 р.), Києві (1977 р.), Харкові (1977 р.).

Третій етап мистецького злету хорової музики бере початок з осені 1998 року, коли студентський хор очолив відомий в Україні і за її межами молодий львівський диригент Богдан Генгало. Саме його авторитет, вміння, організаторський талант сприяли зацікавленню юнаків та дівчат хоровим співом. Підсумком спільної та натхненної праці кураторів, диригента і хористів був звітний концерт, який відбувся 1.12.1999 року в актовій залі університету. Капела цього вечора виконала 17 різнопланових за стилем і формою творів, які відзначались високим виконавським рівнем та мистецькою довершеністю, і як результат, -тріумфальне здобуття високого звання *народна*, а вельми успішний виступ капели "Ватра" на Обласному фестивалі духовної музики, приуроченому 2000-річчю Різдва Христового став підґрунтям для участі її у XV Світовому дні молоді в Італії, що відбувся в серпні 2000 року під патронатом Папи.

З вересня 2001 року художнім керівником капели "Ватра" є Віталій Чмир. Хор-постійний учасник багатьох культурно-мистецьких заходів, які проводяться в університеті та за його межами, а саме: участь у концертах з нагоди пам'ятних дат і державних свят, конференцій та симпозіумів, музично-хорових фестивалів та концертів для громадськості Львова.

Капела "Ватра" старанно утримує звання *народна* і дорожить цією високою відзнакою кращих аматорських колективів України.

Традицію чоловічих хорів університету продовжує капела викладачів і співробітників «Дзвін», яка заснована у 1983 році. Першим керівником хору був диригент Зиновій Криль. Добре організовані репетиції, вдало підібраний репертуар мали позитивні наслідки: хор часто виступав в університеті, перед громадськістю міста, в окремих господарствах Львівщини. Колектив повнокровно функціонував до 1987 року, а у жовтні 1988 року відновив свою діяльність під орудою художнього керівника і диригента Ігора Дулиби. Хор поповнив свій репертуар патріотичними піснями, духовною музикою; постійно розширювалась аудиторія слухачів. У листопаді 1990 року хор здійснив цікаву гастрольну поїздку в Республіку Польща, де особливо запам'яталися виступи на могилі січових стрільців у Пікуличах, у костьолі Святого Івана у Перемишлі, на Могилі автора музики гімну "Ще не вмерла Україна" о. Михайла Вербицького у Млинах, перед українською громадою села Кальників Перемиського воєводства.

Серед чисельних концертів проведених хором за цей період слід виділити його участь у Міжнародному фестивалі духовного і обрядового співу, який проводили на Львівщині Українська асоціація творчої інтелігенції "Світ культури" і львівський театр "Громада". В кінці листопада 1991 року, напередодні Всеукраїнського референдуму і виборів Президента України, хор "Дзвін", як і багато інших мистецьких колективів Галичини, виконував свій національно-патріотичний обов'язок і дав чимало концертів у Воловецькому та Мукачівському районах Закарпатської області. Концертмейстером хору у цей період працювала Марія Цимбала.

У жовтні 1992 року «Дзвін» очолив Михайло Сало. Під його керівництвом хор значно поповнив свій репертуар творами духовної музики, української та європейської класики, українськими народними та патріотичними піснями. Особливо пам'ятним днем в історії хору "Дзвін" було 29 листопада 1995 року, коли після представлення відповідної програми обласне мистецьке журі одноставно проголосувало за надання чоловічому хору "Дзвін" звання *народного*.

Хор «Дзвін» учасник багатьох Обласних, Всеукраїнських та Міжнародних фестивалів хорової музики, лауреат конкурсу, присвяченого 130-річчю з дня заснування товариства «Просвіта» (1998 р.), Міжнародного фестивалю хорової музики «Мрія» (1998 р.), VII-го Європейського фестивалю хорової музики (м. Печ , Угорщина-2001 р.). Хористи «Дзвону» брали участь у 500 - голосому зведеному хорі під орудою Заслуженого діяча мистецтв України Олега Цигилика у Божественній Літургії, яку відслужив Святійший Отець Іван Павло II 27 червня 2001 року у Львові під час свого візиту в Україну. За високу творчу майстерність «Дзвін» нагороджений дипломом лауреата III Всеукраїнського фестивалю самодіяльних художніх колективів профспілок.

Народний чоловічий хор «Дзвін»- учасник заключних етапів Всеукраїнських фестивалів художньої творчості мистецьких колективів вищих аграрних навчальних закладів «Софіївські зорі» та їх гала-концертів, де окрім диплома учасника був відзначений високими нагородами.

Серед інших досягнень- блискучі виступи і звання лауреата I Міжнародного фестивалю чоловічих хорів «Грудзьондз 2007» (Польща) та другого (2003 р.), третього (2005 р.), і четвертого (2007 р.) Міжнародних фестивалів хорової музики у м. Хелмно (Польща) і, звичайно, успішні гастролі у Франції та Німеччині, які ще раз засвідчили, що Україна має чим пишатись в царині хорового мистецтва. Крім участі у фестивалях хор у Франції виділяв сольні концерти у палацах «Мистецтв та праці» та на «Марсовому полі» м. Рейна, а у храмі Св. Мартіна м. Фрайбурга (Німеччина)- Божественну Літургію, а також втішав прихожан концертом, що був присвячений Дню матері.

Хористи стали ініціаторами проведення на базі університету першого - «Дзвін» (Львів, 2004 р.) та другого - «Дзвін» (Львів, 2007 р.) Міжнародних хорових фестивалів, у яких поряд з українськими колективами взяли участь хори з Франції та Польщі. Високого рівня виконавської майстерності народний чоловічий хор «Дзвін» досяг завдяки самовідданій праці мистецького керівника і головного диригента Михайла Сала, концертмайстера Тетяни Сидорець та всіх учасників колективу.

Тішить, що сьогодні відбувається активний процес поповнення хору потенційними його учасниками з числа молодих викладачів і співробітників університету. Сприяючи творчій праці колективу, ректор ЛНУВМ та БТ імені С.З. Гжицького надає великого значення ролі хорового мистецтва у вихованні студентської молоді, а також популяризації кращих його зразків як в Україні, так і за її межами.

Література

1. Германович У.Ю., Соловейчук Н.М., Цимбала В.І. Хор студентів Львівського ветеринарного інституту у 1942-1944 роках // Наукові праці студентів за матеріалами Всеукраїнської студентської наукової конференції, організованої і проведеної біолого-технологічним факультетом.-Львів, 2008.-С. 176-178.

2. Дейнега В.С., Цимбала В.І., Стефанко Р.М. Народна студентська хорова капела ЛДАВМ «Ватра» //Матеріали студентської наукової конференції зооінженерного факультету ЛДАВМ ім. С.З. Гжицького.-2001.-С. 80-82.

3. Золочівська О. І чверть століття «Дзвін» дзвенить // Тижневик «За вільну Україну».-Львів, 2009.- № 7 (233).-С.9

4. Ковалюк Р.Т. «Ватра» академії // Науково-популярне видання- Львів: Світ, 1999.- 104 с.

5. Кордик З.П., Цимбала В.І. Мистецькі віхи народного чоловічого хору ЛДАВМ "Дзвін" (до 20-річчя з часу заснування) // Наукові праці студентів зооінженерного факультету Львівської державної академії ветеринарної медицини імені С.З.Гжицького. - Львів, 2003. - С. 84 – 86.

6. Соловейчук Н.М., Германович У.Ю., Цимбала В.І. Хор студентів Львівського ветеринарного інституту у 1939-1941 роках // Наукові праці студентів за матеріалами Всеукраїнської студентської наукової конференції, організованої і проведеної біолого-технологічним факультетом. - Львів, 2008.-С. 175- 176.

7. Цимбала В.І. 20 років "Дзвонів!" // Сільський господар. -Львів. 2003, № 9-10.-С. 38-39.

8. Цимбала В.І. Про художнього керівника та головного диригента чоловічого народного хору "Дзвін" Михайла Сала // Співає: "Дзвін" (збірник творів для чоловічого хору). -Львів, 2004. - С. 142.

9. Цимбала В.І. Шлях до звання народного // Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького (1784-2000). Львів. 2000. - С. 591-600.

10. Ших Ю.С., Цимбала В.І. Ансамбль пісні і танцю "Підгір'я" // Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С.З.Гжицького (1784-2000).Львів, 2000. -С. 601-605.

Summary

Tymbala V.I/

TO THE HISTORY OF THE FORMATION OF ART CHOR COLLECTIVE OF LNUVM AND BT NAMED AFTER S.Z. GZHYTSKYJ.

The article deals with the analytic spektr of formation and development of chor art collective of Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj in the historical aspect.

Key word: chor, art, leader ,chor sing, chor art

Стаття надійшла до редакції 19.04.2011

УДК 796.332

Якимішин І.Д., старший викладач
Сопіла Ю.М., асистент[©]

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького*

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ МІНІ-ФУТБОЛУ В УКРАЇНІ (2006-2007 рр.)

2006 рік

Чемпіоном України, Володарем Кубка і Суперкубка стала команда з міста Донецька МФК "Шахтар". Президент Євгеній Геллер, віце-президент Євген Бойчук, тренер Олег Солодовник, начальник команди Сергій Рафаїлов.

14.03.2006р. в палаці спорту в м. Києві відбулась товариська зустріч між національними збірними командами України і Росії (1:2).

"Матч став справжнім святом активно прогресуючого виду спорту-футзалу, успіхи якого вже принесли Україні і Росії славу на міжнародній арені і були достойно оцінені спортивною громадою обох країн" (Григорій Суркіс).

28 грудня проведено раду АМФУ, на якій прийняли рішення відмітити позитивну роботу в Українській дитячо-юнацькій футбольній лізі (Президент В'ячеслав Деонега), а також Одеської, Харківської, Луганської, Київської, Львівської, Запорізької областей і м. Київ. Крім того, відмічена позитивна робота комітету ветеранів і його керівника Жовтонога А.А.

АМФУ продовжило співпрацю з інформаційним агентством "Спорт України", які під керівництвом Анатолія Подвойского систематично втілюють інформаційне обслуговування матчів національної і молодіжних збірних команд, а також ігор Чемпіонату і Кубка України з футзалу, що дозволяє спортивній громаді і вболівальникам мати найбільш повну картину про футзальні новини.

Збірна команди Дніпропетровської національної фінансової академії на третьому Чемпіонаті Європи з футзалу серед студентів в м.Нови Сад(Сербія) зайняла третє місце, серед ВНЗ України перше місце.

21-24.09 році в м. Одеса проведено фінал спортивних ігор молоді України (Головний суддя Борис Басов), в яких взяли участь команди із 8 областей. В результаті змагань: 1-ше місце Харків, 2-ге Запоріжжя, 3- місце Рівне.

В місті Луганську переможцем 1-го Суперкубка України серед команд ветеранів 45- років і старших стала команда «Ніколь» (м. Суми).

В місті Полтава переможцем першості ЦСФСО «Україна» серед ДЮСШ за програмою спортивних ігор «Олімпійські надії» стала команда «Стирол» - ДЮСШ №5 (м.Горлівка Донецька обл.)

Участь команди «Шахтар» в Кубку УЄФА : основний етап – «Шахтар» - «Толігма» (Молдавія) – 6:2 (2:1), «Шахтар» - «Раба» (Латвія) – 3:0 (2:0), «Шахтар» - «Геделле» (Венгрія) – 11:0 (5:0); елітний раунд – «Шахтар» - «КИП Діва» (Румунія) - 3:4 (1:2), «Шахтар» - «Спортинг»(Португалія) – 5:2(1:1), «Шахтар» - «Динамо» (Росія) – 4:4(0:4).

Кубок «Великого Дніпра» в М.Запоріжжі завоювала команда МФК «Снакиєвець».

[©] Якимішин І.Д., Сопіла Ю.М., 2011

Проведений семінар для тренерів команд вищої і першої ліг з участю професорів Бориса Миколайовича Юшка і Валентини Іванівни Воронової.

ФФ України на засіданні Виконавчого комітету підтримала (Протокол №8 від 28.09 року) ініціативу АМФУ щодо включення в Єдиний календар спортивно-масових заходів проведення щорічно у другу суботу березня Всеукраїнського дня футзалу.

Підсумки роботи обласних спортивних організацій, відомості про розвиток чоловічого футзалу в Україні за 2006 рік : Донецька область - 2842очки, Львівська – 1876, Одеська – 1596, м.Київ – 1330, Харківська – 1274, Сумська – 786, Запорізька – 644, Івано-Франківська – 518, Рівненська – 336, Миколаївська – 280, Київська – 280, Дніпропетровська – 182, Закарпатська – 154, АР Крим -126, Луганська – 98.

ФІФА Асоціації всі змагання під егідою ФІФА проводить за Правилами гри ФІФА у футзал з тим, щоб покласти кінець різноманітним варіантам цієї гри, які, на її думку надають загрозу популярності і розвитку даної гри.

P.S. Чи має для Вас Суперкубок особливе значення?

В награванні зв'язок чи складу з прицілом на чемпіонат України мова вестись не може. Для того ми їздили в Польщу, в Москву. Там ми награвали склад, працювали над комбінаціями і готувалися фізично. Тут це робити пізно. Щоб зберегти чашу – буде потрібно боротися. На сьогодні задача поставлена – виграти Суперкубок. Керівництво, як і раніше, ставить максимальні задачі» (заслужений тренер України, майстер спорту СРСР Олег Солодовник).

2007 рік

Національна збірна команди України взяли участь в фінальній частині 5го Чемпіонату Європи під керівництвом Геннадія Лисенчука і Валерія Водяна.

Після закінчення Чемпіонату Давид Тейлор – генеральний секретар УЄФА направив лист в ФФУ наступного змісту: “Від імені президента Мішеля Платіні і комітету з футзалу і пляжному футболу, я з задоволенням передаю наші привітання вашій національній футзальній команді за їхній блискучий виступ в фінальній частині 5-го Чемпіонату УЄФА в Португалії. Позитивна атмосфера була присутня на цьому турнірі завдяки продемонстрованій високій якості фузалу. Команда внесла свій вклад для здійснення цієї атмосфери, показала велику майстерність і талант, які привели до задоволення глядачів і телеглядачів по всій Європі і по всьому світу. Ми просимо передати найкращі побажання гравцям в їхній майбутній кар’єрі і побажати успіху в наступних турнірах”.

Вперше фінальні ігри Чемпіонату Європи обслуговував український рефері-арбітр ФІФА Олег Іванов з м. Дніпропетровськ.

Чемпіоном України вперше стала команда, яка представляла західний регіон – СК “Енергія” (Львів). Президент Стефанків Олександр, тренер Юрій Кобзарь.

Кубок України завоювала цілеспрямована команда МФК “Єнакієвець” (Єнакієво). Президент Новіков Андрій, тренер Олександр Москалюк.

В тому ж році “Єнакієвець” обіграли львівську “Енергію, стали володарем Суперкубку України, тренер – Сергій Дрьомов.

В елітному раунді Кубка УЄФА СК “Енергія”, поступилася в стартовому матчі і екатеринбургській “Віз-Санарі” (1:2) і в заключному румунській команді “КИП- Деве” (3:4) зайняли підсумкове третє місце в групі, припинивши боротьбу за почесний трофей.

В першості України серед команд 1-ої ліги місця визначилися таким чином: 1 – “Локомотив” (Одеса); 2 – “Планета-Міст” (Київ); 3 – “Локомотив” (Харків). В першості України серед юнаків 1990р.: 1 – “Луг.Т.К” (Луганськ); 2 – “Ехо-Лаум” (Харків); 3 – “Лілія” (м. Писемне, Дніпропетровська обл.)

В м. Києві з 27 по 30 червня пройшли фінальні змагання по футболу в програмі 3-х річних спортивних ігор України.

Команда Дніпропетровської національної фінансової академії (ректор Редіна) достойно представила Україну на 4-му Чемпіонаті Європи серед студентів в м. Ізола (Словенія) завоювала золоті нагороди і стала Чемпіоном Європи. Своєю перемогою Олексій Сагайдаченко, Віталій Соломка, Віталій Коваль, Олексій Фетько, Ігор Маржановський, Олександр Маржановський, Валентин Сопільняк, Станіслав Брацилов, Вталій Білоус, Дмитро Богомазов під керівництвом тренерів Олександра Юзика і Олександра Нестеренка довели, що Україна є одною із авторитетних футзальних країн Європи.

В м. Овідіополі в новому Палаці спорту проведений турнір пам'яті Віктора Дукова, переможцем якого стала команда «Овідій-Рішельє» (Овідіополь).

Переможцем 11-го міжнародного «Кубку Звільнення» став харківський «Локомотив». Президент Сергій Крилов, тренер Євгеній Ривкін.

Власником 2-го суперкубку України по футболу серед команд ветеранів 45 років і більше стала команда «Ніколь»(Суми), серед команд ветеранів 35 років і більше команда «Аква-Фонтана»(Запоріжжя).

У місті Одеса пройшов 6-й міжнародний турнір з футболу на Кубок заслуженого тренера України Валерія Водяна. Перше місце зайняла команда «Марріон»(Одеса).

Чемпіони України серед юнаків 1990 р.н.- «Луг. Т.К» (Луганськ), 1991 р.н. – ДЮСШ «Моноліт»(м.Амросіївка), 1993 р.н. – ФК «Суми», 1994р.н. – «ВАОК» (м.Володарка), 1995р.н.– «Локомотив»(Одесса), 1996 р.н.–«Локомотив» (Одесса).

Підсумки роботи обласних спортивних організацій, об'єднань і відомств в 2007 році з розвитку футболу серед чоловіків: Львівська область–3820 очків, Донецька -2986, м.Київ – 1618, Харківська – 1076, Одеська – 924, Запорізька – 906.

Рада АМФУ прийняла рішення про проходження футзальними клубами ліцензування на спортивну діяльність.

Головне – це підхід до справи. У «Віза» є прямий зв'язок команди і школи зі своїми вихованцями, які постійно грають в перших рядах Росії.

Команда – це вершина піраміди, куди всі мріють потрапити. В команду приїжджав іспанський спеціаліст і два тижні працював у школі, розповідав про сучасні технології із підготовки. В клубі добре підготовлений тренерський штаб, до якого входить тренер воротарів, окремий тренер- статист, який збирає і аналізує інформацію про матчі. Це все і є основою для результату: і швидкість виконання, і швидкість роботи із м'ячем. Із 10-ти комбінацій вони 9 виконують так, як воно і повинно бути, а у нас ситуація, на жаль навпаки. 10 виходів – і лише 1-2 виконуються так, як вони мають бути в ідеалі. Для цього повинна бути легкість виконання, технічне забезпечення і голова» (Олександр Стефанків).

Стаття надійшла до редакції 22.04.2011

Gutyi B., Binkevych V., Hariv I., Binkevych O. ©
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyi*

THE MAIN ASPECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY IN SOCIAL DEVELOPMENT

*We did a complex analysis of intellectual property as a progress instrument.
Separately we discovered the features of intellectual property right as a commodity.*

Key words: *intellectual property, objects of right of intellectual property,
market economy, commodity, goods.*

I. Introduction:

Historically intellectual property has been one of the major and necessary elements of society development and the progress of mankind. Since, its sense increased as motive progress power and making material wealth. During last decades intellectual property receives significant character in economical processes in social and cultural development countries in the world. It makes good medium for technological innovations and artistic creation and stimulates the investments, makes easier transfer technologies and increase their quality; new possibilities of personal progress appear. With spreading new kinds of communication the enter of all society and separate persons to the objects of intellectual property became easier. It gives great opportunities for education, cultural exchange, intensive intellectual and spiritual development.

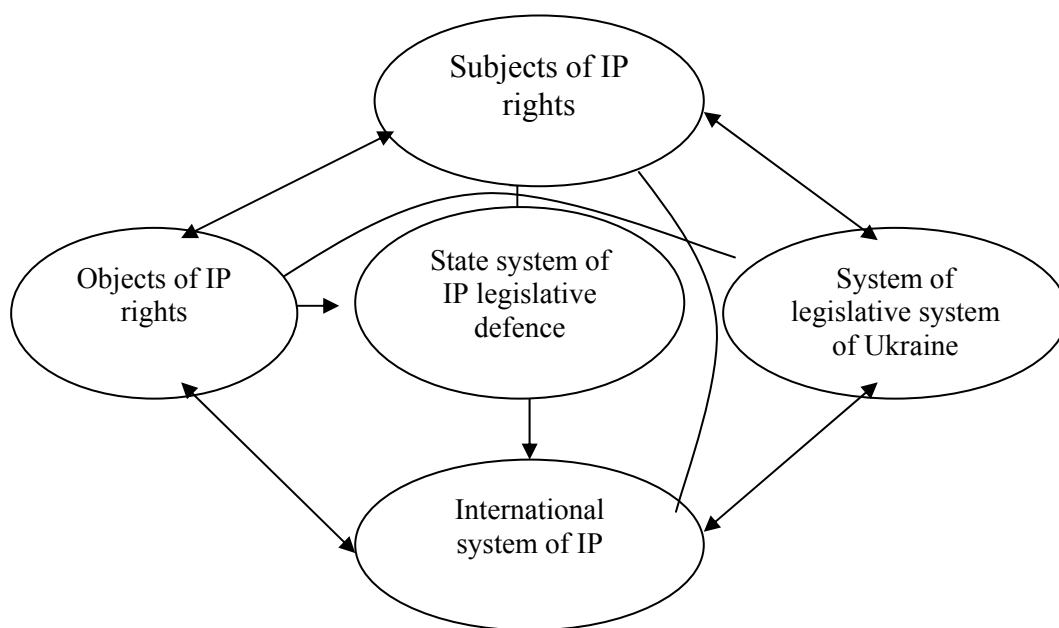
II. The task of research

We had to make complex analysis of intellectual property as main economical and law category of information society, to inform its scientific matter, genetic connection and the development of the society life.

III. Results

The personal people's interests go out for the traditional limits of materials necessities. The intellectual property promotes the personal development, gives the opportunities to realize possibilities of intellect and realize it in creation, wake up the citizen consciousness.

The system of intellectual property consists of five subsystems: the objects of the intellectual property rights, the subjects of intellectual , the subjects of the intellectual property rights, legislation system of Ukraine about the intellectual property, international contracts about intellectual property for which Ukraine and State system of the legislation defence has joined.

Pic 1. System of Intellectual property in Ukraine

According to civil code of Ukraine about the rights on intellectual property, the personal rights on intellectual or creative actions results or another objects of intellectual property are guaranted by law.

The rights of Intellectual Property have personal properties and are defined by the Code and other laws. The IP right is inviolable. Nobody can be lacking or infringing on intellectual property rights, according to the law.

In the conditions of market economy the intellectual property is a commodity like things or property rights. The world experience says that IP is the major factor of social and economical development.

In the limits of economic and legislative methods of approach the IP rights are interpreted as norms that are regulated by the law and are consolidated by physical person, and by juridical persons and personal rights on intellectual actions results. At the same time they affirm the IP, enjoy to the process of economical practice through legislative form and transform into the economic boons (resources, profits, capital).

Intellectual product is a generalized form of intellectual activity, the information that contains new knowledges and is the result of intellectual creative work. As the basis of industrial innovations intellectual products are useful for producers. They are interesting for consumers who want to satisfy their cultural and spiritual necessities. So, the results of intellectual work receives consumers' value, are useful and good for the people's satisfaction. It's an important indication of commodity as fundamental category of market economy.

The products of intellectual work have proper specific as to interpretation of traditional collection of market commodities qualities:

- goods and services are made on the basis of codify knowlages are unique; in the same time their boundless producing makes up the market of homogeneous commodities and adequate react on the consumption and supplies dynamics;
- the traditional measuring of market value, industrial spending are not good for intellectual commodities;
- intellectual commodities are ideal, subjective connected with concrete persons and in the same time, they have material introduction.

Commodity is a product of labor, prepared for sale. That product becomes a good if it gets a price. According to the Ukrainian Law "Fixing the Price of Property and Property Rights and Professional Fixing Activity in Ukraine" "... unmaterial credit sides and the objects of intellectual property rights" are fixed. So, property rights on the objects of intellectual property have the goods signs, that's why they are products of labor and can get price.

The main signs of any market of any market commodities are:

- a) profit;
- b) rarity – the quality that is opposite of moderate price;
- c) universal is the ability for money exchange or exchange on some other market goods.

The profit we understand as an ability to satisfy somebody's necessities. It means, if nobody needs the object of intellectual property, it can not be a commodity.

The most important is the quality of rarity, it covers the profit of goods into the commercial value and the commodities into the goods.

The rarity of objects of intellectual property is realized perfectly because the object of IP must be new, original and unique. The presence of the first two quantities for material objects automatic provides the third one. But for IP right that quality has considerable difference.

The third quality of commodity (universal) is closely connected with its circulation, that makes the separation of IP as from individual as from enterprises. Only in this case the IP rights can circle like goods in their usual meanings.

As for "separation" the intellectual property rights can be subdivided into three groups:

- a) the rights that are separated as from individual as from enterprises;
- b) the rights that are not separated from individual;
- c) the rights that are not separated from enterprises.

To the first group of the objects of intellectual property we refer the trade marks inventions, literature and art works, audio- and videoprogramms and others.

To the second group we refer knowledge, skills creative work of people who make new objects of IP. In total it's a human's capital that can not be separated from the bearer (a man), so it can not be like common goods.

From the enterprises we can not separate systems and methods of functions that are prepared like the components of acting enterprise; availability of prepared staff; getting own production in marketing and business reputation of enterprise.

Because, unseparated from individual or from enterprise results of creative works can not be the commodity. They can be sold or transfer together with enterprise or individual. For example, we can not transfer the director's good organizational activities from one enterprise to another. We only can invite the talented director on the other enterprise offering him more profitable conditions of work, so, "to buy" him with his qualities.

IV. Conclusion. So, the object of intellectual property is a peculiar commodity. The result of creative activity in humanities realm is the guarantee of education, science and art development. Together with scientific and technical activities they are necessary conditions of forming the material and technical basis of social formation. So, the efficiency of legislative regulation by attitude that deal with making, transferring and utilizing the objects of intellectual properties, can have the influence on the science and technical progress.

Literature:

1. Varfolomeeva U. Intellectual property in the conditions of innovation development: Monography. – M.: aut. – 89, 2006.
2. Pidoprygora O. The Intellectual property rights in Ukraine: Textbook for students of juridical faculties. – K.: Urincom Inter 1998. – 336 p.
3. Intellectual property in Ukraine. Normative basis. – K.: KNT, 2003. – 440 p.
4. Kossak V., Yakubovsky I. The right of intellectual property. – K.: "Istyna". – 2007. – 208p.
5. Sal'nykova Z. Some questions on improvement the law-giving in the sphere of the defending the author's rights // Visnyk Universytetu. – 1999. - № 6. – p. 117 – 121.
6. Feygelson V. Intellectual property and external economic activity. – M.: YNIPI, 1997. – 144p.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2011

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

1. **Ананьєв О.М., Івашків В.О.**
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАДІЙНОСТІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ ТОВАРОРУХУ В КОНТЕКСТІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 3
2. **Березівський Я., Березівська О.**
АСОЦІЙОВАНІ ФОРМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ 12
3. **Бурлака Б.В.**
ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ НОВИХ БАНКІВСЬКИХ
ПРОДУКТІВ 24
4. **Велесик Т.А.**
СХЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ РИНКУ ОСУШЕНИХ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 34
5. **Гіряк К.М., Вихопень Л. П.**
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА В ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 39
6. **Гринчишин Я.М.**
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИРОБНИЧОГО ОБЛІКУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ 44
7. **Дирбавка О.Р.**
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-
ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ) 49
8. **Доманський А.Я., Доманська Н.А.**
РИНОК МОЛОКА І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ
ОБЛАСТІ 55
9. **Дутка Г.І.**
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 67

10. Іваненко В.Ф. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГОВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ОВОЧІВНИЦТВА ЗАКРИТОГО ГРУНТУ	71
11. Козій Б.І. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ «ЗЕЛЕНОГО КОНВЕЄРА»	79
12. Коробка С.В. РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В РОЗВИТКУ МАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	83
13. Косьяненко О.Й., Томашівський О.З. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ В УМОВАХ КРЕДИТНО - МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	88
14. Куницька – Ляш М.В. ОПТОВІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ АГРАРНОГО РИНКУ	93
15. Литвин Р.І. ЕКОНОМЕТРИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНВЕСТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	99
16. Магійович І.В., Більський І.Б., Кіц О.І. РИНОК ПРАЦІ ТА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	106
17. Максим В.Л. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ТВАРИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	113
18. Минів Р.М., Батюк О.Я. ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК	118
19. Музика Т.П. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ СКЛАДОВІ В АГРОПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУРАХ	1241 29
20. Пенцак Т.Г., Батюк Б.Б. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЦІЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК КРИТЕРІЇ ДЛЯ РОЗРОБКИ І ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	129
21. Соломонко Д.О. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ	139
22. Шульський М.Г., Бодак Г.І. СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ ...	145
23. Якубів В.М. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ: АНАЛІЗ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	149

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

24. Бабич А.М., Ковбан О.Л.
РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ	156
25. Бежук О. М.
ЗАКОРДОННА ПРАЦЯ О. ЛЕВИЦЬКОЇ-БАСАРАБ ПЕРІОДУ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНЦІВ 1917-
1923 РР.	161
26. Василів О.В., Приставський Т.Г.
РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ..	168
27. Головко Н.П., Яценко І.В.
ВНЕСОК ПРОФЕСОРА БОГОСЛОВ'Я, НАСТОЯТЕЛЯ
ХАРКІВСЬКОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ЦЕРКВИ В.І.
ДОБРОТВОРСЬКОГО В РОЗВИТОК ДУХОВНОЇ ОСВІТИ НА
СЛОБОЖАНЩИНІ	172
28. Голубева О.Т., Семенів Б.С., Покотило Л.І.,
ПРИНЦИПИ І СПОСОБИ НАВЧАННЯ, ПОКЛАДЕНІ В
ОСНОВУ МЕТОДИКИ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ	176
29. Гриньох Н. В.
ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ
СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
ЄВРОПИ	180
30. Гутий Б.В., Гутий А.В.
УДАРИ. ТЕХНІКА ЇХ ВИКОНАННЯ	187
31. Дзера М.М., Прокіп А.В.
ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМІ
РЕГІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ ВЛАДИ КРАЇН
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ	194
32. Ільницька У.В.
ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОМБУДСМЕНА В СИСТЕМІ
ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ	201
33. Карбовнік І. В.
ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСВОЄННЯ ВЕТЕРИНАРНИХ
ТЕРМІНІВ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	210

34.	Ковбан О.Л., Стахів М.М. ОСОБЛИВОСТІ ГІМНАСТИКИ «ЦИГУН»	215
35.	Костенко В.Г., Федішин Я.І. ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ	219
36.	Костенко В.Г., Юристовський О.І., Децик О.П. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА КИЇВСЬКОЇ РУСИ	223
37.	Костенко В.Г., Юристовський О.І., Децик О.П. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	227
38.	Костенко В.Г., Федішин Я.І. ТРИ НАУКОВІ РЕВОЛЮЦІЇ ДВАДЦЯТОГО СТОЛІТТЯ	232
39.	Крупник Я.Г. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ НЕПЕРЕРИВНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЗА АПОСТОЛОМ ПАВЛОМ	235
40.	Пацевко А.Й., Якимішин І.Д. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКОГО ФУТБОЛУ	241
41.	Приставський Т.Г., Пацевко А.Й. СТАН ЗДОРОВ'Я УКРАЇНСЬКИХ ЧОЛОВІКІВ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ПОГІРШЕННЯ	246
42.	Свідрак І.Г., Галкіна Н.С. ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ	251
43.	Семенів Б.С., Васи́лів О.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО- ТРЕНУВАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ З СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ	255
44.	Сопіла Ю.М., Голубева О.Т. КОНТРОЛЬ РІВНЯ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ	259
45.	Стахів М.М., Бабич А.М. БІОМЕХАНІЧНА КОРЕКЦІЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ У ПЕРЕДЗМАГАЛЬНИЙ ПЕРІОД	265
46.	Тищенко В.М. СЛОВО У КОНТЕКСТІ ЕМОЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ	273
47.	Тищенко В.М. МЕТОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТИЛЮ ПИСЬМОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ МОВИ	276
48.	Федорович В.С., Чепига М.П., Кісера Я.В., Демус Н.В. СКЛАДОВІ УСПІШНОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ У 2010 РОЦІ	279
49.	Халецький О. В., Халецька О.О. ДІЄ-ІСТОРИЧНО-ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ЯК ЗБІЛЬШЕННЯ ЙОГО ЧИННИКІВ АБО ІСТОРИЧНИЙ ЕВОЛЮЦІОНІЗМ	283

50.	Хміляр Д.Д., Мокрицька Г.М. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ЗБАГАЧЕННЯ СЛУХАЧІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ІНСТИТУТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ КАДРІВ АПК	297
51.	Цимбала В.І. ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ХОРОВИХ КОЛЕКТИВІВ ЛНУВМтаБТ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО	299
52.	Якимішин І.Д., Сопіла Ю.М. СТОРІНКИ ІСТОРІЇ МІНІ-ФУТБОЛУ В УКРАЇНІ (2006-2007 рр.) ...	303
53.	Gutyi V., Binkevych V., Hariv I., Binkevych O. THE MAIN ASPECTS OF INTELECTUAL PROPERTY IN SOCIAL DEVELOPMENT	306